Isabel Allende

Portretas sepija

XX AMŽIAUS AUKSO FONDAS

Garsiausia **Isabel Allende** trilogija „Dvasių namai", „Fortūnos duktė", „Portretas sepija".

Romanas „Portretas sepija" – paskutinė trilogijos dalis. Jame pasakojama Elizos („Fortūnos duktė") dukraitės Auroros gyvenimo istorija. Aurora, kaip ir „Fortūnos dukters" herojės Eliza bei panelė Roza, dvasiškai artima rašytojai ir savo beatodairišku meilės siekimu, ir tragiška patirtimi. Likusi našlaitė ir užaugusi kitos močiutės turtuolės Paulinos del Valjės namuose, Aurora išteka už nemylinčio ją vyro ir atkakliai siekia nepriklausomybės, kartu stengdamasi sužinoti savo tikrąsias šaknis, kol galiausiai, suvokusi savo pašaukimą, tampa talentinga fotografe ir suranda savo tikrąją meilę.

Kiekviena valandėlė išnyksta kaip kvapas ir staigiai virsta praeitimi; kaip gaila, kad tikrovė tokia efemeriška ir laki. Nuotraukos ir šie puslapiai išsaugo gyvus mano prisiminimus, paremia netvaria tiesa, tačiau vis dėlto tiesa, patvirtina, jog visa tai buvo iš tikrųjų ir jog su tais žmonėmis buvau susidūrusi savo gyvenimo kelyje. Jų dėka aš galiu prikelti savo motiną, mirusią man gimus, savo karingąsias močiutes ir išmintingą senelį kiną, savo vargšą tėvą ir visus kitus savo plačios karšto ir mišraus kraujo giminės narius. Rašau trokšdama išsiaiškinti visas senas savo vaikystės paslaptis, apibrėžti savo tapatybę, susikurti savo legendą. Apskritai mūsų pačių nuausti prisiminimai – tai vienintelis dalykas, kuris priklauso nuo mūsų valios.

DVIDEŠIMTO AMŽIAUS AUKSO FONDAS

ISABEL
ALLENDE

Retrato en Sepia

ISABEL ALLENDE

PORTRETAS SEPIJA

ROMANAS

Iš ispanų kalbos vertė
Valdas V. Petrauskas

UDK 860(83)-3
Al-142

Versta iš: Isabel Allende
RETRATO EN SEPIA
Plaza & Janés Editores, S.A.,
Barcelona, 2000

Valdas V. Petrauskas –
Lietuvos rašytojų sąjungos
ir Kanados literatūros
vertėjų asociacijos narys

ISBN 9955-08-517-7

S k i r i u
Carmen Balcells ir Ramónui Huidobro,
gimusių tą pačią dieną
ir amžinai gyvų
liūtų porai

Todėl man reikia grįžti
į tiek ir tiek grįžtamų vietų,
susitikti su savimi
ir žiūrėti į save, žiūrėti,
stebint mėnuliui, vieninteliam liudytojui,
o paskiau švilpauti iš džiaugsmo,
spardyti akmenis ir grumstus,
ir niekuo daugiau nesirūpinti, tik gyventi,
ir neturėti jokių artimųjų, tik kelią.

PABLO NERUDA
Pasaulio pakraštys (Vėjas)

PIRMOJI DALIS

1862–1880

Gimiau tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimtųjų metų rudenį, antradienį, San Franciske, senelių iš motinos pusės namuose. Tuo metu, kai tame mediniame, panašiame į labirintą name mama dideliausiu it kalnas pilvu, įsirėžusi visais sąnariais, narsiai stengėsi išstumti mane į pasaulį, gatvėje virte virė nežabotas, skvarbiais egzotiškos virtuvės kvapais persismelkusio kinų kvartalo gyvenimas, ritosi griausmingas įvairių dialektų srautas, šen bei ten be paliovos šmaižiojo skubėjo tuntai vargo bičių. Gimiau paryčiais, tačiau kinų kvartale laikrodžiai nepaiso jokių taisyklių, ir tuo metu kaip tik prasideda turgus, ima dundėti vežimėliai, gūdžiai stūgauti šunys narvuose, nujausdami virėjo peilį. Sužinojau smulkiau apie savo gimimą jau nugyvenusi gerą gabalą, bet būtų buvę dar blogiau, jei nebūčiau nieko apie tai patyrusi, viskas būtų amžinai nusėdę užmiršties užkaboriuose. Tiek paslapčių gaubia mano giminės istoriją, gal niekada ir nespėsiu visų jų atskleisti: tiesa tokia netvari, veikiai išnyksta lyg liūčių plaunama. Seneliai iš mamos pusės priėmė mane susijaudinę – nors, pasak gausių liudytojų, atrodžiau pasibaisėtinai, – ir paguldė ant mamos krūtinės, kur gulėjau susirietusi kelias minutes, tas vienintelės minutes, kurias man buvo skirta su ja praleisti. Paskiau dėdė Laimis papūtė man į veidą, perduodamas savo laimę. Ketinimas buvo kilnus, o metodas patikimas, nes iš pradžių mažų mažiausiai trisdešimt gyvenimo metų man sekėsi. Tačiau šiukštu nedera skubėti. Ši istorija ilga ir prasideda daug anksčiau prieš mano gimimą; reikia kantrybės jai pasakoti ir dar daugiau kantrybės jos klausytis. Jei kartais pamesite giją, nepulkite į neviltį, nes tikrai ją surasite už kelių

puslapių. Kadangi reikia pradėti nuo kokios nors datos, imkime tūkstantis aštuoni šimtai šešiasdešimt antruosius metus ir tarkime, jog istorija prasideda nuo neįtikėtino dydžio lovos.

Paulinos del Valjė lova buvo užsakyta Florencijoje metams praslinkus po Viktoro Emanuelio vainikavimo, kai naujojoje Italijos karalystėje dar skambėjo Garibaldžio kulkų aidas; išnarstyta perplaukė vandenyną Genujos transatlantiniu laivu, atsidūrė Niujorke per patį kruvino streiko įkarštį ir buvo perkrauta į senelių iš tėvo pusės – Jungtinėse Valstijose įsikūrusių čiliečių Rodrigesų de Santa Krusų – laivybos bendrovės garlaivį. Kapitonas Džonas Somersas gavo nurodymą priimti dėžes, paženklintas vienu vieninteliu itališku žodžiu: *najadės*. Tasai tvirtai surręstas anglas jūreivis, palikęs vien išblukusį portretą ir nutrintą per begalines keliones odinį lagaminą, pilnutėlį keistų rankraščių, buvo mano prosenelis, kaip sužinojau ne per seniausiai, kai pagaliau, po ilgų paslapties gaubiamų metų pradėjo aiškėti mano praeitis.

Aš nepažinojau kapitono Džono Somerso, mano močiutės iš mamos pusės Elizos Somers tėvo, tačiau iš jo paveldėjau tam tikrą polinkį į klajones. Tam jūrų klajūnui, atvirų vandenų ir druskų sūnui, teko uždavinys savo laivo triume pergabenti florencišką lovą į kitą Amerikos žemyno pusę. Jis turėjo išvengti jankių blokados ir konfederatų priešpuolių, pasiekti Atlanto vandenyno pietus, klastingais Magelano sąsiaurio vandenimis išplaukti į Ramųjį vandenyną, trumpam užsukti į vieną kitą Pietų Amerikos uostą ir plaukti tiesiai į šiaurės Kaliforniją, buvusį aukso kraštą. Buvo gavęs griežtą įsakymą atidaryti dėžes San Francisko prieplaukoje, prižiūrėti laivo dailidę, kad tas, sunerdamas lovos dalis ir lyg spręsdamas galvosūkį, nesubraižytų drožinių, paskiau įdėti čiužinį, uždengti skaisčiai raudono brokato lovatiese, įkelti visą tą įrenginį į vežimą ir iš lėto vežti į miesto centrą. Vežėjas turėjo apsukti du ratus Sąjungos aikštėje ir – skambindamas varpeliu – dar du ratus po mano senelio sugulovės balkonu, o jau tada nugabenti į paskirties vietą, Paulinos del Valjės namus. Turėjo atlikti tą žygdarbį liepsnojant pilietiniam karui, kai jankių ir konfederatų kariuomenės žudėsi šalies pietuose ir niekam nekilo minties krėsti juo-

kus ar skambinti varpeliais. Džonas Somersas davė nurodymus keiksnodamas, nes per kelis kelionės mėnesius ta lova ėmė galutinai ženklinti tai, ko visų labiausiai jis nekentė savo darbe: savo šeimininkės Paulinos del Valjė užgaidų. Pamatęs, kad lova vežime, lengvai atsiduso ir tarė sau, jog paskutinį kartą pildo jos norą: jau dvylika metų, kai jai tarnavo, ir pagaliau pritrūko kantrybės. Baldas, gremėzdiškas daugiaspalvio medžio dinozauras, vis dar stovi neliestas; galvūgalyje puikuojasi bareljefas: dievas Neptūnas, putojančių bangų ir jūros gelmių gyventojų apsuptas, o prie jo kojų žaidžia delfinai ir sirenos. Per kelias valandas pusė San Francisko miesto spėjo pasigrožėti tuo Olimpo dievų guoliu, tačiau, vežimui sukant ratus ir skambant varpeliui, mano senelio mylimoji, kuriai buvo skirtas tas spektaklis, pasislėpė.

– Neilgai aš džiūgavau, – prisipažino man Paulina po daugelio metų, kai aš užsigeidžiau nufotografuoti lovą ir sužinoti šį tą daugiau. – Pati nukentėjau nuo to pokšto. Maniau, kad žmonės ims šaipytis iš Felisiano, tačiau jie išsišaipė iš manęs. Prastai pažinau žmones. Kas būtų galėjęs tikėtis tokios veidmainystės? Tuo metu San Franciskas buvo korumpuotų politikų, plėšikų ir prostitučių lizdas.

– Jiems nepatiko patyčia, – pakišau mintį.

– Ne. Jų įsitikinimu, mums, moterims, priklauso saugoti vyro gerą vardą, nors ir koks jis būtų niekšas.

– Jūsų vyras nebuvo niekšas, – atrėmiau.

– Ne, tačiau darė kvailystes. Šiaip ar taip, nėmaž nesigailiu parsisiųsdinusi tą garsingąją lovą, miegojau joje keturiasdešimt metų.

– Ką darė jūsų vyras susivokęs, jog viskas išaiškėjo?

– Prikišo man, jog tuo metu, kai šalyje vyksta pilietinis karas ir liejasi kraujas, aš perkuosi Kaligulos baldus. Ir, savaime suprantama, visko išsigynė. Kad ir nutvertas lovoje, niekas niekada nepripažins sulaužęs ištikimybę, jei turi bent lašelį sveiko proto.

– Remiatės savo patirtimi?

– Deja, ne, Aurora! – nėmaž nedvejodama atsakė Paulina del Valjė.

Pirmojoje nuotraukoje, kurią padariau būdama trylikos metų, Paulina guli savo mitologinėje lovoje, atsilošusi į siuvinėto atlaso priegalvius, nėriniuotais naktiniais marškiniais ir puskilogramiu brangenybių. Šitaip ją mačiau daugel kartų ir norėjau taip ir pašarvoti, kai pasimirė, tačiau ji pageidavo keliauti į kapus vilkėdama skurdžiu karmeličių drabužiu ir užsiprašė, kad kelerius metus už jos sielos ramybę būtų atliekamos giedotinės mišios. „Tiek priskandalijau per visą gyvenimą, dabar metas muštis į krūtinę“, – paaiškino ji paskutiniaisiais metais prieš nugrimzdama į žiemovidžio melancholiją. Pamačiusi, jog artėja galas, išsigando. Liepė išnešti lovą į palėpę, o vietoj jos pastatyti medinį gultą su ašutiniu čiužiniu, po išlaidaus gyvenimo trokšdama mirti be įstaigų ir pažiūrėti, ar šventasis Petras, pasak jos, išmetęs jos nuodėmių sąrašą, tars: kas sena mini, tam į kaktą vinį. Vis dėlto baimė neprivertė jos atsižadėti kitų materialinių gėrybių, ir ligi paskutinio atodūsio ji laikė rankose tuomet jau gerokai sumažėjusios savo finansinės imperijos vadžias. Galiausiai ne kažin kas beliko iš jaunystės šaunumo, išseko netgi ironija, tačiau močiutė kūrė savo nuosavą legendą, ir nei ašutinis čiužinys, nei karmelitės drabužis nebegalėjo išmušti jos iš vėžių. Florenciškoji lova, kurią ji, erzindama vyrą, malonumo dėlei įsakė pavežioti po svarbiausias gatves, buvo viena šauniausių jos išmonių. Tuo metu jie gyveno San Franciske nauja – Krosų – pavarde, nes amerikiečiai nesugebėjo ištarti skambaus Rodrigeso de Santa Kruso i del Valjės vardo, ir tai buvo skaudu, nes tikrosios pavardės istorija siekė inkvizicijos laikus. Galop jie persikraustė į Nobhilo kvartalą, kur pasistatė beprotišką rūmą, vieną iš pačių prabangiausių mieste, stačiai varydami į pasiutimą konkuruojančius architektus, kuriuos vieną dieną pasamdydavo, o kitą – atleisdavo. Turtus jiems padėjo sukrauti ne tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimt devintaisiais metais kilusi aukso karštligė, kaip tikėjosi Felisianas, bet nepaprastas jo žmonos verslininkės instinktas, kuris patarė gabenti Kalifornijon šviežius Čilės produktus, apdėtus Antarktidos ledais. Tais neramiais laikais persikas kainavo unciją aukso, ir ji sugebėjo pasinaudoti tomis aplinkybėmis. Reikalai ėjo kaip per sviestą, ir ga-

liausiai jie įsigijo ištisą flotilę laivų, plaukiojančių tarp Valparaiso ir San Francisko: pirmaisiais metais šie grįždavo tuščiomis, o vėliau – pakrauti Kalifornijos miltais. Šitaip įvarė į skurdą daugelį čiliečių žemdirbių, tarp jų Paulinos tėvą, grėsmingąjį Agustiną del Valję, nes, negalėdami varžytis su baltutėliais jankių miltais, jo javai supuvo klėtyse. Jį apėmė toks siutas, jog kepenys, ir tie neišlaikė. Nuslūgus aukso karštligei, tūkstančių tūkstančiai nuotykių ieškotojų sugrįžo namo dar labiau nuskurdę, nes, vaikydamiesi išsvajotos laimės, neteko sveikatos ir dvasios ramybės. Paulina su Felisianu vis dėlto pralobo. Iškilo į pačias San Francisko visuomenės viršūnes, kad ir nesugebėję įveikti beveik neįveikiamos kliūties – savo ispaniškos tarties. „Kalifornijoje visi kaip vienas – prasisiekėliai ir prasčiokai, o mūsų giminės kilmė siekia Kryžiaus karų laikus“, – niurzgė Paulina, nenorėdama prisipažinti nugalėta ir grįžti į Čilę. Šiaip ar taip, duris jiems atvėrė anaiptol ne kilmės titulai ir ne banko sąskaitos, bet veikiau Felisiano malonus būdas – jis veikiai susidraugavo su pačiais įtakingiausiais miesto žmonėmis. Žmoną, pasipūtusią, kandaus liežuvio, nepagarbią ir nesiskaitančią su jokiomis priemonėmis, priešingai, visi vargiai pakentė. Trumpai tariant, Paulina iš pirmo žvilgsnio žadindavo ir susižavėjimą, ir siaubą, koks apima pamačius iguaną; tik pažinus ją geriau, atsiskleisdavo jos jausmingoji pusė. Tūkstantis aštuoni šimtai šešiasdešimt antraisiais metais ji paskatino vyrą imtis galutinai juos praturtinusio verslo, susijusio su transkontinentiniais geležinkeliais. Protas neneša, iš ko ta moteris buvo paveldėjusi tokią verslo uoslę. Buvo kilusi iš gana siauro akiračio ir menko išsilavinimo čiliečių žemvaldžių šeimos; išaugo tėvų namuose Valparaise, kalbėdama rožinį ir siuvinėdama, nes, jos tėvo įsitikinimu, neraštingumas garantuojąs moterų ir beturčių nuolankumą. Ji šiek tiek išmanė rašto ir aritmetikos pradmenis, per savo gyvenimą nebuvo perskaičiusi nė vienos knygos, mokėjo atlikti sudėtį – tik ne atimtį – pirštais, tačiau visa, ką paliesdavo, virsdavo pinigais. Ji būtų sulaukusi paskutinės dienos skendėdama prabangoje kaip imperatorė, jeigu sūnūs ir kiti šeimos nariai nebūtų buvę kiauri maišai. Tuo metu buvo tiesiamas geležinkelis, turėjęs

sujungti Jungtinių Valstijų rytus su vakarais. Tuo metu, kai visi pirko dviejų bendrovių akcijas ir lažinosi, katra greičiau deda bėgius, ji, abejinga toms lengvabūdiškoms varžyboms, ant valgomojo stalo išpleikusi žemėlapį, kantriai kaip topografė studijavo būsimą geležinkelio liniją, žymėdamasi tas vietas, kur apstu vandens. Dar gerokai prieš tai, kai varguoliai kinai sudurdami bėgius Promotoryje, Jutos valstijoje, įkalė paskutinę bėgvinę ir pirmas garvežys džeržgėdamas geležimis, lyg ugnikalnis spjaudydamas dūmus ir žvėriškai kaukdamas perkirto visą žemyną, ji sugebėjo įtikinti vyrą supirkti raudonu rašalu žemėlapyje paženklintus sklypus.

– Šičia kursis gyvenvietės, nes yra vandens, ir kiekvienoje mes turėsime savo krautuvę, – paaiškino ji.

– Betgi tam reikia daug pinigų! – išsigandęs sušuko Felisianas.

– Paprašyk paskolos, tam juk ir yra bankai. Kam reikia rizikuoti savais pinigais, jei galime naudotis svetimais? – kaip paprastai tokiais atvejais atšovė Paulina.

Pasakyta – padaryta. Jis ėmė derėtis su bankais, pirkti sklypus Vakarų geležinkelio ruože, bet netikėtai iškilo aikštėn, kad jis turi meilužę. Tai buvo aktorė, vardu Amanda Lovel, smaguringa škotė, gundyte gundanti baltutėliu kūnu, žalsvomis akimis ir prisirpusi kaip persikas, pasak paragavusių uždrausto vaisiaus. Ji buvo prasta dainininkė ir šokėja, bet kerėjo savo žavesiu, vaidino skatikinėse komedijose ir linksmino svečius per magnatų šventes. Niekada nesiskirdavo su smaugliu, parvežtu iš Panamos, ilgu, storu ir romiu, bet iš pažiūros atgrasiu; roplys apsivyniodavo aplink ją, kai ji šokdavo egzotiškus šokius, ir atrodė taikaus būdo ligi to lemtingo vakaro, kai ji pasirodė scenoje su plunksnų diadema ant galvos, ir tas, puošnią šukuoseną palaikęs žiopla papūga, vos nepasmaugė šeimininkės, pasinešęs ją praryti. Gražioji Lovel neturėjo nieko bendra su „palaidomis balandėlėmis", kurios Kalifornijoje pulkais ieškojo lengvo gyvenimo; tai buvo aukštos klasės kurtizanė, ir jos palankumą galėjai pelnyti ne vien pinigais, bet ir geromis manieromis bei ypatingu dėmesiu. Savo globėjų dosnumo dėka ji gyveno įštaigiai ir turėjo pakankamai išteklių, kad galėtų šelpti visą tuntą netikusių aktorių. Gyvenimo pabaigoje jos laukė

skurdas, nes ji švaistė pinigus, lyg semdama juos iš valstybės iždo, o tai, kas likdavo, – išdovanodavo. Žydėdama jaunystės grožiu, sukeldavo sumaištį gatvėje savo dailia išvaizda ir rudais kaip liūto karčiai plaukais, tačiau potraukis į skandalus sugadino jos gyvenimą: pykčiui pratrūkus, ji galėdavo suminti į purvus gerą vardą ir išardyti šeimą. Felisianą juo labiau kurstė ta grėsmė: tokį korsaro prigimties žmogų kaip jis geismas žaisti su ugnimi viliojo ne ką mažiau nei prašmatnūs Amandos sėdmenys. Jis nupirko jai butą pačiame miesto centre, tačiau niekada viešai su ja nesirodė, nes puikiai žinojo žmonos būdą – kartą, ištikta pavydo priepuolio, ji sukarpė visas jo kelnes ir švarkus ir atvežusi numetė prie jo raštinės durų. Tokiam puošeivai kaip jis, užsisakančiam drabužius pas princo Alberto siuvėją Londone, tai buvo mirtinas smūgis.

San Franciske, vyrų mieste, žmona visada paskutinė sužinodavo apie vyro neištikimybę, tačiau šiuo atveju pati Amanda Lovel pasistengė ją atskleisti. Vos tik globėjas paduodavo į padus, įbrėždavo brūkšnelį lovos galvūgalyje – po vieną kiekvienam meilužiui. Ji buvo kolekcionierė, ją domino ne vyrai, pasižymintys kokiomis nors ypatingomis savybėmis, bet tik brūkšnelių skaičius – ji troško pranokti legendinę suvedžiotoją Lolą Montes, airę kurtizanę, aukso karštligės metais lyg viesulas prasiautusią per San Franciską. Juokai apie Amandos Lovel brūkšnelius ėjo iš lūpų į lūpas, ir vyrai grūdosi prie jos durų ne tiek dėl gražuolės kerų, didumai žinomų bibline prasme, kiek geisdami sugulti su vieno iškiliausių miesto žmonių išlaikoma moterimi. Naujiena pasiekė Pauliną del Valję, jau apskriejusi visą Kaliforniją.

– Skaudžiausia, jog ta padraika tau prisegė ragus, ir visi šneka, jog mano vyras – iškastruotas gaidys! – putojo Paulina, kreipdamasi į vyrą vežikų kalba, kuria paprastai prašnekdavo tokiais atvejais.

Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas nė nenutuokė apie kolekcionierės įprotį ir iš pykčio ko negavo širdies smūgio. Niekada jam į galvą nebūtų atėjusi mintis, jog šitaip iš jo tyčiosis draugai, pažįstami ir šiaip žmonės, kuriems jis buvo padaręs neįkainojamų paslaugų. Savo meilužės, priešingai, nekaltino, nes nuolankiai taiks-

tėsi su priešingos lyties atstovių įgeidžiais, tardamas sau, kad jos mielos, tačiau morališkai nepastovios, amžinai linkusios pasiduoti pagundai. Jos susijusios su žeme, puvenomis, krauju ir organinėmis funkcijomis, tuo tarpu jiems skirta žygdarbiai, didžios idėjos ir – nors jam tai buvo svetima – šventojo aureolė. Žmonos smerkiamas, jis gynėsi iš paskutiniųjų ir, pasinaudojęs trumpa atvangos valandėle, sviedė jai į veidą kaltinimą dėl skląsčio, kuriuo ji užšaudavo savo miegamojo duris. Nejaugi ji įsivaizduojanti, jog toks vyras kaip jis gali laikytis pasninko? Ji pati esanti kalta visa kuo, jinai jį atstūmusi, teisinosi jis. Dėl skląsčio jis sakė tiesą, Paulina atsižadėjo kūniškų malonumų, ir ne todėl, kad jais bodėjosi, kaip vėliau prisipažino, bet iš drovumo. Jai buvo koktu žiūrėtis į veidrodį, ir ji padarė išvadą, jog tokį pat jausmą patirs vyrai, matydami ją nuogą. Ji puikiai prisiminė tą valandėlę, kai susivokė, kad jos kūnas pamažu tampa jos priešu. Prieš kelerius metus Felisianas, grįžęs iš ilgos kelionės Čilėn, kur buvo išvykęs verslo reikalais, stvėrė ją per liemenį ir, kaip paprastai smagiai nusiteikęs, bandė ją ant rankų nunešti į lovą, bet neįstengė jos atplėšti nuo žemės.

– Po perkūnais, Paulina, ar akmenų prisikrovei į kelnaites? – sušuko kvatodamas.

– Tai lašiniai, – liūdnai atsiduso ji.

– Parodyk!

– Nieku gyvu! Nuo šiol galėsi ateiti pas mane į miegamąjį tik naktį ir be šviesos.

Kurį laiką jiedu, anksčiau šėldavę lovoje be jokio varžymosi, mylėjosi tamsoje. Paulina nepaisė vyro maldavimų ir pykčio protrūkių – jis niekada nežadėjo susitaikyti su mintimi, jog turės ją užčiuopti po kalnu apdarų tamsiame miegamajame ir greitosiomis pasiglamonėti, o ji tuo tarpu laikys jo rankas, kad jis neliestų jos kūno. Tos grumtynės juos sekino ir dirgino nervus. Galiausiai, pasinaudojusi persikraustymu į naują namą Nobhile, Paulina įkurdino vyrą kitame namo gale ir užsisklendė savo miegamajame. Pasidygėjimas savo kūnu perveikė geismą, kurį jautė vyrui. Jos kaklas dingo po trigubu pagurkliu, krūtys ir pilvas susiliejo į vien-

tisą kalną, kojos nebelaikė nė kelių minučių, ji negalėjo nei pati apsirengti, nei susivarstyti batelių, tačiau, kaip paprastai apsitaisiusi šilkais ir pasipuošusi brangenybėmis, atrodė be galo įspūdingai. Didžiausią nerimą jai kėlė prakaitas, plaukiąs iš po apdribusių lašinių, ir ji dažnai pakuždomis mane klausinėdavo, ar nuo jos netrenkia šutu, tačiau aš neužuosdavau nieko kita, tik gardenijų ir talko kvapą. Nepaisydama anuomet paplitusio prietaro, jog vanduo ir muilas kenkią bronchams, ji valandų valandas turkšdavosi emaliuoto plieno vonioje, kur jausdavosi tokia pat lengvutė kaip jaunystėje. Ji pamilo Felisianą tuo metu, kai tas, jaunas, dailus ir pilnas polėkio, turėjo kelias sidabro kasyklas Čilės šiaurėje. Tos meilės įkvėpta, ji nepabūgo tėvo rūstybės, nors Agustinas del Valjė buvo tas asmuo, kuris įėjo į Čilės istoriją, įkurdamas nedidelę menkos šlovės kraštutinių konservatorių partiją, išnykusią iš politinės arenos prieš du dešimtmečius, bet tolydžio prisikeliančią kaip nusišėręs ir apgailėtinas paukštis feniksas. Tos pačios meilės vedama, ji ryžosi uždrausti vyrui įžengti į savo miegamąjį, sulaukusi tokio amžiaus, kai jo prigimtis kaip niekad reikalavo glamonių. Felisianas, priešingai, sendamas dar labiau gražėjo. Plaukai pražilo, tačiau jis išliko toks pat stiprus ir linksmas, aistringas ir švaistūnas. Paulinai patiko jo prasčiokiški polinkiai, jai nėmaž nebuvo atgrasu, jog tas skambaus vardo bajoras kilęs iš Ispanijos žydų giminės ir po šilkiniais marškiniais su išsiuvinėtais inicialais puikuojasi palaidūno tatuiruotė, kurią jis pasidarė pasigėręs viename uoste. Ji svajojo iš naujo išgirsti tas šlykštybes, kurias jai kuždėdavo tais laikais, kai jiedu niurkydavosi lovoje degant lempoms, ir būtų nežinia ką atidavusi, kad tik galėtų dar sykį užmigti pasidėjusi galvą ant mėlynojo slibino, neblunkančiu rašalu išpiešto ant vyro peties. Ji niekada nebūtų patikėjusi, jog ir jis to paties trokšta. Felisiano akimis žiūrint, ji buvo kaip buvusi ta pati nutrūktgalvė nuotaka, su kuria pabėgo jaunystėje, vienintelė moteris, kuria žavėjosi ir kurios bijojo. Man rodos, jog jiedu niekada nebuvo nustoję mylėtis, nors susiriejęę taip įsišėldavo, kad visi namuose drebėdavo iš baimės. Glamonės, anksčiau teikdavusios jiems begalinę palaimą, virto grumtynėmis, kurios baigdavosi il-

gomis paliaubomis ir įsimintinu kerštu, kaip atsitiko su florenciška lova, tačiau jokios bėdos nesuardė jų santykių, ir iki pat paskutinės dienos, kai jis mirė apopleksijos ištiktas, jiedu siejo pavydėtina draugystė, kokia vienija tik užkietėjusius sukčius.

Įsitikinęs, jog mitiškasis baldas atsidūrė vežime ir jog vežėjas suprato visus nurodymus, kapitonas Džonas Somersas nudrožė pėsčias kinų kvartalo link, kaip darydavo kiekvieną kartą, atplaukęs į San Franciską. Vis dėlto šįsyk pristigo jėgų ir, nuėjęs porą kvartalų, susistabdė vežiką. Sunkiai įsiropštė į vežimaitį, pasakė vežikui adresą ir šnopuodamas išsipleikė ant sėdynės. Jau metai, kai pasireiškė ligos požymiai, tačiau paskutinėmis savaitėmis būklė pablogėjo: kojos nebelaikė, galvoje tvyrojo ūkas, ir jis turėdavo be atlydos spirtis pagundai pasiduoti bukai apatijai, pamažu užliejančiai visą esybę. Sesuo Roza pirmoji pastebėjo, kad broliui kažkas negerai, kai jis dar nejautė skausmo. Prisiminęs ją, Džonas nusišypsojo: tai buvo artimiausias ir mylimiausias asmuo, kelrodė žvaigždė klajūno gyvenime, kur kas labiau atliepianti jausmus negu duktė Eliza ar kuri kita moteris, glamonėta ilgose kelionėse iš vieno uosto į kitą.

Roza Somers praleido savo jaunystę Čilėje drauge su vyresniuoju broliu Džeremiu, tačiau, jam mirus, sugrįžo į Angliją, trokšdama sulaukti senatvės gimtinėje. Gyveno Londone, savo namelyje ne per toliausia nuo teatrų ir operos, šiek tiek apleistame kvartale, kur galėjo kiek tinkama mėgautis malonumais. Amžinai atsisveikinusi su brolio Džeremio kruopščios ekonomės pareigomis, galėjo duoti valią savo ekscentriškiems polinkiams. Persirengusi bėdon tekta aktore, eidavo į *Savoją* gerti arbatos arba, apsimetusi rusų grafiene, traukdavo pasivaikščioti su šuneliu, šelpdavo elgetas ir gatvės muzikantus, eikvodavo pinigus niekniekiams ir labdarai. „Niekas nesuteikia tiek laisvės, kaip senatvė", – sakydavo laiminga skaičiuodama savo raukšles. „Ne senatvė, sesele, bet materialinė padėtis, kurią pelnei savo plunksna", – atsakydavo Džonas Somersas. Ta garbi žilaplaukė viengungė susikrovė ne-

didelį turtelį rašydama pornografinius romanus. Keisčiausia, jog dabar, kai Rozai nebereikia slėptis kaip tada, kai ji gyveno savo brolio Džeremio šešėlyje, sakė sau kapitonas, ji nustojo rašyti erotines knygeles ir ėmėsi ištęstų sentimentalių romanų, susilaukusių nepaprasto pasisekimo. Nebuvo tokios angliškai kalbančios moters, įskaitant ir karalienę Viktoriją, kuri nebūtų skaičiusi bent vieno *Damos* Rozos Somers romano. Garbės titulas tik įteisino tą padėtį, kurią Roza užsikariavo prieš daugelį metų. Karalienę Viktoriją būtų ištikęs smūgis, jeigu ji būtų įtarusi, kad jos mylimoji autorė, kuriai ji pati suteikė *Damos* titulą, prisidengdama *Nežinomosios* slapyvardžiu, prirašė ištisą kolekciją nešvankios literatūros. Kapitono nuomone, pornografija buvo nuostabi, o tie meilės romanai – tikras šlamštas. Ilgus metus jis rūpinosi tų draudžiamų knygelių leidyba ir platinimu, o Roza rašė vyriausiojo brolio panosėje, ir tas ir mirė įsitikinęs, jog sesuo – doringa panelė, kurios vienintelis tikslas – palengvinti jo gyvenimą. „Žiūrėk savęs, Džonai, nepalik manęs vienos šiame pasaulyje. Tu vis labiau liesėji ir iš veido atrodai kažkoks keistas“, – tolydžio kartodavo Roza, kai kapitonas ją aplankydavo Londone. Tuo metu jis jau darėsi vis labiau panašus į driežą.

Tao Čienui traukiant paskutines akupunktūros adatas pacientui iš ausų ir rankų, jo padėjėjas pranešė, jog atėjo uošvis. *Džong i* kruopščiai sudėjo auksines adatas į indelį su spiritu, dubenyje nusimazgojo rankas, apsivilko švarką ir nuėjo pas svečią, stebėdamasis, jog Eliza neperspėjo, kad tą dieną atvažiuoja jos tėvas. Kiekvienas kapitono apsilankymas būdavo tikra šventė. Visa šeima nekantriai jo laukdavo, ypač vaikai, kurie visada žavėdavosi to galiūno senelio neregėtomis dovanomis ir, išpūtę ausis, klausydavosi pasakojimų apie jūrų pabaisas ir Malajų piratus. Aukštas, tvirtai suręstas, mėlyna apranga, viso pasaulio vandenynuose sūrių vėjų nugairintu veidu, vešlia barzda, griausmingu balsu ir melsvomis nekalto kūdikio akimis kapitonas atrodė be galo įspūdingai, tačiau dabar Tao Čienas vargiai jį atpažino, pamatęs savo klinikos krėsle sėdintį vyriškį, – toks jis buvo sumenkęs. Pagarbiai su juo pasisveikino, nejučia žemai nusilenkdamas, kaip kinų kad įprasta.

Su Džonu Somersu pirmąsyk susitiko jaunystėje, jo laive tarnaudamas virėju. „Vadink mane ponu! Aišku, kine?“ – įsakė jis pirmąsyk, kai Tao Čienas į jį kreipėsi. Tuomet mudu abu buvome tamsiaplaukiai, pagalvojo Tao Čienas, ir mirties nuojauta skaudžiai suspaudė jam širdį. Anglas sunkiai pasikėlė iš krėslo, padavė jam ranką, paskiau trumpai spūstelėjo. *Džong i* pamatė, jog dabar jis ir aukštesnis, ir stambesnis.

– Ar Eliza žino, kad šiandien atvažiuojate, pone? – paklausė.

– Ne. Mudviem reikia pasikalbėti akis į akį, Tao. Aš mirštu.

Džong i tai suprato, vos jį pamatęs. Netardamas nė žodžio, nusivedė į savo kabinetą, padėjo nusirengti ir atsigulti ant lovelės. Nuogas uošvis atrodė apgailėtinai: oda sugrubusi, sausa, vario spalvos, nagai pageltę, akys pasruvusios krauju, pilvas išsipūtęs. Ėmė jį auskultuoti, paskiau patikrino pulsą riešo, kaklo ir kulkšnių srityje, kad galutinai įsitikintų tuo, ką jau suprato.

– Jūsų kepenys niekam tikę, pone. Ar vis dar geriate?

– Tao, jūs negalite reikalauti, kad atsisakyčiau tokio įsisenėjusio įpročio. Jūs manote, jog įmanoma ištverti jūreivio gyvenimą, retkarčiais neišmetant burnelės?

Tao Čienas nusišypsojo. Paprastai anglas kasdien išgerdavo pusę butelio, o kartais – iš džiaugsmo arba sielvarto – ir visą, ir pažiūrėti nėmaž nenusigerdavo nei dvokdavo alkoholiu, nes ir nuo drabužių, ir iš burnos trenkė stipraus prasto tabako tvaikas.

– Beje, jau per vėlu atgailauti, tiesa? – pridūrė Džonas Somersas.

– Dar pagyvensite kurį laiką ir neblogai jausitės, jeigu nustosite gerti. Kodėl jums truputį nepailsėjus? Pagyvenkite pas mus, mudu su Eliza jumis rūpinsimės, kol atsigausite, – pasiūlė *džong i*, nežiūrėdamas jam į akis, kad kapitonas nepastebėtų jo susijaudinimo.

Kaip dažnai atsitikdavo jo praktikoje, širdyje jis grūmėsi su siaubingo bejėgiškumo pojūčiu, kuris jį apimdavo įsitikinus, koks menkas jo išmanymas ir koks beribis kito žmogaus skausmas.

– Kaip jums galėjo ateiti į galvą mintis, kad aš laisva valia pulsiu į rankas Elizai, idant ji mane pasmerktų abstinencijai! Kiek man dar liko gyventi, Tao? – paklausė Džonas Somersas.

– Tiksliai negaliu pasakyti. Reikėtų atsiklausti ir kitų gydytojų nuomonės.

– Aš pripažįstu tik jūsų nuomonę. Kai man be skausmo ištraukėte krūminį dantį vidurkelyje tarp Indonezijos ir Afrikos krantų, joks kitas gydytojas nebuvo prikišęs prie manęs savo susmirdusių rankų. Kada tai buvo?

– Prieš kokia penkiolika metų. Dėkoju už jūsų pasitikėjimą, pone.

– Tik prieš penkiolika metų? Kodėl man atrodo, jog mudu pažįstami visą gyvenimą?

– Gal buvome pažįstami kitame gyvenime.

– Reinkarnacija man kelia siaubą, Tao. Ar galite įsivaizduoti, jog kitame gyvenime man tektų įsikūnyti į musulmoną? Ar žinote, jog tie vargetos negeria alkoholio?

– Matyt, tokia jų karma. Per kiekvieną reinkarnaciją mums reikia nuspręsti, ką palikome neužbaigta ankstesniame gyvenime, – pajuokavo Tao.

– Jau verčiau krikščionių pragaras, tai ne taip žiauru. Ką gi, apie tai nieko nesakysime Elizai, – užbaigė Džonas Somersas rengdamasis ir vargdamas su sagomis, sprūstančiomis iš drebančių pirštų. – Kadangi greičiausiai tai mano paskutinė viešnagė, būtų protingiausia, kad Eliza ir vaikaičiai mane prisimintų linksmą ir sveiką. Mirsiu ramus, Tao, nes niekas geriau už jus negalėtų rūpintis Eliza.

– Niekas negalėtų labiau negu jūs jos mylėti, pone.

– Kai manęs nebebus, kam nors reikės pasirūpinti mano seserimi. Juk žinote, jog Roza buvo tarytum mama Elizai...

– Nesijaudinkite, mudu su Eliza niekados jos nepamiršime, – užtikrino žentas.

– Ar mirtis... trumpai tariant... ar mirsiu staigiai ir išsaugosiu savo orumą? Kaip suprasiu, jog ateina galas?

– Kai pradėsite vemti kraujais, – liūdnai atsakė Tao Čienas.

Tai atsitiko po trijų savaičių vidury Ramiojo vandenyno, kapitono kajutėje. Šiaip ne taip atsistojęs ant kojų, senasis jūrininkas nusivalė vėmalus, išsiskalavo burną, persivilko kruvinus marški-

nius, užsidegė pypkę ir nuėjo į laivo pirmagalį paskutinį sykį pažiūrėti į žvaigždes, mirgančias kaip juodas aksomas danguje. Keli jūreiviai, jį pamatę, stebėjo iš tolo su kepuraitėmis rankose. Išbaigęs pypkę, kapitonas Džonas Somersas peržergė turėklus ir tyliai krito į jūrą.

Severas del Valjė susipažino su Lyna Somers tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimt antraisiais metais, drauge su tėvu keliaudamas iš Čilės į Kaliforniją aplankyti tetos Paulinos ir dėdės Felisiano, apie kuriuos jų giminėje nesiliovė kalbos. Severas buvo susitikęs su teta Paulina du kartus, kai ji trumpai lankėsi Valparaise, tačiau tik pamatęs ją Šiaurės Amerikos aplinkoje suprato, kodėl taip nepakančiai – kaip ir dera krikščionims – apie ją atsiliepia giminės. Atsidūrusi toli nuo religingos Čilės aplinkos, kur vyravo atgyvenusios pažiūros, nuo senelio Agustino, prirakinto prie paralitiko krėslo, nuo senelės Emilijos, bauginančios nykiais nėriniais ir sėmenų klizmomis, nuo visų pavydžių ir baikščių giminių, Paulina atgavo savo tikrąją amazonės prigimtį. Pirmosios viešnagės metu Severas del Valjė buvo per jaunas, kad sugebėtų įvertinti garsingųjų giminaičių galią ar turtą, tačiau pastebėjo tai, kas juos skiria nuo visos del Valjų padermės. Tik po kelerių metų suprato, jog tai viena turtingiausių San Francisko šeimų, nėmaž neatsiliekanti nuo sidabro kasyklų, geležinkelių, bankų ir transporto magnatų. Tos pirmosios viešnagės metu, būdamas penkiolikos metų, Severas numatė savo ateitį, sėdėdamas prie tetos Paulinos vaizdingosios lovos, o ji tuo tarpu rikiavo savo prekybos karų strategiją.

– Tau derėtų tapti advokatu, tuomet, pasitelkdamas visas įstatymų galias, padėtum man sutriuškinti priešus, – tą dieną patarė jam Paulina, kramsnodama sluoksniuotą pyragaitį su įdaru.

– Gerai, tetule. Senelis Agustinas sako, jog kiekviena garbinga giminė privalo turėti savo advokatą, gydytoją ir vyskupą, – atsiliepė sūnėnas.

– Reikia ir proto, kad išmanytum verslą.

– Senelis mano, jog kilmingiesiems netinka verslas.

– Pasakyk savo seneliui, kad iš kilmės duonos nevalgysi, tegu įsikiša ją sau į subinę.

Berniukas buvo girdėjęs tą nepadorų žodį tik iš šeimos vežėjo, iš Tenerifės kalėjimo paspruksio madridiečio, kuris nežinia kodėl taipgi dėjo skersą ir išilgą ant Dievo ir pieno.

– Liaukis maivęsis, vaikeli, juk žinai, kad kiekvienas turi subinę! – vos nemirdama iš juoko, sušuko Paulina, išvydusi sūnėno veido išraišką.

Tą pačią popietę nusivežė jį į Elizos Somers konditeriją. Severas susižavėjo San Francisku, vos pamatęs jį iš laivo: šviesus miestas, išsidėstęs žaliame kraštovaizdyje ant miškingų kalvų, nuolaidžiais šlaitais įsirėmusių į tykių vandenų įlanką. Iš tolo miestas atrodė atšiaurus, kaip ispanų įprasta, išraižytas lygiagrečių ir statmenų gatvių tinklo, tačiau iš arti kerėjo savo netikėtais vaizdais. Pripratęs prie apsnūdusio Valparaiso uosto, kur užaugo, berniukas apstulbo matydamas įvairiausių stilių namus ir pastatus, skurdą ir prabangą, viską sumišai, lyg miestas būtų išdygęs vienu akimoju. Matė nustipusį, musių apgultą arklį priešais ištaigią parduotuvę, prekiaujančią smuikais ir fortepijonais. Pro dundančias karietas skynėsi kelią daugiatautė minia: amerikiečiai, ispanai, prancūzai, airiai, italai, vokiečiai, vienas indas ir buvę vergai negrai, dabar laisvi, tačiau amžinai atstumti ir vargšai. Jie įvažiavo į kinų kvartalą ir akimirksniu atsidūrė krašte, apgyvendintame *dangiukų*, kaip buvo vadinami kinai, ir vežėjas, pliaukšėdamas botagu, skynėsi kelią, kol pagaliau nubildino juos į Sąjungos aikštę. Sustojo prie Viktorijos laikų stiliaus namo, labai paprasto, palyginti su lipdiniais, bareljefais ir rozetėmis visur aplink išdabintus fasadus.

– Štai ponios Somers arbatinė, vienintelė verta to vardo šioje vietoje, – paaiškino Paulina. – Kavos gali atsigerti kur nori, o puodelio arbatos turi ateiti čionai. Jankiai nekenčia to tauraus gėrimo nuo Nepriklausomybės karo, įsiliepsnojusio tada, kai maištininkai Bostone sudegino anglų arbatą.

– Bet visa tai atsitiko prieš šimtą metų, ar ne?

– Matai, Severai, koks kvailas dalykas tas patriotizmas.

Anaiptol ne dėl arbatos taip dažnai važiuodavo Paulina į šitą arbatinę, bet dėl pagarsėjusių Elizos Somers kepinių, gardžiais cukraus ir vanilės kvapais tvindančių visą aplinką. Namas, kaip ir diduma kitų, atvežtų iš Anglijos pirmaisiais San Francisko kūrimosi metais drauge su montavimo instrukcija, kurioje vartotojui nurodyta, kaip sunarstyti jį nelyginant žaislą, buvo dviejų aukštų, su bokšteliu, darančiu kaimo bažnyčios įspūdį. Pirmajame aukšte, sujungę du kambarius, šeimininkai praplėtė saloną, ten pastatė penkis apskritus staliukus, dengtus baltomis staltiesėmis, ir kėdžių lenktomis kojelėmis. Antrajame aukšte prekiavo namudiniais aukščiausios rūšies belgiško šokolado saldainiais, marcipanais ir įvairiausiais čilietiškais gardumynais, Paulinos del Valjės silpnybe. Aptarnavo dvi ilgakasės meksikietės baltutėlėmis prijuostėmis ir krakmolytomis kepuraitėmis, telepatiškai vadovaujamos nedidukės ponios Somers, kuri, palyginti su niekada nerimstančia Paulina, atrodė beveik nepastebima. Jai labai tiko tuomet madingos per liemenį smaugtos suknelės su plačiai išsipūtusiais sijonais, tuo tarpu Paulina atrodė dar storesnė, juo labiau kad ji nešykštėjo pinigų audiniams, spurgams, kutams ir klostėms. Tą dieną ji buvo apsitaisiusi kaip bitė motinėlė – geltonai ir juodai nuo galvos iki kojų, turėjo plunksnomis apkaišytą skrybėlaitę ir dryžuotą korsažą. Gausybė dryžių. Įsiveržė į arbatinę, beveik užpildydama ją visą, kad nebeliko kuo kvėpuoti, ir sulig kiekvienu jos judesiu barškėjo puodeliai ir vaitojo silpnos medinės sienos. Pamačiusios ją įeinant, padavėjos pripuolusios vietoj trapaus pinto nendrinio krėslo pastatė tvirtesnę kėdę, ir Paulina elegantiškai atsisėdo. Ji viską darė iš lėto, nes laikėsi tos nuomonės, jog niekas taip nekenkia žavesiui, kaip skubėjimas; taipgi stengėsi vengti bet kokių senam žmogui būdingų garsų: viešoje vietoje nešnopuodavo, nekosėdavo, nebraškindavo sąnarių ir sunkiai nedūsaudavo netgi tuomet, kai nepakenčiamai skaudėdavo kojos. „Nenoriu kalbėti storulės balsu“, – sakydavo kasdien skalaudama gerklę atmieštomis su medum citrinų sultimis, idant išsaugotų laibą balsą. Eliza Somers – liekna ir tiesi kaip nendrė, tamsiai mėlynu sijonu

ir žalia palaidinuke aklinai susagstytu kaklu ir rankovėmis, pasipuošusi vien kukliu perlų vėriniu, – atrodė žymiai jaunesnė. Ispaniškai kalbėjo užsikirsdama, nes jau buvo primiršusi gimtąją kalbą, o angliškai – su britišku akcentu, kaip ir Paulina kartais sakinį pradėdama viena kalba, o užbaigdama kita. Turto ir kilmės dėka ponia del Valjė užėmė kur kas aukštesnę socialinę padėtį negu Eliza Somers. Moteris, dirbanti savo malonumui, galėjo būti stačiai vyriškos prigimties, tačiau Paulina žinojo, kad Eliza jau nebepriklauso tai aplinkai, kurioje išaugo gyvendama Čilėje, ir kad dirba veikiau iš poreikio negu iš malonumo. Ji taipgi buvo girdėjusi, jog Eliza gyvenanti su kinu, tačiau, nors ir būdama pritrenkiančio nekuklumo, niekada nedrįso tiesiai to paklausti.

– Mudvi su ponia Eliza susipažinome Čilėje tūkstantis aštuoni šimtai keturiasdešimtaisiais metais; jai tuomet buvo aštuoneri, o man šešiolika, tačiau dabar mudvi esame vienodo amžiaus, – paaiškino Paulina sūnėnui.

Padavėjoms nešant arbatą, Eliza Somers linksmai klausėsi nenutrūkstamo Paulinos plepėjimo, kuris nutildavo tik tada, kai ji kąsdavo naują kąsnį. Severas visiškai jas pamiršo prie gretimo stalo pastebėjęs nuostabią mergaitę, kuri klijavo paveikslėlius į albumą, šviečiant dujinėms lempoms ir pro langą liejantis švelniai dienos šviesai, auksiniais atšvaitais nutvieskiančiai jos veidą. Tai buvo Lyna Somers, Elizos dukrelė, tokio neregėto grožio mergaitė, jog jau tada, kai ji buvo dvylikos metų, daugelis miesto fotografų naudojosi ja kaip modeliu; jos veidas puikavosi pašto atvirukuose, skelbimuose ir kalendoriuose, kur angelai grodavo lyromis, o kartoniniuose miškuose dūkdavo išdykėlės nimfos. Severas dar buvo tokio amžiaus, kai merginos esti berniukams veikiau bauginanti paslaptis, tačiau dabar neatsispyrė žavesiui; jis stovėjo šalia išsižiojęs, nesuvokdamas, kodėl jam spaudžia širdį ir nejučia trykšta ašaros. Eliza Somers ištraukė jį iš tos padėties siūlydama visiems išgerti kakavos. Mergaitė užskleidė albumą nekreipdama dėmesio į Severą, lyg jo nebūtų nė pastebėjusi, ir – lengvutė lyg vėjelis – pasikėlė nuo kėdės. Atsisėdo prie puodelio kakavos netardama nė žodžio ir nepakeldama akių; ji nė kiek nesijaudino mintyse

susitaikiusi su akiplėšišku berniuko spoksojimu, puikiai suvokdama, jog savo išvaizdos dėka stovi skyrium nuo visų mirtingųjų. Ji kentė savo grožį lyg kokį luošumą, slapčia tikėdamasi, jog ilgainiui visa tai praeis.

Po kelių savaičių Severas del Valjė išplaukė drauge su tėvu atgal į Čilę, vežinas prisiminimais apie bekraštę Kaliforniją ir Lyną Somers, kurios paveikslas giliai įstrigo jam širdin.

Severas del Valjė susitiko su Lyna tik po daugelio metų. Jis grįžo į Kaliforniją tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimt šeštaisiais metais, kai atsikėlė pas tetą Pauliną, tačiau pažintį su Lyna atgaivino tik tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimt devintųjų metų žiemą, vieną trečiadienį, kai jau buvo per vėlu jiems abiem. Antrąsyk atplaukęs į San Franciską, jaunuolis buvo išaugęs kaip dera, tačiau kaulėtas, perblyškęs, negrabus, nesusitupėjęs, lyg nežinotų, ką daryti su alkūnėmis ir keliais. Po trejų metų, be žado atsidūręs prieš Lyną, jau buvo tikras vyras – asketiškos seminaristo išvaizdos, taurių veido bruožų, paveldėtų iš ispanų protėvių, ir liaunu kaip Andalūzijos toreadoras liemeniu. Daug kas pasikeitė jo gyvenime nuo to laiko, kai pirmąsyk matė Lyną. Tos tylios, vangios kaip snūduriuojanti katė mergaitės vaizdas lydėjo jį sunkios paauglystės metais, iškildamas prieš akis kiekvieną skausmingos netekties akimirką. Jo tėvas, kurį jis dievino, mirė Čilėje labai anksti, ir motina, nesugebėdama pati auklėti pernelyg blaivaus proto ir nepagarbaus sūnaus, kuriam dar nežėlė barzda, jį nusiuntė į Santjago katalikų koledžą baigti mokslų. Vis dėlto netrukus jam teko grįžti namo drauge su laišku, kuriame buvo trumpai ir šaltai paaiškinta, jog nuparkusi avis visą kaimenę apkrečia, ar kažkaip panašiai. Tuomet pasiaukojanti motina keliais nuėjo į stebuklingąją grotą, kur Švenčiausioji Mergelė, kaip visada išmonės pilnoji, patylomis davė jai išganingą mintį: nusiųsti sūnų į karinę tarnybą, kad jo auklėjimu pasirūpintų seržantas. Ištisus metus Severas žygiavo koja kojon su kariais, kentė karišką drausmę ir bukumą ir grįžo namo su atsargos karininko laipsniu, davęs sau žodį

kaip gyvas nekelti kojos į kareivines. Nespėjęs nė kojų apšilti, vėl susidėjo su senais draugais ir pasidarė toks pat nepakenčiamai irzlus. Šįkart dėdės paėmė vadžias į rankas. Susirinko atšiauriame senelio Agustino valgomajame pasitarti prie uždarų durų, neįsileidę nei jaunuolio, nei jo motinos, neturinčių balso prie patriarchų stalo. Prieš trisdešimt penkerius metus tame pačiame kambaryje Paulina del Valjė skusta galva ir su deimantų karūna pasipriešino giminės vyrų valiai, pasiryžusi tekėti už pačios pasirinkto jaunikio Felisiano Rodrigeso de Santa Kruso. Dabar ten pat senelis išklausė Severui mestus kaltinimus: atsisako eiti išpažinties ir Komunijos, bendrauja su bohemos atstovais, skaito į juodąjį sąrašą įtrauktas knygas; trumpai drūtai, įtariama, jog susidėjęs su frankmasonais arba – ir tai dar baisiau – su liberalais. Čilėje tuo metu vyko nuožmi ideologinė kova, ir juo daugiau vietų vyriausybėje laimėdavo liberalai, juo baisiau tūžo kraštutinieji konservatoriai, tokie kaip del Valjų giminės vyrai, fanatiškai įsiteigę mintį, kad jiems skirtas mesijų vaidmuo ir priklauso anatemomis ir kulkomis diegti savo įsitikinimus, triuškinti masonus ir antiklerikalus ir galų gale susidoroti su visokio plauko liberalais. Del Valjų klanas nebuvo nusiteikęs taikstytis su giminėje atsiradusiu to paties kraujo atskalūnu. Mintis išsiųsti jį į Jungtines Valstijas atėjo seneliui Agustinui: „Jankiai jį atpratins ožius varinėti“, – išpranašavo jis. Neatsiklausę jo nuomonės, giminės įlaipino jį gedulo drabužiais, su velionio tėvo auksiniu laikrodžiu liemenės kišenėje į Kalifornijon plaukiantį laivą, nešiną menkute manta, kurioje buvo didelis kryžius su erškėčiais vainikuotu Nukryžiuotoju ir užantspauduotas laiškas dėdei Felisianui ir tetai Paulinai.

Severas priešinosi tik dėl akių, nes kelionė atitiko jo planus. Skaudu buvo nebent skirtis su Nivėja, mergina, kurią, kaip visi tikėjosi, turėjo vesti pagal seną Čilės oligarchijos paprotį, įteisinantį pusbrolių ir pusseserių santuoką. Jis duso Čilėje. Užaugus prietarų ir dogmų akivare, pažintis su kitais studentais Santjago koledže jam atvėrė akis ir pažadino tėvynės meilę. Ligi tol jis buvo įsitikinęs, jog esama dviejų visuomenės sluoksnių – jo paties ir skurdžių, atskirtų vienas nuo kito neapibrėžta pilkos valdininkų ir

kitų, pasak senelio Agustino, „šiaip žmonelių" zonos. Kariuomenėje jis suvokė, kad jo sluoksnio žmonių – baltaodžių ir pinigingų – vos saujelė, o didžioji dauguma – metisai ir vargšai, tačiau Santjage suprato, kad taipgi esama gana gausaus ir tolydžio augančio viduriniojo sluoksnio, apsišvietusio, turinčio politinių siekių, iš tikrųjų sudarančio šalies stuburą. Tai buvo emigrantai, gelbėjęsi nuo karų ir skurdo, mokslininkai, mokytojai, filosofai, knygininkai, pažangių idėjų žmonės. Jis klausėsi užkandęs žadą naujųjų draugų postringavimų nelyginant pirmąsyk įsimylėjęs jaunuolis. Jis troško pakeisti Čilę, apversti aukštyn kojomis, apvalyti nuo užkrato. Suprato, jog konservatoriai – išskyrus jo šeimos narius, kurie, jo akimis žiūrint, buvo tokie ne iš blogos valios, bet per neišmanymą, – priklauso Šėtono kariaunai, jeigu tartume, kad Šėtonas yra ne vien vaizdinga išmonė, ir nutarė vos gavęs nepriklausomybę labiau domėtis politika. Jam buvo aišku, jog ligi to dar reikia palaukti kelerius metus, todėl kelionė į Jungtines Valstijas jam atrodė lyg gurkšnis šviežio oro: turėsiąs progą pastebėti tokią geidžiamą Amerikos demokratiją ir jos pasimokyti, paskaityti ką tinkamas nesibaimindamas katalikiškosios cenzūros ir susipažinti su naujausiais pažangos laimėjimais. Tuo tarpu, kai visame pasaulyje griuvo monarchijos, gimė naujos valstybės, buvo kolonizuojami ištisi žemynai ir išrandami stebuklingi dalykai, Čilėje parlamentas svarstė klausimą, ar leistina svetimautojus laidoti pašventintose kapinėse. Seneliui girdint, buvo nevalia minėti Darvino teorijos, padariusios perversmą žmonijos pažinimo istorijoje, bet užtat, priešingai, šis galėdavo ištisą popietę postringauti apie neįtikėtinus šventųjų ir kankinių stebuklus. Be to, kelionėn Severą viliojo Lynos Somers prisiminimas, kuris stebėtinai atkakliai smelkėsi į jo jausmą Nivėjai, nors netgi širdies gilumoje jis nenorėjo to pripažinti.

Severas del Valjė nenuvokė, nei kada, nei kaip jam kilo mintis vesti Nivėją, galimas daiktas, nusprendė ne jie patys, bet giminė, tačiau nei jis, nei ji nemaištavo prieš tokią lemtį, nes vienas kitą pažinojo ir mylėjo nuo pat mažų dienų. Nivėja priklausė tai giminės šakai, kuri gyveno ištaigiai prie tėvo gyvos galvos, bet, šiam

mirus, našlė pasijuto be išteklių. Brolio vaikus auklėti padėjo donas Chosė Fransiskas Vergara, turtingas dėdė, vėliau, prasidėjus karui, tapęs itin įtakingu asmeniu. „Pats baisiausias skurdas ištinka tuos žmones, kurie kadaise turėjo išteklių, nes dabar privalo apsimesti, kad jų netrūksta", – prisipažino Nivėja pusbroliui Severui vieną tų jai itin būdingų staigaus atvirumo akimirkų. Ji buvo ketveriais metais jaunesnė, bet kur kas labiau subrendusi: ne kas kitas, kaip ji, pasistengė vaikišką draugystę paversti romantiška meile, kuri buvo pačiame įkarštyje jam išvykstant į Jungtines Valstijas. Dideliuose namuose, kur jiedu gyveno, nestigo puikių užkaborių jaunuoliams pasimylėti. Apčiuopomis glamonėdamiesi tamsoje, jiedu neišmaniai kaip jauni šunyčiai atskleidė savo kūnų paslaptis. Susidomėję glostydavo vienas kitą, pastebėdami, kuo skiriasi, bet nesuprasdami, kodėl jis turi tai, o ji – tatai, svaigdami iš gėdos ir jausdamiesi nusidėję, visada be žado, nes tai, kas neišreikšta žodžiais, jiems atrodė lyg nebūta ir lyg ne taip nuodėminga. Paskubomis baugščiai grabinėdavo vienas kitą, suvokdami, jog niekada negalės išpažinti kunigui tų giminėms draudžiamų žaidimų, nes už tai jų laukia pragaras. Juos sekė tūkstančiai akių. Senos tarnaitės, mačiusios juos ateinant į pasaulį, stengėsi apsaugoti jų nekaltą meilę, tačiau senmergės tetos stebėjo kaip krankliai: niekas neišslysdavo iš jų sudžiūvusių akių, kurių pagrindinis tikslas buvo registruoti kiekvieną šeimos gyvenimo akimirką, niekas neišvengdavo jų patamsių liežuvių, išplepančių paslaptis ir sukeliančių vaidus, nors viskas vykdavo tik giminės aplinkoje. Niekas neišeidavo už tų namų sienų. Svarbiausia kiekvieno šeimos nario priedermė buvo saugoti giminės garbę ir gerą vardą. Nivėja subrendo gana vėlai ir penkiolikos metų iš kūno vis dar atrodė kaip vaikas, o iš veido – naivi. Iš pažiūros nebuvo matyti nieko, kas bylotų apie jos tvirtą būdą: nedidelio ūgio, putlutė, didelėmis tamsiomis akimis – labiausiai įsimintinu bruožu, ji darė prastą įspūdį ligi tol, kol neišsižiodavo. Tuo metu, kai jos seserys stengėsi pelnyti dangaus karalystę skaitydamos šventas knygas, ji slapčiomis skaitė pusbrolio Severo iš po skverno duodamus straipsnius ir knygas ir klasikus iš dėdės Chosė Fransisko Vergaros bibliotekos.

Kartą nei šiam, nei tam ji prabilo apie moterų teisę balsuoti, nors jų aplinkoje niekas apie tai neužsimindavo. Kai pirmą sykį prašneko apie tai pas Agustiną del Valję per šeimyninius pusryčius, visi krūptelėjo pasibaisėję. „Kada šioje šalyje galės balsuoti moterys ir vargšai?" – netikėtai paklausė Nivėja, pamiršusi, jog vaikams nevalia nė prasižioti, suaugusiems girdint. Senasis patriarchas del Valjė taip trinktelėjo kumščiu į stalą, jog sudzingsėjo taurės, ir įsakė nedelsiant eiti išpažinties. Netardama nė žodžio, Nivėja atliko kunigo skirtą atgailą ir, vedama įprasto aistringumo, savo dienoraštyje užrašė, jog nė neketina nuleisti rankų, kol neiškovos moterims pagrindinių teisių, nors netgi tėvai jos atsižadėtų. Laimė, ji turėjo nepaprastą mokytoją seserį Mariją Škaplierinę, vienuolę po abitu slepiama liūtės širdimi, pastebėjusią Nivėjos protą. Vienuolė džiaugėsi turėdama tokią mokinę, kuri godžiai viską dedasi į galvą, klausinėja to, kuo ji pati niekada nebūtų susidomėjusi, prieštarauja jai, pateikdama jos amžiaus merginai netikėtus argumentus, ir, kad ir subjaurota pasibaisėtinos aprangos, trykšte trykšta sveikata bei gaivališka jėga. Nivėja jai buvo kaip atlyginimas už visus tuos metus, kuriuos ji praleido mokydama turtingas, bet skurdaus proto merginas. Iš meilės Nivėjai sesuo Marija Škaplierinė metodiškai laužė mokyklos taisykles, tam tyčia sudarytas skiepyti mokinėms visiško nuolankumo. Ji kalbėdavo su Nivėja tokiomis temomis, kurios būtų įvariusios siaubą viršininkei ir dvasiniam koledžo vadovui.

– Būdama tavo amžiaus, turėjau tik dvi galimybes: ištekėti arba eiti į vienuolyną, – tarė sesuo Marija Škaplierinė.

– O kodėl pasirinkote antrąją, motule?

– Norėjau daugiau laisvės. Kristus – pakantus sužadėtinis...

– Mums, moterims, motule, nei šaukt, nei plaukt. Gimdyk vaikus ir būk nuolanki, ir baigta, – atsiduso Nivėja.

–Taip negali ilgiau tęstis. Tu gali viską pakeisti, – atsakė vienuolė.

– Pati viena?

– Ne viena, yra ir daugiau tokių merginų kaip tu, turinčių galvą ant pečių. Skaičiau laikraštyje, jog dabar yra ir moterų gydytojų. Tik pamanyk!

– Kur?

– Anglijoje.

– Labai toli.

– Žinia, bet jeigu jos sugebėjo laimėti tenai, kada nors tai bus įmanoma Čilėje. Nenusimink, Nivėja.

– Mano nuodėmklausys sako, jog aš per daug mąstau ir per mažai meldžiuosi, motule.

– Dievas tau davė protą, kad juo naudotumeis, tik perspėju tave, jog maištininkės kelias pilnas pavojų ir skausmo, reikia drąsos juo pasukti. Ne pro šalį prašyti Dievo Apvaizdos, kad tau truputį padėtų... – patarė jai sesuo Marija Škaplierinė.

Nivėja taip tvirtai apsisprendė, jog savo dienoraštyje įrašė, kad atsisakys santuokos ir visomis išgalėmis atsidės kovai dėl moterų balsavimo teisės. Ji nesuvokė, jog toks pasiaukojimas beprasmiškas, nes ji ištekės už žmogaus, kuris jai padės kovoti dėl politinių siekių.

Severas įlipo į laivą apsiniaukęs, kad tėvai neįtartų, kaip jis džiaugiasi ištrūkęs iš Čilės, – juk jie galėjo persigalvoti, – nusiteikė kaip galima geriau pasinaudoti ta kelione. Atsisveikino su savo pussesere Nivėja slapčiomis pasibučiavęs ir davęs žodį, jog siųs jai įdomias knygas per savo draugą, kad išvengtų tėvų cenzūros, ir jog rašys kas savaitę. Ji susitaikė su mintimi, jog nesimatys ištisus metus, nors Severas puoselėjo planus kaip galima ilgiau paviešėti Jungtinėse Valstijose. Nenorėjo dar labiau apkartinti atsisveikinimo dėstydamas savo mintis ir nutarė pasiaiškinti laiške. Šiaip ar taip, jiedu buvo dar per jauni tuoktis. Pamatė ją giminių būryje Valparaiso uosto krantinėje – žalsva suknele ir tokios pat spalvos kepuraite ji mojo jam ranka, vargais negalais stengdamasi šypsotis. „Ji neverkia ir nerypuoja, už tai ją myliu ir amžinai mylėsiu!“ – perrėkdamas vėją, sušuko Severas, pasiryžęs tvirta valia atsispirti visiems širdies potraukiams ir šios žemės pagundoms. „Švenčiausioji Mergele Marija, padaryk taip, kad jis grįžtų pas mane sveikas ir gyvas“, – kandžiodamasi lūpas, meldė meilės perveikta Nivėja, pamiršusi, kad prisiekė niekada netekėti, kol neatliks prisiimtos sufražistės priedermės.

Nuo pat Valparaiso iki Panamos jaunasis del Valjė tolydžio čiupinėjo senelio Agustino del Valjės laišką, degdamas noru jį atplėšti, bet nedrįso, nes jam buvo diegte įdiegta, jog tikras bajoras niekada neskaito svetimų laiškų ir nekiša nagų prie svetimų pinigų. Galiausiai smalsa persvėrė garbės kodekso reikalavimus – juk sprendžiamas jo likimas, tarė jis sau, – ir, skustuvu atsargiai nuplėšęs vaško antspaudą, palaikė voką virš garuojančio arbatinio ir be galo kruopščiai atklijavo. Šitaip sužinojo, kad senelis labiausiai pageidavo jį nusiųsti į amerikiečių karo mokyklą. Labai gaila, rašė senelis, jog Čilė nekariauja su jokia kaimynine šalimi, tuomet vaikaitis suvyriškėtų, kaip ir pridera, su ginklu rankoje. Severas išmetė laišką į jūrą ir parašė naują savais žodžiais, įkišo į tą patį voką ir karštu vašku priklijavo nuplėštą antspaudą. San Franciske teta Paulina jo laukė krantinėje, dviejų liokajų ir savo oriojo rūmininko Viljamso lydima. Buvo užsidėjusi ekstravagantišką skrybėlę ir apsitaisiusi galybe vėjo plaikstomų skraisčių – jeigu nebūtų buvusi tokia sunki, būtų iškilusi į padanges. Ji prapliupo skardžiai kvatoti pamačiusi sūnėną liepteliu leidžiantis su Kristum rankose, paskiau prispaudė prie iškilios kaip dainininkės krūtinės, kone uždusindama milžiniškomis krūtimis ir gardenijų kvepalais.

– Pirmiausia mes nusikratysime tos baisybės, – tarė ji rodydama į Kristų. – Be to, reikės tau nupirkti naujus drabužius, tokių štai drapanų šičia niekas nedėvi, – pridūrė.

– Juk tai mano tėvo kostiumas, – susigėdo Severas.

– Iš karto matyti, atrodai kaip laidotuvių biuro tarnautojas, – neatlyžo Paulina ir tik pasakiusi prisiminė, jog Severas neseniai palaidojo tėvą. – Atleisk, Severai, nenorėjau tavęs įžeisti. Tavo tėvą labiausiai mylėjau, tai buvo vienintelis brolis, su kuriuo galėdavau pasikalbėti.

– Man persiuvo kai kuriuos jo drabužius, kad nereiktų išmesti, – drebančiu balsu paaiškino Severas.

– Tik susitikom ir paistom nei šį, nei tą. Atleisk man.

– Nieko baisaus, tetule.

Pasitaikius pirmai progai, jaunuolis įteikė jai suklastotą senelio Agustino laišką. Ji tik užmetė akį, ir tiek.

– Kas buvo kitame? – paklausė.

Degančiomis ausimis Severas bandė gintis, bet ji užbėgo jam už akių, kad jis dar labiau neįsiveltų į melą.

– Tavimi dėta, irgi taip būčiau pasielgusi, vaikeli. Man reikia žinoti, ką rašė tėvas savo laiške, kad galėčiau atsakyti, aš nė neketinu klausyti jo patarimų.

– Kad mane išsiųstumėte į karo mokyklą arba į karą, jeigu čia kur nors kariaujama.

– Pavėlavai, karas jau pasibaigė. Tačiau šiuo metu jie įnikę žudo indėnus, gali prisidėti, jeigu traukia širdis. Indėnai neblogai ginasi. Žinai, jie neseniai nukovė generolą Kasterą ir per du šimtus Vajomingo septintojo raitijos pulko karių. Dabar visi tik apie tai ir šneka. Sklinda gandai, jog toksai indėnas, vardu *Sulytas Veidas* – matai, koks poetiškas vardas, – prisiekė atkeršyti generolui Kasterui už brolį, grumtynėse išplėšė jam širdį ir ten pat suvalgė. Ar vis dar trokšti pasiduoti į kareivius? – sukikeno Paulina del Valjė.

– Kariuomenė niekada manęs neviliojo, tai vis senelio Agustino išmonės.

– Suklastotame laiške rašai, kad norėtum būti advokatu, matau, jog mano patarimas, kurį daviau prieš kelerius metus, nenuėjo vėjais. Puiku, vaikeli. Amerikiečių įstatymai kitokie negu Čilėje, tačiau tai nesvarbu. Tu būsi advokatas. Mokysies pačioje geriausioje Kalifornijos advokatų kontoroje, juk ne veltui turiu pažinčių, – užtikrino Paulina.

– Būsiu jums skolingas visą gyvenimą, tetule, – tarė Severas susižavėjęs.

– Žinoma. Tikiuosi, jog to nepamirši, juk žinai, gyvenimas ilgas, ir galbūt kurią dieną man prireiks tavo pagalbos.

– Pasikliaukite manimi, tetule.

Rytojaus dieną Paulina del Valjė drauge su Severu pasirodė pas savo advokatus, tuos, kurie jai dirbo dvidešimt penkerius metus pelnydami milžiniškus komisinius, ir kaip niekur nieko jiems pareiškė, jog pageidaujanti, kad nuo artimiausio pirmadienio pas juos pradėtų mokytis amato jos sūnėnas. Jie negalėjo atsisakyti. Teta apgyvendino jaunuolį savo namuose, saulėtame kambaryje,

nupirko jam puikų žirgą, paskyrė mėnesinę paramą, pasamdė anglų kalbos mokytoją ir pamažu pradėjo vedžioti į svečius, nes buvo įsitikinusi, jog nėra nieko vertingesnio už pažintis.

– Man reikia iš tavęs dviejų dalykų: atsidavimo ir geros nuotaikos.

– O tau nereikia, kad aš mokyčiausi?

– Tai jau tavo reikalas, vaikeli. Man kuo mažiausiai rūpi, kaip tu tvarkaisi savo gyvenimą.

Vis dėlto per kelis mėnesius Severas įsitikino, jog Paulina labai atidžiai seka jo mokslą advokatų kontoroje, stebi jo pažintis, skaičiuoja išlaidas ir žino, kur jis lankosi ir netgi kur nusiteikęs apsilankyti. Buvo stačiai mįslė, kaip ji sugeba visa tai sužinoti, tikriausiai Viljamsas, tas nepermanomas rūmininkas, turėjo ištisą sekimo tinklą. Tas žmogus vadovavo ištisam pulkui tarnų, kurie lyg tylūs šešėliai vykdė savo pareigas, gyveno atskirame name parko gale ir tiktai klausiami turėjo teisę prabilti į šeimininkus. Negalėjo jie nė kreiptis į rūmininką, neatsiklausę raktininko. Severui buvo sunku suvokti tas hierarchijas, nes Čilėje viskas buvo kur kas paprasčiau. Šeimininkai, nors ir didžiausi despotai kaip senelis, spaudė prie darbo savo tarnus, tačiau tenkino jų poreikius ir laikė juos šeimos nariais. Niekada nematė, kad būtų atleista kuri tarnaitė: tos moterys dar paauglės ateidavo dirbti į namus ir tarnaudavo iki pat paskutinės gyvenimo dienos. Namas Nobhile labai skyrėsi nuo trobesių, panašių į vienuolynus, kur praslinko jo vaikystė, storomis nedegtų plytų sienomis, paprastai plikomis, ir gūdžiomis, geležimi kaustytomis durimis, su keliais pasieniais išrikiuotais baldais. Būtų neįmanoma apsakyti, kiek visko buvo Paulinos namuose, pradedant lieto sidabro durų rankenomis ir vonios čiaupais ir baigiant porcelianinių statulėlių kolekcija, lakuotomis rusiškomis skrynelėmis, kiniškais dramblio kaulo dirbiniais ir gausybe madingų meno kūrinių ar šiaip prabangos dalykų. Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas kaupė visa tai norėdamas padaryti įspūdį svečiams, tačiau jis nebuvo neišmanėlis kaip diduma jo draugų magnatų, kurie pirko knygas kilogramais, o paveikslus pagal spalvą, kad

derintųsi prie krėslų. Paulina savo ruožtu ne per daugiausiai vertino tuos lobius; per savo gyvenimą ji užsisakė tik lovą, ir įsigijo ją tokiais sumetimais, kurie neturėjo nieko bendra su estetika ar prabanga. Jai buvo svarbu tik pinigai, ir daugiau nieko, tad ji siekė vienintelio tikslo – apsukriai pelnytis, atkakliai kaupti kapitalą ir sumaniai investuoti. Jai nerūpėjo nei kokius daiktus perka vyras, nei kur juos deda, tad visa ko rezultatas buvo ištaigingi namai, kuriame šeimininkai jautėsi kaip svečiai. Paveikslai buvo didžiuliai, rėmai platūs, siužetai iškalbingi – *Aleksandras Didysis nukariauja Persiją*, – tačiau buvo, be to, šimtai mažesnių paveikslų, surūšiuotų pagal temas ir sukabintų tam tyčia pavadintuose kambariuose: medžioklės svetainėje, jūrų svetainėje, akvarelių svetainėje. Užuolaidos buvo sunkaus aksomo su stulbinančiais kutais, o veneciškuose veidrodžiuose be galo, be krašto atsispindėjo marmurinės kolonos, aukštutėlės Sevro vazos, bronzinės statulos, gėlių ir vaisių kaupinos vazos. Buvo dvi muzikos svetainės su meistriškais itališkais instrumentais, nors namuose niekas nemokėjo griežti, o Paulinai įskausdavo galvą nuo muzikos, ir dviejų aukštų biblioteka. Kiekviename kampe stovėjo sidabrinės spjaudyklės su auksiniais inicialais, nes tame pasienio mieste buvo visiškai įprasta spjaudyti žmonėse. Felisiano kambariai buvo rytiniame sparne, o jo žmonos – tame pačiame aukšte, tik kitame namo gale. Tarp jų abipus plataus koridoriaus rikiavosi vaikų ir svečių miegamieji, visi tušti, išskyrus du – Severo ir Matijo, vyriausiojo sūnaus, kuris vienintelis vis dar gyveno tėvų namuose. Pripratęs prie nepatogumų ir šalčio, Čilėje laikomo naudingu sveikatai, kelias savaites stengėsi pribūsti prie dusinančių minkšto čiužinio ir plunksninių pagalvių glamonių, prie amžinos vasaros, tvyrančios gorėmis prišildytuose namuose, ir kasdienio stebuklo, kai, vonios kambaryje atsukus čiaupą, pliūpteléja karšto vandens srovė. Senelio namuose, prireikus į tualetą, reikėdavo eiti į smirdinčią būdelę kiemo gale, o prausiantis žiemos rytmetį – pramušti praustuvėje užsitraukusį ledą.

Pokaičio metas paprastai užklupdavo jaunąjį sūnėną ir jo neprilygstamąją tetą mitologinėje lovoje – ji gulėdavo apsiklojusi paklodėmis, iš vienos pusės pasidėjusi savo sąskaitybos knygas, iš kitos – pyragaičius, o jis sėdėdavo kojūgalyje tarp najadės ir delfino. Jiedu pasakodavo vienas kitam giminės istorijas ir kalbėdavo apie reikalus. Beje, tik Severą Paulina priimdavo tokioje intymioje aplinkoje, retas kuris turėdavo teisę įkelti koją į jos kambarius, tačiau sūnėno ji nesivaržydavo netgi vilkėdama vien naktiniais marškiniais. Nė vienas vaikas neteikdavo jai tiek malonumo, kaip jis. Abu jaunesnieji gyveno kaip ir pridera turto paveldėtojams, užimdami simbolinius postus giminės verslo direkcijoje, vienas – Londone, kitas – Bostone. Matijas, vyriausiasis sūnus, turėjo rūpintis Rodrigesų de Santa Krusų giminės garbe, tačiau tam neturėjo nė menkiausio pašaukimo: užuot sekęs savo darbščių tėvų pėdomis, domėjęsis verslu arba, pratęsdamas giminę gimdęs berniukus, hedonizmą ir celibatą padarė savotišku kultu. „Tai stačiai išsipustęs kvailys", – kartą apibūdino jį Paulina Severui, tačiau, matydama, jog sūnėnas gražiai sutaria su sūnumi, ji stengėsi kaip įmanydama skatinti tą užsimezgusią draugystę. „Mama nieko nedaro už dyka, matyt, trokšta, kad tu mane grąžintum į doros kelią", – šaipėsi Matijas. Severas nė neketino imtis užduoties perauklėti pusbrolį, priešingai, norėjo į jį panėšėti; palyginti su pusbroliu, jis jautėsi sukaustytas ir nuobodus. Matijas jį žavėjo visa kuo: nepriekaištingu stilium, ledine ironija, nesiskaitymu su pinigais.

– Norėčiau, kad geriau susipažintum su mano verslu. Mes gyvename materialistinėje ir prasčiokiškoje visuomenėje, kur ne per daugiausia gerbiamos moterys. Šičia viską lemia pinigai ir pažintys, todėl tu man reikalingas: būsi mano akys ir ausys, – po kelių mėnesių pareiškė Paulina sūnėnui.

– Nieko neišmanau apie verslą.

– Užtat aš išmanau. Aš nereikalauju, kad imtum mąstyti, mąstyti priklauso man. Tu tyli, stebi, klausai ir viską pasakoji man. O paskiau darai tai, ką aš sakau, pernelyg manęs nekamantinėdamas. Sutarta?

– Neprašykite manęs veltis į visokias suktybes, tetule, – oriai atsakė Severas.

– Matau, kad esi prisiklausęs apie mane visokių kiaulysčių... Klausyk, vaikeli, įstatymai išgalvoti stipriesiems, kad jie įstengtų perveikti silpnuosius, kurių yra nepalyginamai daugiau. Aš nemanau, kad man pridera jų laikytis. Man reikia advokato, kuriuo galėčiau visiškai pasitikėti, kad galėčiau daryti visa, kas tik man šauna į galvą, ir neturėčiau jokių nemalonumų su teismais.

– Tikiuosi, garbingai... – pradėjo Severas.

– Ak, vaikeli! Šitaip mes toli nenueisime. Tavo garbė nė kiek nenukentės, jeigu nepersūdysi, – atsakė Paulina.

Šitaip jie sudarė sutartį – tokią pat tvirtą kaip ir juodu siejantys giminystės ryšiai. Paulina priėmė jį į namus nedėdama į jį didelių vilčių, nes buvo įsitikinusi, kad jis – tinginys, todėl ir išsiųstas iš Čilės, tačiau labai maloniai nustebo įsitikinusi, jog sūnėnas sumanus, taurios širdies vaikinas. Per kelerius metus Severas išmoko kalbėti angliškai taip puikiai kaip niekas kitas giminėje, iš panagių susipažino su tetos įmonėmis, dusyk traukiniu skersai pervažiavo Jungtines Valstijas – vienąsyk turėjo šiokią tokią pramogą, traukinį užpuolus meksikiečiams plėšikams, – ir netgi spėjo tapti advokatu. Kas savaitę susirašinėjo su pussesere Nivėja, ir, bėgant metams, jųdviejų laiškai darėsi labiau intelektualūs negu romantiški. Ji pasakojo apie savo gimines ir Čilės politiką; jis pirko jai knygas ir karpė straipsnius apie sufražisčių laimėjimus Europoje ir Jungtinėse Valstijose. Žinią apie įstatymo pataisą, pateiktą Amerikos kongresui dėl moterų balsavimo teisės, jiedu atšventė toli vienas nuo kito, tačiau abu laikėsi tos nuomonės, jog įsivaizduoti ką nors panašaus Čilėje galėtų nebent pamišėlis. „Kas iš to, mielas broleli, jog tiek skaitau ir lavinuosi, jeigu veikla nesuderinama su moters gyvenimu? Mama sako, jog niekada neištekėsiu, nes atbaidau vyrus, jog, norėdama ištekėti, turiu dailiai atrodyti ir laikyti liežuvį už dantų. Visa giminė džiūgauja, kai broliai pasirodo šį be tą išmaną – sakau „šį bei tą“ todėl, kad tu žinai, kokie jie nemokšos, – tačiau jeigu aš pasakau ką nors panašaus, mano žodžius visi laiko paistalais. Vienintelis pakenčia mane dėdė Chosė

Fransiskas, nes gauna progą pakalbėti apie mokslus, astronomiją ir politiką – apie tuos dalykus jis mėgsta postringauti, nors jam nėmaž nerūpi, ką aš apie juos manau. Tu neįsivaizduoji, kaip aš pavydžiu tokiems vyrams kaip tu, kuriems pasaulis – tai stačiai scena", – rašė mergina. Nivėjos laiškuose apie meilę būdavo tik viena kita eilutė, o Severo laiškuose – vienas kitas žodis, lyg jiedu būtų tyliai sutarę pamiršti karštas skubotas glamones tamsiose namų kertėse. Dukart per metus Nivėja jam siųsdavo savo nuotrauką, kad pamatytų, kaip ji tampa moterimi, o jis irgi žadėdavo atsiųsti ir amžinai pamiršdavo, kaip pamiršdavo pranešti, jog neparvažiuos nė šių Kalėdų švęsti. Kita mergina, labiau nei Nivėja skubanti ištekėti, jau seniai būtų ėmusi mėtyti uodegą ieškodama kur kas patikimesnio jaunikio, tačiau ji niekada nesuabejojo, kad Severas del Valjė būsiąs josios vyras. Taip buvo tuo įsitikinusi, jog per daug nesikrimto dėl metų metus užsitęsusio išsiskyrimo, buvo nusiteikusi laukti iki amžių pabaigos. Severas savo ruožtu laikė pusseserę gėrio, taurumo ir tyrumo simboliu.

Iš pažiūros Matijas gal ir atitiko motinos nuomonę, jog jisai – stačiai išsipustęs kvailys, tačiau nieku gyvu nebuvo kvailas. Buvo aplankęs svarbiausius Europos muziejus, išmanė meną, atmintinai mokėjo visą klasikinę poeziją ir vienintelis naudojosi namų biblioteka. Laikėsi savito stiliaus, būdingo tiek bohemos atstovui, tiek dendžiui: turėjo polinkį į naktinį gyvenimą kaip bohemos atstovas, o kaip dendis – į perdėtą dėmesį drabužiams. Santuokos požiūriu San Franciske buvo laikomas pačia geriausia partija, tačiau buvo tvirtai nusistatęs likti viengungiu ir lėkštą pokalbį su pikčiausiu priešu vertino labiau už pasimatymą su pačia patrauklriausia moterimi, įsimylėjusia jį iki ausų. Vienintelis dalykas, siejantis mus su moterimis, – tai giminės pratęsimas, savaime kvailas tikslas, sakydavo jis. Prigimčiai prispyrus, verčiau eidavo pas profesionalę – vieną iš daugelio, kurių netrūko mieste. Jam protas neišnešdavo, jog įmanoma praleisti visą vakarą su vyrais neužsukus į barą išgerti brendžio ar neapsilankius viešnamyje. Šalyje

buvo daugiau nei ketvirtis milijono prostitučių, ir didžioji dauguma pelnėsi duoną San Franciske, pradedant vargetomis *sing song girls* kinų kvartale ir baigiant dailiomis panelėmis iš pietinių valstijų, per pilietinį karą atsidūrusiomis gatvėje. Jaunasis turtų paveldėtojas, taip menkai linkęs pakęsti moterų silpnybes, be galo pakančiai klausydavosi bohemos bičiulių blevyzgų. Tai buvo viena iš pagrindinių būdo savybių, tokių kaip potraukis prie ilgų juodų cigarečių, kurių užsisakydavo iš Egipto, ir prie pramanytų bei nepramanytų nusikaltimų. Jis gyveno pas tėvus Nobhile, miesto centre turėjo ištaigų butą su erdvia mansarda, jo vadinama *garçonnière,* kur retkarčiais tapydavo ir gana dažnai keldavo puotas, maišėsi nedideliame bohemos pasaulėlyje tarp varguolių, stojiškai kenčiančių neišbrendamą skurdą, poetų, žurnalistų, fotografų, pradedančių rašytojų ir aktorių, tarp vienišių, kurie stūmė dienas sirguliuodami, kosėdami ir plepėdami, gyveno kreditan ir neturėjo laikrodžių, nes anaiptol ne jiems buvo išrastas laikas. Už akių jie šaipydavosi iš čiliečio aristokrato drabužių ir manierų, tačiau jį pakęsdavo, nes bet kada galėdavo paprašyti kelių dolerių, stikliuko viskio ar stačiai kampelio mansardoje ūkanotą naktį.

– Tu pastebėjai, kad Matijas savo manieromis panašus į pederastą? – paklausė Paulina vyrą.

– Kaip tau liežuvis apsiverčia šnekėti tokias šlykštynes apie savo sūnų? Tokių nėra buvę nei mano, nei tavo giminėje! – atrėmė Felisianas.

– Argi normalus vyras derina savo šerpės spalvą prie sienų apmušalų? – pratrūko Paulina.

– Liaukis, po perkūnais! Esi jo motina ir tau priklauso surasti jam nuotaką! Vaikinui jau trisdešimt metų, o jisai vis dar nevedęs. Būtų ne pro šalį kuo skubiau jam parūpinti žmoną, kol jis neįjunko į alkoholį, nesusirgo džiova ar neįklimpo į kokią kitą bėdą, – perspėjo Felisianas nenuvokdamas, jog jau per vėlu imtis švelnių gelbėjimo priemonių.

Vieną žvarbią vėjuotą naktį, būdingą San Francisko vasaros metui, į Severo del Valjės kambario duris pasibeldė Viljamsas, frakuotasis rūmininkas.

– Atsiprašau, pone, – sukuždėjo nedrąsiai atsikrenkštęs ir įėjo į vidų, pirštinėta ranka nešinas kandeliabru su trimis žvakėmis.

– Kas atsitiko, Viljamsai? – sunerimęs paklausė Severas, nes šiuose namuose pirmą kartą pažadintas pabudo iš miego.

– Atleiskite, bet turime šiokią tokią bėdą. Turiu omenyje doną Matiją, – tarė Viljamsas, kalbėdamas su Kalifornijoje neįprasta pompastiška britiška pagarba, skambančia veikiau ironiškai nei pagarbiai.

Jis paaiškino, jog tokiu vėlyvu metu gavo žinią iš abejotinos reputacijos damos, tokios Amandos Lovel, pas kurią ponaitis dažnai lankosi, iš asmens, priklausančio „kitai aplinkai", jo žodžiais tariant. Severas perskaitė raštelį prie žvakių šviesos: vos tris eilutes, kuriose buvo meldžiama nedelsiant padėti Matijui.

– Reikia perspėti tetą ir dėdę, Matijui tikriausiai atsitiko nelaimė, – susirūpino Severas del Valjė.

– Pažiūrėkite į adresą, pone, tai pačiame kinų kvartalo vidury. Man regis, būtų geriau, kad ponai nieko apie tai nežinotų, – tarė rūmininkas.

– Va, dailiausia! Aš maniau, kad jūs neturite paslapčių nuo mano tetos Paulinos.

– Aš stengiuosi apsaugoti ją nuo nemalonumų, pone.

– Ką jūs siūlote?

– Jeigu jums nebūtų sunku, norėčiau, kad apsirengtute, pasiimtute savo ginklus ir važiuotute su manimi.

Viljamsas buvo prikėlęs arklininką, kad paruoštų karietą, tačiau pageidavo laikyti viską paslaptyje, tad pats paėmė vadžias ir nedvejodamas leidosi tamsiomis ir tuščiomis gatvėmis kinų kvartalo link, pasikliaudamas arklių instinktu, nes vėjas tolydžio užpūsdavo karietos žibintus. Severui pasirodė, jog rūmininkas nebe pirmą kartą važinėja tomis gatvelėmis. Netrukus jis išlipo iš karietos ir pėsčiomis nuėjo takeliu į tamsų kiemą, kur tvyrojo keistas salsvas tarytum skrudintų riešutų kvapas. Nebuvo nė gyvos dvasios, tik ūžė vėjas ir pro dviejų žemų, langinėmis užremtų langų plyšius smelkėsi šviesos pluošteliai. Viljamsas brūkštelėjo degtuką, dar sykį perskaitė laiškutyje užrašytą adresą, paskui kaip nie-

kur nieko stumtelėjo kieman žvelgiančias duris. Severas nusekė iš paskos spausdamas rankoje ginklą. Jiedu įėjo į mažytį nevėdinamą, tačiau švarų ir gražiai sutvarkytą kambarėlį, kur nebuvo kuo kvėpuoti – toks stiprus buvo opijaus tvaikas. Aplink vidury stovintį stalą pasieniais rikiavosi lentynos, viena viršum kitos, nelyginant gultai laivo kajutėje, kiekvienoje gulėjo demblys ir išskobta trinka, atstojanti pagalvę. Visose tysojo kinai, kai kuriose po du, sukritę prie nedidelių padėklų, ant kurių stovėjo dėžutė su juoda tyre ir deganti lempelė. Buvo jau gili naktis, ir diduma jų gulėjo apkvaišę nuo narkotikų. Vyrai drybsojo lyg nugrimzdę į letargo miegą, klejojo per sapnus, tik vienas kitas dar turėjo jėgų pamerkti metalinį virbą į opijų, pakaitinti virš lempelės, prisikimšti mažytę pypkutę ir įkvėpti dūmą pro bambukinį kandiklį.

– Dieve mano! – suvapėjo Severas, girdėjęs apie tai kalbant, bet niekada pats savo akimis to nematęs.

– Jeigu man būtų leista pareikšti savo nuomonę, pasakyčiau, jog tai kur kas geriau nei alkoholis, – atsiliepė Viljamsas. – Neskatina jokio smurto, nekenkia kitiems, išskyrus rūkantįjį. Pažiūrėkite, kaip čia ramu ir švaru, nepalyginamai ramiau ir švariau negu bet kuriame bare.

Jų pasitikti išėjo šlubčiodamas senis kinas, vilkintis palaidine ir plačiomis medvilninėmis kelnėmis. Giliose veido raukšlėse glūdėjo pasislėpusios mažytės raudonos akutės, ūsai buvo skysti ir pražilę lygiai kaip ir plaukai, supinti į plonytę kaselę ant nugaros, nagai – išskyrus nykščio ir smiliaus – buvo ilgi ir susiraitę lyg kokio senovinio moliusko uodegos, burna panėšėjo į juodą ertmę, kurioje stirksojo vienas kitas pageltęs nuo opijaus ir tabako dantis. Kreivakojis senis kiniškai kreipėsi į svečius, ir Severas didžiai nustebo išgirdęs, jog anglas rūmininkas atsakė sulodamas vieną kitą žodį ta pačia kalba. Stojo ilga tyla, ir visą tą laiką niekas nekrustelėjo iš vietos. Kinas atrėmė Viljamso žvilgsnį, lyg tirdamas britą, ir galiausiai atkišo ranką, palaukė, kol šis padėjo ant delno kelis dolerius, pasikišo juos po palaidine ant krūtinės, paskiau vėl paėmė žvakę ir ženklu paprašė svečius eiti iš paskos. Įžengė į antrą kambarį, paskiau į trečią ir ketvirtą, panašius į pirmąjį,

pasuko ilgu vingiuotu koridorium, nusileido trumpais laiptais ir atsidūrė kitame koridoriuje. Vedlys ženklu liepė palaukti ir dingo kelioms minutėms, kurios atrodė kaip amžinybė. Pasruvęs prakaitu, Severas laikė pirštą ant paruošto šauti pistoleto nuleistuko, įsitempęs ir nedrįsdamas ištarti nė žodžio. Pagaliau senis sugrįžo ir, nuvedęs juos labirintu iki uždarų durų, bukai įsispitrėjo į jas, lyg tyrinėdamas žemėlapį, kol Viljamsas jam įbruko dar du dolerius, ir tik tuomet atidarė. Jie įėjo į kambarėlį, dar mažesnį ir tamsesnį, dar troškesnį nuo dūmų ir slogesnį, nes buvo rūsyje ir nevėdinamas, bet apskritai beveik niekuo nesiskyrė nuo kitų. Ant lentinių gultų gulėjo penki baltieji amerikiečiai, keturi vyrai ir nebe pirmos jaunystės moteris, apsidraikiusi vešliais rudais plaukais, tarytum apsisiautusi nepadoria skara. Sprendžiant iš dailių drabužių, jie priklausė pasiturinčių žmonių sluoksniui. Visi gulėjo palaimingai apsalę, tik vienas tysojo aukštielninkas sunkiai alsuodamas, atlapa krūtine, rankas susikeitęs ant krūtinės, baltas kaip popierius, padėrusiomis akimis. Tai buvo Matijas Rodrigesas de Santa Krusas.

– Na, pone, padėkite man, – Severui del Valjei griežtai tarė Viljamsas.

Jiedu vargais negalais pastatė sąmonės netekusį jaunuolį ant kojų, užsidėjo ant pečių jo rankas ir šitaip nunešė lyg nukryžiuotąjį nukarusia galva, suglebusį, velkantį kojas plūktine asla. Jie vėl sukorė tą patį kelią siaurais koridoriais, vieną po kito perėjo tvankius kambarėlius ir pagaliau atsidūrė gryname ore, kaip niekad tyroje naktyje, kur apdują, apkvaišę atsikvėpė visa krūtine. Šiaip ne taip įsodino Matiją į karietą, paskiau Viljamsas nuvežė juos į *garçonnière*, nors Severas buvo įsitikinęs, jog tetos tarnautojas apie ją nė nenutuokia. Jis dar labiau nustebo, pamatęs, jog Viljamsas išsitraukė raktą, atrakino paradines namo duris, o paskiau išsiėmęs kitą atrakino ir mansardos duris.

– Turbūt nebe pirmą kartą gelbstite mano pusbrolį, ar ne, Viljamsai?

– Tarkime, kad ir ne paskutinį, – atsakė šis.

Jiedu paguldė Matiją į lovą, stovinčią kampe už japoniškos širmos, paskiau Severas ėmė šluostyti jam liemenį drėgnu rankšluosčiu ir purtyti, kad pagaliau nusileistų iš dausų, kur buvo nukilęs, o Viljamsas tuo tarpu išvažiavo šeimos gydytojo perspėjęs Severiną, kad būtų geriausia nesakyti nei dėdei, nei tetai, kas atsitiko.

– Juk mano pusbrolis gali numirti! – vis dar drebėdamas sušuko Severas.

– Tuo atveju reikėtų pranešti ponams, – mandagiai sutiko Viljamsas.

Penkias dienas pražūtingai apsinuodijęs Matijas kovojo su mirtimi. Viljamsas atvedė gydytoją į mansardą, kad šis juo rūpintųsi, ir viską sutvarkė taip, kad namuose niekas jo nepasigestų ir nekiltų triukšmas. Ši bėda savotiškai susaistė Severą su Viljamsu nei žodžiais, nei veiksmais neišreiškiama bendryste. Jeigu rūmininkas nebūtų buvęs toks uždaras, Severas būtų pagalvojęs, kad juos sieja lyg ir draugystė ar bent jau simpatija, tačiau anglas atkaklavo atsitvėręs aklina santūrumo siena. Jaunuolis ėmė jį stebėti. Su jam pavaldžiais tarnais Viljamsas laikėsi tokio pat šalto ir nepriekaištingo mandagumo kaip ir su savo šeimininkais, šitaip įkvėpdamas visiems baimingą pagarbą. Niekas neišslysdavo iš jo budraus žvilgsnio – nei kaldinto sidabro indų spindesys, nei kiekvieno tų didelių namų gyventojo paslaptys. Sunku buvo nusakyti jo amžių ar kilmę, jis atrodė amžinai įstrigęs penktoje savo gyvenimo dešimtyje, ir apie jo praeitį galėjai spėti nebent iš jo britiškos tarties. Trisdešimt kartų per dieną jis keisdavosi savo baltas pirštines, juoda eilutė visada atrodydavo lyg ką tik išlaidyta, baltutėliai geriausios olandiškos drobelės marškiniai būdavo iškrakmolyti ir standūs kaip vizitinė kortelė, o pusbačiai žvilgėdavo lyg veidrodžiai. Jis čiulpdavo mėtines pastiles, kad nedvoktų iš burnos, ir šlakstydavosi odekolonu, tačiau visa tai darydavo taip apdairiai, jog Severas užuodė mėtų ir levandų kvapą tik tą vienintelį kartą, kai opijaus rūkykloje prisilietė, su rūmininku keldamas sąmonės netekusį Matiją. Tą sykį jis taipgi pastebėjo po švarku pūpsant

kietus kaip medis raumenis, įsitempusias kaklo sausgysles, jo jėgą ir miklumą – visa tai, kas nieku gyvu nesiderino su nuskurdusio anglų lordo įvaizdžiu.

Pusbroliai Severas ir Matijas turėjo tik tiek bendra, jog abudu buvo taurių veido bruožų ir aistringai domėjosi sportu ir literatūra, o šiaip atrodė netgi ne giminės: jeigu Severas buvo kilnus, narsus ir naivus, Matijas, priešingai, buvo cinikas, tinginys ir paleistuvis, bet vis dėlto, nepaisant skirtingo būdo ir amžiaus, jiedu susidraugavo. Matijas pasišovė mokyti Severą fechtavimo, nors jam trūko ir grakštumo, ir miklumo, būtino tam menui, ir įtraukti į San Francisko smagumynus ir pramogas, tačiau jaunuolis pasirodė netikęs bendras naktiniuose pasilinksminimuose, nes užmigdavo stačias: jis dirbo po keturiolika valandų per dieną advokatų biure, o laisvalaikiu skaitė ir mokėsi. Jiedu maudydavosi nuogi namų baseine ir rengdavo imtynių varžybas. Šokinėdavo vienas aplink kitą, stengdamiesi ištaikyti progą pulti, ir pagaliau susiėmę liuoksėdavo, raičiodavosi žeme, kol pagaliau katram pavykdavo paguldyti varžovą ant menčių. Grumdavosi paplūdę prakaitu, uždusę, įsijaudrinę. Severas staigiai atšokdavo sumišęs, lyg imtynės būtų nepadorus glaustymasis. Matijas mėgo poeziją ir, kai jiedu būdavo vieni, deklamuodavo eiles, šitaip sujaudintas jų žavesio, jog per skruostus jam risdavosi ašaros. Severas ir tada sutrikdavo tardamasis, jog tokios stiprios emocijos smerktinos bendraujant tarp vyrų. Jis nepaprastai domėjosi mokslo išradimais ir geografiniais atradimais, kuriuos aptardavo su Matiju, bergždžiai stengdamasis jį sudominti, tačiau vienintelis dalykas, lyg ir įveikiąs pusbrolio abejingumo šarvą, buvo vietinių nusikaltimų kronika. Matijas palaikė savotiškus, drauge išgertų viskio litrų kiekiu pagrįstus santykius su Jakobu Frimontu, senu, ne per sąžiningiausiu ir amžinai pinigo pritrūkusiu žurnalistu, nes jiedu abu liguistai domėjosi nusikaltimais. Frimontas vis dar spausdino laikraščiuose savo rašinius apie smulkius nusikaltimus, nors prieš kelerius metus, prasimanęs istoriją apie Choakiną Murietą, tariamą aukso karšt-

ligės laikų meksikietį plėšiką, galutinai prarado gerą vardą. Savo straipsniuose jis sukūrė mitinį personažą, dar labiau sukurstydamas baltųjų kolonistų neapykantą išeiviams iš Lotynų Amerikos. Ramindama sukilusias aistras, vietinė valdžia pažadėjo atsilyginti tokiam kapitonui Hariui Lavui, jeigu tas sučiupsiąs Murietą. Tris mėnesius skersai išilgai Kalifornijos ieškojęs plėšiko, kapitonas galiausiai griebėsi išganingos priemonės: nutykojęs nukovė septynis meksikiečius ir grįžo, nešinas galva ir ranka. Niekas negalėjo paliudyti, kam priklauso toji galva ir ranka, tačiau Lavo žygdarbio dėka baltieji nusiramino. Šiurpūs trofėjai vis dar buvo rodomi muziejuje, nors visi puikiausiai žinojo, kad Choakinas Murieta – pasibjaurėtinas spaudos apskritai ir Jakobo Frimonto kūrybos vaisius. Paaiškėjus šiam prasimanymui, papildžiusiam daugelį kitų, kai apgauli žurnalisto plunksna iškraipydavo tikrovę, jam pelnytai prilipo melagio vardas ir užsidarė visos durys. Naudodamasis ta keista pažintimi su kriminalinių įvykių kronikos reporteriu Frimontu, Matijas matydavo žudikų aukas vietoje, prieš išgabenant jas į lavoninę, ir stebėdavo skrodimą, reginį, tiek žeidžiantį jo jautrumą, tiek audrinantį jausmus. Apsvaigęs iš siaubo, jis išnerdavo iš to paslaptingo nusikaltimų pasaulio ir skubėdavo į turkišką pirtį, kur valandų valandas prakaituodavo, stengdamasis nusiplauti prišutusį mirties tvaiką, o paskiau užsidarydavo savo *garçonnière* ir piešdavo siaubingas peiliais subadytų ir sužalotų žmonių scenas.

– Ką visa tai reiškia? – paklausė Severas, pirmą kartą pamatęs tuos Dantės vaizduotės vertus paveikslus.

– Ar tavęs nežavi mirties idėja? Žmogžudystė – tai kraupus patyrimas, o savižudybė – praktiška išeitis. Man patinka žaisti abiem sąvokomis. Kai kuriuos žmones verta nužudyti, tiesa? Na, o aš, brolau, neketinu mirti nukaršęs, aš žadu pasidaryti galą lygiai taip pat kruopščiai, kaip renkuosi drabužius, todėl studijuoju nusikaltimus, kad labiau išprusčiau.

– Tu išprotėjęs ir, be to, neturi talento, – pareiškė Severas.

– Menininkui reikia ne talento, bet drąsos. Ar esi girdėjęs apie impresionistus?

– Ne, bet jeigu tie vargetos piešia tokius dalykus, jie toli nenueis. Ar negalėtum susirasti malonesnių siužetų? Kad ir nutapyti dailią merginą?

Matijas prapliupo juoktis ir pareiškė, jog ateinantį trečiadienį jo *garçonnière* būsianti tikrai daili mergina, visų nuomone, dailiausia visame San Franciske, pridūrė jis. Tai esanti tobulybė, kurią jo bičiuliai trokšta žūtbūt įamžinti molyje, drobėje, fotografijoje, slapčia vildamiesi su ja pasimylėti. Jie kertą lažybų, kas būsiąs pirmas, tačiau ligi šiolei niekam nepavykę netgi jos rankos paliesti.

– Ji turi vieną netikusią ydą – dorybę. Kalifornijoje ji vienintelė skaistuolė, bet tai lengvai pataisoma. Ar nenorėtum su ja susipažinti?

Šitaip Severas del Valjė antrąsyk pamatė Lyną Somers. Iki tol apsiribodavo tik tuo, jog turistų krautuvėlėse slapčia nusipirkdavo atviruką su jos paveikslu ir kaip kokį gėdingą lobį įsikišdavo į teisės knygas. Ne kartą atklysdavo į Sąjungos aikštę, kur buvo Elizos Somers arbatinė, kad bent iš tolo ją pamatytų, ir netgi atsargiai klausinėjo vežėją, kasdien važiuojantį gardumynų tetai Paulinai, tačiau niekada neišdrįso garbingai prisistatyti poniai Elizai ir paprašyti leidimo susitikti su jos dukra. Jam atrodydavo, jog, imdamasis bet kokio tiesioginio veiksmo, jis neišvengiamai išduoda Nivėją, savo vienintelę mieląją sužadėtinę, tačiau susitikti netyčia su Lyna, jo nuomone, būtų visai kas kita, nes tokiu atveju tai būtų stačiai likimo ranka, ir niekas negalėtų jam ko nors prikišti. Jam niekad neatėjo į galvą mintis, kad susitiksiąs su ja pusbrolio Matijo dirbtuvėje tokiomis keistomis aplinkybėmis.

Lyna Somers buvo puikus rasių susimaišymo vaisius. Ji turėjo būti vardu Lina Čien, tačiau tėvai nutarė suanglinti vaikų vardus ir suteikti jiems motinos pavardę – Somers, kad jiems būtų lengviau gyventi Jungtinėse Valstijose, kur kinai buvo laikomi šuns vietoje. Pagerbdami buvusį tėvo draugą, pavadino jį Ibenaizeriu, tačiau šaukė Lakiu – Laimiu, nes kinų kvartale nebuvo kito tokio berniuko, kuriam taip sektųsi. Jaunėlę, gimusią po šešerių metų,

pavadino Lina, pagerbdami prieš daugelį metų Honkonge palaidotos tėvo pirmosios žmonos atminimą, tačiau įregistruodami šiek tiek pakeitė rašybą: Lyna. Pirmoji Tao Čieno žmona, kurios vardą paveldėjo mergytė, buvo gležna, vyro dievinama būtybė mažytėmis sutvarstytomis pėdomis, mirusi nuo džiovos pačioje jaunystėje. Eliza Somers išmoko visą gyvenimą taikstytis su neblėstančiu Linos atminimu ir galiausiai ėmė ją laikyti kaip ir šeimos nare, savotiška neregima globėja, sergstinčia namų židinio laimę. Prieš dvidešimt metų, susivokusi vėl esanti nėščia, meldė Liną padėti išnešioti vaisių, nes jau kelis kartus įvyko persileidimas ir buvo nedaug vilčių, kad, būdama tokios silpnos sveikatos, išsaugos kūdikį. Taip ji ir paaiškino Tao Čienui, žmonos labui kiekvieną sykį panaudodavusiam visas savo *džong i* žinias ir, be kita ko, vežiodavusiam ją pas geriausius Vakarų medicinos specialistus Kalifornijoje.

– Šįkart gims sveikutėlė mergaitė, – patikino jį Eliza.

– Iš kur tu žinai? – paklausė vyras.

– Prašiau Linos.

Eliza tvirtai tikėjo, kad pirmoji žmona ją globojo visą nėštumo laiką, suteikė jai jėgų pagimdyti dukrelę, o vėliau, kaip geroji laumė palinkusi prie lopšio, apdovanojo kūdikį grožiu. „Ji bus vardu Lina“, – pareiškė išvargusi motina, pagaliau savo glėbyje laikydama dukrelę, tačiau tie žodžiai išgąsdino Tao Čieną: jo galva, nieku gyvu nederėjo pavadinti jos pačioje jaunystėje mirusios moters vardu. Galiausiai jiedu sutarė pakeisti rašybą, kad nebandytų likimo. „Svarbiausia, kad vienodai tariamas“, – sutiko Eliza.

Lyna Somers paveldėjo iš motinos anglišką ir čilietišką prigimtį, o iš tėvo – aukštaūgių Šiaurės Kinijos genčių genus. Tao Čieno senelis, niekuo neypatingas žiniuonis, vyriškosios giminės palikuonims perdavė gydomųjų žolelių paslaptis ir magiškus užkeikimus nuo įvairiausių kūno ir proto ligų. Tao Čienas, paskutinis savo genties atstovas, praturtino tėvo paveldą, kaip *džong i* mokydamasis amato pas vieną Kantono išminčių ir visą gyvenimą studijuodamas ne tik tradicinę kinų mediciną, bet ir visa tai, kas patekdavo į rankas apie Vakarų mediciną. San Franciske pelnė

tokį gerą vardą, kad su juo tardavosi gydytojai amerikiečiai. Pas jį gydėsi įvairių tautų žmonės, tačiau jis neturėjo teisės dirbti ligoninėse – negalėjo peržengti kinų kvartalo ribų. Ten jis nusipirko didelį namą, pirmajame aukšte įsirengė kliniką, antrajame apsigyveno. Vardas jį gynė ir saugojo: niekas nedrįso kištis į jo reikalus, susijusius su *sing song girls,* kaip kinų kvartale buvo vadinamos graudaus vaizdo sekso verslo vergės, visos kaip viena jaunutės mergaitės. Tao Čienas užsibrėžė tikslą kaip galima daugiau jų išgelbėti iš viešnamių. *Tongai* – gaujos, kurios kinų bendruomenėje viską laikė savo rankose ir vertėsi reketu, – žinojo, kad jis išperka jaunutes prostitutes ir suteikia joms naują gyvenimą toli už Kalifornijos ribų. Kelis kartus jam grasino, bet nesiėmė griežtesnių priemonių, nes vėliau ar anksčiau jiems patiems galėjo prireikti garsiojo *džong i* paslaugų. Kol Tao Čienas nesikreipė į amerikiečių valdžios organus, darbavosi slapčiomis ir kantriai kaip skruzdėlė vieną po kitos gelbėjo merginas, tol jie jį pakentė, nes jis netrukdė jiems pelnytis negirdėtus pinigus iš to verslo. Vienintelis asmuo, Tao Čieną laikęs pavojingu visuomenei, buvo Ah Toj, garsiausia San Francisko sąvadautoja, kelių specializuotų jaunučių azijiečių salonų savininkė. Ji viena įveždavo šimtus mergaičių per metus, abejingai stebint dosniai pateptiems jankių pareigūnams. Ah Toj nekentė Tao Čieno ir ne kartą sakė, jog verčiau numirsianti, bet niekada į jį nesikreipsianti pagalbos. Tik vieną kartą iškvietė jį, kad padėtų atsikratyti kosulio, ir tądien jiedu abu suprato, jog bus amžini priešai, nors neišsidavė nė vienu žodžiu. Kiekviena Tao Čieno išgelbėta *sing song girl* buvo rakštis, įvaryta Ah Toj panagėn, nors mergaitė ir nebūtų jai priklausiusi. Tiek jai, tiek jam tai buvo stačiai principo dalykas.

Tao Čienas keldavosi apyaušriu ir eidavo į sodą atlikti kovos menų pratimų, idant kūnas išliktų sveikas, o protas – aiškus. Paskiau pusvalandį medituodavo ir užkaisdavo arbatą. Bučiniu pažadindavo Elizą, atnešęs puodelį žaliosios arbatos, kurią ji iš lėto išgerdavo lovoje. Ta valandėlė būdavo šventa jiems abiem: jiedu

gurkšnodavo arbatą iš to paties puodelio, taip užbaigdami vienas kito glėbyje praleistą naktį. Tai, kas vykdavo miegamajame už uždarų durų, būdavo atpildas už visos dienos vargus. Jų meilė gimė kaip švelni draugystė, tyliai užsimezgusi nepaisant gausybės kliūčių, pradedant būtinybe kalbėtis angliškai, įveikti kultūrinius ir rasinius prietarus ir baigiant amžiaus skirtumu. Jiedu gyveno ir dirbo po vienu stogu daugiau nei trejus metus, kol pagaliau išdrįso peržengti juos skiriančią neregimą ribą. Elizai teko sukarti tūkstančius kilometrų, ratų ratais nueiti begalinį kelią beieškant įsivaizduojamo mylimojo, kaip šešėlis išslystančio jai iš rankų, toje kelionėje išbarstyti savo praeities prisiminimus ir išsiblaivyti, galiausiai atsistojus prieš nukirstą ir kadagine užpiltą legendinio plėšiko Choakino Murietos galvą, atsisveikinti su savo iliuzijomis ir suvokti, kad likimo jai skirta gyventi šalia Tao Čieno. *Džong i*, priešingai, tai suprato nepalyginamai anksčiau ir, kaip tikrai meilei ir pridera, kantriai ir tyliai laukė tos akimirkos.

Tą naktį, kai, pagaliau įsidrąsinusi, Eliza nuėjo koridoriumi aštuonis metrus, skiriančius jos kambarį nuo Tao Čieno miegamojo, jų gyvenimas pasikeitė iš esmės – lyg kas būtų vienu kirvio kirčiu nukirtęs praeitį, išrovęs ją iš šaknų. Nuo tos liepsningos nakties nebuvo nei kelio atgalios, nei noro trauktis, liko vienintelė išeitis – išsikovoti nišą pasaulyje, nepripažįstančiame rasių maišymosi. Basa, vienmarškinė, apgraibomis sėlindama tamsoje, Eliza atėjo prie Tao Čieno durų, įsitikinusi, jog jos bus nerakintos, nes spėjo, kad jis geidžia jos ne ką mažiau negu jinai jo, tačiau, nors ir būdama tuo tikra, vis dėlto siaubingai bijojo suvokdama, kad jos nutarimas galutinis ir nepakeičiamas. Ji ilgai nesiryžo žengti to žingsnio, nes *džong i* buvo jos globėjas, tėvas, brolis, geriausias bičiulis, vienintelis artimas žmogus tame svetimame krašte. Baiminosi, jog, tapdama jo meiluže, neteks visko, tačiau buvo jau prie durų, ir troškimas jį paliesti perveikė visus proto gudravimus. Įžengė į kambarį ir, šviečiant žvakei ant stalo, pamatė jį pariestomis kojomis sėdint lovoje balta medvilnine palaidine ir tokiomis pat kelnėmis. Jis jos laukė. Eliza nė nesusimąstė, kiek naktų jis šitaip praleido klausydamasis, kada koridoriuje pasigirs jos

žingsniai, nes buvo apdujusi nuo savo drąsos, drebėjo iš gėdos ir susijaudinimo. Tao Čienas neleido jai atsitokėti ir trauktis atgal. Išskėtęs rankas, šoko jos pasitikti, ir ji, aklai puolusi priekin, atsitrenkė į jo krūtinę, įsikniaubė mėgaudamasi tokiu pažįstamu to vyriškio kvapu, sūriu jūros vandenų kvapu, ir abiem rankomis įsikibo į jo palaidinę, nes kojas pakirto per kelius ir iš lūpų pliūptelėjo nesulaikomas srautas pasiteisinimų, susiliejančių su pakuždomis kiniškai tariamais meilės žodžiais. Pajuto, kaip jo rankos kelia ją nuo žemės, švelniai guldo į lovą, pajuto, kaip jis apkabina ją pūsdamas į kaklą šiltą kvapą, ir tuomet, persmelkta nesutramdomo geismo, ji sudrebėjo išsigandusi savo poelgio.

Honkonge mirus žmonai, Tao Čienas retkarčiais susirasdavo paguodą greitosiomis pasiglamonėdamas su apmokama moterimi. Šešerius metus nesimylėjo su mylima moterimi, tačiau niekada nepritrūko kantrybės. Tiek kartų mintyse matė Elizos kūną ir taip puikiai jį pažinojo, kad buvo toks įspūdis, jog su žemėlapiu rankoje tikrina jo švelnius nuolydžius ir neaukštus pakilimus. Ji tarėsi pažinusi meilę savo pirmojo mylimojo glėbyje, tačiau tik suartėjusi su Tao Čienu suprato, kaip menkai ją išmano. Aistra, apkvaišinusi ją šešiolikos metų ir paskatinusi apkeliauti pusę pasaulio ir ne kartą rizikuoti gyvybe, buvo miražas, dabar atrodęs didžiausia nesąmone. Tuomet ji mylėjo meilę, tenkinosi trupiniais, kuriais apdovanodavo vyras, labiau linkęs pradingti negu būti su ja. Jo ieškojo ketverius metus, įsikalusi į galvą, jog jaunasis idealistas, kurį ji pažinojo Čilėje, Kalifornijoje tapo legendiniu plėšiku, vadinamu Choakinu Murieta. Visą tą laiką Tao Čienas jos laukė, pilnas savitos jam ramybės, tikras, jog vėliau ar anksčiau ji peržengs juodu skiriantį slenkstį. Jis lydėjo ją apžiūrėti Choakino Murietos galvos, kai ši buvo išstatyta šiaurės amerikiečiams palinksminti ir pietų amerikiečiams įbauginti. Jis manė, jog Eliza negalės žiūrėti į tą pasišlykštėtiną trofėjų, tačiau ji atsistojo prieš stiklainį, kuriame mirko tariamas nusikaltėlis, ir sužiuro į ją kuo ramiausiai, lyg tai būtų marinuotas kopūstas, kol pagaliau įsitikino, kad tai ne tas vyriškis, kurio ji ieškojo metų metus. Tiesą pasakius, jo tapatybė jai kuo mažiausiai rūpėjo, nes, sekdama sa-

vo prarastos meilės pėdsakais, toje ilgoje kelionėje Eliza laimėjo tai, kas savo verte prilygsta meilei: laisvę. „Pagaliau aš laisva", – tiek tepasakė ji, apžiūrėjusi galvą. Tao Čienas suprato, jog ji galiausiai nusikratė buvusio mylimojo, jog jai vis viena, ar jis tebėra gyvas, ar žuvo ieškodamas aukso Sieros Nevados kalnų šlaituose; jog, šiaip ar taip, daugiau jo nebeieškosianti, o jeigu kurią dieną jis pasirodysiąs, jinai sugebėsianti jį pamatyti tokį, koks jis yra iš tikrųjų. Tao Čienas paėmė ją už rankos, ir jiedu išėjo iš tos kraupios parodos. Gatvėje įkvėpė gryno oro ir nuėjo ramia širdimi, nusiteikę iš naujo pradėti savo gyvenimą.

Ta naktis, kai Eliza įėjo į Tao Čieno miegamąjį, iš esmės skyrėsi nuo skubotų slaptų glamonių su pirmuoju meilužiu Čilėje. Tą naktį ji suvokė, jog esama begalės galimybių mėgautis malonumu, ir atskleidė bekraštę meilę, kuri jai tapo ir liko vienintele iki paskutinės gyvenimo dienos. Tao Čienas be galo ramiai padėjo jai nusikratyti susikaupusių baimės klodų ir nereikalingų prisiminimų, ilgai ją glamonėjo, kol pagaliau ji nustojo drebėti ir atsimerkė, kol pagaliau suglebo, jo išmoningų pirštų liečiama, kol pagaliau jis pajuto ją banguojant, atsiveriant, nušvintant; išgirdo ją dejuojant, šaukiant jį, meldžiant; pamatė ją bejėgę, drėgną, nusiteikusią atsiduoti ir jį priimti visu kūnu ir dvasia; kol pagaliau ir vienas, ir kitas jau nebesuvokė, kur jiedu yra nei kas jie yra, nei kur jo pradžia ir kur jos pabaiga. Tao Čienas ją nukėlė aukščiau orgazmo, į mįslingą matmenį, kur meilė prilygsta mirčiai. Jiedu pajuto, kaip skleidžiasi dvasia, kaip išnyksta troškimai ir prisiminimai, kaip juos užlieja vienintelė beribė šviesa. Jie gulėjo apsikabinę toje nepaprastoje erdvėje atpažindami vienas kitą, nes, galimas daiktas, drauge buvo ten ankstesniuose gyvenimuose ir ne kartą bus būsimuosiuose, kaip tvirtino Tao Čienas. Jiedu amžini meilužiai, jų karma liepia jiems kiekvienąsyk susirasti vienas kitą, susijaudinęs kalbėjo jis, tačiau Eliza juokdamasi atkirto, jog tai visai kitas dalykas, anaiptol ne toks didingas kaip karma, jog tai stačiai noras pasimylėti, jog, tiesą pasakius, jau keleri metai, kai ji mirštanti noru su juo pasimylėti, ir jog ji tikisi, kad Tao aistra niekada nesilpnėsianti, nes dabar savo gyvenime tik tam ji ir teik-

sianti pirmenybę. Jie dūko visą tą naktį ir rytmetį, kol išalkę ir ištroškę norom nenorom paliko miegamąjį ir, apsvaigę ir laimingi, išėjo svirduliuodami ir laikydamiesi už rankų – bijojo, kad staiga atsibus ir susivoks, jog visa tai tik sapnas.

Visa širdimi jiedu puoselėjo tą aistrą, susiejusią juos nuo anos nakties, ir ji saugojo juos ir gynė sunkią akimirką, ištikus neišvengiamai bėdai. Ilgainiui toji aistra pamažu prisitaikė prie švelnumo ir juoko, jiedu nustojo tikrinti du šimtus dvidešimt dvi meilės pozas, nes visiškai pakako trijų ar keturių ir jau nebereikėjo stebinti vienam kito. Kuo geriau vienas kitą pažino, tuo labiau vienas kitą mylėjo. Nuo pirmosios meilės nakties jiedu įprato miegoti neatplėšiamai apsikabinę, alsuodami tuo pačiu oru ir sapnuodami tuos pačius sapnus, tačiau jų gyvenimas nebuvo lengvas, kone trisdešimt metų jiedu gyveno drauge pasaulyje, kur nebuvo vietos tokiai porai kaip jie. Ilgainiui mažytė baltaodė moteris ir aukštaūgis kinas tapo įprastu reginiu kinų kvartale, nors niekada nebuvo pripažinti kaip vyras ir žmona. Jiedu išmoko žmonėse nesiliesti, teatre sėstis skyrium, o gatvėje eiti per kelis žingsnius atsilikę vienas nuo kito. Į kai kuriuos restoranus ir viešbučius negalėdavo įeiti drauge, o kai plaukė į Angliją – ji aplankyti įmotės Rozos Somers, jis Hobso klinikoje skaityti paskaitų apie akupunktūrą, – laive negalėjo keliauti pirmąja klase nei gyventi toje pačioje kajutėje, tačiau naktimis ji slapčia išsliuogdavo iš lovos ir bėgdavo miegoti jo glėbyje. Jiedu kukliai susituokė pagal budistų apeigas, tačiau jųdviejų santuoka neturėjo teisinės galios. Laimis ir Lyna buvo įregistruoti kaip neteisėti, tėvo pripažinti vaikai. Tao Čienui pavyko gauti pilietybę tik po ilgų vargų ir dosnių kyšių dėka, jis buvo vienas tų retų kinų, kuriems pasisekė apeiti Nutarimą dėl kinų įvažiavimo apribojimo, vieną iš daugelio diskriminacinių Kalifornijos įstatymų. Jis beatodairiškai žavėjosi savo naująja tėvyne ir buvo jai atsidavęs visa širdimi, kaip tai įrodė per pilietinį karą, kai, kirtęs visą žemyną, savanoriu atvyko į frontą ir ketverius metus dirbo jankių gydytojų asistentu, tačiau visada jautėsi svetimas tame krašte ir troško, kad jo kūnas būtų palaidotas Honkonge netgi tuo atveju, jeigu visas jo gyvenimas prabėgtų Amerikoje.

Eliza Somers su Tao Čienu ir vaikais gyveno erdviame ir patogiame name, kur kas tvirtesniame ir patvaresniame negu visi kiti pastatai kinų kvartale. Aplink visi kalbėjo Kantono tarme, ir viskas – pradedant maistu ir baigiant laikraščiais – buvo kinų. Už kelių kvartalų buvo Misija, pietų amerikiečių kvartalas, mėgstama Elizos Somers pasivaikščiojimų vieta, nes ten ji galėdavo pasikalbėti ispaniškai, tačiau paprastai visa diena prabėgdavo tarp amerikiečių, prie pat Sąjungos aikštės, kur buvo jos ištaigi arbatinė. Jau nuo pat pirmųjų dienų ji sugebėjo išlaikyti šeimą prekiaudama pyragaičiais, nes didžioji Tao Čieno pajamų dalis patekdavo į svetimas rankas: tai, kas atlikdavo nuo paramos vargšams kinams darbininkams ligos arba nelaimės atveju, išeidavo per varžytines išperkant jaunutes verges. Gelbėti tas mergaites nuo gėdingo gyvenimo tapo šventa Tao Čieno priederme, Eliza Somers tai iškart suprato ir palaikė dar viena vyro dorybe – viena iš daugelio, dėl kurių jį mylėjo. Pradėjo verstis pyragaičių prekyba, kad nereiktų kvaršinti jam galvos dėl pinigų, – norėjo būti nepriklausoma ir leisti vaikus į pačias geriausias amerikiečių mokyklas, idant jie įsilietų į Jungtinių Valstijų gyvenimą ir nepatirtų kinams ir pietų amerikiečiams primetamų apribojimų. Lyna nesipriešino jos planams, tačiau Laimis nepateisino jos vilčių, nes vaikinas didžiavosi savo kilme ir nė neketino trauktis iš kinų kvartalo.

Lyna dievino tėvą – kaipgi nemylėsi tokio švelnaus ir tauraus žmogaus? – tačiau gėdijosi savo kilmės. Dar visai jauna ji suvokė, jog kinai gali gyventi vien tiktai kinų kvartale, visur kitur jie nekenčiami. Jaunų baltųjų mėgstamiausias sportas buvo svaidyti akmenis į *dangiukus* arba negyvai juos primušti ir nukirpti kasą. Lyna, kaip ir motina, viena koja gyveno Kinijoje, o kita – Jungtinėse Valstijose, jiedvi kalbėdavosi tik angliškai, šukuodavosi ir rengdavosi kaip amerikiečių įprasta, nors namuose vilkėdavo palaidinėmis ir šilkinėmis kelnėmis. Lyna ne kažin ką paveldėjo iš tėvo, nebent rankas ir kojas ir rytietiškas akis, o dar mažiau iš motinos; niekas negalėjo suprasti, iš kur radosi toks neregėtas grožis. Jai buvo draudžiama žaisti gatvėje, priešingai nei broliui Laimiui: kinų kvartale pasiturinčių šeimų žmonos ir dukros gyveno tarp ke-

turių sienų. Tais retais atvejais, kai atsidurdavo gatvėje, eidavo įsikibusi į tėvo ranką ir akis nudūrusi į žemę, kad negundytų praeivių, paprastai beveik vien vyrų. Jiedu atkreipdavo į save visų dėmesį: ji savo grožiu, o jis todėl, jog rengdavosi kaip jankis. Jau prieš daugelį metų atsižadėjęs tradicinės kaselės, Tao Čienas trumpai kirpdavosi plaukus, sutepdavo pomada ir šukuodavosi aukštyn, vilkėdavo nepriekaištinga juoda eilute, marškiniais kieta apykakle ir ant galvos nešiodavo cilindrą. Šiaip ar taip, už kinų kvartalo ribų Lyna vaikščiodavo laisvai ir nevaržomai, kaip ir visos baltaodės merginos. Ji lankė presbiterionų mokyklą, kur mokėsi krikščionybės pagrindų, o iš tėvo perėmusi budistų tikėjimo pradmenis, įsiteigė mintį, jog Kristus – tai Budos reinkarnacija. Ji eidavo viena apsipirkti, mokytis skambinti pianinu, į svečius pas klasės drauges, o popiet įsitaisydavo motinos arbatinėje, ruošdavo pamokas ir skaitydavo tuos pačius meilės romanus, kuriuos pirkdavosi už dešimt centų arba gaudavo iš Londone gyvenančios senelės Rozos. Veltui Eliza Somers stengėsi ją sudominti virtuve ar kokia kitokia ūkio veikla: jos duktė, regis, nebuvo linkusi į jokius kasdienius darbus.

Bręsdama Lyna išsaugojo nežinia iš kur atklydusio angelo veidelį, tačiau pamažėle išryškėjo kūno formos, į kurias bežiūrint gniaužė kvapą. Metų metus plito jos nuotraukos, nesukeldamos kokių ypatingų padarinių, bet viskas pasikeitė, kai penkiolikos metų ji galutinai subrendo ir pati suvokė, kokią pražūtingą galią turi vyrams. Motina, baisėdamasi tos siaubingos galios padarinių, bandė susilpninti dukters gundomąjį poveikį, kaldama jai į galvą kuklumo taisykles ir mokydama vaikščioti kaip kareivį nekraipant pečių nei šlaunų, tačiau veltui darbas: visi be išimties vyrai – bet kokio amžiaus, bet kokios tautybės ir padėties – gręždavosi ja pasigrožėti. Supratusi, kokius privalumus jai teikia grožis, Lyna nustojo jį keikti, kaip tai darė vaikystėje, ir nutarė pozuoti menininkams kurį laiką, kol sparnuotu žirgu atlėkęs žavingasis princas išsiveš ją į šeimos židinio palaimą. Vaikystėje tėvai pakentė fėjų ir sūpuoklių nuotraukas kaip nekaltą užgaidą, tačiau nutarė, jog būtų be galo rizikinga leisti jai dabar visu moters grožiu puikuotis

prieš objektyvus. „Pozuoti nėra padoru, tai gryna pražūtis, ir tiek“, – liūdnai pareiškė Eliza Somers, susivokusi, jog niekada nesugebės atkalbėti dukters nuo paikysčių ir apsaugoti nuo pinklių, kurias paspendžia grožis. Vieną tų nuostabių akimirkų, kai jiedu ilsėjosi pasimylėję, ji pasidalijo savo būgštavimais su Tao Čienu, ir jis paaiškino, jog kiekvienam skirta sava karma, jog neįmanoma tvarkyti kito žmogaus gyvenimo, jog galima nebent šiek tiek pataisyti savojo gyvenimo kryptį. Vis dėlto Eliza nebuvo nusiteikusi, kad bėda ją užkluptų iš netyčių. Ji visada lydėdavo Lyną, kai toji pozuodavo fotografams, žiūrėdama, kad nebūtų nusižengta padorumui – kad tie meniniais sumetimais nenutrauktų nuogų kojų, – ir dabar, kai dukrelei sukako devyniolika, motina buvo pasirengusi dar stropiau ją sekti.

– Čia toks vienas dailininkas neduoda ramybės Lynai. Jis tapo Salomę ir nori, kad Lyna pozuotų, – pareiškė ji vieną dieną vyrui.

– O kas ji tokia? – paklausė Tao Čienas, vos kilstelėdamas akis nuo *Medicinos enciklopedijos*.

– Salomė, moteris su septyniais šydais, Tao. Paskaityk Bibliją.

– Jeigu ji iš Biblijos, man rodos, viskas turėtų būti gerai, – išsiblaškęs suniurzgė jis.

– Ar žinai, kokios mados buvo švento Jono Krikštytojo laikais? Jeigu apsižioplinsiu, ims ir nutapys tavo dukrelę nuoga krūtine!

– Tai neapsižioplink, – nusišypsojo Tao Čienas.

Apkabinęs žmoną per liemenį, pasisodino ant storos knygos, kurią laikė ant kelių, ir patarė per daug nepasiduoti vaizduotei ir neprisigalvoti visokių baisenybių.

– Ak, Tao, ką darysime su Lyna?

– Nieko, Eliza, ji ištekės ir padovanos mums vaikaičių.

– Juk ji dar vaikas!

– Kinijoje būtų jau beviltiška senmergė ir niekada nebeištekėtų.

– Mes gyvename Amerikoje, ir ji niekada netekės už kino, – pareiškė Eliza.

– Kodėl? Tau nepatinka kinai? – nusišaipė *džong i*.

– Kito tokio žmogaus kaip tu, Tao, nėra pasaulyje, bet man rodos, jog Lyna ištekės už baltojo.

– Kiek esu girdėjęs, amerikiečiai nemoka mylėtis.

– Galėtum juos pamokyti, – rausdama tarė Eliza ir įsikniaubė vyrui į kaklą.

Lyna pozavo Salomės paveikslui po šydais vilkėdama kūno spalvos triko, nenuilstamai stebint motinai, tačiau Eliza Somers nesugebėjo lygiai taip pat tvirtai pasipriešinti, kai jos dukrai buvo pasiūlyta neregėta garbė pozuoti Respublikos statulai, kuri turėjo iškilti vidury Sąjungos aikštės. Kelis mėnesius vyko lėšų rinkimo kampanija, žmonės aukojo kiek išgalėdami, mokiniai – kelis centus, našlės – kelis dolerius, o tokie magnatai kaip Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas – čekius įspūdingoms sumoms. Laikraščiai kasdien spausdino paskutinės dienos duomenis, kol pagaliau buvo surinkta pakankamai pinigų užsakyti paminklui įžymiam skulptoriui, tam tyčia pakviestam iš Filadelfijos. Iškiliausios miesto šeimos varžėsi tarpusavyje rengdamos šventes ir pokylius, kad menininkas turėtų progą pasirinkti jų dukteris: visi žinojo, kad mergina, išrinkta pozuoti Respublikos paminklui, taps San Francisko simboliu, tad visos panelės siekė tos garbės. Skulptorius, drąsių polėkių modernistas, kelias savaites ieškojo idealios merginos, bet nerado tokios, kuri atitiktų jo reikalavimus. Jis pareiškė, jog pavaizduoti veržliai amerikiečių nacijai, susidariusiai iš narsių imigrantų, atvykusių iš visų pasaulio šalių, pageidaująs merginos iš mišrios šeimos. Projekto finansuotojai ir miesto valdžia išsigando: spalvotųjų baltieji nelaikė žmonėmis ir nė girdėti nenorėjo apie tai, jog miestui atstovautų kokia nors mulatė, vidury Sąjungos aikštės užkelta ant obelisko, kaip pageidavo tasai žmogus. Meno srityje Kalifornija žengia avangarde, rašė laikraščiai, tačiau su ta mulate nueita per toli. Skulptorius jau buvo benusileidžiąs ir sutinkąs su danų kilmės imigrante, bet vieną gražią dieną, panūdęs šokoladinio eklero širdžiai nulenkti, užėjo į Elizos Somers arbatinę ir išvydo Lyną. Tai buvo ta moteris, kurios ieškojo savo statulai: aukšta, proporcinga, tobulai sudėta, ji buvo ne tik klasikinių veido bruožų ir kaip imperatorė didingo stoto, bet ir jo šitaip trokštamos egzotiškos išvaizdos. Ji pasižymėjo ne vien harmonija, bet ir kažkuo ypatinga, tuo, kas jį galutinai pakerėjo: joje darniai

derinosi Rytai ir Vakarai, goslumas ir tyrumas, gležnumas ir galia. Pranešdamas motinai, jog pasirenka jos dukterį Respublikos modeliu, buvo įsitikinęs, kad daro didelę garbę tai kukliai konditerių šeimai, tačiau susidūrė su nuožmiu pasipriešinimu. Elizai Somers nusibodo gaišti laiką sergstint Lyną fotografų dirbtuvėse, kur didžiausias menininko nuopelnas buvo nuspausti mygtuką. Jai bloga darėsi vien pagalvojus, jog vėl teks gaišintis stebint tą žmogelį, pasišovusį nulieti kelių metrų aukščio varinę skulptūrą, tačiau Lyna šitaip didžiavosi galėsianti įkūnyti Respubliką, jog motinai pritrūko drąsos atsakyti. Skulptoriui tik vargais negalais pavyko įtikinti motiną, jog šiuo atveju būtina trumpa tunika, nes Eliza niekaip negalėjo suprasti, ką bendra turi Šiaurės Amerikos respublika su graikų drabužiais. Galų gale jie sutarė, kad Lyna pozuosianti nuogomis rankomis ir kojomis, bet uždengta krūtine.

Beklaidžiojant po romantiškų fantazijų pasaulį, Lynai buvo svetimas motinos rūpinimasis saugoti dorybę. Išskyrus savo gundančią išvaizdą, ji niekuo nesiskyrė nuo kitų merginų, kaip ir diduma jų persirašinėjo eilėraščius į sąsiuvinius rausvais lapais ir kolekcionavo porceliano niekučius. Jos gležnumas siejosi ne tiek su elegancija, kiek su dykyste, o ilgesinga nuotaika atspindėjo ne tiek vidinį mįslingumą, kiek dvasinį tuštumą. „Duokite jai ramybę, kol aš gyvas, Lynai niekada nieko netrūks“, – ne kartą žadėjo Laimis, nes vienintelis suprato, kad jo sesuo tikrai menko protelio.

Laimis, keleriais metais vyresnis už Lyną, buvo tikras kinas. Tik labai retais atvejais, kai prireikdavo kreiptis į pareigūnus ar pasidaryti nuotrauką, vilkėdavo palaidine, plačkelnėmis, liemenį susiveržand daugiau placia juosta ir apsiaudavo medpadžius sandalus, bet niekada nesiskirdavo su kaubojaus skrybėle. Nepaveldėjo nei tėvo oraus stoto, nei motinos gležnumo, nei sesers grožio: buvo žemo ūgio, trumpų kojų, ketvirtaine galva ir žalsva oda, bet vis dėlto kerėjo savo neatremiama šypsena ir užkrečiamu optimizmu, kuriuo tiesiog trykšte tryško įsitikinęs, jog esąs laimės kūdikis. Nieko bloga negali jam atsitikti, sakėsi jis sau, iš lopšio jam

skirta sėkmė ir laimė. Jis suprato turįs tą dovaną, kai devynerių metukų gatvėje su kitais berniūkščiais žaidė *fan taną*; tą dieną parėjęs namo pareiškė, jog nuo šiol vadinsis nebe Ibenaizeriu, bet Laimiu, ir šaukiamas kitaip – neatsiliepdavo. Sėkmė jį lydėjo visur, jis laimėdavo visus įmanomus azartinius lošimus ir niekada neturėjo keblumų su *tongais* ar baltųjų valdžia, nors buvo nepasėda ir akiplėša. Airiai policininkai, ir tie pasiduodavo jo žavesiui: kai jo bičiuliai gaudavo lazdų, jis išsisukdavo iš bėdos paleisdamas kokį pokštą ar parodydamas vieną iš daugelio triukų, kuriuos mokėdavo daryti savo stebuklingomis žongliruotojo rankomis. Tao Čienas negalėjo susitaikyti su mintimi, kad jo vienintelis sūnus toks lengvabūdis, ir keikė laimingą žvaigždę, išvadavusią jį nuo kiekvienam mirtingajam privalomo triūso. Ne laimės linkėjo jis sūnui, bet aukštesnės būties. Jam buvo skaudu matyti jį džiaugiantis šioje žemėje nelyginant paukštelį, nes toks gyvenimas kenkė jo karmai. Jo įsitikinimu, siela kylanti į dangų per kančias ir užuojautą, taurumu ir dosnumu įveikdama kliūtis, tačiau kaipgi Laimis galįs tobulėti, jeigu jam taip sekasi? Tao būgštavo, kad kitame gyvenime sūnus gali įsikūnyti į kokį driežą ar šiaip menką žvėrelį. Jis troško, kad vyriausiasis sūnus, kurio priedermė jį karšinti, o po mirties – sergėti jo atminimą, tęstų taurią giminės tradiciją ir gydytų žmones, netgi svajojo, kad jis bus pirmasis diplomuotas kinų kilmės amerikietis gydytojas, tačiau Laimis baisėjosi dvokiančiais gyduolių nuovirais ir akupunktūros adatomis, niekas jam nekėlė tokio pasibjaurėjimo, kaip kitų žmonių ligos, ir jis niekaip negalėjo suprasti, kaip tėvas sugeba mėgaudamasis gydyti šlaplės uždegimą arba puškų nubertą veidą. Iki tol, kol sukako šešiolika metų ir padavė į kulnus, turėjo padėti tėvui klinikoje, kur šis kalė jam į galvą vaistų pavadinimus ir jų naudojimą ir stengėsi išmokyti nenusakomo meno tikrinti pulsą, balansuoti energiją ir nustatyti skysčius – tokių sunkiai suvokiamų dalykų, kurie pro vieną ausį įeidavo, pro kitą išeidavo, tačiau bent netraumavo kaip Vakarų medicinos tekstai, kuriuos tėvas įgulęs studijuodavo. Jam kėlė šiurpą kūnų be odos, atvirų raumenų, venų ir kaulų paveikslai, taipgi ligi pačių žiauriausių smulkmenų aprašytos chirur-

ginės operacijos. Jis niekad nepristygdavo pretekstų išsprukti iš klinikos, tačiau visada siūlydavosi pagelbėti, kai prireikdavo paslėpti vieną tų nelaimingų *sing song girls*, kurias tėvas parsivesdavo namo. Ta slapta ir pavojinga veikla jam buvo lyg pagal užsakymą. Niekas geriau už jį nesugebėdavo išsivežti leisgyvių mergaičių *tongams* iš panosės, niekas nemokėjo taip apsukriai išgabenti jų iš kvartalo, kai tik jos šiek tiek atsigaudavo, niekas nemokėjo taip išmoningai paleisti jų laisvėn į visas keturias pasaulio šalis, kad niekas jų daugiau nebeaptiktų. Ir visa tai darė ne užuojautos vedamas kaip Tao Čienas, bet pagautas azarto, nes iš prigimties buvo linkęs žaisti su ugnimi ir bandyti laimę.

Dar nė devyniolikos nesulaukusi, Lyna Somers jau buvo atsakiusi keliems gerbėjams. Pripratusi prie vyrų garbinimo, žiūrėjo į juos su panieka kaip karalienė, nes nė vienas dūsautojas neatitiko romantiško princo paveikslo, nė vienas jų nekalbėjo tokiais žodžiais, kokius savo romanuose rašė senelė teta Roza Somers, visus juos laikė menkystomis, savęs nevertais. Tarė sau susitikusi likimo skirtąjį, į kurį turi visas teises, pamačiusi vienintelį vyrą, nė nepažvelgusi jos pusėn, Matiją Rodrigesą de Santa Krusą. Matė jį iš tolo kelis kartus – tai gatvėje, tai karietoje drauge su Paulina del Valjė, tačiau jiedu niekada nepersitarė nė vienu žodžiu. Jis buvo daug vyresnis, maišėsi tuose sluoksniuose, kur Lynai buvo uždaros durys, ir jeigu ne Respublikos skulptūra, gal niekada jie ir nebūtų susitikę.

Prasimesdami brangaus projekto priežiūra, skulptoriaus dirbtuvėje grūdosi statulos finansuotojai politikai ir magnatai. Menininkas mėgo šlovę ir ištaigų gyvenimą. Atsidėjęs dirbo prie liejimo formos, kurią turėjo užpildyti bronza, ir sykiu mėgavosi šaunia vyrų draugija, buteliais šampano, šviežiomis austrėmis ir gerais cigarais, kurių atsinešdavo svečiai. Ant pakylos, apšviesta pro stoglangį krintančios šviesos, stovėjo Lyna Somers, pasistiebusi ant pirštų galų ir iškėlusi į viršų rankas, tokia poza, kokia neįmanoma išsilaikyti ilgiau nei kelias minutes, su laurų vainiku vienoje rankoje ir Amerikos konstitucijos pergamentu kitoje, vilkinti vien lengvute klostyta tunika, susegta ant vieno peties, taip dengiančia

kūną ligi kelių, kad jis atrodė kaip nuogas. San Franciske buvo didelė nuogybių paklausa: kiekviename bare puikavosi paveikslai su putliomis odaliskomis, nuogašiknių kurtizanių nuotraukos ir satyrų nenuilstamai gaudomų nimfų gipsinės freskos. Visiškai nuoga pozuotoja būtų sužadinusi smalsumą kur kas mažiau negu šita nusirengti atsisakiusi mergina, nuo kurios motina nenutraukė budraus žvilgsnio. Apsitaisiusi juodais drabužiais, Eliza Somers sėdėjo tiesi tiesutėlė krėsle priešais pakylą, kur pozavo duktė, ir stebėjo ją, atsisakydama austrių bei šampano, kuriuo vyrai stengėsi atitraukti jos dėmesį. Buvo aišku kaip diena, jog tie seniukai sulėkė tenai primasinti gašlumo, tik jau ne meno meilės. Ji neturėjo galių jų išvaikyti, tačiau bent galėjo būti tikra, kad duktė nepriima jų pakvietimų ir – kiek tai įmanoma – nesijuokia iš jų pokštų nei atsako į jų begėdiškus klausimus. „Čia nieko negausi už dyka. Už visus tuos niekniekius labai brangiai užsimokėsi“, – perspėdavo ji, kai mergina imdavo raukytis, nepatenkinta, kad jai liepiama atsisakyti dovanos. Pozuoti statulai pasirodė ilgas ir nuobodus darbas, Lynai mėšlungis sutraukdavo kojas, nuo šalčio sustingdavo visas kūnas. Buvo pati sausio pradžia, ir krosnelės kampuose neįšildydavo aukštos patalpos, kur vaikščiojo skersvėjai. Skulptorius dirbo vilkėdamas paltu, dirbo beviltiškai lėtai, šiandien atmesdamas tai, ką darė vakar, lyg neturėdamas aiškaus plano, nors ant sienų kabojo šimtai Respublikos eskizų.

Vieną nelemtą antradienį pasirodė Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas su sūnumi Matiju. Jis nugirdo gandą apie egzotišką pozuotoją ir panoro su ja susipažinti, kol aikštėje dar neišdygo paminklas, kol laikraščiuose nepasirodė jos vardas ir kol mergina netapo neprieinamu grobiu tuo abejotinu atveju, jeigu paminklas apskritai būsiąs atidengtas. Darbui einant tokiu tempu, galėjo atsitikti ir taip, kad, prieš išliejant bronzą, projekto priešininkai laimės kovą ir viskas nueis šuniui ant uodegos: labai daug žmonių buvo nusistatę prieš Respubliką, kuri būtų ne anglosaksų kilmės. Senojo sukčiaus širdis suvirpėjo užuodusi galimą pergalę, todėl Felisianas ten ir atskubėjo. Jau buvo įžengęs į septintą dešimtį, tačiau tai, jog pozuotojai dar nesuėjo nė dvidešimt, jam neatrodė

neįveikiama kliūtis – buvo įsitikinęs, kad už pinigus galima nupirkti beveik viską. Iš pirmo žvilgsnio įvertino padėtį, ant pakylos išvydęs Lyną, tokią jaunutę ir pažeidžiamą, tirtančią su savo nepadoria tunika, o dirbtuvę – pilnutėlę ją sudoroti pasinešusių patinų, tačiau geismą suvedžioti merginą nuslopino anaiptol ne užuojauta jai ir ne žmogėdrų varžovų baimė, o Eliza Somers. Pažino ją iš karto, nors buvo matęs tik vieną kitą kartą. Jam net į galvą nedingtelėjo, kad šitiek kalbų sukėlusi pozuotoja – jo žmonos draugės duktė.

Lyna Somers pastebėjo Matiją tik po pusvalandžio, kai skulptorius baigė seansą ir ji nusileido nuo pakylos, padėjusi į šalį laurų vainiką ir pergamentą. Motina apsiautė jai pečius skara ir padavė puoduką karšto šokolado, paskiau nusivedė už širmos persirengti. Matijas stovėjo prie lango ir, nugrimzdęs į savo mintis, žiūrėjo į gatvę: tuo metu jis vienintelis nerijo jos akimis. Lyna beregint įvertino jo vyrišką grožį, jaunystę ir taurumą, prabangius drabužius, išdidžią laikyseną, kaštoninių plaukų sruogą, sakytumei nerūpestingai nusvirusią ant kaktos, išpuoselėtas rankas ir aukso žiedais apmaustytus mažylius pirštus. Apstulbusi, kad jis ja nesižavi, tyčia suklupo norėdama patraukti jo dėmesį. Daugelis ištiesė rankas, kad ją prilaikytų, tik ne dabita prie lango, visiškai abejingai permetęs ją akimis, lyg ji būtų buvusi dalis apystatos. Ir tuomet, vaizduotei plykstelėjus, nei šiam, nei tam Lyna tarė sau, jog tas vyriškis – meilės romanuose senių seniausiai apreikštas jaunikis: pagaliau ji susitikusi savo laimę. Rengiantis už širmos, speniukai pasidarė kieti kaip akmenukai.

Matijas neapsimetė abejingas, jis iš tikrųjų nepastebėjo merginos ir atsidūrė ten anaiptol ne gašlumo vedamas: stačiai turėjo su tėvu pasikalbėti apie pinigus, bet nerado geresnės progos. Priremtas prie sienos, turėjo tuojau pat gauti čekį, kad galėtų apsimokėti lošimo skolas vienoje kinų kvartalo lindynėje. Tėvas kartą jau perspėjo, kad nėra nusiteikęs toliau finansuoti tokių pramogų, ir, jeigu negrėstų mirtis, kaip aiškiai pareiškė kreditoriai, Matijas būtų išsisukęs iš bėdos po truputį melždamas reikiamą sumą iš motinos. Šįkart *dangiukai* nebuvo linkę laukti,

ir Matijas teisingai spėjo, kad apsilankymas pas skulptorių gerai nuteiksiąs tėvą, ir jam būsią nesunku gauti tai, ko nori. Tik po kelių dienų, puotaudamas su savo bičiuliais menininkais, jis sužinojo, kad ten buvusi Lyna Somers, tuomet pati geidžiamiausia mergina. Pabandė ją prisiminti ir pagalvojo, ar sugebėtų ją pažinti gatvėje. Kai visi pradėjo kirsti lažybų, kas pirmas ją suvedžiosiąs, jis irgi užsirašė iš inercijos, o paskiau su įprastu jam įžūlumu pareiškė, kad visa tai atliks per tris etapus. Per pirmąjį, pasak jo, atsiviliosiąs ją vieną į savo *garçonnière* ir pristatysiąs draugams, per antrąjį įkalbėsiąs ją pozuoti nuogą, visiems matant, ir per trečiąjį pasimylėsiąs, ir visa tai įvyksią per vieną mėnesį. Kai vieną trečiadienio popietę pakvietė Severą susipažinti su gražiausia San Francisko mergina, tai buvo pirmasis lažybų etapas. Buvo labai paprasta pro motinos arbatinės langą ženklu apdairiai pašaukti Lyną, palaukti gatvės kampe, kol ji išeis prasimetusi kokia pramanyta dingstimi, truputį pasivaikščioti su ja, pasakyti vieną kitą komplimentą, kuris būtų pralinksminęs netgi labiausiai patyrusią moterį, ir paskirti jai pasimatymą savo dirbtuvėje, perspėjus, kad ateitų viena. Jis netgi truputį nusivylė, nes tikėjosi, jog vilionė būsianti įdomesnė. Prieš trečiadienio pasimatymą nereikėjo nertis iš kailio, kad ją sugundytų, užteko mesti keletą ilgesingų žvilgsnių, lūpomis vos vos prisiliesti prie skruosto, padūsauti ir pakuždėti į ausį nuvalkiotus žodelius, ir nuginkluota mergina jau drebėjo visu kūnu, pasirengusi mylėtis. Tas grynai moteriškas geismas atsiduoti ir kentėti Matijui atrodė pasigailėtinas, kaip tik dėl to jis labiausiai nekentė moterų ir todėl taip puikiai sutarė su Amanda Lovel, kuri, kaip ir jis, niekino jausmus ir teikė pirmenybę malonumams. Lyna tarytum kobros užhipnotizuota pelė pagaliau turėjo kam rašyti meilės laiškučius, padabintus estampais su suvytusiomis panelėmis ir gražuoliais pomada suteptais plaukais. Ji nė neįtarė, jog Matijas rodo bičiuliams jos romantiškus raštelius. Kai jis pasiūlė juos pažiūrėti Severui del Valjei, šis atsisakė. Nors ir nežinojo, kad juos atsiuntė Lyna Somers, jau pati mintis pasityčioti iš naivios merginos meilės jam buvo nemaloni. „Matau, jog tebesi

džentelmenas, brolau, bet per daug nesijaudink, to trūkumo nusikratoma taip pat lengvai kaip ir skaistybės", – tarė Matijas.

Tą atmintiną trečiadienį pusbrolio pakviestas susipažinti, jo žodžiais tariant, su pačia gražiausia San Francisko moterimi, Severas del Valjė pamatė, kad jis ne vienintelis svečias – mansardoje gėrė ir rūkė mažų mažiausiai šeši menininkai ir ta pati rudaplaukė moteris, kurią pastebėjo opijaus rūkykloje prieš dvejus metus, kai jiedu su Viljamsu važiavo gelbėti Matijo. Jis žinojo, kas ji tokia: pasakojo pusbrolis ir, be to, ji garsėjo lengvabūdiškų reginių pasaulyje ir naktiniame gyvenime. Tai buvo Amanda Lovel, didžiausia Matijo draugė; jiedu dažnai kvatodavo minėdami skandalą, kurį ji sukėlė, kai buvo Felisiano Rodrigeso de Santa Kruso meilužė. Matijas jai žadėjo, tėvams mirus, padovanoti Neptūno lovą, kurią Paulina del Valjė iš apmaudo atsisiųsdino iš Florencijos. Lovel atsisveikino su kurtizanės gyvenimu, nes, įtraukusi į metus, perprato, jog diduma vyrų išpuikę ir nuobodūs, tačiau su Matiju ją siejo dvasinė bendrystė, nors jiedu iš esmės skyrėsi vienas nuo kito. Tą trečiadienį ji laikėsi nuošaly, sėdėjo išsipleikusi ant sofos ir gurkšnojo šampaną, suvokdama, jog šįkart nėra dėmesio centre. Ji buvo pakviesta tam tyčia, kad Lyna Somers nepasijustų vienui viena tarp vyrų ir nepabėgtų persigandusi.

Netrukus pasigirdo bilstelėjimas į duris ir įžengė garsioji pozuotoja, Respublikos modelis, įsisiautusi į storą vilnonį apsiaustą su kapišonu ant galvos. Jai nusivilkus paltą, visi pamatė skaistuolės veidą ir juodus, per vidurį perskirtus plaukus, sušukuotus į viršų ir susuktus į paprastą mazgą. Severas del Valjė pajuto, kaip krūpteléja širdis, kraujas muša į galvą ir atsiduoda smilkiniuose, lyg ten imtų dundėti pulko būgnas. Jam niekad nesmilktelėjo netgi tokia mintis, jog pusbrolio lažybų auka galėtų būti Lyna Somers. Jis stovėjo nesugebėdamas ištarti nė žodžio nei pasisveikinti kaip visi kiti; pasitraukė į kampą ir visą valandą, kol mergina buvo mansardoje, siaubo sukaustytas žiūrėjo į ją neatplėšdamas akių. Jam nebeliko jokių abejonių dėl to, kaip pasibaigs šito žmonių būrelio

surengtos lažybos. Lyna Somers jam atrodė kaip aukos avinėlis, kuris guli ant aukuro, nė nenuvokdamas, koks jo laukia likimas. Visa kūną persmelkė neapykanta Matijui ir jo bendrams, sumišusi su akla pagieža merginai. Jis negalėjo suvokti, kaip mergina nesupranta, kas darosi, kaip nemato, kad visos tos dviprasmiškos liaupsės, tolydžio pripildoma šampano taurė, skaisčiai raudona rožė, kurią Matijas jai prisegė prie plaukų, – spąstai, viskas buvo taip numanu ir lėkšta, jog pyko širdis. „Matyt, ji visiška kvailė“, – pagalvojo jis dygėdamasis tiek ja, tiek visais kitais, bet jau nebegalėjo atsispirti neišvengiamai meilei, kuri metų metus laukė progos išsiskleisti ir dabar pražydo apsvaigindama jį visa savo galia.

– Tau bloga, brolau? – pašaipiai paklausė Matijas, paduodamas jam taurę.

Severas negalėjo ištarti nė žodžio ir nusisuko trokšdamas nuslėpti geismą jį nužudyti, tačiau Matijas įspėjo jo jausmus ir nutarė iškrėsti pokštą. Kai Lyną Somers, pažadėjusi sugrįžti kitą savaitę pozuoti prieš tų „menininkų“ objektyvus, pareiškė turinti eiti namo, Matijas paprašė pusbrolį ją palydėti. Ir taip Severas liko akis į akį su moterimi, sugebėjusia nustumti į šalį beatodairišką Nivėjos meilę. Jis lydėjo Lyną tuos kelis kvartalus nuo Matijo dirbtuvės iki Elizos Somers arbatinės, tačiau buvo toks sutrikęs, jog nemokėjo užmegzti paties paprasčiausio pokalbio. Buvo per vėlu kalbėti apie lažybas: jis žinojo, kad Lyna įsimylėjusi Matiją lygiai taip pat aklai kaip jis ją. Vis tiek juo nepatikėtų, įsižeistų ir, meilės apakinta, eitų į pražūtį, nepaisydama jo aiškinimų, kad Matijui ji esanti stačiai žaisliukas. Nejaukią tylą nutraukė Lyna klausdama, ar jis esąs tas pusbrolis iš Čilės, kaip minėjęs Matijas. Severas tuomet suprato, jog mergina nė neprisimena jųdviejų pirmojo susitikimo prieš daugelį metų, kai, sėdėdama prie šviesaus lango, klijavo paveikslėlius į albumą, ir nė neįtaria, kad jis myli ją nuo tos dienos taip stipriai, kaip mylima tik pirmąjį kartą; suprato, jog ji nė sykio nepastebėjo, kad jis klaidžioja aplink arbatinę ir kad jiedu dažnai susiduria gatvėje. Jos žvilgsnis neužkliuvo už jo, ir tiek. Atsisveikindamas įteikė jai savo vizitinę kortelę, pasilenkė lyg norėdamas pabučiuoti jai ranką ir suvapėjo, kad prireikus ne-

sidrovėtų jam duoti žinios. Nuo tos dienos jis ėmė vengti Matijo, pasinėrė į mokslus ir darbą, trokšdamas išmesti iš galvos Lyną Somers ir gėdingas lažybas. Pusbroliui pakvietus jį kitą trečiadienį ateiti į antrą seansą, kai mergina turėjo nusirengti nuoga, jį išplūdo. Kelias savaites negalėjo parašyti nė eilutės Nivėjai nei skaityti jos laiškų, kurių netgi neatplėšdavo, sąžinės graužiamas. Vadino save niekšu, lyg ir pats būtų prisidėjęs prie tos užmačios sutepti Lynos Somers vardą.

Matijas Rodrigesas de Santa Krusas laimėjo lažybas per daug nesistengdamas, tačiau podraug prarado savo cinizmą ir nejučia pasijuto įklimpęs į tai, ko visų labiausiai bijojo: jausmų akivarą. Jis nenuslydo ligi to, kad įsimylėtų gražiąją Lyną Somers, tačiau jį sujaudino tai, jog ji atsidavė, besąlyginės meilės ir dvasinio tyrumo vedama. Mergina puolė jam į rankas, be saiko juo pasitikėdama, pasirengusi klausyti, negalvodama nei apie jo ketinimus, nei apie pasekmes. Matijas suprato, kokią begalinę galią turi tai merginai, kai pamatė ją nuogą savo mansardoje, dangstančią rankomis gaktą ir krūtinę, kaistančią iš gėdos vidury būrelio bičiulių, kurie dėjosi, kad ją fotografuoja, įsigašlinę nuo to žiauraus žaidimo ne ką mažiau nei rujojantys šunys. Lynos kūnas nebuvo tuo metu madingos smėlio laikrodžio formos – nei plačių klubų, nei putlios krūtinės, nei neįsivaizduojamai persmaugto liemens, ji buvo laiba, aptaki, ilgų kojų, krūtys buvo apvalios tamsiais speniukais, oda vasaros vaisių spalvos, o ant pečių svirdami bangomis dryksojo juodi lygūs plaukai. Matijas ja grožėjosi kaip vienu tų savo kolekcionuojamų meno kūrinių, ji atrodė jam nuostabi, tačiau jis džiaugdamasis suvokė, kad nejaučia jai jokio potraukio. Negalvodamas apie ją, bet stačiai norėdamas pasipuikuoti prieš draugus ir pasimėgauti savo žiaurumu, ženklu liepė jai išskėsti rankas. Lyna žiūrėjo į jį keletą sekundžių, paskiau pakluso, ir jos skruostais nusirito gėdos ašaros. Taip netikėtai ištryškus ašaroms, mansardoje stojo gana ilgai užsitęsusi kapų tyla, vyrai, nukreipę akis į šalį, stovėjo su fotoaparatais rankose, neišmanydami ką daryti. Tuomet Matijas, pirmąsyk gyvenime susigėdęs, griebė paltą, apsiautė juo Lyną ir ją

apkabino. „Eikite namo! Baigta!“ – įsakė svečiams, kurie sutrikę išsivaikščiojo vienas po kito.

Kai jiedu liko vieni du, Matijas pasisodino ją ant kelių ir, supdamas kaip mažą vaiką, mintyse ėmė prašyti atleidimo, tačiau nesugebėjo surasti tinkamų žodžių, o ji tuo tarpu tyliai verkė. Galiausiai švelniai nusivedė ją už širmos, paguldė ant lovos ir pats išsitiesė šalia, apkabino ją kaip brolis, ėmė glostyti galvą ir bučiuoti kaktą, pasimetęs nuo nepažįstamo ir nenusakomo visagalio jausmo. Jis negeidė jos, norėjo nebent ją globoti ir tausoti jos nekaltybę, tačiau neatsispyrė pagundai – toks neįtikėtinai švelnus buvo obuoliais kvepiantis Lynos kūnas, taip gludžiai jį apsiautė lyg gyvi jos plaukai. Matijas apstulbo, kai, vos jam prisilietus rankomis, tas skaistus kūnas atsivėrė atsiduodamas be jokių varžtų, ir jis, pats nieko nesuvokdamas, susigriebė, jog tyrinėja jį, bučiuoja su tokiu įkarščiu, kokio dar nė viena moteris nebuvo jam sukursčiusi, kaišioja liežuvį į burną, ausis, visur, kur tik įmanoma, pritreškia, perveria, nesutramdomos aistros viesulo pagautas, negailestingai jodo apkvaitęs, dusdamas, kol pagaliau pratrūksta alinančiu orgazmu. Trumputę akimirką jiedu abu atsidūrė kitame matmenyje – beginkliai, nuogi kūnu ir dvasia. Matijui pirmąsyk atsiskleidė tas artumas, kurio ligi tol jis vengė, nieko apie jį neišmanydamas, peržengė paskutinę ribą ir, netekęs valios, atsidūrė kitoje pusėje. Jis turėjo daug meilužių, moterų ir vyrų, tačiau visada išsaugodavo blaivų protą, ironiją, atstumą, savo asmenybės neliečiamybę, kad paprasčiausiai nesusilietų su kitu. Tam tikra prasme tąsyk jis irgi neteko skaistybės. Ta kelionė truko trumpiau nei akimirką, bet to pakako siaubui įvaryti; jis grįžo į savo išsekintą kūną ir tučtuojau užsidarė įprastinio sarkazmo kiaute. Kai Lyna atsimerkė, tai buvo nebe tas žmogus, su kuriuo ji mylėjosi, o anas, pirmykštis, tačiau dar buvo per menkai patyrusi, kad suprastų tokius dalykus. Kęsdama skausmą, kraujuodama, laiminga, ji mėgavosi iliuzinės meilės miražu, tuo tarpu Matijas laikė ją apkabinęs, nors mintimis jau klaidžiojo kažin kur kitur. Taip jiedu sulaukė tos valandėlės, kai visiškai aptemo langai, ir ji suprato, kad jai metas grįžti pas mamą. Matijas padėjo jai apsirengti ir

palydėjo iki arbatinės. „Lauk manęs rytoj, ateisiu tuo pačiu metu“, – sukuždėjo ji prieš dingdama.

Tik po trijų mėnesių Severas del Valjė sužinojo, kas atsitiko tą dieną ir vėliau. Tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimt devintaisiais metais Čilė paskelbė karą savo kaimynėms Peru ir Bolivijai – dėl žemių, salietros ir puikybės. Prasidėjo Ramiojo vandenyno karas. Kai žinia pasiekė San Franciską, Severas atėjo pas dėdę ir tetą ir pranešė, kad išvyksta kariauti.

– Argi tu nežadėjai kojos niekada nekelti į kareivines? – priminė Paulina.

– Tai visai kas kita, mano tėvynė pavojuje.

– Juk tu civilis.

– Aš esu atsargos seržantas, – paaiškino jis.

– Karas pasibaigs, tau dar nepasiekus Čilės. Verčiau pažiūrėkime, ką rašo laikraščiai ir ką galvoja tavo tėvai. Tau nėra ko skubėti, – patarė jam teta.

– Tai mano pareiga, – atsakė Severas, prisiminęs savo senelį patriarchą Agustiną del Valję, kuris neseniai pasimirė, susitraukęs kaip šimpanzė, bet išsaugojęs savo netikusį charakterį.

– Tavo pareiga būti čia, prie manęs. Karas labai pravartus dalykas verslams. Dabar pats metas spekuliuoti cukrumi, – atsiliepė Paulina.

– Cukrumi?

– Nė viena iš trijų kariaujančių šalių negamina cukraus, o negandų metais žmonės valgo daugiau saldėsių, – patikino Paulina.

– Iš kur jūs žinote, tetule?

– Iš patirties, vaikeli.

Severas nuėjo krautis lagaminų, tačiau išplaukė ne tuo laivu, kuris pakėlė inkarą po kelių dienų ir pasuko į pietus, kaip buvo numatęs, bet spalio pabaigoje. Tą vakarą teta jam pranešė laukianti neįprastų svečių ir pageidavo, kad jis niekur neišeitų, nes vyras išvykęs, ir jai galbūt prireiksią advokato patarimų. Septintą valandą vakaro Viljamsas niekinama mina, kokią nutaisydavo

kiekvieną kartą, kai būdavo priverstas aptarnauti žemesnės padėties žmones, įleido aukštą žilaplaukį kiną, vilkintį juoda eilute, ir smulkaus sudėjimo jaunatviškos išvaizdos moterį, iš pažiūros niekuo neypatingą, bet tokią pat išdidžią kaip pats Viljamsas. Tao Čienas ir Eliza Somers atsidūrė kambaryje, vadinamame žvėrių svetaine, tarp liūtų, dramblių ir kitokių Afrikos gyvių, stebinčių juos iš paauksuotų rėmų nuo sienų. Paulina dažnai matydavo Elizą arbatinėje, tačiau jos niekada nebuvo susitikusios kur nors kitur, nes priklausė skirtingiems pasauliams. Ji taipgi nepažinojo *dangiuko*, kuris, sprendžiant iš to, kaip laikė ją už rankos, buvo jos vyras arba meilužis. Juodo aksomo suknia, apsikarsčiusi deimantais, ji pasijuto juokinga savo keturiasdešimt penkių kambarių rūmuose akis į akį su kuklia pora, kuri pasisveikino su ja kaip niekur nieko, laikydamasi tam tikro atstumo. Ji pastebėjo, kad jos sūnus Matijas sumišo juos išvydęs, pasisveikino linktelėdamas galvą, bet nepadavė rankos ir liko bestovįs vienas už palisandro rašomojo stalo, dėdamasis, jog valosi pypkę. Severas del Valjė savo ruožtu iškart suprato, ko bus atsilankę Lynos Somers tėvai, ir būtų mielai prasmegęs skradžiai žemę. Susidomėjusi ir suklususi Paulina negaišo veltui laiko siūlydama svečiams ko nors išgerti, tik mostelėjo Viljamsui, kad šis išeitų ir uždarytų duris.

– Kuo galėčiau jums padėti? – paklausė.

Tuomet Tao Čienas nė kiek nesutrikęs ėmė aiškinti, kad jo duktė Lyna esanti nėščia, kad kaltininkas esąs Matijas ir kad jis pageidaująs vienintelės įmanomos satisfakcijos. Paulina del Valjė, visada pratusi primesti savo valią, pirmą kartą gyvenime neteko žado. Ji sėdėjo išsižiojusi kaip krantan išmestas banginis, o atgavusi amą sugebėjo nebent gargtelėti.

– Mama, aš neturiu nieko bendra su tais žmonėmis. Aš jų nepažįstu ir nesuprantu, apie ką jie čia šneka, – atsiliepė Matijas nuo palisandro rašomojo stalo, laikydamas rankoje raižyto dramblio kaulo pypkę.

– Lyna mums viską papasakojo, – virpančiu balsu pertraukė jį Eliza atsistodama, bet nepravirko.

– Jeigu jums reikia pinigų... – prabilo Matijas, bet motina jį užčiaupė rūsčiu žvilgsniu.

– Atsiprašau, – tarė ji, kreipdamasi į Tao Čieną ir Elizą Somers. – Tiek mano sūnus, tiek aš esame nustebę. Esu tikra, jog mes galime rasti deramą išeitį, kaip ir priklauso...

– Lyna pageidauja ištekėti, savaime suprantama. Ji mums sakė, kad jūs ją mylite, – irgi atsistojęs tarė Tao Čienas, kreipdamasis į Matiją, bet tas, užuot atsakęs, trumpai nusikvatojo, tarytum sulodamas.

– Man regis, jūs padorūs žmonės, – tarė Matijas. – Deja, jūsų duktė ne tokia, kaip galėtų paliudyti mano draugai. Nežinau, kuris jų yra kaltas dėl tos bėdos, tik, savaime aišku, ne aš.

Eliza Somers persimainė. Balta kaip popierius, drebėdama visu kūnu, rodės, tuojau susmuks vietoje. Tao Čienas stipriai suspaudė jai ranką ir visiškai bejėgę nuvedė prie durų. Severas del Valjė stačiai mirė iš siaubo ir gėdos, lyg jis vienintelis būtų kaltas dėl to, kas atsitiko. Pašokęs atidarė jiems duris ir išlydėjo į gatvę, kur jų laukė nuomojama karieta. Nežinojo nė ką jiems sakyti. Grįžęs į svetainę, išgirdo tik pokalbio pabaigą.

– Aš nepakęsiu, kad čia prisiveistų benkartų, kurie atsieitų man giminė! – suriko Paulina.

– Kuo jūs labiau pasitikite, mama? Kuo jūs tikite, savo sūnumi ar konditere ir kinu? – atšovė Matijas ir išėjo užtrenkdamas duris.

Tą patį vakarą Severas del Valjė susitiko su Matiju. Turėjo pakankamai duomenų, kad galėtų nustatyti, kas iš tikrųjų atsitiko, ir tikėjosi nuginkluoti pusbrolį, surengdamas griežtą kvotą, tačiau to nereikėjo, nes šis iškart pasidavė. Prisipažino patekęs į kvailą padėtį, bet esąs nekaltas: Lyna Somers jį persekiojusi ir pati atsidavusi be niekur nieko; tiesą pasakius, jis niekada neketinęs jos suvedžioti, o lažybų kirtęs stačiai norėdamas pasipuikuoti. Du mėnesius bandęs gražiai išsivaduoti, kad tik jai nieko bloga neatsitiktų; būgštavęs, kad ji galinti iškrėsti kvailystę, ji esanti iš tų isterikių, kurios, pasak jo, iš meilės pasiryžusios šokti

į jūrą. Jis pripažino, kad ji dar vaikas, kad patekusi į jo rankas skaisti, pilna galva sentimentalių eilėraštukų ir visiškai nieko neišmanydama apie seksą, tačiau jis neturįs jai jokių įsipareigojimų, niekad jai nekalbėjęs apie meilę ir juo labiau nežadėjęs vesti. Tokios merginos kaip ji, pridūrė jis, amžinai pridarančios visokių bėdų, todėl jis vengiąs jų kaip maro. Niekada jam ir į galvą neatėję, kad tas trumpas ryšys su Lyna galėtų taip pasibaigti. Jiedu buvo susitikę vos kelis kartus, sakė jis, ir jis pataręs jai pasiplauti su actu ir garstyčiomis, nė nenumanęs, kad ji tokia pašėlusiai vaisinga. Šiaip ar taip, jis pasirengęs materialiai išlaikyti vaiką, nors ir kiek tai kainuotų, tačiau nenusiteikęs duoti savo vardo, neturįs jokio įrodymo, jog tikrai esąs vaiko tėvas. „Aš niekada nevesiu, nei dabar, nei kada nors vėliau, Severai. Ar tu pažįsti tokį žmogų, kuris būtų mažiau už mane linkęs miesčioniškai sukurti šeimą?“ – baigdamas tarė jis.

Tūkstančius kartų apsvarstęs pusbrolio jam patikėtą keblų uždavinį, po savaitės Severas del Valjė atėjo į Tao Čieno kliniką. Atsisveikinęs su paskutiniu tos dienos pacientu, *džong i* priėmė jį mažame laukiamajame, pirmajame aukšte. Abejingu veidu išklausė Severo pasiūlymą.

– Lynai nereikia pinigų, ja rūpinasi tėvai, – atsakė jis, neišreikšdamas jokių jausmų. – Šiaip ar taip, ačiū, kad apsilankėte, pone del Valje.

– Kaip laikosi panelė Somers? – pasiteiravo Severas, jausdamasis pažemintas Tao Čieno orumo.

– Mano duktė vis dar galvoja, jog įvyko nesusipratimas. Ji įsitikinusi, kad anksčiau ar vėliau ponas Rodrigesas de Santa Krusas ateis prašyti jos rankos – ne iš pareigos, bet iš meilės.

– Pone Čienai, nežinau, ką atiduočiau, kad viskas pasikeistų į gerąją pusę. Visa bėda, jog mano pusbrolis prastos sveikatos ir negali vesti. Man be galo gaila... – sumurmėjo Severas del Valjė.

– Mums dar labiau gaila. Jūsų pusbroliui Lyna yra pramoga, o Lynai jis – visas gyvenimas, – švelniu balsu tarė Tao Čienas.

– Norėčiau pasiaiškinti su jūsų dukra, pone Čienai. Ar galėčiau su ja pasimatyti?

– Reikia atsiklausti Lynos. Šiuo metu ji nepageidauja nieko matyti, bet jeigu ji apsigalvos, duosiu jums žinią, – atsakė *džong i*, išlydėdamas jį pro duris.

Tris savaites laukė Severas del Valjė, negaudamas jokios žinios iš Lynos, tuomet, ilgiau netverdamas, nuėjo į arbatinę melsti Elizos Somers, kad leistų pasikalbėti su dukra. Tikėjosi susidurti su nepalaužiamu pasipriešinimu, tačiau Eliza, skendėdama cukraus ir vanilės kvapuose, priėmė jį taip pat ramiai kaip Tao Čienas. Iš pradžių ji kaltino save dėl viso to, kas atsitiko: nebuvusi pakankamai budri, nesugebėjusi apsaugoti dukters, todėl dabar jos gyvenimas baigtas. Verkė prigludusi vyrui prie krūtinės, tačiau šis jai priminė, jog šešiolikos metų ji pati patyrusi tokią pat nelaimę: beprotiškai įsimylėjusi, buvusi mylimojo pamesta, pastojusi ir mirusi iš baimės; tik skirtumas tas, kad Lyna nesanti vieniša, jai nereikią bėgti iš namų ir plaukti į kitą žemyno kraštą laivo triume vejantis nenaudėlį, kaip ji dariusi. Lyna parbėgusi pas tėvus, ir jiems esanti didžiausia laimė jai padėti, tarė Tao Čienas. Kinijoje arba Čilėje ji būtų žuvusi, visuomenė nebūtų jai atleidusi, tačiau Kalifornijoje, šalyje be jokių tradicijų, esą vietos visiems. *Džong i* subūrė savo mažytę šeimą ir paaiškino, kad vaikelis – tai dangaus dovana ir kad jie turį džiaugdamiesi jo laukti; ašaros kenkiančios karmai, žeidžiančios mažylį motinos įsčiose ir nulemiančios jam neapibrėžtą gyvenimą. Tas vaikelis, mergytė ar berniukas, visų laukiamas, jo dėdė Laimis ir jis pats, jo senelis, deramai atstosią nesamą tėvą. Na, o apie apviltą Lynos meilę, ką gi, pagalvosią vėliau, tarė jis. Tao Čienas taip džiaugėsi būsiąs senelis, jog Eliza susigėdo savo šventeiviškų minčių, nusišluostė ašaras ir nustojo graužtis. Jeigu Tao Čienui užuojauta dukrai nusveria šeimos gerą vardą, vadinasi, ir jai taip turi būti, nutarė ji: jos pareiga – globoti Lyną, o visa kita nesvarbu. Štai ką ji tą dieną maloniai papasakojo Severui del Valjei arbatinėje. Ji nesuprato, kodėl čilietis taip užsispyręs nori pasikalbėti su dukra, tačiau užtarė už jį žodį, ir mergina pagaliau sutiko su

juo pasimatyti. Lyna menkai jį prisiminė, bet priėmė jį tikėdamasi, kad jis ateina Matijo įgaliotas.

Vėliau Severo del Valjės lankymasis Čienų namuose tapo įpročiu. Jis atjodavo temstant, baigęs darbą, pririšdavo arklį prie durų ir žengdavo į vidų su skrybėle vienoje rankoje ir dovana kitoje, taip Lynos kambarys ilgainiui prisipildė vaikiškų žaislų ir drabužėlių. Tao Čienas jį išmokė žaisti *mah jongą*, ir jis leisdavo valandų valandas su Lyna ir Eliza, stumdydamas žavias dramblio kaulo figūras. Laimis neprisidėdavo prie jų, tardamas, jog žaidžiant ne iš pinigų tik tuščiai gaišinamas laikas, o Tao Čienas, priešingai, žaisdavo vien šeimos rate, nes jaunystėje atsižadėjo lošti iš pinigų ir tikėjo, kad, sulaužęs tą pažadą, užsitrauksiąs nelaimę. Čienai taip priprato prie Severo svečiavimosi, jog, jam vėluojant, sutrikę imdavo žvilgčioti į laikrodį. Naudodamasi proga, Eliza Somers stengėsi kalbėti ispaniškai, prisimindama Čilę, tą tolimą šalį, kur daugiau negu trisdešimt metų nebuvo kėlusi kojos, tačiau vis dėlto dar laikė ją savo tėvyne. Jie aptardavo paskutines karo naujienas ir politines permainas: po kelių dešimtmečių konservatorių valdymo nugalėjo liberalai, ir čiliečius supriešino kova dėl reformų ir dvasininkijos galios apribojimo. Diduma vyrų, kad ir katalikų, troško sumodernінti šalį, tačiau moterys, dar karštesnės katalikės, atsigręžė prieš tėvus ir vyrus, kad apgintų bažnyčią. Kaip savo laiškuose aiškino Nivėja, nors ir kokia liberali buvo vyriausybė, vargšų padėtis nė kiek nepasikeitė ir prie valdžios vairo kaip paprastai stovėjo aukštuomenės damos ir dvasininkija. Atskiriant Bažnyčią nuo Valstybės, be abejo, tvirtai pažengta į priekį, rašė mergina slapčia nuo del Valjų giminės, kuri nepakentė tokio pobūdžio pažiūrų, tačiau padėtį tebevaldančios tos pačios šeimos. „Steikime naują partiją, Severai, tokią, kuri gintų teisingumą ir lygybę", – rašė ji, įkvėpta slaptų pokalbių su vienuole seserimi Marija Škaplierine.

Žemyno pietuose vis nuožmiau liepsnojo Ramiojo vandenyno karas, Čilės armijos ruošėsi kampanijai Šiaurės dykumose, tokiame pat nykiame ir nesvetingame krašte kaip mėnulis, kur kariuomenės aprūpinimas sudarė nepakeliamų sunkumų. Vienintelis ke-

lias permesti kariuomenei į karo veiksmų teatrą buvo jūra, tačiau Peru eskadra nebuvo linkusi jos praleisti. Severas del Valjė tikėjosi, kad karo eiga bus palanki Čilei, kuri atrodė neįveikiama nei savo pasirengimu, nei atkakliu ryžtu. Karo baigtį nulems ne vien ginkluotė ir kovingumas, aiškino jis Elizai Somers, bet ir saujelės didvyrių pavyzdys, kuris sugebėtų pakelti tautos dvasią.

– Man rodos, ponia, karo baigtį nulėmė jūrų mūšis gegužės mėnesį prie Ikikės uosto. Ten pasenusi Čilės fregata stojo į kovą su nepalyginamai pranašesnėmis perujiečių pajėgomis. Jai vadovavo Artūras Pratas, jaunas, labai dievobaimingas ir veikiau nedrąsus kapitonas, nepratęs prie kariškių taip vertinamų švenčių ir paradų, taip menkai pasižymėjęs, jog vyresnybė labai abejojo jo drąsa. Tą dieną jis tapo didvyriu, visiems čiliečiams uždegdamas širdį.

Eliza žinojo mūšio detales, skaitė sename Londono *Times* egzemplioriuje, kur įvykis buvo aprašytas kaip „...vienas pačių šlovingiausių mūšių žmonijos istorijoje. Senas, kone griūvantis medinis laivas ištisas tris su puse valandos kovėsi su kranto baterija ir galingu šarvuočiu, ir kautynių pabaigoje ant stiebo vis dar plevėsavo vėliava“. Perujiečių laivas, vadovaujamas admirolo Migelio Grau, irgi didvyrio savojoje šalyje, visu greičiu rėžėsi į čiliečių fregatą perkirsdamas pusiau savo pirmagaliu, tuo pasinaudojo kapitonas Pratas ir, lydimas vieno vyro, peršoko į priešo laivą. Abu žuvo po kelių minučių priešo kulkų suvarpyti laivo denyje. Antrąsyk susidūrus laivams, sekdami vado pavyzdžiu, puolė į ataką kariai ir visi žuvo nuo kulkų; galiausiai, prieš fregatai nugrimztant į dugną, krito trys ketvirčiai įgulos. Toks beatodairiškas didvyriškumas padrąsino bendrapiliečius ir padarė tokį įspūdį priešams, jog admirolas Grau kartojo apstulbęs: „Kaip kaunasi tie čiliečiai!“

– Grau pasirodė kaip tikras džentelmenas. Jis pats paėmė Prato špagą ir visus jo daiktus ir grąžino našlei, – papasakojo Severas ir pridūrė, jog nuo to mūšio dienos čiliečiai davė žodį „grumtis iki paskutinio kraujo lašo, nugalėti arba mirti“ kaip tie narsuoliai.

– O jūs, Severai, ar neketinate vykti į karą? – paklausė Eliza.

– Taip, ir labai greitai, – atsakė jaunuolis susigėdęs, pats nesuvokdamas, ko laukia ir nevykdo savo pareigos.

Tuo tarpu Lyna platėjo, apvalėjo neprarasdama nė trupučio savo grožio ir žavesio. Nustojo vilkėti drabužius, kurių nebegalėjo susisagstyti, ir įjunko į smagias, kinų kvartale perkamas palaidines. Ji labai retai išeidavo iš namų, nors tėvas prisispyręs liepdavo jai kuo daugiau vaikščioti. Kartais Severas del Valjė atvažiuodavo jos su karieta ir veždavo į Presidio parką arba paplūdimį, ten, pasitiesę skarą, valgydavo arba skaitydavo – jis laikraščius ir teisės knygas, ji saldžius romanėlius ir, nors jais jau nebetikėjo, vis dar ieškojo juose paguodos. Severas gyveno ta diena, kasdieniais apsilankymais pas Čienus, nieko kita netrokšdamas tik matyti Lyną. Nivėjai neberašė. Ne kartą ėmė į rankas plunksną norėdamas jai prisipažinti, jog myli kitą, bet suplėšydavo laiškus neradęs tinkamų žodžių, kad galėtų nutraukti santykius su sužadėtine mirtinai jos nesužeisdamas. Beje, Lyna niekada jam nė neužsiminė apie ateitį, kad jis galėtų duoti valią vaizduotei. Jiedu nekalbėdavo apie Matiją, o tas niekada neprasitardavo apie Lyną, tačiau klausimas visada kybodavo ore. Severas stengdavosi nei tetai, nei dėdei neužsiminti apie savo naują draugystę su Čienų šeima, manydamas, jog niekas to nė neįtaria, išskyrus pasipūtėlį rūmininką Viljamsą, kuriam nieko nereikėjo sakyti, nes jis jau žinojo, kaip žinojo viską, kas dedasi tuose dideliuose namuose. Jau du mėnesiai, kai Severas grįždavo vėlai vakare su paika šypsena, lyg priklijuota prie lūpų, ir štai kartą Viljamsas, su spiritine lempele palydėjęs jį į palėpę, parodė į paklodėn suvyniotą daiktą. Atskleidęs jis pamatė tviskantį lopšį.

– Kaldinto sidabro lopšys, to paties sidabro, kuris išgaunamas šeimininkų kasyklose Čilėje. Jame gulėjo visi tos giminės vaikai. Išsineškite, jeigu norite, – tiek tepasakė Viljamsas.

Susigėdusi Paulina del Valjė daugiau nebekėlė kojos į arbatinę, nesugebėdama suklijuoti sudužusios į šipulius ilgametės draugystės su Eliza Somers. Teko atsižadėti čilietiškų gardumynų ir tenkintis savo virėjo prancūziška konditerija. Jos nežabota energija, tokia pravarti kliūtims nušluoti ir tikslui pasiekti, dabar

atsigręžė prieš ją pačią; pasmerkta neveiklai, ji nestygo vietoje, krūtinėje it pašėlusi daužėsi širdis. „Mane veikiai pribaigs nervai, Viljamsai“, – skundėsi ji, pirmąsyk gyvenime jausdamasi ligonė. Kalbėjo sau, jog neverta šitaip kankintis, nes, turint neištikimą vyrą ir tris vėjavaikius sūnus, šiame krašte niekada netrūksią jos giminei priklausančių neteisėtų vaikų; tiesa, visi tie benkartai nežinomi, tačiau pastarasis maišysis panosėje. Kad bent būtų pasitaikiusi kita kokia mergina, ne Lyna Somers! Ji negalėjo pamiršti Elizos ir to kino – kuo jis vardu? – apsilankymo; tos orios poros vaizdas žeidė jai širdį. Matijas suvedžiojo merginą, jokia proto gudrybė negalėjo paneigti tos tiesos, kurią savo nuojauta ji iškart pripažino. Sūnaus gynimasis ir sarkastiškos pastabos apie Lynos dorą tik dar labiau sutvirtino jos įtarimus. Mintis apie vaiką, kurį nešiojo ta mergina, kurstė širdyje prieštaringus jausmus: iš vienos pusės aklą pyktį prieš Matiją, o iš kitos – nesutramdomą švelnumo protrūkį tam pirmajam vaikaičiui ar pirmajai vaikaitei. Felisianui grįžus iš kelionės, ji papasakojo, kas atsitiko.

– Tokie dalykai vyksta diena dienon, Paulina, nereikia iš to daryti tragedijų. Pusė vaikų Kalifornijoje – benkartai. Svarbiausia išvengti skandalo ir apsaugoti Matiją. Savi marškiniai arčiau kūno, – tokia buvo Felisiano nuomonė.

– Tas vaikas irgi savas, – paprieštaravo ji.

– Jis dar negimė, o tu jau laikai jį savu! Aš pažįstu tą Lyną Somers. Mačiau ją beveik nuogą pozuojant skulptoriaus dirbtuvėje, vidury būrio vyrų, bet kuris jų galėjo būti jos meilužis. Argi tu nesuvoki, ką?

– Tu nieko nesuvoki, Felisianai.

– Visa ta istorija gali virsti begaliniu šantažu. Aš tau draudžiu net iš tolo bendrauti su tais žmonėmis, o jeigu jie ateis čionai, aš pats su jais pasikalbėsiu, – kietai pareiškė Felisianas.

Nuo tos dienos Paulina niekada daugiau neužsiminė apie tai nei sūnui, nei vyrui, tačiau neištvėrusi galų gale viską papasakojo ištikimajam Viljamsui, kuris mokėdavo išklausyti netardamas nė žodžio ir tik klausiamas pasakyti savo nuomonę. Jeigu ji įmanytų

padėti Lynai Somers, šiek tiek geriau jaustųsi, mąstė ji, tačiau šįkart negalėjo pasinaudoti savo turtu.

Visi tie mėnesiai Matijui buvo pragaištingi. Ramybės nedavė ne tik Lynos istorija, dar taip paaštrėjo sąnarių skausmai, jog nebeišgalėjo fechtuoti ir gavo visiškai atsisakyti sporto. Atsibusdavo rytą tokiu skaudamu kūnu, kad ėmė dilgsėti mintis, ar nebūtų metas pagalvoti apie savižudybę, – tą mintį puoselėjo nuo tada, kai sužinojo, kuo sergąs, tačiau, išlipęs iš lovos ir pasivaikščiojęs, pasijusdavo geriau, ir tada pašokdavo dar didesnis noras mėgautis gyvenimo malonumais. Rankos jam drebėjo, sąnariai tino, opijus kinų kvartale buvo jau nebe pramoga, bet pirmoji reikmė. Amanda Lovel, palaido gyvenimo draugė ir vienintelė patikėtinė, pamokė jį, jog susišvirkšti morfijų daug veiksmingiau, valyviau ir elegantiškiau negu rūkyti pypkutę: pakanka mažytės dozės, kad iškart išnyktų baimė ir apimtų palaima. Skandalas dėl pavainikio galutinai perėdė nervus, ir vidurvasarį jis netikėtai pareiškė artimiausiomis dienomis išvykstąs į Europą – gal klimato pasikeitimas, Italijos gydomieji vandenys ir anglų gydytojai padėsią sušvelninti skausmus. Nepasisakė, jog Niujorke ketina susitikti su Amanda Lovel ir toliau keliauti su ja, nes namuose niekas neminėdavo jos vardo – nuo menkiausios užuominos apie rudaplaukę škotę Felisianui paleisdavo vidurius, o Paulinai sukildavo aklas pyktis. Ne vien pašlijusi sveikata ir noras sprukti kuo toliau nuo Lynos Somers paskatino jį taip skubotai leistis kelionėn, bet ir naujos lošimo skolos, kaip paaiškėjo netrukus, kai du padorios išvaizdos kinai įėjo į Felisiano raštinę ir nepaprastai mandagiai perspėjo, kad arba jis apmoka sūnaus skolą bei palūkanas, arba kuriam nors jo gerbiamos šeimos nariui gali atsitikti kas nors labai nemalonaus. Užuot atsakęs, magnatas įsakė išgrūsti juos iš raštinės ir išmesti į gatvę, paskiau pasikvietė žurnalistą Jakobą Frimontą, miesto padugnių žinovą. Šis nuoširdžiai jį išklausė, nes buvo Matijo draugas, paskiau nuvedė pas policijos viršininką, abejotinos reputacijos australą, skolingą už tam tikras paslaugas, ir paprašė savo išmanymu sutvarkyti tą reikalą. „Kiek išmanau, tą reikalą įmanoma sutvarkyti tik susimokant skolą“, – atsakė parei-

gūnas ir paaiškino, jog niekas nenori prasidėti su kinų kvartalo *tongais*. Jam ne kartą tekę aptikti išskrostus lavonus, o šalia dėžes su kruopščiai supakuotais viduriais. Šitaip, savaime suprantama, *dangiukai* keršiją vieni kitiems, pridūrė jis, o su baltaisiais susidoroją taip, kad atrodytų kaip nelaimingas atsitikimas. Ar jis nepastebėjęs, kiek žmonių žūva per nepaaiškinamus gaisrus, ramioje gatvėje po arklio kojomis, nuskęsta tykiuose įlankos vandenyse arba gauna galą nuo statomo namo netyčia ant galvos nukritus plytoms? Felisianas Rodrigesas de Santa Krusas užsimokėjo.

Kai Severas del Valjė pranešė Lynai Somers, jog Matijas išvyko į Europą ir neketina grįžti artimiausiu laiku, ji apsipylė ašaromis ir be perstojo verkė penkias dienas; nepadėjo nė Tao Čieno raminamieji vaistai, bet ūmai liovėsi tada, kai motina skėlė du antausius ir šitaip sugrąžino į tikrovę. Ji nuslydusi ir dabar turinti atsiteisti už savo klaidą; esanti jau nebe maža, netrukus būsianti motina ir privalanti džiaugtis turėdama brolį ir tėvus, pasirengusius padėti, nes kitos merginos, tokios bėdos ištiktos, atsiduriančios gatvėje ir nedoru amatu užsidirbančios duoną, o jų vaikeliai pakliūvą į našlaičių prieglaudą; taigi dabar pats metas susiprasti, jog mylimasis sudegė smilgose, jai teksią būti vaikeliui ir motina, ir tėvu, ir pagaliau subręsti, nes namuose visiems jau nusibodę kęsti jos užgaidas; dvidešimt metų, kai gyvenanti niekuo nesirūpindama; nejaugi mananti, kad galėsianti visą gyvenimą raudodama va šitaip tysoti lovoje; tegu ji malonėjanti išsišnypšti ir apsirengti, nes jiedvi eisiančios pasivaikščioti, ir taip darysiančios dukart per dieną be jokios išimties, nors ir gyvatėmis snigtų, ar ji supratusi? Lyna klausėsi išpūtusi akis iš nustebimo, pirmąsyk gyvenime nuo antausių degančiais skruostais. Ji apsirengė ir pakluso netardama nė žodžio. Nuo tos valandėlės jai tarytum akys atsivėrė, netikėtai grįžo blaivus protas, stebėtinai ramiai ji susitaikė su likimu, nustojo verkšlenti, pradėjo gerti Tao Čieno vaistus, ilgai vaikščioti su motina ir netgi prapliupo kvatoti, kai jos brolis Laimis papasakojo, kad Respublikos statulos projektas nuėjęs šuniui ant uodegos, ir ne tik todėl, jog pasigedę pozuotojos, – stačiai pats skulptorius pasprukęs Brazilijon su visais pinigais.

Rugpjūčio pabaigoje Severas del Valjė, pagaliau pradrįsęs, prabilo Lynai Somers apie savo jausmus. Ji jautėsi gramozdiška kaip dramblys ir nebepažino savęs veidrodyje, tačiau Severui buvo graži kaip niekad. Jiedu ėjo namo užkaitę nuo pasivaikščiojimo, ir jis, išsitraukęs nosinę, ketino nušluostyti jai aprasojusią kaktą ir kaklą, bet staiga pats nesusivokė, kaip prisilenkęs stipriai apkabino ją per pečius ir vidury gatvės pabučiavo tiesiai į lūpas. Jis paprašė jos rankos, ir ji paprastai paaiškino, jog niekad nepamilsianti kito, nes amžinai mylėsianti tik Matiją Rodrigesą de Santa Krusą.

– Neprašau manęs mylėti, Lyna, tos meilės, kurią jaučiu jums, pakaks mudviem abiem, – šiek tiek iškilmingu tonu atsakė Severas, kaip kalbėdavo paprastai kreipdamasis į ją. – Vaikui reikia tėvo. Leiskite man jus abu globoti, ir pažadu jums, jog ilgainiui sugebėsiu būti vertas jūsų meilės.

– Tėtis sako, jog Kinijoje žmonės tuokiasi nepažindami vienas kito ir pamilsta vėliau, bet aš esu tikra, kad taip nesugebėsiu, Severai. Man labai gaila... – atsakė ji.

– Jums nereikės gyventi su manimi, Lyna. Kai tik jūs pagimdysite, išvyksiu į Čilę. Mano šalis kariauja, o aš ir šiaip per ilgai atidėlioju kelionę, nors man seniai laikas atlikti savo pareigą.

– O jeigu jūs negrįšite iš karo?

– Tuomet bent jūsų vaikas turės mano vardą ir paveldės mano tėvo turtą, kuris tebėra neliestas. Jo ne per daugiausia, bet pakaks vaikui išauginti. O jūs, mano mieloji Lyna, būsite gerbiama...

Tą pačią naktį Severas del Valjė parašė Nivėjai laišką, kurio nesugebėjo parašyti anksčiau. Išdėstė viską keturiais sakiniais be jokių įžangų ir pasiteisinimų, žinodamas, kad ji nepakęstų kitokių pasiaiškinimų. Netgi nedrįso prašyti jos atleidimo už pražudytą meilę ir laiką, už visus tuos ketverius neakivaizdinių sužadėtuvių metus, nes tie niekingi išskaičiavimai nesiderino su pusseserės širdies taurumu. Pašaukė tarną, kad rytojaus dieną nuneštų laišką į paštą, paskui nenusirengęs be jėgų virto į lovą. Pirmąsyk per ilgą laiką miegojo nesapnuodamas. Po mėnesio Severas del Valjė ir Lyna Somers susituokė trumpos ceremonijos metu, dalyvaujant jos artimiesiems ir Viljamsui, vieninteliam Severo kviestiniam

svečiui. Jis žinojo, kad rūmininkas viską papasakos tetai Paulinai, tad nutarė palaukti, kol ji žengs pirmą žingsnį ir ims jį klausinėti. Niekam nepranešė apie vedybas, nes Lyna prašė saugoti paslaptį, iki ji pagimdysianti ir atgausianti ankstesnę išvaizdą: pasak jos, ji nedrįstanti rodytis didžiuliu kaip būgnas pilvu ir dėmėtu veidu. Tą vakarą Severas atsisveikino su savo jaunavede žmona, pabučiuodamas jai į kaktą, ir grįžo kaip paprastai į savo viengungio kambarį.

Tą pačią savaitę Ramiajame vandenyne įvyko dar vienas jūrų mūšis, ir Čilės eskadra sunaikino du priešo šarvuotlaivius. Perujiečių admirolas Migelis Grau, tas pats taurus karys, prieš kelis mėnesius grąžinęs našlei kapitono Prato špagą, kaip ir pastarasis žuvo didvyrio mirtimi. Peru tai buvo pražūtis, nes, netekus persvaros jūroje, sutriko ryšių sistema, armijos buvo atkirstos viena nuo kitos, izoliuotos. Įsiviešpatavę jūroje, čiliečiai galėjo gabenti savo kariuomenę į šiaurę, ten, kur buvo labiausiai pažeidžiami taškai, ir, vykdydami savo planą, žygiuoti per priešo teritoriją Limos link. Severas del Valjė sekė naujienas lygiai taip pat užsidegęs kaip ir visi jo tautiečiai Jungtinėse Valstijose, tačiau meilė Lynai persvėrė patriotizmą, ir jis toliau atidėliojo kelionę namo.

Antrąjį spalio pirmadienį Lyna pabudo šlapiais naktiniais marškiniais ir suriko pasibaisėjusi, manydama, jog apsišlapino. „Negerai, per anksti išsiliejo skystis“, – tarė Tao Čienas žmonai, tačiau dukrai pasirodė ramus ir šypsantis. Po dešimties valandų, kai sąrėmiai susilpnėjo ir namiškiams nusibodo žaisti *mah jongą*, linksminant Lyną, Tao Čienas ryžosi griebtis gydomųjų žolelių. Būsimoji motina nepatikliai juokavo: vadinasi, tokie tie gimdymo skausmai, apie kuriuos jai tiek kalbėta? Ne ką baisesni už vidurių skausmus, prisivalgius kiniškų patiekalų, sakė. Ji daugiau nuobodžiavo, negu kamavosi, norėjo valgyti, tačiau tėvas, besdamas akupunktūros adatas, kad greičiau prasidėtų gimdymas, leido jai nebent gerti vandenį ir gydomųjų žolelių nuovirus. Gyduolės ir auksinės adatos padarė savo, ir temstant, kaip

paprastai atėjęs į svečius, Severas del Valjė susidūrė su Laimiu, kuris stovėjo prie slenksčio persimainiusiu veidu; namai skambėjo nuo Lynos aimanų, rėkaudama šen bei ten lakstė kinė pribuvėja, nešina marškomis ir ąsočiais vandens. Tao Čienas pakentė pribuvėją, nes toje srityje ji išmanė daugiau negu jis, bet neleido jai sėstis ant Lynos ir kumščiais mušti per pilvą, kaip ji ketino. Severas del Valjė stovėjo svetainėje prisiplojęs prie sienos, stengdamasis kaip galima mažiau kristi į akis. Kiekviena Lynos aimana draskė jam širdį: mielai būtų sprukęs kuo toliau, tačiau negalėjo pajudėti iš vietos nei žodžio ištarti. Tuomet pamatė pasirodant Tao Čieną, nedrumsčiamos ramybės, kaip paprastai nepriekaištingai apsirengusį.

– Ar galiu čia palaukti? Ar niekam netrukdau? Kuo galiu padėti? – suvapėjo Severas, šluostydamasis kaklu žliaugiantį prakaitą.

– Jūs niekam netrukdote, jaunuoli, bet niekuo negalite padėti Lynai, nes dabar jai priklauso stengtis pačiai. Priešingai, jūs galite padėti Elizai, nes ji truputį išsigandusi.

Eliza Somers buvo patyrusi gimdymo kančias ir kaip ir visos moterys puikiai žinojo, kad tai mirties prieslenkstis. Jai buvo žinoma ta sunki ir paslaptinga kelionė, kurios metu kūnas atsiveria išleisdamas kitą gyvybę; ji prisiminė tą valandėlę, kai prasideda nesulaikomas lėkimas pakalnėn, nevalingai stumiant ir rężiantis, prisiminė siaubą, kančias ir nepaprastą nuostabą, kai pagaliau naujagimis atsiskiria ir ateina į pasaulį. Nepaisant viso *džong i* išmanymo, Tao Čienas kur kas vėliau negu ji suprato, jog Lynai kažkas negerai. Kinų medicinos priemonės sužadino stiprius sąrėmius, bet vaikas pasisuko ir įstrigo tarp motinos kaulų. Tai sausas ir sunkus gimdymas, paaiškino Tao Čienas, tačiau duktė esanti stipri: svarbiausia, ji turinti išsaugoti ramybę ir nesikamuoti daugiau, negu reikia; tai rungtis, kai viską lemia ne greitis, bet ištvermė. Per vieną pertraukėlę Eliza Somers, išvargusi ne ką mažiau nei Lyna, išėjo iš kambario ir koridoriuje susidūrė su Severu. Ženklu pašaukė jį, ir jis sutrikęs nusekė į nedidelį kambarėlį su altoriumi, kur anksčiau niekad nebuvo įėjęs. Ant žemo staliuko stovėjo paprastas kryžius, mažytė kinų gailestin-

gumo deivės Kuan In statulėlė, o pačiame viduryje – tušu pieštas banalus portretas: moteris su žalia palaidine ir dviem gėlėmis už ausų. Išvydo dvi degančias žvakes, lėkšteles su vandeniu, ryžiais ir žiedlapiais. Eliza atsiklaupė prie altoriaus ant geltonos šilkinės pagalvėlės ir ėmė melsti Kristų, Budą ir pirmosios Tao Čieno žmonos Linos dvasią, kad padėtų jos dukrai gimdyti. Severas liko bestovįs užpakaly, pakuždomis nejučia kalbėdamas vaikystėje išmoktus poterius. Taip jiedu pabuvo kurį laiką, baimės ir meilės Lynai suvienyti, kol Tao Čienas pašaukė žmoną jam padėti: jis atleido pribuvėją ir dabar ketino pasukti vaikelį ir ranka jį ištraukti. Severas su Laimiu išėjo už durų parūkyti, o aplink pamažu jau budo kinų kvartalas.

Kūdikis gimė ankstų antradienio rytą. Paplūdusi prakaitu, virpėdama motina stengėsi pagimdyti kūdikį, bet jau neberėkė, tik sunkiai lekavo, sekdama tėvo nurodymais. Galiausiai stipriai sukando dantis, įsikibo į lovos turėklus ir iš paskutiniųjų įsirężė, tuomet pasirodė tamsių plaukų sruoga. Tao Čienas paėmė už galvos, stipriai ir sykiu švelniai patraukė, kol išlindo visa iki petukų, tuomet pasuko kūnelį ir vienu staigiu judesiu ištraukė, tuo tarpu kita ranka atmazgydamas aplink kaklą apsivyniojusią raudoną virkštelę. Eliza Somers paėmė į rankas mažytį kruviną gumulėlį, dukrytę plokščiu veideliu ir visą pamėlusią. Tao Čienas nukirpo virkštelę ir perėjo prie antrosios gimdymo fazės, tuo tarpu močiutė nuplovė dukraitę su kempine ir pliaukštelėjo per nugarytę, kad imtų kvėpuoti. Išgirdusi riksmą, kuriuo mažylė pasiskelbė atėjusi į pasaulį, ir išvydusi ją atgaunant įprastą kūno spalvą, paguldė ją Lynai ant pilvo. Motina nusikamavusi pasikėlė, remdamasi alkūne, sąrėmiams tebetraukant kūną, priglaudė ją prie krūtinės, pabučiavo ir pameilino angliškais, ispaniškais, kiniškais ir pačios pramanytais žodžiais. Po valandos Eliza pakvietė Severą ir Laimį mažylės parodyti. Ji jau ramiai miegojo Rodrigesų de Santa Krusų giminės kaldinto sidabro lopšyje geltonais marškinėliais ir raudona kepuraite, nuostabiai panaši į mažytį kauką. Lyna snūduriavo rami ir išblyškusi ant švarutėlių paklodžių, o Tao Čienas sėdėjo šalia tikrindamas pulsą.

– Kuo vardu pavadinsite? – susijaudinęs paklausė Severas del Valjė.

– Judu su Lyna turite spręsti, – atsakė Eliza.

– Argi jūs ne tėvas? – pašaipiai pamerkdamas, paklausė Tao Čienas.

– Ji bus vardu Aurora, nes gimė auštant, – neatsimerkdama sumurmėjo Lyna.

– Kiniškai jos vardas bus Lai Ming, kitaip sakant, aušra, – tarė Tao Čienas.

– Sveika, Lai Ming, Aurora del Valjė... – šypsodamas tarė Severas ir pabučiavo mažylę į kaktytę, tvirtai tikėdamas, jog tai laimingiausia jo gyvenimo diena ir jog tas susiraukšlėjęs kūdikėlis, aprengtas kaip kiniška lėlė, yra jo dukrelė, lyg iš tikrųjų ji būtų susijusi su juo kraujo ryšiais. Laimis paėmė savo seserėčią ant rankų, pūstelėjo į veidą tabako ir sojos padažo tvaiku.

– Ką tu darai? – sušuko močiutė, stengdamasi ją išplėšti iš jo rankų.

– Įkvepiu jai savo laimę. Kokią dar vertingesnę dovaną galėčiau pasiūlyti Lai Ming? – nusijuokė dėdė.

Kai, parėjęs į namus Nobhile, per vakarienę Severas del Valjė pranešė, jog prieš savaitę vedęs Lyną Somers ir jog šiandien jam gimusi duktė, dėdė ir teta taip sumišo, lyg valgomajame ant stalo jis būtų patėškęs padvėsusį šunį.

– O visi vertė kaltę ant Matijo! Buvau įsitikinęs, kad tėvas – ne jis, bet niekad nemaniau, jog tai galėtum būti tu, – šiek tiek atsipeikėjęs subliovė Felisianas.

– Aš esu ne biologinis tėvas, esu tik teisėtas tėvas, – paaiškino Severas. – Mergytė yra vardu Aurora del Valjė.

– Negirdėtas įžūlumas! Tu išdavei šeimą, priglaudusią tave kaip tikrą sūnų! – sustaugė dėdė.

– Aš nieko neišdaviau. Aš vedžiau iš meilės.

– Argi ta moteris neįsimylėjusi Matijo?

– Ta moteris, vardu Lyna, yra mano žmona, ir aš reikalauju kalbėti apie ją su derama pagarba, – sausai tarė Severas atsistodamas.

– Tu idiotas, Severai, visiškas idiotas! – apšaukė jį Felisianas ir ilgais žingsniais išėjo iš valgomojo.

Nepermanomasis Viljamsas, tuo metu įėjęs patikrinti, kaip patiekiamas desertas, nepastebimai išeidamas iš valgomojo, nesugebėjo nuslėpti staigaus sąmokslininko šypsnio. Paulina nepatikliai klausėsi Severo aiškinimų, jog po kelių dienų jis išvykstąs į karą Čilėje, jog Lyna gyvensianti tėvų namuose kinų kvartale ir jog, jeigu viskas gerai pasibaigs, jis sugrįšiąs atlikti vyro ir tėvo priedermių.

– Atsisėsk, vaikeli, pasikalbėkime kaip protingi žmonės. Juk Matijas tos mergytės tėvas, tiesa?

– Pati jį paklauskite, teta.

– Aišku. Tu vedei gelbėdamas Matijo garbę. Mano sūnus cinikas, o tu – romantikas... Tačiau kaip tu gali sugriauti savo gyvenimą dėl tokios paikystės! – sušuko Paulina.

– Klystate, teta. Aš nesugrioviau savo gyvenimo, priešingai, man regis, tai vienintelė galimybė pasiekti laimę.

– Su moterimi, mylinčia kitą? Su ne savo dukra?

– Laikas – geriausias gydytojas. Jei grįšiu iš karo, Lyna ilgainiui mane pamils, o mergytė manys, kad aš esu jos tėvas.

– Matijas gali grįžti anksčiau už tave, – tarė ji.

– Nuo to niekas nepasikeis.

– Matijui pakaks tarti vieną žodelį, kad Lyna Somers bėgtų paskui jį į pasaulio kraštą.

– Rizikos niekada neišvengsi, – atsakė Severas.

– Tu išėjai iš proto, vaikeli. Tie žmonės ne mūsų luomo, – pareiškė Paulina del Valjė.

– Tai pati padoriausia šeima, kokią tik aš pažįstu, teta, – patikino Severas.

– Matau, kad, gyvendamas šalia manęs, nieko neišmokai. Jeigu šioje žemėje nori skinti pergales, prieš ką nors darydamas, turi iš anksto viską apskaičiuoti. Esi vienos seniausių Čilės aristokratų

giminės atžala, advokatas, tavęs laukia puiki ateitis. Tu tiki, jog tavo žmoną įsileis rinktinė visuomenė? Be kita ko, argi tavęs nelaukia pusseserė Nivėja?

– Su Nivėja viskas baigta, – atsakė Severas.

– Ką gi, matau, Severai, įklimpai iki kaklo, ir, man regis, dabar jau per vėlu nagus graužtis. Pasistengsime, kad viskas išeitų kaip galima geriau. Čia kaip ir Čilėje daug ką reiškia pinigai ir visuomeninė padėtis. Padėsiu tau kiek įmanydama, šiaip ar taip, juk aš tos mergytės močiutė. Beje, kuo ji vardu, kaip sakei?

– Aurora, tačiau jos seneliai vadina ją Lai Ming.

– Ji turi del Valjų vardą, tad mano pareiga jai padėti, juo labiau kad Matijas nusiplovė rankas.

– Jai nieko nereikia, teta. Aš sutvarkiau viską, kad Lyna galėtų naudotis mano palikimu.

– Pinigų niekad nebūna per daug. Ar bent jau galėsiu matyti savo vaikaitę, ką?

– Atsiklausime Lynos ir jos tėvų, – pažadėjo Severas del Valjė.

Jiedviem dar besėdint valgomajame, Viljamsas atnešė skubią žinią, jog Lynai prasidėjęs kraujoplūdis, jog jos gyvybė esanti pavojuje, tegu kaip galima greičiau atvažiuojąs. Severas išlėkė kaip žaibas į kinų kvartalą. Įžengęs į vidų, pamatė, jog visi susibūrę prie Lynos lovos, ir tokie tylūs, lyg pozuotų kokiai tragiškai scenai. Akimirką sušvito beprotiška viltis, jog bus švaru, sutvarkyta, nesimatys jokių gimdymo žymių, nešvarių marškų nei kraujo kvapo, tačiau išvydo sielvartingus Tao, Elizos ir Laimio veidus. Oras kambaryje staiga išretėjo; Severas duso lyg atsidūręs kalno viršūnėje. Drebėdamas priėjo prie lovos ir pamatė Lyną: gulėjo susidėjusi rankas ant krūtinės, užsimerkusi, kiaurai perregima oda – nuostabiai graži pelenų spalvos alebastro statula. Paėmė jos ranką, standžią ir šaltą kaip ledas, ir, pasilenkęs prie jos, pamatė, kad jos lūpos ir pirštai pamėlę ir kad ji vos vos alsuoja; skausmo persmelktas, prigludęs pabučiavo jos delną, laistydamas jį ašaromis. Ji tik suvapėjo tardama Matijo vardą, atsiduso vieną kitą kartą ir išėjo iš šio pasaulio lygiai taip pat lengvai, kaip anksčiau jame skrajojo. Kapų tyla apgaubė mirties slaptą, ir nenusakomai ilgą laiką

jie visi nejudėjo iš vietos, laukdami, kol galutinai pakils Lynos dvasia. Severas pajuto, kaip iš žemės gelmių veržiasi rauda, perveria jį visą nuo kojų iki galvos, bet nepajėgia ištrūkti iš lūpų. Ta vidinė rauda pripildė jį visą ir pratrūko galvoje nelyginant tylus sprogimas. Jis klūpojo prie lovos, be žado šaukėsi Lynos, negalėdamas patikėti, jog likimas ūmai išplėšė moterį, apie kurią svajojo ilgus metus, nusinešė ją kaip tik tuo metu, kai jis džiaugėsi svajonei įsikūnijus. Rodės, praslinko ištisa amžinybė, jis staiga pajuto liečiant petį ir susidūrė su neatpažįstamomis Tao Čieno akimis. „Gerai, gerai", – pasigirdo jam, ir už Tao Čieno jis pamatė Elizą Somers ir Laimį, kurie raudojo apsikabinę, ir jis pasijuto svetimas tos šeimos sielvartui. Tuomet prisiminė mažylę. Svyruodamas kaip girtas, nuėjo prie sidabrinio lopšio, paėmė ant rankų mažąją Aurorą, nunešė prie lovos ir prikišo prie Lynos veido, kad amžinai atsisveikintų su mama. Paskui atsisėdo ir, nepaguodžiamo sielvarto apimtas, ėmė ją supti ant kelių.

Sužinojusi apie Lynos Somers mirtį, Paulina del Valjė pašoko iš džiaugsmo ir pergalingai suriko, tačiau tuojau pat atsipeikėjo susigėdusi tokio niekingo jausmo. Ji visada norėjo dukters. Nuo pat pirmojo nėštumo svajojo apie dukterį, kuri būsianti tuo pačiu vardu, Paulina, jos geriausia draugė ir palydovė. Kiekvienąsyk, berniukui gimus, pasijusdavo apgauta, tačiau dabar, sulaukus brandaus amžiaus, lyg iš dangaus nukrito tokia dovana – dukraitė, kurią galėsianti auginti kaip savo dukterį, apipilti visokiomis gėrybėmis, kokių gali teikti meilė ir pinigai, mąstė ji, turėsianti paguodą senatvėje. Lynai Somers mirus, ji galinti išsireikalauti vaiką Matijo vardu. Ji jau šventė tą netikėtą laimę, vaišindamasi puodeliu karšto šokolado ir trimis pyragaičiais su kremu, bet Viljamsas jai priminė, jog pagal įstatymą mažylė esanti Severo del Valjės duktė, ir tik jis vienas turįs teisę spręsti jos likimą. Juo geriau, tarė ji, sūnėnas bent jau čia pat, tuo tarpu prireiktų begalės laiko Matijui parsivadinti iš Europos ir įtikinti jį, kad išsireikalautų dukterį. Ji nesitikėjo tokio Severo atsako, kai išdėstė jam savo planus.

– Pagal įstatymą esi tėvas, tad jau rytoj gali atnešti mažylę į šiuos namus, – tarė Paulina.

– Aš to nedarysiu, teta. Kol aš būsiu kare, Lynos tėvai rūpinsis dukraite, jie nori ją auginti, ir aš tam pritariu, – atsakė sūnėnas tokiu kategorišku tonu, kokiu ji niekad negirdėjo jo šnekant.

– Ar išprotėjai? Mes negalime palikti dukraitės Elizos Somers ir to kino rankose! – sušuko Paulina.

– Kodėl? Juk jie seneliai.

– Tu nori, kad ji augtų kinų kvartale? Mes galime jai suteikti gerą išsilavinimą, puikią ateitį, ištaigą, garbingą vardą. O jie negali duoti nieko panašaus.

– Jie nešykštės jai meilės, – atsakė Severas.

– Ir aš nešykštėsiu! Nepamiršk, kad esi man labai skolingas, vaikeli. Dabar turi gerą progą man atsiteisti ir pasirūpinti mažyle.

– Atleiskite, teta, viskas jau nuspręsta. Aurora liks su savo seneliais iš motinos pusės.

Pauliną del Valję ištiko vienas iš gausybės pykčio priepuolių, kurių nestigo jos gyvenime. Jai galvoje netilpo mintis, kad ją taip niekšiškai gali išduoti sūnėnas, kurį ji laikė besąlygišku sąjungininku, kone tikru sūnumi. Ji tiek rėkė, plūdosi, tuščiai laidė liežuvį, jog pagaliau uždusо, ir Viljamsas gavo kviesti gydytoją, kad šis paskirtų jos kūnui atitinkamą dozę raminamųjų, idant ji valandėlę pamiegotų. Kai ji pabudo, išmiegojusi trisdešimt valandų, sūnėnas jau buvo Čilėn plaukiančiame garlaivyje. Vyrui ir Viljamsui pavyko ją atkalbėti griebtis smurto, kaip ji ketino, nes, nors ir koks korumpuotas buvo San Franciske teisingumas, nieku gyvu negalėjai teisėtai atimti vaiko iš senelių iš motinos pusės, juo labiau kad globoti dukterį senelius raštu įgaliojo teisėtas tėvas. Jie patarė jai nebandyti siūlyti pinigų mažylei, nes tai galėjo atsigręžti prieš ją pačią ir labai pakenkti. Pasak jų, vienintelis įmanomas dalykas – laikytis diplomatijos, kol sugrįš Severas del Valjė, tuomet jie galėsią prieiti kokį sutarimą, tačiau ji nenorėjo nieko klausyti ir po dviejų dienų, pasirodžiusi Elizos Somers arbatinėje, pateikė pasiūlymą, kurio kita močiutė, jos įsitikinimu, tikrai neturėjo atmesti. Eliza dėvėjo gedulą dėl dukters, bet visa švytėjo džiaugdamasi ramiai šalimais mie-

gančia dukraite. Pamačiusi palangėje sidabrinį lopšį, kuriame išaugino savo vaikus, Paulina nustėro, bet staiga prisiminė leidusi Viljamsui jį atiduoti Severui ir prikando liežuvį – juk tenai atėjo ne rietis dėl lopšio, nors ir koks brangus jis būtų, bet derėtis dėl dukraitės. „Laimi ne tas, kieno pusėje teisybė, bet tas, kuris geriau derasi“, – paprastai sakydavo ji. Ir šiuo atveju jai atrodė savaime suprantama ne tik tai, kad teisybė jos pusėje, bet ir tai, jog niekas nemoka geriau už ją derėtis.

Eliza iškėlė mažylę iš lopšio ir padavė jai. Paulina paėmė tą mažytį ryšulėlį, tokį lengvutį, jog atrodė kaip skudurų pundelis, ir tarėsi, kad jai sprogs širdis užplūdus dar nepatirtam jausmui. „Dieve mano, Dieve mano“, – kartojo ji baugėdamasi to neregėto gležnumo ir jausdama, kaip virpa kojos per kelius ir gerklę veržia ašaros. Ji atsisėdo krėsle, sūpuodama skreite veik pradingusią dukraitę, o tuo tarpu Eliza Somers liepė atnešti arbatos ir tų pačių pyragaičių, kuriais vaišindavo Pauliną del Valję anksčiau, kai ši buvo nuolatinė jos klientė. Tų kelių minučių jai pakako užgniaužti savo jausmams ir išdėstyti artilerijai kautynių pozicijoje. Ji išreiškė užuojautą dėl Lynos mirties ir netgi pripažino, jog jos sūnus Matijas tikriausiai esąs Auroros tėvas – tai esą aišku vien pažvelgus į mergytę: ji kaip du vandens lašai panaši į Rodrigesų de Santa Krusų ir del Valjų giminę. Labai apgailestaujanti, pasakė ji, jog Matijas sveikatos sumetimais išvykęs į Europą ir todėl šiuo tarpu negalįs pareikalauti mažylės. Paskiau išdėstė savo pageidavimą auginti dukraitę: kadangi Eliza tiek dirbanti, neturinti nei pakankamai laiko, nei išteklių, be jokios abejonės, ji nesugebėsianti Aurorai suteikti tokio gyvenimo, kokį ši turėsianti jos namuose Nobhile. Pasakė tai tokiu tonu, lyg darydama malonę, tačiau stengdamasi nuslėpti, jog nerimas jai veržia gerklę ir dreba rankos. Eliza Somers padėkojo už tokį taurų pasiūlymą ir pasakė, jog jiedu su Tao Čienu galėsią puikiausiai pasirūpinti Lai Ming, kaip mirdama to pageidavo Lyna. Savaime suprantama, pridūrė ji, Paulina galėsianti kada tinkama lankyti mergytę.

– Nereikia pridaryti painiavos dėl Lai Ming tėvo, – pridūrė Eliza Somers. – Juk ir jūs, ir jūsų sūnus prieš kelis mėnesius vienu

balsu tvirtinote, kad jis neturi nieko bendra su Lyna. Argi neprisimenate, kad jūsų sūnus aiškiai pareiškė, jog mergytės tėvas galėjo būti bet kuris jo draugų.

– Žmonės visada prišneka tokių dalykų iš pykčio, Eliza. Matijas išpoškino tuos žodžius net nepagalvojęs... – suvapėjo Paulina.

– Tai, kad Lyna ištekėjo už pono Severo del Valjės, įrodo, jog jūsų sūnus, Paulina, sakė tiesą. Mano dukraitė neturi su jumis jokių giminystės ryšių, bet aš dar kartą sakau: ateikite jos aplankyti, kada tik pageidausite. Kuo daugiau žmonių ją mylės, tuo geriau bus jai.

Dar kokį pusvalandį abi moterys kovojo nelyginant gladiatoriai – kiekviena savo stiliumi. Paulina del Valjė perėjo nuo meilikavimo prie kaulijimo, nuo nuolankaus prašymo prie beviltiškų mėginimų papirkti, paskiau, nieko nelaimėjus, – prie grasinimų, bet kita močiutė nenusileido nė per nago juodymą, tik švelniai atsiėmė mažylę ir paguldė į lopšį. Paulina nesusivokė, kada jai siutas mušė į galvą, galiausiai ji visai nustojo valdytis ir pratrūko rėkti, jog Eliza Somers dar pamatysianti, kas yra Rodrigesai de Santa Krusai, kokią galią jie turi mieste ir kaip lengvai gali ją sužlugdyti, ir ją, ir jos juokingą pyragaičių verslą, ir josios kiną drauge, ir kad niekas nenorįs tapti Paulinos del Valjės priešu, ir kad anksčiau ar vėliau ji atsiimsianti mažylę, tuo Eliza galinti būti visiškai tikra, nes dar negimė toks žmogus, kuris sugebėtų stoti jai skersai kelio. Atgalia ranka ji nušlavė nuo stalo plonyčius porceliano puodelius ir čilietiškus saldumynus, kurie nutiško ant grindų, sukeldami debesį cukraus pudros, ir išlėkė šnopuodama kaip kovinis bulius. Vos atsidūrusi karietoje tvinksinčiais smilkiniais ir po korsetu suveržtais lašiniais tankiai plastančia širdimi, prapliupo raudoti, kaip neraudojo nuo tos dienos, kai savo miegamojo duryse įtaisė skląstį ir liko vienui viena didelėje mitologinėje lovoje. Kaip ir tuomet ji pamiršo pasinaudoti savo geriausiu ginklu: sugebėjimu derėtis kaip arabas prekijas, šitaip pravertusiu kitais gyvenimo atvejais. Per daug norėdama, ji prarado viską.

ANTROJI DALIS

1880 – 1896

Turiu vieną savo nuotrauką, padarytą, kai buvau trejų ar ketverių metukų, vienintelę, išlikusią nuo tų laikų, išvengusią likimo pervartų ir Paulinos del Valjės užmačių nuslėpti mano kilmę. Tai nučiupinėtas standaus popieriaus lakštelis, įspraustas į kelioninius rėmelius, vieną tų senovinių, aksomu trauktų metalinių dėklų, tokių madingų devynioliktajame amžiuje, bet dabar jau nebenaudojamų. Nuotraukoje matyti maža, kinų nuotakų rūbeliais aprengta mergytė su ilga raštuoto atlaso palaidine ir kitokio atspalvio ilgomis kelnėmis; ji apsiavusi dailiomis klumpytėmis balto fetro viršumi ir plonyčiais mediniais padukais; tamsūs plaukai pagal jos ūgį pernelyg aukštai surišti į kuodą ir susmeigti dviem storomis adatomis, ko gero, auksinėmis arba sidabrinėmis, uždengtomis nedideliu gėlių vainikėliu. Mergytė rankoje laiko išskleistą vėduoklę ir tarytum šypsosi, tačiau sunku įžiūrėti bruožus, veidas atrodo kaip mėnulio pilnatis, o akys – lyg dvi juodos dėmelės. Už mergytės matyti didelė popierinė drakono galva ir žėrinčios fejerverko žvaigždutės. Nuotrauka daryta San Franciske švenčiant kinų Naujuosius metus. Neprisimenu tos akimirkos ir nebeatpažįstu tos mergytės nuotraukoje.

Savo mamos Lynos Somers, priešingai, turiu keletą nuotraukų, kurias užsispyrimo ir naudingų pažinčių dėka sugebėjau apsaugoti nuo užmiršties. Prieš kelerius metus sugrįžau į San Franciską susipažinti su dėde Laimiu ir apvaikščiojau visus antikvariatus ir fotoateljė, ieškodama kalendorių ir atvirukų su jos nuotraukomis. Ir vis dar gaunu vieną kitą, kai dėdei Laimiui pavyksta aptikti. Mama buvo labai graži, tiek ir galiu apie ją pasakyti,

nes ir jos juo labiau neatpažįstu tuose paveiksluose. Savaime suprantama, aš jos neprisimenu, nes ji mirė man vos gimus, tačiau moteris, žvelgianti iš kalendorių, man svetima, mes neturime nieko bendra, matau ją ne kaip motiną, o stačiai kaip šviesos ir šešėlių žaismą popieriuje. Taipgi sunku patikėti, kad ji mano dėdės Laimio sesuo, nes jisai – kinas, trumpų kojų, didgalvis, iš pažiūros tikras prasčiokas, tačiau be galo geros širdies. Aš daugiau panaši į tėvą, esu ispaniško tipo ir, deja, nieko nepaveldėjau iš savo nuostabaus senelio Tao Čieno. Gal todėl senelis – pats šviesiausias ir ryškiausias mano prisiminimas, pati ankstyviausia meilė, bandomasis akmuo, atrėmęs visus vyrus, kuriuos pažinojau gyvenime, nes nė vienas negalėjo jam prilygti, ir man sunku patikėti, jog mano gyslomis teka kinų kraujas. Tao Čienas manęs niekados neapleidžia. Aš jį visada matau aukštą ir stotingą, žilaplaukį, visada vilkintį dailia eilute, apskritais akiniais ir nenusakomu gerumu spindinčiomis migdolinėmis akimis. Prisimenu jį amžinai šypsant, kartais girdžiu kiniškai dainuojant. Jis mane lydi, globoja, moko, kaip buvo pažadėjęs mano mirštančiai močiutei. Aš turiu jųdviejų dagerotipą, padarytą tada, kai jie buvo jauni, dar nevedę: ji sėdi ant kėdės aukšta atkalte, jis stovi užpakaly, abudu vilki to meto amerikietiškais drabužiais, truputį baimingai žiūri į objektyvą. Tas portretas, kurį vargais negalais atgavau, stovi ant mano naktinio staliuko, kiekvieną vakarą prieš gesindama šviesą metu į juos paskutinį žvilgsnį, tačiau kaip būtų buvę gera, jei būčiau turėjusi jį vaikystėje, kai man šitaip trūko senelių!

Kiek pamenu, mane amžinai kamuodavo tas pats košmaras. To sapno vaizdiniai kankina mane valandų valandas, sugadina man visą dieną, prigraužia širdį. Visada kartojasi ta pati scena: aš einu tuščiomis nepažįstamo egzotiško miesto gatvėmis, mane veda už rankos žmogus, bet aš nesugebu pamatyti jo veido, matau tik jo kojas ir žvilgančių batų galus. Staiga mus apsupa vaikai juodomis pižamomis ir leidžiasi pašėlusiai šokti aplink mudu ratelį. Ant grindinio skleidžiasi tamsi dėmė, ko gero, kraujo dėmė, tuo tarpu vaikų ratelis nepermaldaujamai vis grėsmingiau eina ankštyn aplink žmogų, laikantį mane už rankos. Jie mus apspinta, stumdo,

tampo, atskiria vieną nuo kito; aš graibausi globėjiškos rankos, bet jos nebėra. Rėkiu be žado, krintu be garso ir staiga atsibundu plyštančia širdimi. Kartais kelias dienas nepratariu nė žodžio, nepajėgdama nusikratyti to sapno slogučio, stengdamasi prasismelkti pro supančius jį paslapties klodus, įžiūrėti kokią nors ligi tol nepastebėtą smulkmeną, kuri padėtų man įminti tą mįslę. Tomis dienomis mane muša savotiška šalta karštinė, mano kūnas užsisklendžia ir protas pasiklysta lediniuose tyruose. Tokio savotiško paralyžiaus ištikta jaučiausi Paulinos del Valjės namuose pirmąsias savaites. Buvau penkerių metukų, kai mane atvežė į namus Nobhile, ir niekas nesiteikė man paaiškinti, kodėl staiga taip tragiškai pasikeitė mano gyvenimas, kur dingo mano seneliai Eliza ir Tao, kas yra toji didinga, brangakmeniais apsikarsčiusi ponia, su ašaromis akyse žvelgianti į mane nuo sosto. Puoliau slėptis po lova ir ten kiūtojau kaip primuštas šunytis, kaip vėliau man pasakojo. Tuo metu Viljamsas buvo Rodrigesų de Santa Krusų rūmininkas – tikrai sunku įsivaizduoti, – ir jam rytojaus dieną dingtelėjo mintis iškrapštyti mane iš palovio, traukiant virvele parištą padėklą su maistu: jie pamažu traukė virvelę, aš, netverdama alkiu, ropojau iš paskos, ir taip jie sugebėjo mane išvilioti iš slėptuvės, bet kiekvienąsyk, kai tik susapnuodavau tą košmarą, nerdavau slėptis pastalėn. Tai truko ištisus metus, ir ta negalia man praėjo tik mums išvykus į Čilę, lyg išgaravo per kelionės sumaištį ir mūsų kūrimąsi Santjage.

Tas košmaras nespalvotas, bežadis, neatšaukiamas, atsikartojantis be galo ir be krašto. Man regis, šiuo metu esu pakankamai išprususi, kad suvokčiau jo prasmę, tačiau jis vis tiek nesiliauja manęs kamavęs. Aš pasikeičiau tik per savo sapnus, panašiai kaip tie žmonės, kurie dėl įgimtos ligos arba luošumo turi nuolatos dėti visas pastangas, kad galėtų normaliai gyventi. Jie paženklinti aiškiai matomomis žymėmis, tuo tarpu manoji nepastebima, bet gyvybinga, galėčiau ją palyginti su nuomario priepuoliu, kuris staiga jus ištinka ir jūsų veide palieka išgąsčio pėdsaką. Vakare einu gulti pilna baimės, nežinau, kas man gali atsitikti bemiegant nei kaip atsibusiu. Bandžiau įvairius metodus kovodama prieš tuos nakti-

nius demonus, pradedant keliais lašeliais opijaus su apelsinų likeriu ir baigiant transu bei kitomis juodosios magijos priemonėmis, tačiau, išskyrus gerą draugiją, niekas daugiau man neužtikrina ramaus miego. Miegoti kieno nors glėbyje – ligi šiol tai vienintelis veiksmingas vaistas. Man reikėtų ištekėti, kaip visi pataria, tačiau vienąsyk jau buvau ištekėjusi, ir tai buvo Dievo rykštė, nenoriu daugiau bandyti likimo. Trisdešimties metų, vis dar netekėjusi, esu stačiai šmėkla, mano draugės žiūri į mane su užuojauta, netgi tos, kurios kartais man pavydi nepriklausomybės. Aš ne vieniša, turiu slaptą meilę, be jokių saitų bei sąlygų, meilę, kuria piktintųsi visi ir visur, o ypač šičia, šioje šalyje, kur mes gyvename. Nesu nei našlė, nei senmergė, nei išsiskyrėlė, gyvenu „atsiskyrusių“ moterų žemėje, kur atsiduria visos nelaimėlės, pasirinkusios verčiau visuomenės patyčias nei gyvenimą su nemylimu vyru. O kaip kitaip gali būti Čilėje, kur santuoka amžina ir nepermaldaujama? Kartais, kokį nepaprastą rytmetį, mudu su meilužiu, pabudę iš miego, drėgni nuo prakaito ir įsigašlinę nuo bendrų sapnų, vis dar gulime apsalę nuo beribio švelnumo, laimingi ir patiklūs kaip du apsnūdę vaikai, ir prašnekame apie vedybas ir kelionę: išvyksime kad ir į Jungtines Valstijas, kur plyti bekraštės platybės ir niekas mūsų nepažįsta, ir gyvensime kaip normali šeima. Tačiau, visiškai atsibudę, kai saulė tvieskia į langus, apie tai daugiau nebekalbame, nes žinome, jog galėtume gyventi tiktai Čilėje, kuri stulbina ne tik geologiniais kataklizmais ir žmonių menkyste, bet ir didingais ugnikalniais ir snieguotomis kalnų viršūnėmis, smaragdų pribarstytais nepamirštamais ežerais, putotomis upėmis ir kvepiančiomis giriomis, lyg kaspinas nusidriekusioje šalyje, kur gyvena vargšai žmonės, vis dar naivūs, kad ir ištvėrę šitiek skriaudų ir neteisybių. Nei jis galėtų kur nors išvykti, nei man kada nors nusibostų ją fotografuoti. Kas be ko, norėčiau turėti vaikų, tačiau jau seniai susitaikiau su mintimi, jog niekada nebūsiu mama: nesu nevaisinga, esu vaisinga daugelyje kitų sričių. Pasak Nivėjos del Valjės, žmogaus esmę sudaro anaiptol ne jo sugebėjimas pratęsti giminę, nors, sprendžiant pagal ją, pagimdžiusią daugiau nei dvylika vaikų, toks apibūdinimas skamba ironiškai. Šiaip ar taip,

čia ketinu kalbėti ne apie vaikus, kurių neturėsiu, nei juo labiau apie savo meilužį, bet apie įvykius, nulėmusius mano likimą. Aš suprantu, jog, dėstydama savo atsiminimus, neišvengiamai išduosiu kai kuriuos žmones. „Įsidėmėk, jog nevalia teršti savo lizdo", – man kartoja Severas del Valjė, kuris, kaip ir mes, užaugo laikydamasis tos taisyklės. „Rašyk, kaip liepia sąžinė, ir nesirūpink dėl kitų žmonių jausmų, nes, nors ir ką tu sakytum, jie vis tiek tavęs nekęs", – man pataria Nivėja priešingai. Taigi važiuojame toliau.

Nepajėgdama nusikratyti tų košmarų, bandau bent jau turėti iš to šiokios tokios naudos. Įsitikinau, jog po audringos nakties pabundu kliedėdama, lyg kraujuojančia širdimi – tokios būklės, kuri labai palanki kūrybai. Savo geriausias nuotraukas esu padariusi tomis dienomis, kai man, būdavo, knieti įlįsti pastalėn, kaip įlįsdavau vaikystėje gyvendama pas senelę Pauliną. Esu tikra, jog sapnai apie vaikus juodomis pižamomis paskatino mane imtis fotografijos. Kai Severas del Valjė man padovanojo fotoaparatą, pirmiausia man dingtelėjo į galvą, kad sunaikinčiau tuos demonus, jeigu sugebėčiau juos nufotografuoti. Ne kartą bandžiau tai padaryti būdama trylikos metų. Prisigalvodavau sudėtingiausių skridinių bei skrysčių sistemų, kad, man bemiegant, suveiktų pastatytas fotoaparatas, kol galiausiai tapo aišku: technologija bejėgė prieš tuos bjaurybes. Labai įdėmiai žiūrint į kokį paprastą daiktą ar kūną, jis virsta savotiška šventenybe. Fotoaparatas gali atskleisti nuoga akimi ar protu nepagaunamas paslaptis, viskas išnyksta, išskyrus tai, kas patenka į objektyvą. Fotografija – tai stebėjimo pratybos, kurių rezultatas visados esti laimės dalykas; iš šimtų tūkstančių negatyvų, sukrautų į dėžes mano studijoje, tik vienas kitas neįprastas. Dėdė Lakis truputį nusiviltų patyręs, jog mano darbui tiek nedaug padėjo jo noras įkvėpti man dalį savo laimės. Fotoaparatas – labai paprastas prietaisas, net didžiausias nemokša gali juo naudotis, vienintelis tikslas – tai sukurti tiesos ir grožio derinį, vadinamą menu. Ieškojimai ta kryptimi yra dvasinio pobūdžio. Aš stengiuosi surasti tiesą ir grožį fotografuodama perregimą rudenio lapą, tobulos formos sraigę paplūdimyje, moters peties linkį,

seno medžio kamieno tekstūrą, o taipgi kitokias netvarias tikrovės formas. Kartais, bedirbant tamsiame kambaryje, pasireiškia kokio žmogaus dvasia, kokio atsitikimo emocija ar kokio dalyko gyvybinė esmė, ir tuomet širdis prisipildo dėkingumo, man ištrykšta ašaros, ir aš nieko negaliu padaryti. Štai tie pasireiškimai yra svarbiausi mano darbe.

Tos kelios savaitės kelionės Severui del Valjei prabėgo apraudant Lyną Somers ir apmąstant savo ateitį. Jausdamas atsakomybę už mažylę Aurorą, prieš išvykdamas jis surašė testamentą, idant jai atitektų nedidelis tėvo palikimas ir visos jo santaupos tuo atveju, jeigu jis žūtų. Tuo tarpu kas mėnesį ji gautų palūkanas. Jis žinojo, kad Lynos tėvai ja rūpinsis geriau nei kas kitas, ir buvo tikras, jog teta Paulina, nors ir kiek galios turėdama, nesiryš jos pagrobti jėga, nes jos vyras bet kokia kaina stengsis išvengti viešo skandalo.

Sėdėdamas laivo priekyje ir žvilgsniu klaidžiodamas po bekraštį vandenyną, Severas priėjo išvadą, jog niekada nesusitaikys su Lynos netektimi. Be jos jis nenorėjo gyventi. Žūti mūšyje – štai ką visų geriausia galėjo jam pasiūlyti ateitis: nieko daugiau jis netroško, kaip žūti veikiai ir staigiai. Ištisus mėnesius jis gyveno vien meile Lynai ir troškimu jai padėti, todėl diena dienon atidėliojo kelionę, kai kiti jo amžiaus čiliečiai būriais ėjo į kariuomenę. Laive buvo keletas jaunuolių, kurie, kaip ir jis, veržėsi į frontą ir laikė garbe vilkėti karine apranga, – su jais jis dažnai susitikdavo aptarti telegrafu perduodamų žinių apie karo eigą. Per tuos ketverius metus, praleistus Kalifornijoje, galutinai nutrūko visi Severo ryšiai su tėvyne, jis atsiliepė į pareigos šauksmą trokšdamas pergyventi netekties sielvartą, tačiau nejautė jokio noro kariauti. Vis dėlto, laivui plaukiant į pietus, jis pamažu užsikrėtė tautiečių įkarščiu. Vėl panoro tarnauti Čilei, kaip to troško studijų metais, kai kavinėse kalbėjosi apie politiką su mokslo draugais. Buvo tikras, kad jo seni draugai tikriausiai jau mėnesių mėnesius kaunasi fronte, jis pats vaikštinėjo po San Franciską laukdamas, kada galės eiti

pas Lyną Somers žaisti *mahjongo*. Kaip jis pateisins tokį savo aplaidumą draugams ir giminėms? Šitaip bemąstant, mintyse vėl iškilo Nivėjos paveikslas. Pusseserė tikrai nesupras, kodėl jis taip ilgai delsė ir iškart negrįžo ginti tėvynės, – mat jis buvo įsitikinęs, kad jeigu ji būtų vyras, pati pirmoji išvyktų į frontą. Laimė, kad su ja neteks aiškintis, mąstė jis, nes, jos nepamatęs, žūsiąs kulkų išvarpytas. Reikėjo daugiau drąsos akis į akį susitikti su Nivėja, uždavus jai tiek skausmo, negu grumtis su nuožmiausiu priešu. Laivas plaukė beviltiškai lėtai, šitaip keliaudami jie pasieks Čilę jau karui pasibaigus, svarstė jis nesitverdamas vietoje. Buvo tikras, jog nugalės čiliečiai, nepaisant priešo kiekybinės persvaros ir arogantiško Čilės karinės vadovybės bukumo. Vyriausiasis kariuomenės vadas ir eskadros admirolas, abudu seniai, niekaip negalėjo sutarti jokiais strategijos klausimais, tačiau čiliečiai garsėjo kur kas geresne karine drausme negu perujiečiai ir boliviečiai. „Turėjo mirti Lyna, kad aš ryžčiausi sugrįžti į Čilę atlikti savo pareigos tėvynei, esu susna, ir baigta“, – košė jis pro dantis, sąžinės graužiamas.

Valparaiso uostas spindėjo užlietas skaisčios gruodžio saulės, garlaiviui nuleidus inkarą įlankoje. Skrosdami Peru ir Čilės teritorinius vandenis, jie matė manevruojant čia vienos, čia kitos šalies eskadrų laivus, tačiau tik įplaukę į uostą suvokė, jog vyksta karas. Valparaisas atrodė visiškai kitoks, nei Severas prisiminė. Mieste buvo karo padėtis, kariuomenės daliniai laukė pasirengę vykti į frontą, virš namų plevėsavo Čilės vėliavos, aplink karo laivus zujo valtys ir vilkikai, o keleivinių laivų beveik nebuvo. Jaunuolis buvo pranešęs motinai, jog atvyksta, tačiau nesitikėjo jos pamatyti uoste, nes jau dveji metai, kai su jauniausiais vaikais ji gyveno Santjage, o kelionė iš sostinės buvo labai varginga. Jis netgi nesiteikė permesti akimis krantinės ir pasidairyti pažįstamų veidų, kaip tai darė diduma keleivių. Pasiėmė lagaminą, davė kelias monetas jūreiviui, kad pasirūpintų jo manta, ir nusileido trapu visa krūtine kvėpdamas sūrų gimtojo miesto orą. Dėdamas koją ant žemės, susvyravo kaip girtas, nes per kelias savaites jūros kelionės priprato prie sūpavimo ir dabar

nerangiai vaikščiojo tvirta žeme. Sušvilpęs pašaukė nešiką, kad padėtų susitvarkyti su manta, ir jau žvalgėsi vežiko, kuris nuvežtų pas tetą Emiliją, kur ketino paviešėti keletą dienų prieš eidamas savanoriu į kariuomenę. Tuo metu pajuto, jog kažkas liečia jį ranka. Atsigręžė nustebęs ir kaktomuša susidūrė su žmogumi, su kuriuo mažiausiai norėjo susitikti: su pussesere Nivėja. Turėjo įdėmiai į ją įsižiūrėti, kad atpažintų, ir vos atsitokėjo iš nuostabos. Mergina, kurią paliko prieš ketverius metus, buvo tapusi nepažįstama moterimi, nedidelio ūgio kaip ir anksčiau, bet lieknesne, brandaus kūno. Nepakito tiktai jos veido išraiška, buvo tokia pat protinga ir susikaupusi. Ji vilkėjo vasarine mėlynos taftos suknele ir turėjo ant galvos šiaudinę skrybėlaitę su ilgu, pasmakrėje surištu balto tiulio šydu, apriečiančiu dailių bruožų veido ovalą, kuriame baugščiai spindėjo šelmiškos akys. Ji buvo viena. Severas neišgalėjo nė pasisveikinti, tik spoksojo į ją išsižiojęs, paskiau atsipeikėjęs sugebėjo nebent paklausti sumišęs, ar ji gavusi jo paskutinį laišką, turėdamas galvoje tą, kuriame pranešė apie savo vedybas su Lyna Somers. Kadangi vėliau jai neberašė, buvo tikras, jog ji nieko nežino nei apie Lynos mirtį, nei apie Auroros gimimą – pusseserė net nenutuokia, kad jis tapęs našliu ir tėvu, nors niekada nebuvęs teisėtu vyru.

– Apie tai pakalbėsime vėliau, o dabar pasisveikinkime, – pertraukė ji. – Mūsų laukia karieta.

Kai tik lagaminai buvo sukrauti į karietą, Nivėja paliepė vežėjui iš lėto važiuoti pajūriu, kad jiedu turėtų pakankamai laiko pasikalbėti, kol pasieks namus, kur jo laukė giminės ir artimieji.

– Aš pasielgiau su tavimi kaip paskutinis niekšas, Nivėja. Galiu pasiteisinti nebent tuo, jog niekada nenorėjau tau užduoti širdies, – sumurmėjo Severas, nedrįsdamas į ją pakelti akių.

– Prisipažįstu, kad buvau baisiai užpykusi ant tavęs, Severai, ir turėjau prikąsti liežuvį, kad neimčiau tavęs keikti, bet dabar aš jau nebepykstu. Man regis, tu kentėjai daugiau už mane. Išties užjaučiu tave dėl to, kas nutiko tavo žmonai.

– Iš kur tu žinai?

– Gavau telegramą, pasirašytą tokio Viljamso.

Iš pradžių Severas del Valjė buvo beužsiuntąs – kaip rūmininkas drįso kištis į jo gyvenimą! – tačiau paskui nejučia pajuto rūmininkui dėkingumą, nes telegrama išgelbėjo nuo skausmingų pasiaiškinimų.

– Nesitikiu, kad man atleisi, Nivėja, tik meldžiu, kad mane pamirštum. Tu kaip niekas kitas esi nusipelniusi laimės...

– Kas tau sakė, Severai, kad aš trokštu laimės? Tai tas daiktavardis, kurį mažiausiai norėčiau pavartoti kalbėdama apie savo ateitį. Gyvenime aš trokštu įdomybių, nuotykių, įvairovės, aistrų, žodžiu, ko nors kita, tik ne laimės.

– Ak, sese, kaip nuostabu, kad tu nėmaž nepasikeitei! Šiaip ar taip, po kelių dienų žygiuosiu su savo daliniu Peru link, ir, tiesą pasakius, nieko daugiau nenoriu, tik mirti, nes mano gyvenimas nebeturi prasmės.

– O tavo duktė?

– Matau, kad Viljamsas tave gerai apšvietė. Ar jis tau parašė, kad aš nesu tos mergytės tėvas? – paklausė Severas.

– O kas yra tėvas?

– Nesvarbu. Pagal įstatymą ji mano duktė. Ją augina seneliai, ir jai nepritrūks pinigų, aš pasirūpinau.

– Kuo ji vardu?

– Aurora.

– Aurora del Valjė... Gražus vardas. Stenkis sugrįžti iš karo gyvas ir sveikas, Severai, kai mudu susituoksime, mažylė, be abejo, bus mūsų pirmoji dukrelė, – rausdama tarė Nivėja.

– Ką tu sakai?

– Aš tavęs laukiau visą gyvenimą, juk galiu laukti ir toliau, ar ne? Aš neskubu, man dar reikia daug ką padaryti prieš vedybas. Šiuo metu aš dirbu.

– Dirbi? Kodėl? – pasipiktinęs sušuko Severas, nes nė viena – nei jo, nei pažįstamų giminės – moteris nedirbo.

– Mokausi. Dėdė Chosė Fransiskas mane paprašė sutvarkyti jo biblioteką ir leidžia man skaityti, ką tik noriu. Tu jį prisimeni?

– Menkai jį pažįstu. Ar ne jis vedė turtingą nuotaką, kuriai priklauso rūmai Vinja del Mare?

– Taip, jis atsieina giminė mano mamai. Nepažįstu kito tokio protingo ir gero žmogaus, o be to, jis gražuolis, aišku, ne toks kaip tu, – pridūrė ji juokdamasi.

– Nesityčiok, Nivėja.

– Ar tavo žmona buvo graži? – paklausė mergina.

– Labai graži.

– Tau reikės gedėti kaip pridera, Severai. Galimas daiktas, karas tau išeis į naudą. Kaip girdėjau, gražių moterų neįmanoma pamiršti, tikiuosi, jog tu priprasi gyventi be jos, nors ir nepamirši. Aš melsiuos, kad tu vėl įsimylėtum, ir Dieve duok, kad įsimylėtum mane... – sukuždėjo Nivėja, imdama jam už rankos.

Tuomet Severas del Valjė pajuto siaubingą skausmą perveriant krūtinę, sakytum ietimi kas būtų persmeigęs, iš lūpų išsiveržė rauda, ir, neįstengdamas susivaldyti, jis apsipylė ašaromis. Drebėdamas visu kūnu, kūkčiodamas kartojo Lynos vardą, tūkstančius kartų tą patį vardą. Nivėja priglaudė jį prie krūtinės ir, apkabinusi savo švelniomis rankomis, ėmė plekšnoti per nugarą, guosdama kaip mažą vaiką.

Ramiojo vandenyno karas prasidėjo jūroje ir tęsėsi sausumoje. Kariai grūmėsi vyras prieš vyrą, smaigstė vieni kitus durtuvais ir kreivais peiliais, mūšiai vyko pačiose nykiausiose ir bevaisėse pasaulio dykumose, provincijose, dabar priklausančiose Čilei, bet prieš karą įėjusiose į Peru ir Bolivijos sudėtį. Neskaitlingos ir menkai ginkluotos Peru ir Bolivijos armijos buvo nepasiruošusios karui, taip prastai aprūpinamos, jog dažniausiai kautynių ir išpuolių baigtį nulemdavo geriamo vandens stoka arba tai, kad kur nors smėlyje įstrigdavo vežimai su šaudmenimis. Čilė buvo pramonės šalis, linkusi į ekspansiją, turėjo pačią geriausią Lotynų Amerikoje eskadrą ir daugiau nei septyniasdešimties tūkstančių vyrų kariuomenę. Žemyne, kur viešpatavo neišprusę vadukai, amžina korupcija ir nesibaigė kruvinos revoliucijos, Čilė garsėjo patriotizmu; kaimyninės šalys pavydėjo čiliečių griežtumo ir institucijų tvirtumo; jos mokyklos ir universitetai traukte traukė užsienio

profesorius ir studentus. Anglų, vokiečių ir ispanų imigrantų įtaka teigiamai paveikė ūmų kreolų temperamentą. Kariuomenė buvo apmokoma Prūsijos pavyzdžiu ir neturėjo poilsio, nes prieš Ramiojo vandenyno karą metų metus kovėsi su indėnais šalies pietuose, krašte, vadinamame La Frontera, kurį pagaliau pasiekė civilizacijos ranka, o toliau plytėjo nenuspėjamos čiabuvių žemės, pastaruoju metu lankomos vien misionierių jėzuitų. Nuožmūs kariai araukanai, be perstojo grūmęsi nuo pat Amerikos nukariavimo laikų, nepaisė kulkų nei kitokių baisybių, bet užtat krito vienas po kito, alkoholio pakirsti. Kariaudami prieš juos, kareiviai mokėsi kovoti iki paskutinio kraujo lašo. Perujiečiai ir boliviečiai labai greitai ėmė bijoti čiliečių, kruvinų priešų, šūviu arba durtuvo smūgiu pribaigiančių sužeistuosius ir belaisvius. Žygiuodami į priekį, čiliečiai sužadindavo tokią neapykantą ir baimę, jog pasaulyje sukeldavo visuotinę antipatiją, begalinę diplomatinių pareiškimų ir ginčų audrą, o priešams sukurstydavo geismą kautis iki paskutinio kraujo lašo, nes pasiduodami nelaisvėn jie nieko nelaimėdavo. Perujiečių ir boliviečių pulkus sudarė saujelė karininkų, menkai aprūpintų reguliariosios armijos karių kontingentas ir gausybė jėga suvarytų indėnų, nelabai suprantančių, kodėl jie turi kariauti, ir dezertyruojančių pirma pasitaikiusia proga. Čiliečių armijos gretose, priešingai, buvo gausu civilių, karingumu nenusileidžiančių kariams profesionalams, degančių tėvynės meile ir niekad nepasiduodančių į nelaisvę. Sąlygos dažniausiai būdavo pragariškos. Jie žygiavo per dykumą, siaučiami sūrių dulkių debesio, mirdami iš troškulio, ligi pusiau blauzdų klampodami per smėlynus, negailestingai deginami saulės, sulinkę po kuprinės ir šaudmenų našta, tvirtai laikydami rankose ginklą, pasiryžę žūti ar būti. Šimtais juos pjovė raupai, šiltinė ir drugys, karo ligoninėse buvo daugiau ligonių nei sužeistųjų. Kai Severas del Valjė pasiekė savo pulką, tautiečiai kovėsi dėl Antofagastos, vienintelės Bolivijos pajūrio provincijos, ir Peru provincijų – Tarapakos, Arikos ir Taknos. Įpusėjus tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimtiesiems metams, vidury dykumos nuo apopleksijos mirė karo ir jūrų laivyno ministras, sukeldamas vyriausybės sumaištį.

Galiausiai prezidentas jo vieton paskyrė civilį, Nivėjos dėdę doną Chosė Fransiską Vergarą, nenuilstamą keliauninką ir godų skaitytoją, kuriam teko keturiasdešimt šešerių metų paimti į rankas kardą ir stoti kariuomenės priešaky. Jis vienas pirmųjų pastebėjo, kad, Čilei nukariaujant šiaurę, Argentina pietuose patyliukais savinasi Patagoniją, tačiau niekas jo neklausė, nes visi laikė tą teritoriją tokia pat pravarčia kaip mėnulis. Vergara buvo žavus gražių manierų ir puikios atminties vyras, viskuo domėjosi, pradedant botanika ir baigiant poezija, buvo doras ir neturėjo jokių politinių siekių. Karo strategiją jis planavo ramiai ir kruopščiai, lygiai taip pat, kaip tvarkė savo reikalus. Nors ir kaip nepatikliai žiūrėjo į jį kariškiai, jis nustebino visus Čilės kariuomenę nukreipdamas tiesiai į Limą. Kaip paskiau sakė jo dukterėčia Nivėja: „Karas – pernelyg rimtas dalykas, kad galėtum jį patikėti kariškiams". Tas posakis peržengė šeimos ribas ir tapo vienu tų priežodžių, sudarančių tautos išminties lobyną.

Į metų pabaigą čiliečiai ėmė ruoštis galutiniam Limos puolimui. Severas del Valjė kariavo jau vienuolika mėnesių, brisdamas per purvą, kraują, regėdamas visišką karių sužvėrėjimą. Per tą laiką Lynos prisiminimas subyrėjo į šipulius, jis sapnuodavo jau nebe ją, bet į gabalus sudraskytus vyrus, su kuriais dar tik vakar drauge valgė pietus. Karas daugiau priminė forsuotą žygį ir kantrybės išbandymą; mūšio akimirkos suteikdavo beveik palengvėjimą, išvaduodamos nuo grasios būtinybės budriai laukti priešo antpuolio. Ištaikęs akimirką surūkyti cigaretę, ta proga brūkštelėdavo kelis žodžius Nivėjai tuo pačiu draugišku tonu, kokiu visada su ja bendraudavo. Jis neužsimindavo apie meilę, tačiau ilgainiui suprato, jog ji bus vienintelė moteris jo gyvenime ir jog Lyna Somers buvo tik užsitęsęs sapnas. Nivėja jam rašė reguliariai, nors ir ne visi laiškai jį pasiekdavo, dėstydavo apie artimuosius, miesto naujienas, pasakodavo apie retus susitikimus su dėde Chosė Fransisku ir apie knygas, kurias jis patardavo perskaityti. Taipgi pasakodavo apie savo dvasines pervartas, apie tai, kaip pamažėle kratosi kai kurių katalikų apeigų, kurios jai atrodo paženklintos stabmeldyste, ir ieško daugiau filosofinių nei dogmatiškų krikščionybės

šaknų. Ji nerimasčiavo, jog Severas, pakliuvęs į žiaurų ir grubų pasaulį, gali netekti ryšio su savo dvasia ir tapti visiškai nepažįstamu. Ji negalėjo susitaikyti su mintimi, kad jis priverstas žudyti. Stengėsi apie tai negalvoti, tačiau buvo neįmanoma atsiriboti nuo pasakojimų apie peiliu nusmeigtus kareivius, lavonus nupjautomis galvomis, išprievartautas moteris ir ant durtuvų pamautus vaikus. Ar Severas nesišalina tų žiaurybių? Ar tokių šiurpybių liudininkas galėtų iš naujo prisiderinti prie taikaus gyvenimo, tapti vyru ir šeimos tėvu? Ar ji galėtų jį mylėti, nepaisydama visų tų dalykų? Severui del Valjei irgi rūpėjo tie patys klausimai, kai jo pulkas, išsidėstęs už kelių kilometrų nuo Peru sostinės, ruošėsi puolimui. Gruodžio pabaigoje čiliečių kariuomenė jau buvo pasirengusi karo veiksmams slėnyje į pietus nuo Limos. Kruopščiai pasiruošę, čiliečiai turėjo skaitlingą kariuomenę, mulų, arklių, šaudmenų, maisto ir vandens atsargų, kelis burlaivius pulkams pergabenti, be to, keturias šešių šimtų lovų lauko ligonines ir du ligoninėmis paverstus laivus, plaukiojančius su Raudonojo Kryžiaus vėliava. Vienas vadas atsivedė visą brigadą, nužygiavęs per pelkynus ir kalnus ir nepraradęs nė vieno kario: pasirodė akiraty kaip mongolų kunigaikštis, lydimas pusantro tūkstančio kinų su žmonomis, vaikais ir, žinoma, su gyvuliais. Pamačius juos, Severui del Valjei dingtelėjo, kad jam vaidenasi – tarytum visas San Francisko kinų kvartalas būtų kaip ir jis atskubėjęs į karą. Įspūdingasis vadas subūrė kinus pakeliui: tai buvo imigrantai, kurie dirbo išnaudojami kaip vergai, o atsidūrę tarp dviejų ugnių ir nelabai pasikliaudami nei vienais, nei kitais, galiausiai nutarė prisidėti prie čiliečių pajėgų. Tuo metu, kai krikščionys prieš mūšį klausė Mišių, azijiečiai surengė savo apeigas, o karo kapelionai pašlakstė visus šventintu vandeniu. „Cirkas, ir gana", – tą dieną rašė Severas Nivėjai, nė nenujausdamas, jog tai jo paskutinis laiškas iš fronto. Pats ministras Vergara drąsino kareivius ir vadovavo įsilaipinimui: nuo šeštos valandos ryto iki vėlios nakties neprisėsdamas kepinant saulei stebėjo, kaip tūkstančių tūkstančiai vyrų lipa į laivus drauge su arkliais, patrankomis ir maisto atsargomis.

Perujiečiai buvo įsirengę dvi gynybos linijas už kelių kilometrų nuo miesto priešui sunkiai prieinamose vietose. Skardžiuose, smėlėtuose kalnuose riogsojo įtvirtinimai, parapetai, baterijos, šaulių tranšėjos buvo apsaugotos maišais smėlio. Visur buvo pilna smėliu užžertų minų, kurios sprogdavo vos užminus sprogdiklį. Gynybos linijas vieną su kita, taipgi su Limos miestu jungė geležinkelis, kuriuo turėjo būti gabenama kariuomenė, maisto atsargos ir šaudmenys ir išvežami sužeistieji. Dar prieš prasidedant puolimui tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt pirmųjų metų sausio vidurį Severas del Valjė ir jo bendražygiai suprato, jog pergalė – aišku, jeigu pavyks laimėti, – pareikalaus daug gyvybių.

Tą sausio pavakarę kariuomenė buvo pasiruošusi pulti Peru sostinę. Po vakarienės kariai išardė lentinius stovyklos barakus, sudegino, kad nebeliktų nė žymės, ir pasiskirstė į tris grupes, pasiryžę pulti priešo įtvirtinimus iš nežinių, kol neišsisklaidė tirštas rūkas. Žygiavo tylėdami, kiekvienas su sunkia manta ant pečių ir su šautuvu rankose, pasirengę blokštis „kaktomuša, kaip čiliečiams įprasta“, kaip nutarė generolai, suvokdami, jog pats veiksmingiausias jų ginklas – tai apsvaigusių nuo smurto karių beatodairiška drąsa ir išdidumas. Severas del Valjė matė einant per rankas gertuves su degtinės ir parako mišiniu, pragaro gėrimu, kuris degino vidurius, bet kurstė pašėlusią drąsą. Kartą jo paragavo ir po to dvi dienas vėmė be perstojo ir plyšo galva iš skausmo, tad šįsyk jis nutarė šaltakraujiškai eiti į mūšį. Retkarčiais jie stabtelėdavo atsipūsti, ir jam buvo toks įspūdis, jog niekad nesibaigs tas tylus žygis tamsos gaubiama lyguma. Po pusiaunakčio pulkai sustojo vienos valandos poilsio. Ketinta prieš auštant pulti pajūrio miestelį netoli Limos, tačiau planą sužlugdė vadovybės sumaištis ir prieštaringi įsakymai. Beveik nebuvo žinių apie padėtį priešakinėje saugoje, kur tikriausiai jau vyko mūšis, tad išvargę pulkai turėjo be atokvėpio žygiuoti toliau. Sekdamas kitų pavyzdžiu, Severas nusimetė kuprinę, antklodę ir visą kitą mantą, užsimovė ant šautuvo durtuvą ir leidosi bėgti akiplotu, lyg įsiutęs žvėris rėkda-

mas visa gerkle, nes dabar jau reikėjo ne tiek užklupti priešą iš netyčių, kiek jį įbauginti. Perujiečiai jų laukė ir, vos tik jie priartėjo per šūvio atstumą, paleido švino krušą. Rūkas susimaišė su dūmais ir dulkėmis, užtraukdamas horizontą neperregima skraiste, kai ore tuo tarpu skardėjo trimitai, šaukdami į ataką, karingi riksmai ir indėnų klyksmas, sužeistųjų aimanos, arklių žvengimas ir tolydžio griaudėjo patrankos. Priešaky driekėsi minų laukai, tačiau čiliečiai dūmė kiek įkabindami ir žvėriškai staugdami: „Žudyk!" Severas del Valjė pamatė, kaip už kelių metrų išlėkė į orą du bendražygiai, užlipę ant minos. Jis nespėjo pagalvoti, jog kitas sprogimas tikriausiai nusineš jį, galvoti nebuvo kada, nes prie priešakinių priešo tranšėjų jau buvo husarai, kurie, atkišę durtuvus, virto į apkasus su lenktais durklais dantyse, žudydami ir žūdami kraujo klanuose. Gyvi išlikę perujiečiai ėmė trauktis, o puolantieji – kopti šlaitu, užimdami įkalnėse išdėstytus įtvirtinimus. Nesuvokdamas ką darąs, Severas del Valjė susizgribo kardu kapojąs į gabalus vyriškį, paskiau iš arti šaudąs į pakaušį kitam, bėgančiam iš mūšio lauko. Visiškai apdujęs nuo siaubo ir įniršio, kaip ir visi kiti, jis tapo nuožmiu žvėrimi. Jo uniforma buvo sudriskusi, aptaškyta kraujais, ant rankovės kabojo prikibęs žarnagalys; tiek rėkęs ir keikęsis, jis pritrūko žado, jau nieko nebijojo, pamiršęs, kas jis toks, buvo virtęs stačiai žudymo mašina, švaistėsi kardu nežiūrėdamas, ką kliudo, ir turėdamas vienintelį tikslą – pasiekti kalvos viršūnę.

Septintą ryto, praslinkus dviem mūšio valandoms, vienoje viršūnėje suplevėsavo pirmoji Čilės vėliava, ir Severas, suklupęs ant kalvos, pamatė pakrikai bėgant didelį būrį perujiečių karių, rikiuojantis dvaro kieme ir sutelktine ugnimi pasitinkant iš priekio puolančią čiliečių raitiją. Kelias sekundes tvyrojo pragaras. Bėgdamas artyn, Severas matė saulėje žėrint kardus, išgirdo šūvių papliūpas ir skausmingus riksmus. Kai pasiekė dvarą, priešas bėgo toliau, čiliečių kariuomenės persekiojamas. Tuomet jis išgirdo vadą šaukiant sutelkti savo būrio vyrus ir pulti miestelį. Trumpą akimirką, kol kariai rikiavosi į voras, jis galėjo atsikvėpti. Uždusęs, visas virpėdamas, mėšlungiškai gniauždamas šautuvą, kniūbsčias

virto ant žemės. Tarė sau, jog puolimas – gryniausia beprotybė, nes jo pulkas neįveiks gausių priešo pajėgų, įsitvirtinusių trobose ir kitose pastatuose, teks kautis dėl kiekvieno namo. Tačiau jis privalėjo ne galvoti, bet vykdyti vado įsakymus ir perujiečių miestelį paversti griuvėsių, pelenų ir lavonų krūva. Po kelių minučių jis bėgo tekinas bendražygių priešaky, pro ausis švilpiant kulkoms. Jie puolė dviem voromis, kiekviena iš kito didžiosios gatvės galo. Diduma žmonių pabėgo išgirdę šaukiant: „Čiliečiai artėja!“, tačiau tie, kurie liko, buvo pasiryžę grumtis paleisdami į darbą kas pakliūva – virtuvinius peilius ar puodus verdančio aliejaus, kurį pylė nuo balkonų. Severo pulkas turėjo įsakymą užimti vieną trobą po kitos, kad miestelyje neliktų nė gyvos dvasios, o tai buvo nelengvas uždavinys, nes visur knibždėte knibždėjo perujiečių kareivių, įsitvirtinusių ant stogų, medžiuose, už langų, už kiekvienų durų. Severui džiūvo gerklė, peršėjo krauju pasruvusios akys, per metrą jis beveik nieko nematė; kvėpuoti nebuvo kuo, oras buvo tirštas nuo dūmų ir dulkių, viešpatavo tokia maišatis, jog niekas nežinojo ką daryti, kiekvienas sekė priešaky einančiojo pavyzdžiu. Staiga aplink suzvimbė kulkų spiečiai, ir jis suprato, jog toliau eiti nevalia, reikia ieškotis kokios priedangos. Buožės smūgiu atplėšė artimiausias duris ir, švytruodamas kardu, įpuolė į vidų, bet iškart tarytum apako, iš žilpinančios saulės patekęs į prieblandą. Reikėjo kelių minučių šautuvui užtaisyti, tačiau jis nespėjo: sustingo lyg paralyžiuotas, netikėtai pasigirdus siaubingam klyksmui, ir įžiūrėjo žmogystę, kuri pašoko iš kertės, kur tupėjo susigūžusi, ir užsimojo kirviu. Jis prisidengė galvą rankomis ir visu kūnu loštelėjo atgal. Kirvis lyg žaibas kirto į kairiąją pėdą, prismeigdamas jį prie žemės. Severas nesuvokė, kas atsitiko, ir atsiliepė paklusdamas instinktui. Iš visų jėgų smeigė durtuvu, užmautu ant šautuvo, pervėrė užpuolikui pilvą ir staigiai ištraukė. Į veidą trykštelėjo kraujas. Tuomet jis pamatė, jog tas priešas – mergina. Jis perskrodė jai pilvą, ji klūpojo, stengdamasi prilaikyti ant lentinių grindų virstančius vidurius. Tą begalinės tylos akimirką, kuri atrodė lyg amžinybė, jųdviejų žvilgsniai susitiko, tarytum klausdami nustebę, kodėl jie kovoja vienas su kitu, kodėl srūva krauju, kodėl turi mir-

ti. Severas bandė ją prilaikyti, tačiau nepajėgė pajudėti iš vietos ir pirmąsyk pajuto kojoje siaubingą skausmą, lyg plykstelėjusi ugnis nuo pėdos pašokusį iki krūtinės. Tuo metu į vidų įsiveržė čilietis kareivis, iš pirmo žvilgsnio įvertino padėtį ir nedvejodamas šovė prisikišęs į moterį, šiaip ar taip, jau nebegyvą, paskiau griebė už kirvio ir vienu stipriu trūktelėjimu išvadavo Severą. „Na, leitenante, spaudžiam, tuoj pradės šaudyti artilerija!“ – tarė, bet Severui kunkulais mušė kraujas, tolydžio temo sąmonė, kol pagaliau jį apsiautė aklina tamsa. Kareivis jam prikišo prie lūpų gertuvę ir privertė išgerti gerą gurkšnį degtinės, paskiau, žemiau kelio sumazgęs nosinę, sustabdė kraują, užsimetė ant pečių sužeistąjį ir išėjo. Gatvėje jam padėjo kiti, ir po keturiasdešimties minučių, kai čiliečių artilerija patrankų papliūpomis šlavė miestelį, ramų pajūrio kurortą paversdama krūva griuvėsių ir sulankstytų geležgalių, Severas, laukdamas mirties arba stebuklingo išgelbėjimo, jau gulėjo ligoninės kieme šalia šimtų sudraskytų lavonų ir tūkstančių sužeistųjų, kurie, musių apspiesti, tysojo kraujo klanuose. Apkvaitęs iš baimės ir skausmo, kartais, džiaugdamasis lyg kokia malone, netekdavo sąmonės, paskiau, vėl atsigavęs, matydavo tolydžio temstantį dangų. Tvankią dienos kaitrą pamažėle išstūmė žvarbi *camanchaca* drėgmė, tiršto rūko skraiste siausdama naktį. Aiškaus proto akimirkomis jis prisimindavo vaikystėje išmoktas maldas ir melsdavo greitos mirties, tuo tarpu lyg angelas vaidendavosi Nivėjos paveikslas; tardavosi regįs ją prisilenkusią, palaikančią jį, drėgna nosine šluostančią jam kaktą, kuždančią meilės žodžius. Kartodavo Nivėjos vardą be žado prašydamas vandens.

Mūšis dėl Limos pasibaigė šeštą valandą vakaro. Vėliau, kai tik buvo įmanoma suskaičiuoti žuvusius ir sužeistuosius, buvo nustatyta, jog tuo metu žuvo dvidešimt procentų karių iš abiejų pusių. Daugelis mirė paskiau nuo kraujo užkrėtimo. Žygio ligoninės buvo įrengtos mokykloje ir aplink laukuose ištemptose palapinėse. Vėjas nešiojo per kelis kilometrus lavonų tvaiką. Nusikamavę gydytojai ir sanitarai kiek įmanydami stengesi apžiū-

rėti tolydžio nešamus sužeistuosius, tačiau čiliečių buvo daugiau nei pustrečio tūkstančio sužeistųjų, o perujiečių kariuomenėje pagal visus apskaičiavimus gyvų buvo likę mažų mažiausia septyni tūkstančiai vyrų. Sužeistieji gulėjo susigrūdę koridoriuose ir kiemuose, tysojo ant žemės laukdami savo eilės. Sunkiai sužeistiems buvo teikiama pirmenybė, tačiau Severas del Valjė vis dar merdėjo: sanitarai su neštuvais vaikščiojo pro šalį, imdami kitus, nors jis ir neteko daug kraujo ir jėgų ir beveik atsisveikino su visomis viltimis. Kareivis, atnešęs jį ligoninėn ant pečių, peiliu perrėžė batą ir, nuvilkęs jam prakaito primirkusius marškinius, šiaip ne taip sutvarstė sužalotą koją, nes nebuvo nei tvarsliavos, nei vaistų, nei fenolio žaizdoms dezinfekuoti, nei opijaus, nei chloroformo, viskas buvo sunaudota arba pamesta puolimo sumaištyje. „Retkarčiais atpalaiduokite mazgą, leitenante, kad koja negangrenuotų“, – patarė jam kareivis. Prieš atsisveikindamas, palinkėjo jam sėkmės ir padovanojo tai, kas jam buvo brangiausia: pakelį tabako ir gertuvę su trupučiu degtinės. Severas del Valjė nesuvokė, kiek laiko praleido tame kieme, gal parą, o gal dvi. Kai pagaliau sanitarai nunešė jį pas gydytoją, buvo be sąmonės, dehidratavęsis, tačiau, pajudinus iš vietos, nusmelkė toks skausmas, jog sustaugė atsipeikėjęs. „Laikykitės, leitenante, bus dar blogiau“, – tarė vienas sanitaras. Jis atsidūrė erdvioje salėje smėliu nužerta asla – du pasiuntiniai kibirais vilko smėlį ir pylė ant aslos, kad sugertų kraują, ir tais pačiais kibirais nešė lauk nupjautas rankas ir kojas ir krovė į dideliausią laužą, smardinantį visą slėnį skrundančios mėsos tvaiku. Prie keturių stalų, uždengtų metalo plokštėmis, darbavosi gydytojai operuodami nelaimingus kareivius, ant žemės stovėjo dubenys su rausvu vandeniu, kuriame plūduriavo kempinės žaizdoms plauti, ten pat kūpsojo krūvos juostomis suplėšytų paklodžių vietoj tvarsliavos – viskas nešvaru, suodina, pilna smėlio. Šone ant stalo mėtėsi krauju apkepę siaubingi kankinimo įrankiai – žnyplės, žirklės, pjūklai, adatos. Klykė operuojami vyrai, gniaužė kvapą nuo gendančio kūno, vėmalų ir išmatų smarvės. Gydytojas buvo išeivis iš Balkanų, iš pažiūros tipiškas patyręs chirur-

gas – šaltakraujis, pasitikintis savimi, miklių judesių. Nesiskutęs kelias dienas, paraudusiomis nuo nuovargio akimis, juosėjo šviežiai krauju aptaškyta stora odine prijuoste. Nuvyniojo mėgėjišką tvarstį, nuėmė turniketą ir, iš pirmo žvilgsnio supratęs, jog prasidėjo infekcija, nutarė amputuoti. Be jokios abejonės, paskutinėmis dienomis buvo nupjovęs nemaža rankų ir kojų, nes nė nemirktelėjo.

– Ar turi degtinės, kary? – paklausė jis ryškia svetimšalio tartimi.

– Vandens... – suvaitojo Severas del Valjė perdžiūvusia burna.

– Atsigersi vėliau. Šiuo tarpu reikia kuo nors jus truputį apmarinti, bet šičia mes neturime nė lašo degtinės

Severas parodė gertuvę. Daktaras sugirdė tris gerus gurkšnius, paaiškinęs, jog jie neturi anestetikų, o likučiais sudrėkino audinio skiautę ir nuvalė savo instrumentus, paskiau davė ženklą parankiniams, kurie atsistojo iš abiejų stalo pusių laikyti paciento. Štai dabar atėjo mano paskutinė valanda, vargais negalais sutelkęs mintis, tarė sau Severas ir pabandė įsivaizduoti Nivėją, kad nereiktų mirti su durtuvu nusmeigtos merginos paveikslu širdyje. Sanitaras uždėjo turniketą, paskiau stipriai prispaudė prie stalo koją per šlaunį. Chirurgas paėmė skalpelį, įsmeigė per dvidešimt centimetrų žemiau kelio ir, vienu sūkiu perrėždamas raumenis, apnuogino blauzdikaulį. Severas del Valjė suriaumojo iš skausmo ir tuojau pat neteko sąmonės, tačiau sanitarai jo nepaleido, laikė dar stipriau prispaudę prie stalo, tuo tarpu gydytojas pirštais atplėšė nuo kaulo odą ir raumenis, paskiau paėmė pjūklą ir trimis stipriais trūkiais nupjovė koją. Sanitaras ištempė iš bigės perrėžtas gyslas, ir gydytojas nepaprastai mikliai jas sumazgė, paskiau atpalaidavo turniketą, užtraukė nupjauto kaulo galą raumenimis bei oda ir susiuvo. Paskiau sanitarai jį vikriai sutvarstė, nunešę paguldė salės kampe ir tučtuojau įnešė kitą sužeistąjį, kuris staugė nesavu balsu dedamas ant operacinio stalo. Visa operacija užtruko ne ilgiau kaip šešias minutes.

Po to mūšio Čilės kariuomenė per kelias dienas užėmė Limą. Pagal Čilės laikraščiuose skelbiamus oficialius pranešimus viskas

vyko tvarkingai, tačiau tų dienų įvykius limiečiai įsiminė kaip skerdynes, be kita ko, siautėjant nugalėtiems perujiečiams kareiviams, įtūžusiems ant juos išdavusių vadų. Dalis taikių gyventojų pabėgo, turtuolių šeimos prisiglaudė laivuose, konsulatuose ir svetimšalių jūreivių saugomame paplūdimyje, kur diplomatinis korpusas pristatė palapinių bėgliams priglobti po neutralių šalių vėliavomis. Tie, kurie liko ginti savo labo, visam gyvenimui įsiminė, kaip žvėriškai šėlo kareiviai, apduję nuo svaigalų ir smurto. Plėšė ir degino namus, žagino, mušė ir žudė kas pakliūva, netgi moteris, vaikus ir senius. Galiausiai dalis perujiečių pulkų sudėjo ginklus ir pasidavė, tačiau diduma kareivių pakrikai spruko į kalnus. Po dviejų dienų užimtą miestą paliko sužeistas į koją Peru generolas Andresas Kaseresas ir, prisiekęs kovoti iki paskutinio atodūsio, drauge su žmona ir dviem ištikimais karininkais pasislėpė sunkiai prieinamose kalnų vietovėse.

Kaljao uoste Peru kapitonai įsakė įguloms palikti laivus ir padegė parako sandėlius, šitaip nuskandindami visą laivyną. Sprogimai pažadino Severą del Valję, tysantį operacinės kampe ant nešvaraus smėlio šalia kitų, kaip ir jis amputavimo kančią patyrusių vyrų. Kažkas jį buvo apklojęs antklode ir šalia padėjęs gertuvę su vandeniu. Jis ištiesė ranką, bet šitaip drebėjo, kad nesugebėjo atkimšti, tad tik prispaudė prie krūtinės ir tol vaitojo, kol jauna markitantė ją atkimšo ir prikišo prie išdžiūvusių lūpų. Išgėrė ligi dugno vienu matu, o paskiau, pamokytas moters, drauge su vyrais ištisus mėnesius dalyvavusios kare ir ne blogiau už gydytojus išmaniusios slaugyti sužeistuosius, susigrūdo į burną saują tabako lapų ir godžiai sukramtė, kad nuslopintų pooperacinio šoko spazmus. „Žudyti lengva, bet nelengva išgyventi, vaikeli. Jeigu nepasirūpinsi savimi, nė pats nepastebėsi, kaip nusineš tave mirtis“, – perspėjo markitantė. „Aš bijau“, – bandė pasakyti Severas, ji galbūt nesuprato, ką jis vapa, tačiau įspėjo, kad jis bijo, nusirišo nuo kaklo sidabrinį medalikėlį ir įspraudė jam į saują. „Tepadeda tau Švenčiausioji Mergelė“, – sukuždėjo ir prieš nueidama prisilenkusi pabučiavo į lūpas. Severas liko su

medalikėliu rankoje, vis dar jausdamas jos lūpų prisilietimą. Drebėjo danties ant danties nepataikydamas ir degdamas karščiu. Retkarčiais užsnūsdavo arba netekdavo sąmonės, o atsipeikėjęs kvaišdavo iš skausmo. Po kelių valandų sugrįžo ta pati juodakasė markitantė, davė jam sudrėkintų skiaučių, kad galėtų nusišluostyti prakaitą ir sukepusį kraują, alavinį dubenį kukurūzinės košės, kampelį sudžiūvusios duonos ir puodelį cikorijų kavos, tamsaus drungno skysčio, kurio jis net nebandė siektelėti, nes buvo per silpnas ir, be to, pykino širdį. Užsitraukė antklodę ant galvos ir, pasidavęs kančiai ir nevilčiai, ėmė graudžiai raudoti kaip mažas vaikas, kol galiausiai vėl užsnūdo. „Tu labai nukraujavai, sūnau, mirsi, jeigu nevalgysi“, – pažadinęs pasakė kapelionas, kuris vaikščiojo aplink guosdamas sužeistuosius ir teikdamas paskutinį patepimą mirštantiesiems. Severas del Valjė prisiminė, kad į karą ėjo mirti. Tokį tikslą turėjo, netekęs Lynos Somers, tačiau dabar, kai mirtis buvo čia, prilindusi prie jo kaip maitvanagis, laukdama progos kirsti paskutinį smūgį, viršų paėmė instinktyvus geismas gyventi. Noras išsigelbėti pranoko deginantį skausmą, kiaurai jį persmelkiantį nuo kojos iki menkiausio raumenėlio, pranoko abejones, nerimą ir siaubingą baimę. Jis suprato, jog trokšta anaiptol ne mirti tysodamas ant žemės – karštai visa esybe trokšta būti šiame pasaulyje, gyventi bet kokia kaina, bet koks, ir raišas, ir luošas, jog nėra nieko svarbesnio už gyvenimą. Kaip ir kiekvienas karys, žinojo, kad tik kas dešimtas amputuotasis, netekęs daug kraujo, išvengia gangrenos, kad neįmanoma nuo jos apsisaugoti, kad tai tiesiog laimės dalykas. Jis nutarė būti vienu iš tų laimingųjų. Pagalvojo, kad jo nuostabioji pusseserė Nivėja nusipelnė sveiko vyro, anaiptol ne luošio, nenorėjo, kad pamatytų jį paliegusį, jis negalėtų ištverti jos užuojautos. Vis dėlto užsimerkus mergina atsirasdavo greta, jis pamatydavo Nivėją, karo smurto ir pasaulio bjaurasties nepaliestą, palinkusią prie jo, protingu veidu, juodomis akimis ir šelmiška šypsena, ir jo puikybė iškart ištirpdavo kaip druska vandenyje. Jis nė kiek neabejojo, kad Nivėja jį mylės pusės kojos netekusį lygiai taip pat, kaip mylėjo anksčiau. Stip-

riai suspaudė rankoje šaukštą, stengdamasis nedrebėti, prisivertė išsižioti ir nurijo truputį tos pasišlykštėtinos kukurūzinės tyrės, jau atvėsusios ir musių nugultos.

Tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt pirmųjų metų sausį Čilės pulkai pergalingai įžygiavo į Limą ir bandė primesti taiką nugalėtai Peru. Nurimus pirmųjų savaičių nežabotai savivalei ir sumaiščiai, išpuikę nugalėtojai paliko dešimties tūkstančių vyrų kontingentą okupuotai šaliai valdyti, o kiti grįžo namo mėgautis pelnytais laurais, olimpiškai nepaisydami tūkstančių nugalėtų kareivių, pabėgusių į kalnus ir pasiryžusių toliau grumtis su priešu. Pergalė buvo tokia triuškinanti, jog generolams galvoje netilpo mintis, kad perujiečiai neduos jiems ramybės ištisus trejus metus. To atkaklaus pasipriešinimo įkvėpėjas buvo legendinis generolas Kaseresas, kuris, baisingai sužeistas ir per stebuklą išvengęs mirties, patraukė į kalnus įpūsti neblėstančios drąsos apdriskusiai vaiduoklių karių ir indėnų rekrūtų kariuomenei ir, stojęs jos priešaky, pradėjo nuožmų partizaninį karą, iš pasalų puldamas priešus ir stodamas su jais į trumpus mūšius. Kasereso kariai sudriskusiomis uniformomis, beveik basi, perbadėję ir pasiryžę grumtis iki paskutinio kraujo lašo, kovojo apsiginklavę peiliais, ietimis, vėzdais, akmenimis ir keliais senoviniais šautuvais, tačiau turėjo tą pranašumą, jog puikiai pažinojo vietovę. Gerai ginkluotam ir drausmingam priešui pulti patys pasirinkdavo mūšio lauką, nors dažnai stokodavo atsargų, nes tie skardūs uolėti kalnai labiau tiko kondorams. Kariai slapstydavosi snieguotose viršukalnėse, grotose ir giliuose slėniuose, vėjų perpučiamuose plokščiakalniuose, kur oras toks retas, o vienatvė tokia gūdi, jog ten išgyventi galėdavo tik jie, kalnėnai. Čiliečiams kareiviams sprogdavo ausų būgneliai, jie alpdavo nuo deguonies trūkumo, mirtinai sušaldavo lediniuose Andų tarpekliuose. Jie tik vargais negalais įmanydavo kopti į kalnus, nes neišlaikydavo širdis, tuo tarpu plokščiakalnių indėnai liuoksėdavo kaip lamos, užsikrovę ant pečių naštą, tolygią jų pačių svoriui, maitindamiesi aitria ereliena ir tolydžio kramtydami

gniūžtę žalių kokamedžio lapų. Trejus metus tęsėsi karas, – be paliaubų, be belaisvių, nusinešęs tūkstančius gyvybių. Perujiečių pajėgos laimėjo tik vieną mūšį atvirame lauke, užimdamos strategiškai nereikšmingą miestelį, ginamą septyniasdešimt septynių čiliečių karių, kone perdėm sergančių šiltine. Gynėjai turėjo tik po šimtą kulkų, tačiau taip narsiai grūmėsi ištisą naktį prieš šimtus kareivių ir indėnų, jog nykiu apyaušriu, kai gyvi liko vos trys šauliai, perujiečiai vadai ėmė juos maldauti pasiduoti, tardami sau, kad būtų niekšiška juos nužudyti. Jie nepasidavė, kovojo iki paskutiniosios ir žuvo su durtuvais rankose, visu balsu šaukdami savo tėvynės vardą. Su jais buvo trys moterys, kurias indėnų gauja nuvilko į krauju aplaistytos aikštės vidurį, išžagino ir sukapojo į gabalus. Viena jų bažnyčioje nakčia pagimdė, o jos vyras kovojo gatvėje, tačiau indėnai nužudė ir naujagimį. Jie išniekino lavonus, išskrodė ir išplėšė vidurius, o paskiau, kaip žmonės pasakojo Santjage, iškepė juos ant laužo ir suvalgė. Toks sužvėrėjimas nebuvo išimtis, tame partizaniniame kare žvėriškumu nenusileido nė viena pusė. Perujiečiai galutinai kapituliavo ir pasirašė taikos sutartį tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt trečiaisiais metais, po paskutinio mūšio ir Kasereso kariuomenės sutriuškinimo, kruvinų skerdynių durtuvais ir peiliais, kuriose galvą paguldė daugiau nei tūkstantis vyrų. Čilė atplėšė nuo Peru tris provincijas. Bolivija neteko vienintelio priėjimo prie jūros ir buvo priversta pasirašyti neribotas paliaubas, kurios tęsėsi dvidešimt metų, iki taikos sutarties pasirašymo.

Severas Del Valjė laivu parplaukė į Čilę drauge su tūkstančiais kitų sužeistųjų. Daugelis mirė paskubomis įrengtose lauko ligoninėse nuo gangrenos, šiltinės ar dizenterijos, o jį išgelbėjo iš mirties Nivėja: vos sužinojusi, kas atsitiko, susisiekė su dėde, ministru Vergara, ir tol neatlyžo, kol šis įsakė surasti Severą, išvežti iš ligoninės, kur pasibaisėtinomis sąlygomis drauge su juo kamavosi tūkstančiai sužeistųjų, ir pirmu laivu išsiųsti į Valparaisą. Taipgi dukterėčiai išrašė specialų leidimą į uosto sukarintą zoną ir priskyrė leitenantą, kad jai padėtų. Pamačiusi neštuvais iš laivo išnešamą Severą del Valję, jo nepažino: buvo pasibaisėtinas, sulysęs

dvidešimčia kilogramų, atrodė gyvas lavonas, pageltęs ir apžėlęs, kelias savaites nesiskutęs, išsprogusiomis lyg pamišėlio akimis. Nivėja įveikė pasibaisėjimą, sutelkusi tą pačią amazonės valią, kuri gelbėjo ją visais gyvenimo atvejais, ir linksmai su juo pasisveikino: „Sveikas gyvas, broliuk, kaip smagu tave matyti!“ Severas neišgalėjo jai atsakyti, tačiau taip apsidžiaugė ją išvydęs, jog rankomis užsidengė veidą, kad ji nepastebėtų jo ašarų. Leitenantas pasirūpino vežiku ir, vykdydamas gautus nurodymus, sužeistąjį ir Nivėją nuvežė tiesiai į ministro rūmus Vinja del Mare, kur jo žmona jau buvo paruošusi svečiui kambarį. „Vyras man sakė, vaikeli, kad gyvensi šičia tol, kol galėsi vaikščioti“, – pareiškė ji. Vergarų šeimos gydytojas griebėsi visų gydymo priemonių, stengdamasis pastatyti jį ant kojų, tačiau, po mėnesio pamačiusi, jog žaizda nerietėja ir Severas vis dar grumiasi su drugio priepuoliais, Nivėja suprato, kad jo dvasia neatsigauna nuo karo baisumų ir kad nuo visų kančių gali išgydyti tik meilė, ir ryžosi imtis kraštutinių priemonių.

– Prašysiu tėvus leidimo už tavęs tekėti, – pareiškė ji Severui.

– Aš mirštu, Nivėja, – atsiduso jis.

– Tu amžinai prasimanai kokį nors pasiteisinimą, Severai! Agonija dar niekad nėra sutrukdžiusi vedyboms.

– Tu nori likti našle net nepabuvusi žmona? Aš nenoriu, kad tau atsitiktų taip, kaip man atsitiko su Lyna.

– Aš nebūsiu našlė, nes tu nemirsi. Ar gali nuolankiai paprašyti mano rankos, broliuk? Pasakyti, pavyzdžiui, jog apie tokią žmoną svajojai visą gyvenimą, jog esu tavo angelas, tavo mūza ir panašiai? Na, sugalvok ką nors pagaliau! Pasakyk, kad negali be manęs gyventi, juk tiesa, ar ne? Man anaiptol ne taip jau smagu, draugaujant su tavimi, jaustis vienintele romantike!

– Tu išprotėjai, Nivėja. Juk nesu netgi tikras vyras, esu nelaimingas luošys.

– Ar, be kojos galo, tau dar ko nors trūksta? – paklausė ji susnerimusi.

– Tau atrodo, jog to maža?

– Jei visa kita vietoje, mano akimis žiūrint, Severai, tu netekai ne tiek jau daug, – nusijuokė ji.

– Tuomet, būk gera, tekėk už manęs, – sukuždėjo jis staiga palengvėjusia širdimi ir ašarų veržiama gerkle, dar per silpnas ją apkabinti.

– Neverk, broliuk, pabučiuok mane, tam kojos nereikia, – tarė ji palinkdama prie lovos lygiai taip pat, kaip dažnai jam vaidendavosi klejojant.

Po trijų dienų jiedu susituokė pačioje gražiausioje ministro rūmų svetainėje, trumpoje ceremonijoje dalyvaujant abiejų artimiesiems. Atsižvelgiant į aplinkybes, sutuoktuvės buvo uždaros, tačiau vien artimiausių giminių susirinko devyniasdešimt keturi svečiai. Perblyškęs ir sulysęs, nusiskutęs ir pasikirpęs *à la Byron*, Severas sėdėjo vežimėlyje su fraku auksinėmis sagomis, marškiniais kieta apykakle, pasirišęs šilkinį kaklaraištį. Nespėta Nivėjai pasiūti jaunosios suknios nei sukrauti atitinkamo kraičio, tačiau jos seserys ir pusseserės prikrovė pilnas skrynias staltiesių, paklodžių ir visokio labo, kurį pačios sau siuvinėjo metų metus. Ji vilkėjo dėdienės paskolinta balto atlaso suknele, o ant galvos turėjo jos perlais ir deimantais išpuoštą tiarą. Vestuvinėje nuotraukoje ji spindėte spindi šalia vyro, sėdinčio invalido vežimėlyje. Tą vakarą Severas nedalyvavo artimiausiems giminėms surengtose vaišėse, nes jautėsi pernelyg nuvargęs nuo tos dienos įspūdžių. Svečiams išsiskirsčius, dėdienė nuvedė Nivėją į jai paruoštą miegamąjį. „Man labai skaudu, kad pirmąją vedybų naktį turėsi praleisti va šitaip...“ – nukaitusi suvebleno geroji ponia. „Nesirūpink, dėdiene, pasiguosiu širdį kalbėdama rožinį“, – atsakė jaunoji. Ji palaukė, kol visi sumigs, o paskiau, įsitikinusi, jog visur ramu, tik sūrus jūrinis vėjas siaudžia sodo medžiuose, Nivėja atsikėlė vienais naktiniais marškiniais ir ilgais rūmų koridoriais nukūrė į Severo miegamąjį. Vienuolė, pasamdyta slaugyti ligonio, kietai miegojo išsipleikusi krėsle, tačiau Severas jos laukė. Ji prisidėjo pirštą prie lūpų, kad jis tylėtų, užgesino dujinę lempą ir įsliuogė į lovą.

Užaugusi senų pažiūrų šeimoje, kur niekada nebuvo kalbama apie kūno funkcijas, o juo labiau apie giminės pratęsimą, ir seserų vienuolių išauklėta, dvidešimtmetė Nivėja vis dėlto buvo karštos širdies ir geros atminties. Ji puikiai prisiminė slaptus žaidi-

mus su pusbroliu tamsiose pakampėse, Severo kūno formas, niekada nepatenkintą geismą, nuodėmės pagundą. Tuo metu juos tramdė drovumas ir baimė nusidėti, ir jiedu išlįsdavo iš draustinų užkaborių drebėdami, išsekę, degte degančiu kūnu. Visus tuos metus, kai jie gyveno toli vienas nuo kito, ji turėjo pakankamai laiko apmąstyti kiekvienai su pusbroliu praleistai akimirkai ir iš vaikystės smalsos išsiugdė tikrą meilę. Be to, ji pasinaudojo Chosė Fransisko Vergaros biblioteka, nes dėdė, liberalių ir pažangių pažiūrų žmogus, nepripažino jokių pažinimo apribojimų ir juo labiau nepakentė religinės cenzūros. Skirstydama mokslo, meno ir karybos knygas, Nivėja atsitiktinai sugebėjo atsirakinti slaptą stalčių ir aptiko nemenką kolekciją Bažnyčios draudžiamų romanų ir erotinių tekstų, taipgi smagų rinkinį japoniškų ir kiniškų piešinių – išžargas poreles, anatomiškai neįmanomomis pozomis galinčias sužadinti gašlą netgi asketui, o juo labiau tokios lakios vaizduotės moteriai kaip ji. Vis dėlto labiausiai pamokomi pasirodė tokios *Anonimės* pornografiniai romanai, labai prastai išversti iš anglų kalbos, kuriuos Nivėja išsinešdavo įsikišusi po vieną rankinukan, atidžiai perskaitydavo ir slapčia padėdavo atgal į vietą – beprasmiškas atsargumas, nes dėdė buvo užsiėmęs karo reikalais ir rūmuose bibliotekon niekas daugiau neidavo. Prisiskaičiusi tų knygų, ji kruopščiai apžiūrėjo savo kūną, išmoko seniausio žmonijos meno pradmenų ir pasiruošė tai dienai, kada galės praktiškai pritaikyti savo žinias. Savaime aišku, ji suprato, jog baisiai nusideda – malonumas visada esti nuodėmingas, – tačiau nutarė verčiau to neminėti nuodėmklausiui, nes, jos įsitikinimu, dėl to malonumo, kuriuo mėgavosi ir ketino mėgautis ateityje, buvo verta nepaisyti pragaro. Ji meldėsi, kad neištiktų staigi mirtis ir kad paskutinę valandą spėtų atlikti atgailą dėl tų saldžių valandėlių, patirtų beskaitant knygas. Jai niekad galvon neatėjo mintis, jog tos vienašalės pratybos kada nors gali mylimam žmogui grąžinti gyvybę, o juo labiau, jog jas pritaikys per tris metrus nuo miegančios vienuolės. Nuo pirmosios nakties su Severu Nivėja, eidama į savo miegamąjį, užsukdavo palinkėti vyrui labos nakties ir sykiu atnešdavo vienuolei puodelį karšto šokolado ir tešlainių. Į šoko-

ladą įpildavo gerą dozę valerijonų, kurios ganėtų ir kupranugariui užmigdyti. Severas del Valjė niekada nebūtų pagalvojęs, kad jo skaistuolė pusseserė gali prasimanyti tokių negirdėtų gudrybių. Kęsdamas skausmus, varstančius nupjautos kojos strampą, kamuojamas aukštos temperatūros, visiškai nusilpęs, norom nenorom turėjo tenkintis pasyviu vaidmeniu, tačiau trūkstamas išgales Nivėja su kaupu išlygindavo savo išmone ir supratingumu. Severas nė nenumanė apie tokius akrobatinius triukus ir neabejojo, kad jie neturi nieko bendra su krikščionybe, bet vis dėlto mėgavosi jais visa širdimi. Jei nebūtų Nivėjos pažinojęs nuo pat mažų dienų, ko gero, būtų pagalvojęs, kad pusseserė tobulinosi turkų seralyje, bet nors ir labai rūpėjo, kaip toji panelė išmoko visų tų gudrybių, jam užteko proto jos neklausinėti. Jausmų nešamas, jis nuolankiai plaukė pasroviui, kiek leido jėgos, atiduodamas paskutines dvasios spėkas. Jiedu glamonėdavosi po paklodėmis, išbandydami garbiojo karo ministro bibliotekos pornografų aprašytas padėtis ir, meilės bei geismo skatinami, patys prasimanydami naujų pozų, saugodamiesi liesti sutvarstytą bigę bei pažadinti krėsle knarkiančią vienuolę. Aušra užklupdavo juos vienas kito glėbyje, drebančius iš aistros, sulipusius lūpomis, alsuojančius tuo pačiu kvapu, ir, pirmiesiems ryto spinduliams prasismelkus pro langą, ji išsėlindavo lyg šešėlis į savo kambarį. Anų dienų žaidimai virto tikrais gašlumo maratonais: jie glėbesčiuodavosi neįstengdami pasisotinti, bučiuodavosi, laižydavosi, mylėdavosi visais įmanomais būdais akloje tamsoje ir kapų tyloje, slopindami atodūsius ir kandžiodami priegalvius, kad užgniaužtų goslumo džiugesį, tolydžio iškeliantį juos į padanges tomis pernelyg trumpomis naktimis. Laikas lėkte pralėkdavo: būdavo, vos tik Nivėja spėja lyg vaiduoklis įslinkti į Severo miegamąjį ir įsliuogti lovon – ir štai jau išaušta rytas. Nei vienas, nei kitas nesumerkdavo akių nė bluosto, bijodami veltui prarasti bent minutę tų palaimingų pasimatymų. Rytojaus dieną jis miegodavo lyg suvystytas iki vidurdienio, o ji keldavosi anksti ir mieguista darydavo tai, kas priklauso. Pavakariais Severas del Valjė ilsėdavosi terasoje, sėdėdamas invalido vežimėlyje grožėdavosi saulėlydžiu virš jūros, o žmona šalimais snū-

duriuodavo nerdama staltieseles. Kitiems matant, jie elgdavosi kaip brolis su seserim, nesiliesdavo ir beveik nežiūrėdavo vienas į kitą, tačiau aplink juos tvyrodavo nekantros prisodrinta atmosfera. Kiaurą dieną jie skaičiuodavo valandas, degdami nekantrumu ir laukdami tos akimirkos, kada vėl galės glėbesčiuotis lovoje. Tai, ką jiedu išdarinėdavo naktimis, pašiurpintų ir gydytoją, ir abi gimines, ir visus pažįstamus, jau nekalbant apie vienuolę. Tuo tarpu tėvai ir draugai nesiliovė žavėtis Nivėja, ta tyra katalike, pasmerkta platoniškai meilei, jos pasiaukojimu, ir Severu, kuris, gindamas tėvynę, neteko kojos ir sugriovė savo gyvenimą, jo dvasios stiprybe. Pulkai kūmučių plakė liežuviais, jog kovos lauke jis netekęs ne vien kojos, bet ir vyro įnagio. Vargšeliai, dūsavo jos nė neįtardamos, ką išdarinėja tie du begėdžiai. Ištisą savaitę nukenksminant vienuolę karštu šokoladu ir mylintis nelyginant egiptiečiams, žaizda surietėjo ir temperatūra nuslūgo. Po dviejų mėnesių Severas del Valjė vaikščiojo ramstydamasis kukiais ir jau kalbėjo apie medinę koją, o Nivėja tuo tarpu kūlius vertė pasislėpusi su vyru viename iš dvidešimt trijų dėdės rūmų vonios kambarių. Kai Nivėjai norom nenorom teko giminėms prisipažinti, kad ji nėščia, kilo tokia nuostaba, jog netgi imta kalbėti, kad ji pastojusi per stebuklą. Savaime suprantama, labiausiai piktinosi vienuolė, tačiau Severas su Nivėja visada įtardavo, jog, nors ir apkvaišinta gera doze valerijonų, šventoji moteriškė naudojasi proga šviestis: ji dėdavosi mieganti, kad galėtų mėgaudamasi juos stebėti. Ministras Vergara vienintelis suprato, kas atsitiko, ir skardžiu kvatojimu įvertino jaunosios poros išmonę. Kai Severas pradėjo po truputį vaikščioti su savo medine koja, o Nivėja jau nebegalėjo nuslėpti atsikišusio pilvo, jis padėjo jiems įsikurti kituose namuose ir Severui del Valjei parūpino darbo. „Šaliai ir liberalų partijai reikia tokių šaunuolių kaip tu“, – pareiškė jis, nors iš tikrųjų didžiausia šaunuolė buvo Nivėja.

Man neteko pamatyti senelio Felisiano Rodrigeso de Santa Kruso – jis mirė keli mėnesiai prieš man atsikeliant į jų namus. Jį

ištiko apopleksija užspringus elnienos paštetu ir prancūzišku raudonuoju vynu per banketą savo namuose Nobhile. Svečiai prišokę jį pakėlė nuo grindų ir leisgyvį paguldė ant sofos, o Paulina del Valjė, padėjusi jo dailią arabų princo galvą sau ant kelių, stengėsi jį padrąsinti kartodama: „Nemirk, Felisianai, juk žinai, kad našlių niekas nekviečia į svečius... Na, kvėpuok! Jeigu kvėpuosi, prižadu, jog šiandien pat nuimsiu skląstį nuo miegamojo durų". Pasak žmonių, Felisianas net nespėjo šyptelėti – sprogo širdis. Esu mačiusi daug to linksmo ir tvirto čiliečio paveikslų, todėl nesunku jį įsivaizduoti gyvą – jis niekur nepozuoja nei dailininkams, nei fotografams, visada atrodo lyg užkluptas iš netyčių. Juokdavosi išsiepęs ryklio dantis, kalbėdamas mostaguodavo rankomis, vaikščiodavo smagiais ir tvirtais pirato žingsniais. Jam mirus, Paulina del Valjė visai sugriuvo: puolė į tokią neviltį, jog nedalyvavo nei vyro laidotuvėse, nei gausybėje iškilmių, kuriomis jį pagerbė miestas. Kadangi visi trys sūnūs buvo išvykę, rūpintis laidotuvėmis teko rūmininkui Viljamsui ir šeimos advokatams. Du vyresnieji sūnūs atvažiavo po kelių savaičių, tačiau Matijas tuo metu viešėjo Vokietijoje ir, prasimesdamas prasta sveikata, neatvyko paguosti motinos. Pirmą kartą gyvenime Paulina nustojo rūpintis savo išvaizda, valgyti ir domėtis sąskaitybos knygomis, nenorėjo niekur eiti ir kiauras dienas tysojo savo lovoje. Nepageidavo, kad kas nors ją pamatytų tokią. Girdėjo ją raudant tik kambarinės ir Viljamsas, kuris, dėdamasis nieko nepastebįs, stengėsi laikytis per pagarbų atstumą, kad prireikus galėtų jai padėti. Vieną pavakarę ji stabtelėjo priešais didelį veidrodį auksuotais rėmais, užimantį pusę vonios kambario sienos, ir pamatė, kuo pavirto: stora nevalyva ragana žilais gaurais apvainikuota vėžlio galvele. Sukliko pasibaisėjusi. Nė vienas vyras pasaulyje – o juo labiau Felisianas – nevertas tokio pasiaukojimo, nutarė ji. Buvo nugrimzdusi į pat dugną, dabar reikėjo atsispirti ir išnerti į paviršių. Ji paskambino varpeliu šaukdama savo kambarines ir paliepė padėti jai nusimaudyti ir pakviesti jos kirpėją. Tą dieną ji tvirtai nutarė baigti gedėti, o širdį pasiguosti kalnais gardėsių ir ilgomis valandomis vonioje. Vakaras paprastai ją užklupdavo pilna burna plūduriuojančią vonioje, ta-

čiau verkti ji jau nebeverkė. Per Kalėdų šventes ji ištrūko iš savo kalėjimo papilnėjusi keliais kilogramais ir puikiausiai atsigavusi ir stebėdamasi pamatė, jog pasaulis sukasi, kaip sukęsis, ir niekas jos nepasigenda, todėl pasiryžo kaip galima greičiau atsistoti ant kojų. Neleisianti, kad visi ją pamirštų, nutarė, ji ką tik įžengė į septintą dešimtį ir ketino gyventi dar trisdešimt metų bent jau vien dėl to, kad galėtų pakankinti kitus. Gedėsianti kelis mėnesius pagerbdama Felisianą, tačiau anaiptol nepageidaujanti tapti viena tų našlių graikių, visam gyvenimui pasilaidojančių po juodais rūbais. Ji ėmė galvoti apie naują pastelinių spalvų garderobą ateinantiems metams ir pramoginę kelionę į Europą. Ji visada svajojo nuvažiuoti į Egiptą, tačiau Felisianas atremdavo, jog tai smėlynų ir mumijų kraštas, jau trys tūkstančiai metų, kai ten nieko įdomaus nevyksta. Dabar, likusi viena, ji būtų galėjusi įkūnyti šią svajonę. Vis dėlto labai greitai suprato, kaip pasikeitė jos gyvenimas ir kaip menkai ją vertina San Francisko rinktinė visuomenė: visas jos turtas negalėjo išlyginti ispaniškos kilmės ir virėjos tarties. Kaip ji juokavo, niekas jos nebekvietė į svečius, jau nebe pirmoji gaudavo pakvietimą į kokias iškilmes, niekas jos nebeprašė dalyvauti atidarant ligoninę ar atidengiant paminklą, jos pavardė dingo iš aukštuomenės apžvalgų, o operoje tik vienas kitas jai linktelėdavo galva. Ji atsidūrė už visuomenės ribų. Kita vertus, ji suvokė, jog labai sunku deramai tvarkyti reikalus: mirus vyrui, niekas jai nebeatstovavo finansiniuose sluoksniuose. Kruopščiai apskaičiavusi visas pajamas ir išlaidas, sumetė, jog trys sūnūs švaisto pinigus kur kas greičiau, negu ji sugeba uždirbti, skolos auga, o Felisianas prieš mirtį, nepasitaręs su ja, padarė keletą nevykusių investicijų. Pasirodo, ji buvo ne tokia jau turtinga, kaip manė, tačiau vis dėlto anaiptol nesijautė priremta prie sienos. Pasišaukė Viljamsą ir įsakė pakviesti dekoratorių svetainėms atnaujinti, virėją, nes ketinanti prieš Naujus metus surengti keletą pokylių, kelionių agentą pokalbiui apie Egiptą ir siuvėją naujiems tualetams aptarti. Šitaip jai stengiantis kraštutinėmis priemonėmis nuvaikyti našlystės siaubą, namuose pasirodė mergytė balto poplino suknele, nėriniuota kepuraite ir lakiniais bateliais, vedama mo-

ters gedulo drabužiu. Tai buvo Eliza Somers ir jos dukraitė Aurora, kurių Paulina nebuvo mačiusi ištisus penkerius metus.

– Atvedu jums mažylę, Paulina, kaip jūs ir pageidavote, – liūdnai tarė Eliza.

– Dieve mano, kas atsitiko? – paklausė Paulina, vargais negalais atitokėjusi iš nuostabos.

– Mirė mano vyras.

– Vadinasi, dabar mudvi abi našlės... – sukuždėjo Paulina.

Eliza Somers paaiškino, jog nebegalėsianti rūpintis dukraite, nes, kaip žadėjusi, privalanti į Kiniją nugabenti Tao Čieno kūną. Paulina del Valjė pašaukė Viljamsą, liepė nuvesti mergytę į sodą ir, kol jiedvi kalbėsis, parodyti karališkuosius povus.

– Kada ketinate grįžti, Eliza? – paklausė Paulina.

– Galimas daiktas, kelionė užtruks labai ilgai.

– Aš nenoriu prisirišti prie mergytės, o po kelių mėnesių ją sugrąžinti. Man plyš širdis.

– Prižadu, Paulina, jog nieko panašaus neatsitiks. Jūs galite mano dukraitei pasiūlyti kur kas geresnį gyvenimą nei aš. Aš esu kaip dvasia be vietos. Mirus Tao, nebėra prasmės gyventi kinų kvartale, tačiau aš nepritampu nė prie amerikiečių, o ir Čilėje neturiu ką veikti. Esu svetima visur, bet noriu, kad Lai Ming turėtų gentis, giminę, gautų išsimokslinimą. Tuo rūpintis priklauso teisėtam jos tėvui Severui del Valjei, tačiau jis labai toli ir turi kitų vaikų. Kadangi jūs pageidavote auginti mažylę, aš pagalvojau...

– Ir labai gerai padarėte, Eliza! – nutraukė ją Paulina.

Paulina del Valjė išklausė iki galo Elizos Somers tragediją ir iškvotė viską apie Aurorą, taipgi susižinojo, kokį vaidmenį jos gyvenime atliko Severas del Valjė. Taip bešnekučiuojant nejučia išgaravo jos pagieža ir puikybė, susijaudinusi ji apkabino tą moterį, kurią ne per seniausiai laikė savo kruvina prieše, dėkodama už tai, jog ši, neįtikėtinai taurių ketinimų skatinama, patiki jai savo dukraitę, ir prisiekė būsianti tikra močiutė, aišku, ne tokia gera, kokie buvo jiedu su Tao Čienu, tačiau pasirengusi paaukoti paskutines savo gyvenimo dienas, kad tik Aurora būtų laiminga. Tai būsianti josios pirmoji užduotis šioje žemėje.

– Lai Ming – protinga mergaitė. Praeis dar kiek laiko, ir ji ims klausinėti, kas yra jos tėvas. Dar visai neseniai ji buvo įsitikinusi, kad jos tėvas, senelis, geriausias draugas ir Dievas yra tas pats asmuo: Tao Čienas, – tarė Eliza.

– O ką, jūsų nuomone, aš turėčiau sakyti, jeigu ji ims klausinėti?

– Sakykite tiesą, ją paprastai lengviausia suvokti, – patarė Eliza.

– Jog mano sūnus Matijas – jos biologinis tėvas, o sūnėnas Severas – teisėtas tėvas?

– O kodėl gi ne? Ir dar pasakykite, kad jos motina buvo Lyna Somers, gera ir graži mergina, – neryžtingai pridūrė Eliza.

Abi močiutės tuojau pat sutarė, jog nevalia daugiau dukraitei maišyti proto – verčiau reikia ją visiškai atskirti nuo giminių iš motinos pusės, kad niekada nebekalbėtų kiniškai ir nebesusiliestų su praeitimi. Jų supratimu, penkerių metų vaikas dar menkai ką suvokia, tad ilgainiui mažylė Lai Ming pamiršianti savo kūdikystę ir patirtus sukrėtimus. Eliza Somers pasižadėjo niekada nebandyti kaip nors susisiekti su dukraite, o Paulina del Valjė – mylėti ją ne ką mažiau, nei būtų mylėjusi tuomet, kai jos troško ir negavo. Jiedvi skubotai apsikabino atsisveikindamos, ir Eliza išėjo pro galines duris, kad nepamatytų dukraitė.

Man labai gaila, kad tos dvi geraširdės ponios, mano močiutės Eliza Somers ir Paulina del Valjė, manęs neatsiklausdamos nusprendė mano likimą. Lygiai taip pat ryžtingai, kaip aštuoniolikos metų skusta galva pabėgo iš vienuolyno pas sužadėtinį, o dvidešimt aštuonerių susikrovė turtą laivu gabendama priešistorinių laikų ledus, mano močiutė Paulina stengėsi iš paskutiniųjų ištrinti visus prisiminimus apie mano kilmę. Ir jai būtų pasisekę, jei paskutinę akimirką likimo valia nebūtų iširę visi jos planai. Puikiai prisimenu savo pirmuosius įspūdžius. Lyg dabar matau, kaip įeinu į rūmus, užtupdytus ant kalvos, pėdinu per sodus pro veidrodinius tvenkinius ir apkarpytus krūmus, lyg dabar matau marmurinius laiptus su natūralaus didumo bronziniais liūtais iš abiejų pusių, tamsaus medžio dvivėres duris ir neapžvelgiamą vesti-

biulį, apšviestą pro didingo kupolo vitražus krintančios šviesos. Niekad nebuvau regėjusi ko nors panašaus, jaučiausi kaip užkerėta ir podraug pilna baimės. Netrukus atsidūriau prieš paauksuotą krėslą, kuriame lyg karalienė soste sėdėjo Paulina del Valjė. Kadangi dažnai matydavau ją sėdint tame krėsle, man nesunku ją įsivaizduoti tokią, kokia ji buvo tą pirmąją dieną: apsikarsčiusi brangenybėmis, apsisiautusi tieka audinių, kurių pakaktų užuolaidoms pasiūti, atrodė įspūdingai. Palyginti su ja, visa kita aplink blanko. Elegantiška iš prigimties, ji kalbėjo melodingu balsu, turėjo lygius baltutėlius dantis – dėtinę porceliano plokštę. Tuo metu, be abejo, buvo pražilusi, tačiau dažėsi kaštonine spalva – tokia, kokie buvo jos plaukai jaunystėje, o kad jų būtų daugiau, taip sumaniai kaišėsi dirbtinėmis sruogomis, jog jų kupeta ant galvos panėšėjo į bokštą. Kaip gyva nebuvau mačiusi tokio sudėjimo moters, taip tobulai atitinkančios namų didumo ir prašmatnumo. Dabar, kai pagaliau žinau, kas atsitiko tomis dienomis, suprantu, jog anaiptol ne vien didingoji močiutė sukėlė man tokį siaubą: vedama į tuos namus, nešiausi tvirtai nusitvėrusi ne tik lagaminėlį ir kinišką lėlę – mane lydėjo baimė. Aprodęs sodą ir milžiniškame tuščiame valgomajame pavaišinęs dubenėliu ledų, Viljamsas mane nuvedė į akvarelių svetainę, kur, kaip tikėjausi, manęs turėjo laukti močiutė Eliza, tačiau vietoj jos pamačiau Pauliną del Valję – ji atsargiai priėjo, lyg bandydama pagauti baikščią katę, ir pasakė, jog labai mane myli ir jog nuo šiol aš gyvensianti tuose dideliuose namuose ir turėsianti daug lėlių, taipgi ponį ir mažą karietaitę.

– Aš esu tavo močiutė, – tarė ji.

– O kur mano tikroji močiutė? – paklausiau aš.

– Aš esu tavo tikroji močiutė, Aurora. Kita močiutė išvyko į ilgą kelionę, – paaiškino Paulina.

Puoliau bėgti, lėkte perlėkiau vestibiulį su kupolu, pasiklydau bibliotekoje, įšokau į valgomąjį ir palindau po stalu, o ten susigūžiau į kamuoliuką, iš siaubo netekusi žado. Tai buvo milžiniškas, nepajudinamas stalas žalio marmuro viršumi ir kariatidžių formos raižytomis kojomis. Netrukus dviejų tarnų lydimi atėjo Pau-

lina del Valjė ir Viljamsas, pasiryžę kuo nors mane sugundyti, tačiau kiekvieną syk, kai tik kas nors arčiau prikišdavo ranką, atšokdavau kaip žebenkštis. „Duokite jai ramybę, ponia, ji išlįs pati“, – patarė Viljamsas, tačiau bėgo valandos, o aš vis užsispyrusi tupėjau po stalu, tad tarnai man atnešė dar vieną dubenėlį ledų, priegalvį ir antklodę. „Ištrauksime ją, kai užmigs“, – pasakė Paulina del Valjė, bet aš neužmigau, priešingai, pritūpusi nusišlapinau ant grindų, puikiai suvokdama, jog negerai darau, bet bijojau eiti ieškoti tualeto. Glūdėjau pastalėje ir tada, kai Paulina vakarieniavo; iš savo slaptavietės mačiau jos storas, išbrinkusias kojas, vos telpančias į atlasinius batelius, ir valgius nešiojančių tarnų juodas kelnes. Dusyk ji pamerkė man, vargais negalais pasilenkusi, ir aš iškart įsikniaubdavau į kelius. Vos tvėriau iš nuovargio, baisiai norėjau valgyti ir nueiti į tualetą, bet puikybe nenusileidau Paulinai del Valjei ir taip lengvai nepasidaviau. Ilgai netrukus Viljamsas pakišo dar vieną dubenėlį su ledais, tešlainių ir didelį gabalą šokoladinio pyrago. Palaukiau, kol jis nueis, ir, pasijutusi saugi, siektelėjau skanėstų, bet vos ištiesiau ranką, rūmininkas patraukė virvele parištą padėklą. Kai pagaliau man pavyko nutverti tešlainį, pasijutau išlindusi iš pastalės, bet valgomajame nebuvo nė gyvos dvasios, tad ėmiau kuo ramiausiai doroti gardumynus, o vos išgirdusi bruzdesį, niurktelėjau atgal savo slėptuvėn. Ta pati scena pasikartojo po kelių valandų, paryčiais, ir, sekdama paskui šliaužiantį padėklą, galiausiai atsidūriau prie durų, kur Paulina del Valjė nutykojusi padavė man į rankas gelsvą šunytį.

– Še, čia tau, Aurora. Tas šunytis irgi vienišas ir bailus, – tarė ji.

– Aš vardu Lai Ming.

– Tu esi Aurora del Valjė, – tvirtai pareiškė ji.

– Kur tualetas? – suglaudusi kojas, paklausiau pakuždomis.

Taip užsimezgė mano santykiai su likimo duota galiūne močiute. Ji mane įkurdino kambaryje greta savo miegamojo ir leido miegoti drauge su šunyčiu, kurį pavadinau *Karamele*, nes buvo tokios pat spalvos. Vidurnaktį pabudau susapnavusi baisų sapną – vaikus juodomis pižamomis ir nė nesvarstydama puoliau tekina į legendinę Paulinos del Valjės lovą, kaip kitados kiekvieną rytą ner-

davau pas senelį, kad mane papopintų. Buvau pripratusi prie stiprių ir švelnių Tao Čieno rankų, niekas man nesuteikdavo tokios ramybės, kaip dvelkiantis nuo jo jūros kvapas ir srautas meilių žodžių, kuriuos man kiniškai kuždėdavo per miegus. Aš nežinojau, jog vaikams apskritai nevalia peržengti suaugusiųjų kambario slenksčio, o juo labiau lįsti į lovą: augau nuolat jausdama artimo kūno šilumą, seneliai iš motinos pusės mane bučiuodavo ir liūliuodavo kiek gana, tik jų glėbyje rasdavau paguodą ir nusiramindavau. Pamačiusi, kad lendu į lovą, Paulina del Valjė pasipiktinusi mane nuvarė šalin, bet aš ėmiau patyliukais inkšti, pritariant šunyčiui, ir, matyt, mudu atrodėme taip gailiai, kad ji pamojo mums prieiti. Įšokau į jos lovą ir visa galva palindau po paklodėmis. Ko gero, iškart užmigau, šiaip ar taip, pasibudau įsikniaubusi į gardenijomis kvepiančias jos dideles krūtis su šunyčiu prie kojų. Pabudusi tarp delfinų ir najadžių, pirmiausia paklausiau, kur mano seneliai Eliza ir Tao. Ieškojau jų po visus namus ir sodus, paskiau atsitūpiau prie durų ir ėmiau laukti, kada jie ateis manęs atsiimti. Ta pati scena kartojosi visą savaitę, nors ir kaip mane paikino Paulina, apipildama dovanomis ir vedžiodama pasivaikščioti. Šeštadienį pabėgau. Aš niekada nevaikščiodavau viena gatvėmis ir nemokėjau orientuotis, tačiau, paklusdama instinktui, leidausi pakalnėn, priėjau San Francisko centrą, ten kelias valandas slampinėjau sutrikusi, kol pastebėjau du kinus, traukiančius nešvarių skalbinių prikrautą vežimėlį, ir per pagarbų atstumą nusekiau įkandin, nes buvo panašūs į dėdę Laimį. Jie ėjo į kinų kvartalą – ten buvo visos miesto skalbyklos, – ir, atsidūrusi tame taip gerai pažįstamame kvartale, iškart pasijutau saugi, nors nežinojau nei senelių adreso, nei gatvių pavadinimų. Buvau nedrąsi ir bijojau prašyti pagalbos, tad ėjau akiplotu, masinama valgių kvapsnių, kalbos skambumo ir šimtų krautuvėlių, kurias tiek kartų apvaikščiojau įsikibusi seneliui Tao Čienui į ranką. Vienu tarpu, nuovargio priveikta, atsisėdau ant sukrypusio namo slenksčio ir užsnūdau. Pabudau timptelėta už pakarpos, išgirdau kažką niurzgiant ir pamačiau senę vidury kaktos plonais anglies brūkšniais nupieštais antakiais, tarytum su kauke. Suklikau išsigandusi, tačiau buvo

jau per vėlu sprukti, nes ji laikė mane nutvėrusi abiem rankomis. Aš spardžiausi kaip įmanydama, bet ji nešte įnešė mane į dvokiantį užkaborį ir užrakino. Ten tvyrojo tokia smarvė, jog, matyt, dar prisidėjus alkiui ir baimei, man pasidarė taip bloga, kad ėmiau vemti. Neturėjau nė menkiausio supratimo, kur esu. Kai tik nustojo pykinti, iš visos gerklės ėmiau šauktis senelio, tuomet grįžo moteriškė, skėlė man porą tokių antausių, jog atėmė žadą; manęs niekas ligi tol nemušė, ir, man regis, nutilau veikiau iš nuostabos negu iš skausmo. Kantono tartimi ji man liepė užsičiaupti, kitaip nuplaksianti bambukine lazdele, paskiau mane nurengė, kruopščiai apžiūrėjo – ypač burną, ausis ir lytinius organus, aprengė švariais marškiniais, o nešvarius drabužius išnešė. Ir vėl likau viena tame užkaboryje, kur vis labiau temo, tolydžio gęstant blausiai šviesai, krintančiai pro vienintelę ventiliacijos angą.

Man regis, tas nuotykis mane labai paveikė, nes prabėgo dvidešimt metų, o mane vis dar ima krėsti šiurpas, kai prisimenu tas begalines valandas. Tuo metu kinų kvartale niekada nepasitaikydavo vienišų mergaičių, artimieji nenuleisdavo nuo jų akies, nes apsižioplinus jos beregint dingdavo vaikų prostitucijos akivare. Aš buvau dar per maža, tačiau prekeiviai dažnai grobdavo arba pirkdavo mano amžiaus vaikus, norėdami nuo pat mažens išmokyti juos visokiausių šlykštybių. Moteriškė grįžo po kelių valandų, kai buvo jau visiškai tamsu, lydima jaunesnio vyriškio. Jie mane apžiūrėjo, pasišviesdami lempa, paskiau įniko karštai ginčytis savo kalba, ir, nors aš supratau žodžius, ne kažin ką pagavau, nes buvau nusikamavusi ir nei gyva, nei mirusi iš baimės. Man pasirodė, jog jie kelis kartus minėjo senelį Tao Čieną. Jie išėjo, ir, vėl likusi viena, dar nežinia kiek laiko drebėjau iš baimės ir šalčio. Pagaliau durys atsidarė iš naujo, mane apžilpino lempos šviesa, išgirdau kiniškai save šaukiant vardu – Lai Ming ir atpažinau nepamėgdžiojamą dėdės Laimio balsą. Jis griebė mane ant rankų, ir daugiau nieko nebeprisimenu, nes apkvaitau iš laimės. Nebeprisimenu nei kelionės karieta, nei tos akimirkos, kai vėl atsidūriau Nob-hile prieš savo močiutę Pauliną. Nebeprisimenu nė kas dėjosi vėliau, nes kelias savaites sirgau raupais ir labai prastai jaučiausi;

tai buvo miglotas metas, pilnas gausybės permainų ir prieštaringų įspūdžių.

Dabar, sumegzdama padrikus savo praeities galus, galiu tvirtai pasakyti, jog mane išgelbėjo mano dėdės Laimio laiminga žvaigždė. Moteriškė, pagrobusi mane gatvėje, nuėjo pasitarti su savo *tongo* atstovu, nes kinų kvartale nieko negalėjo įvykti gaujai nežinant ir nepritariant. Visa bendruomenė priklausė įvairiems *tongams*. Tai buvo uždaros ir fanatiškos brolijos, reikalavusios visiško paklusnumo ir duoklių mainais į apsaugą, įdarbinimą ir pažadą mirus Jungtinėse Valstijose pargabenti kūną į Kiniją. Tas vyriškis ne kartą mane matė einant įsikibus į senelio ranką ir laimingo atsitiktinumo dėka priklausė tam pačiam *tongui,* kaip ir Tao Čienas. Jis ir pranešė mano dėdei, kad aš esu čia. Iš pradžių Laimis ketino mane parsivesti namo ir patikėti savo jaunai žmonai, ką tik pagal katalogą parsisiųsdintai iš Kinijos, tačiau persigalvojo taręs sau, jog reikia laikytis tėvų nurodymų. Atidavusi mane Paulinai del Valjei, Eliza išsivežė vyro kūną ketindama jį palaidoti Honkonge. Jiedu su Tao Čienu amžinai tvirtindavo, jog kinų kvartalas man per ankštas, jog man reikia suleisti šaknis Jungtinėse Valstijose. Laimis Čienas nepritarė tokiam požiūriui, tačiau negalėjo nepaisyti tėvų valios, todėl mano pagrobėjams sumokėjo atitinkamą sumą ir nuvedė mane atgal pas Pauliną del Valję. Pamačiau jį tik po dvidešimties metų, grįžusi pasitikslinti kai kurių savo gyvenimo detalių.

Išpuikėliai seneliai iš tėvo pusės nugyveno San Franciske trisdešimt šešerius metus nepalikdami beveik jokio ženklo. Grįžau ieškoti jų pėdsakų. Namas Nobhile dabar paverstas viešbučiu, ir niekas nebeprisimena jo pirmųjų šeimininkų. Bibliotekoje sklaidydama senus laikraščius, aukštuomenės gyvenimo apžvalgose aptikau gausybę užuominų apie senelius, taipgi Respublikos statulos istoriją ir savo motinos vardą. Be to, radau trumpą straipsnelį apie senelio Tao Čieno mirtį, liaupsinantį tokio Jakobo Frimonto parašytą nekrologą, ir Medikų draugijos užuojautą, kurioje *džongi*

Tao Čienui taipgi reiškiama padėka už indėlį į Vakarų mediciną. Tai išimtis, nes kinai tuo metu gyveno beveik nepastebimai, gyveno ir mirė amerikiečių visuomenės užribyje, tačiau Tao Čieno autoritetas prašoko kinų kvartalo ir San Francisko ribas ir pasiekė Angliją, kur *džong i* skaitė paskaitas apie akupunktūrą. Jeigu nebūtų išlikę tų rašytinių liudijimų, diduma šios istorijos veikėjų būtų dingę, užmiršties viesulo nupūsti.

Mano iškyla į kinų kvartalą ieškoti senelių buvo viena priežasčių, paskatinusių Pauliną del Valję grįžti į Čilę. Ji puikiai suprato, jog nei prašmatniais pokyliais, nei kitokiais pinigų švaistymais nebesusigrąžins visuomeninės padėties, kurią turėjo vyrui gyvam esant. Ji seno vieniša, toli nuo sūnų, giminių, gimtosios kalbos ir tėvynės. Likusių pinigų neužteko laikytis įprasto gyvenimo būdo keturiasdešimt penkių kambarių name, tačiau Čilėje, kur viskas daugelį kartų pigiau, tai buvo nesuskaitomas turtas. Be kita ko, jai atiteko keistuolė dukraitė, kurią, jos manymu, reikėjo atkirsti nuo kiniškos praeities, kad iš jos išaugtų padori panelė čilietė. Baimindamasi, kad aš galiu iš naujo pabėgti, Paulina nusisamdė auklę anglę, kad toji dieną ir naktį nenuleistų nuo manęs akies. Atsisakė numatytos kelionės į Egiptą ir Naujųjų metų pokylių, tačiau skubino siūti naująjį garderobą ir ėmė tolygiai skirstyti pinigus tarp Jungtinių Valstijų ir Anglijos bankų, siųsdama į Čilę tik tiek, kiek būtina įsikūrimui, nes politinė padėtis šalyje jai atrodė netvirta. Parašė ilgą susitaikymo laišką sūnėnui Severui del Valjei, papasakojo jam, kas atsitikę Tao Čienui ir kad Eliza Somers nutarusi jai patikėti dukraitę, taip pat nuosekliai paaiškino, kaip naudinga būsią mergaitei, jeigu ją auginsianti ji, Paulina del Valjė. Severas del Valjė sutiko su tetos išdėstytais samprotavimais, juo labiau kad turėjo jau du vaikus ir jo žmona laukėsi trečio, tačiau atsisakė suteikti įstatyminės globėjos teises, kaip ji to pageidavo.

Paulinos advokatai padėjo išsiaiškinti finansinę padėtį ir parduoti namą, tuo tarpu rūmininkas Viljamsas rūpinosi praktiškais dalykais: ruošė šeimos persikėlimą į pietų žemyną ir pakavo visą šeimininkės turtą, nes ji nieko nenorėjo parduoti, idant pikti liežuviai nepaskleistų gandų, jog išsiparduodanti bėdos spiriama. Kaip

ir buvo numatyta, laivu su Paulina turėjau plaukti aš su aukle angle ir dar keli patikimi tarnai, o Viljamsas tuo tarpu privalėjo išsiųsti Čilėn visą labą ir, svarais sterlingų gavęs padorų atsidėkojimą, gyventi kaip tinkamas. Tai buvo paskutinis jo ponios ir šeimininkės pavedimas. Savaitė prieš išvykimą rūmininkas pasiprašė pokalbio akis į akį.

– Atsiprašau, ponia, ar galiu paklausti, kuo gi taip prasikaltau, kad netekau jūsų malonės?

– Ką jūs šnekate, Viljamsai! Juk žinote, kaip aš jus vertinu ir kaip džiaugiuosi jūsų paslaugomis.

– Ir vis dėlto nepageidaujate manęs vežtis į Čilę...

– Klausykit, dėl Dievo meilės! Man tokia mintis neatėjo į galvą. Ką galėtų veikti Čilėje britas rūmininkas? Toje šalyje tokių stačiai nėra. Visi juoktųsi iš manęs ir jūsų. Ar jūs žiūrėjote į žemėlapį? Ta šalis tokia tolima, niekas ten nekalba angliškai, jums būtų nelabai malonu ten gyventi. Aš negaliu reikalauti iš jūsų tokios aukos, Viljamsai.

– Tiesą pasakius, ponia, skirtis su jumis man atrodo dar didesnė auka.

Paulina del Valjė pažvelgė į savo tarnautoją iš nuostabos išplėtusi akis. Pirmą kartą gyvenime ji suvokė, jog Viljamsas yra anaiptol ne vien automatas su fraku ir baltomis pirštinėmis. Ji pamatė plačiapetį malonaus veido penkiasdešimties metų vyriškį skvarbiu žvilgsniu ir vešliais pipirų spalvos plaukais, stipriomis kroviko rankomis ir pageltusiais nuo nikotino dantimis, nors niekada nebuvo mačiusi rūkant ar spjaudant tabaką. Jiedu gana ilgai tylėjo netardami nė žodžio: ji žiūrėjo į jį įsispyrusi, o jis stovėjo kaip niekur nieko, atremdamas jos žvilgsnį.

– Ponia, aš pastebėjau, jog našlystė sudaro jums kurių ne kurių sunkumų, – galiausiai tarė Viljamsas, kaip kad buvo pratęs, savo netiesiogine kalba.

– Teikiatės juokauti? – šypsodamasi atsiliepė Paulina.

– Neturiu nė mažiausio ketinimo, ponia.

– Aha! – nutęsė ji mąstydama, ką reiškia ilga pauzė prieš rūmininko atsakymą.

– Matyt, jums nelabai aišku, ką aš turiu galvoje, – pridūrė jis.

– Tarkime, kad jums pavyko mane sudominti, Viljamsai.

– Kadangi aš negaliu važiuoti Čilėn kaip rūmininkas, galimas daiktas, būtų visai nebloga mintis važiuoti kaip vyrui.

Paulinai del Valjei pasirodė, jog žemė veriasi po jos kojomis, ir ji drauge su krėslu ir visa kita smenga į pačius žemės vidurius. Pirmiausia jai dingtelėjo, kad tam žmogui protas pasimaišė, kitaip sunku buvo paaiškinti jo žodžius, tačiau, matydama rūmininko orumą ir ramybę, susitvardė neišrėžusi užgaulių žodžių, jau benusprūstančių nuo liežuvio.

– Ar nepageidautumėte išklausyti mano minčių, ponia? – toliau kalbėjo Viljamsas. – Savaime suprantama, jausminiu požiūriu aš neketinu naudotis vyro teise. Taip pat nesikėsinu į jūsų turtą, kuris liks neliečiamas, jums atlikus visus reikiamus teisinius formalumus. Mano vaidmuo šalia jūsų nė kiek nepasikeis: stengsiuos kaip galima apdairiau jums padėti, kuo įmanydamas. Man rodos, Čilėje, kaip ir visur kitur, vienišai moteriai tenka susidurti su begale sunkumų. Man būtų didelė garbė jumis rūpintis.

– O ką jūs laimėtumėte iš to keisto sandėrio? – paklausė Paulina, nepajėgdama nuslėpti kandaus tono.

– Viena vertus, laimėčiau pagarbą. Antra vertus, prisipažįstu, jog nuo tos dienos, kai jūs nutarėte išvykti, man neduoda ramybės mintis, jog daugiau jūsų nebematysiu. Praleidau prie jūsų pusę gyvenimo ir pripratau.

Paulina vėl ilgokai patylėjo, mintyse svarstydama keistą savo tarnautojo pasiūlymą. Šitaip suformuluotas, tai buvo geras sandėris, pravartus abiem pusėms: jis naudotųsi aukšto lygio gyvenimo privalumais, kurie kitokiomis aplinkybėmis būtų jam neprieinami, ji turėtų pašonėje prakilnios išvaizdos vyrą. Tiesą pasakius, jis atrodė tikras britų aukštuomenės žmogus. Vien įsivaizdavusi, kaip išsižios visi giminės Čilėje ir kaip jai pavydės seserys, ji neištvėrusi nusikvatojo.

– Jūs mažų mažiausia dešimčia metų jaunesnis ir trisdešimčia kilogramų lengvesnis už mane. Ar nebijote patyčių? – paklausė ji visa kretėdama iš juoko.

– Nė kiek. O jūs nebijosite viešai pasirodyti su tokios padėties žmogumi kaip aš?

– Šiame gyvenime aš nieko nebijau, ir man patinka kelti aplinkinių pasipiktinimą. Kuo jūs vardu, Viljamsai?

– Frederikas.

– Frederikas Viljamsas... Gražus vardas, visai aristokratiškas.

– Labai apgailestauju, ponia, kad neturiu daugiau nieko aristokratiška, – šypsodamas tarė Viljamsas.

Ir po savaitės mano močiutė Paulina del Valjė su savo naujuoju vyru, kirpėju, aukle, dviem kambarinėmis, liokajum, tarnu ir manimi traukiniu išvyko į Niujorką, vežina kalnu lagaminų, o ten sėdome į britų laivą ir išplaukėme į Europą. Taipgi vežėmės *Karamelę*, kuris kaip tik buvo tokio amžiaus, kai šunys tratina kas pakliūva, tad šiuo atveju pasitaikė močiutės lapių apsiaustas. Apsiaustas buvo ištisai nukabinėtas lapių uodegomis, ir *Karamelė*, stebėdamasis, kad jos taip abejingai atsiliepia į jo meilės pareiškimus, sudraskė jas į skutus. Paulina del Valjė taip įsiuto, jog buvo beišmetanti šunį už borto drauge su apsiaustu, tačiau aš persigandusi įnikau trypti kojomis, ir taip mudu abu išsukome kailį. Močiutė turėjo trijų kajučių būstą vienoje koridoriaus pusėje, o Frederikas Viljamsas – tokį pat būstą kitoje pusėje. Ištisas dienas ji valgydavo kas patinka, persirengdavo naujais drabužiais nelygu aplinkybės, mokydavo mane aritmetikos, kad vėliau tvarkyčiau jos sąskaitybos knygas, ir pasakodavo giminės istoriją, idant įsidėmėčiau savo kilmę, tačiau niekada neatskleisdavo, kas mano tėvas, lyg del Valjų gentyje būčiau atsiradusi iš kokios netikėtos kartos. Kai imdavau klausinėti apie tėtį ar mamą, atsakydavo, jog abu mirę ir jog tai neturi jokios reikšmės, nes tokios močiutės kaip ji man esą per akis. Frederikas Viljamsas tuo metu, kaip ir kiti pirmosios klasės ponai, lošdavo bridžą ir skaitydavo angliškus laikraščius. Jis užsiželdino žandenas ir vešlius ūsus riestais pomaduotais galais, kad oriai atrodytų, rūkė pypkę ir Kubos cigarus. Pagaliau prisipažino močiutei, jog jis – užkietėjęs rūkorius ir jog, tarnaujant rūmininku, sunkiausia būdavo susilaikyti nerūkius prie žmonių, dabar jis galėjo mėgautis tabaku ir šiukšlių dėžėn išmesti mėtines

pastiles, kurių pirkdavosi dideliais kiekiais ir susigadino skrandį. Anuo metu, kai aukštesnio luomo vyrai puikuodavosi dideliu pilvu ir dvigubu pagurkliu, laiba ir atletiška Viljamso figūra buvo retenybė rinktinėje draugijoje, nors nepriekaištingomis manieromis jis lenkė netgi močiutę. Vakare, prieš eidami į šokių salę, drauge užsukdavo į mudviejų su aukle kajutę palinkėti man labos nakties. Būdavo įstabu į juos žiūrėti: ji – kirpėjo sušukuota ir iškosmetinta, vakarine suknia ir tviskanti brangenybėmis nelyginant storas stabas, o jis – tapęs elegantišku princu konsortu. Kartais įkišdavau nosį į šokių salę ir žavėdamasi juos stebėdavau: Frederikas Viljamsas sugebėdavo šokdinti Pauliną del Valję su tokiu įgudimu, kokio galėtų pavydėti žmogus, pratęs kilnoti sunkumus.

Į Čilę atvykome po vienerių metų, kai sušlubavusi močiutės finansinė padėtis visiškai pasitaisė per Ramiojo vandenyno karą spekuliuojant cukrum. Jos teorija pasitvirtino: negandų metais žmonės valgo daugiau cukraus. Mūsų atvykimas sutapo su neprilygstamosios Saros Bernar gastrolėmis teatre, kur ji atliko savo garsųjį *Damos su kamelijomis* vaidmenį. Įžymioji aktorė nesugebėjo sujaudinti žiūrovų kaip visame civilizuotame pasaulyje, nes šventeiviška Čilės visuomenė nėmaž neužjautė džiovininkės kurtizanės, visiems atrodė savaime suprantama, kad ji aukojasi dėl savo mylimojo viešosios nuomonės labui, – jie nesuvokė, kokia čia gali būti tragedija ir kam tiek daug nuvytusių kamelijų. Garsioji aktorė išvyko įsitikinusi, jog lankėsi besmegenių krašte, ir tai jos nuomonei visiškai pritarė Paulina del Valjė. Močiutė su visa svita apkeliavo daugelį Europos miestų, tačiau neįkūnijo savo svajonės nuvykti į Egiptą, nes ten, jos manymu, tokios sunkios nepaneštų joks kupranugaris ir jai tektų pėsčiomis kulniuoti prie piramidžių, deginant kaitriai kaip lava saulei. Tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt šeštaisiais metais man buvo šešeri, kalbėjau kinų, anglų ir ispanų kalbų draikalu, tačiau mokėjau keturis aritmetikos veiksmus ir galėjau neįtikėtinai greitai Prancūzijos frankus paversti svarais sterlingų, o tuos – Vokietijos markėmis ir Ita-

lijos liromis. Jau nebeverkiau kur buvus nebuvus prisiminusi senelį Tao ir močiutę Elizą, bet mane vis dar tolydžio kamavo tie patys nesuvokiami košmarai. Mano atmintyje žiojėjo juoda spraga, kažkas pastovaus ir pavojingo, kažkas nenusakomo, nežinomo man kėlė siaubą, ir ypač tamsoje arba vidury minios. Neištverdavau pakliuvusi į spūstį ir pratrūkdavau rėkti kaip apsėstoji, ir nuramindavo tik močiutė Paulina, sugrobusi mane į savąjį meškos glėbį. Ilgainiui pripratau slėptis jos lovoje pabudusi nuo košmaro, šitaip mudvi po truputį suartėjome, ir tai mane išgelbėjo nuo neišvengiamo išprotėjimo. Suvokdama, jog mane reikia raminti, Paulina del Valjė nepastebimai pradėjo kitoniškai elgtis su visais, išskyrus Frederiką Viljamsą. Pasidarė pakantesnė ir meilesnė, netgi truputį suliesėjo, nes, turėdama be perstojo bėgioti paskui mane, pamiršdavo savo saldumynus. Man rodos, ji mane dievino. Sakau neketindama apsimestinai kuklintis, nes tam ji man davė pagrindą: nepaisydama to meto auklėjimo tradicijų, nevaržė mano laisvės, skatino domėjimąsi visa kuo ir stengėsi aprodyti pasaulį. Nepakentė jokių jausmingumo proveržių nei skundų, „nėra ko žvalgytis į praeitį" – buvo vienas jos šūkių. Jai patikdavo krėsti man pokštus, kartais gana nevykusius, kol vieną gražią dieną aš išmokau atsilyginti tuo pačiu, ir tai dar labiau mus suartino. Kartą kieme aptikau po vežimo ratu pakliuvusį driežą, keletą dienų išgulėjęs saulėkaitoje, tas vargšas sutraiškytas roplys sudžiūvo, tapo tikra fosilija. Pati nesuprantu, kodėl jį parsinešiau namo ir laikiau pasidėjusi, kol vieną dieną man dingtelėjo mintis išradingai juo pasinaudoti. Tąsyk, kai, sėdėdama prie savo stalo, sprendžiau matematikos uždavinius, pas mane užsuko močiutė, aš tyčia pratrūkau taip baisiai kosėti, kad ji priėjusi paplojo man per nugarą. Aš susiriečiau trilinka, užsiėmiau rankomis veidą ir, stebint pasibaisėjusiai vargšei moteriai, „išspjoviau" sau ant kelių driežą. Pagalvojusi, jog roplys tikriausiai bus išsprūdęs iš mano plaučių, močiutė taip persigando, kad sudribo krėslan, bet užtat paskiau kvatojo ne mažiau už mane ir sudžiūvusį gyvūnėlį laikė tarp knygos lapų kaip atminimą. Sunku suvokti, kodėl ši tokia tvirta moteris bijojo man atskleisti praeitį. Man regis, ji niekad nesugebėjo nu-

sikratyti savo luomo prietarų, nors ir akiplėšiškai nepaisė sąlyginumų. Kad prieš mano nosį neužsitrenktų salonų durys, ji kruopščiai nuslėpė ketvirtį mano kiniško kraujo, kuklią mano mamos socialinę padėtį ir tai, kad iš tikrųjų esu pavainikė. Tai vienintelis dalykas, kurį galiu prikišti savo milžinei močiutei.

Europoje susipažinau su Matiju Rodrigesu de Santa Krusu i del Valje. Paulina netesėjo mano močiutei Elizai duoto žodžio pasakyti tiesą ir, užuot pristačiusi jį kaip mano tėvą, pareiškė, jog tai mano dėdė, vienas iš daugybės dėdžių, kurių turi kiekvienas čilietukas, juo labiau kad visi giminės ir šeimos draugai, pakankamai suaugę, kad galėtų oriai atitikti tą vardą, automatiškai vadinami dėdėmis ir tetomis, kaip tik todėl gerąjį Viljamsą visada vadinu *dėde* Frederiku. Tik po kelerių metų, kai Matijas sugrįžo Čilėn numirti, iš jo paties lūpų sužinojau, kad jis – mano tėvas. Jis man nepadarė neišdildomo įspūdžio, buvo laibas, išblyškęs, dailus, sėdėdamas atrodė jaunas, tačiau nepalyginamai vyresnio amžiaus, kai bandydavo vaikščioti. Vaikščiodavo ramsčiuodamasis lazdele, visada lydimas tarno, kuris atidarydavo jam duris, apvilkdavo paltą, pridegdavo cigaretę, paduodavo nuo stalo stiklinę vandens, nes jam pačiam būdavo per sunku ištiesti ranką. Močiutė Paulina man paaiškino, jog tas dėdė serga artritu, tokia liga, kai labai skauda ir žmogus, pasak jos, gali subyrėti į druzgus kaip stiklas, todėl aš turinti labai atsargiai prie jo artintis. Močiutė mirė po kelerių metų taip ir nesužinojusi, kad sūnus sirgo ne artritu, bet sifiliu.

Močiutės atvykimas į Santjagą apstulbino del Valjų giminę. Atplaukę į Buenos Aires, kirtome skersai visą Argentiną, kol pasiekėme Čilę, tai buvo tikra ekspedicija, turint galvoje parsivežtą iš Europos bagažą ir dar vienuolika lagaminų su pirkiniais iš Buenos Airių. Keliavome karieta, iš paskos sekė virtinė apkrautų mulų, o mus lydėjo dėdės Frederiko vadovaujama ginkluota sargyba, nes pasienyje ir iš vienos, ir iš kitos pusės siautėjo plėšikai; deja, mūsų niekas neužpuolė, ir, per Andus keliantis į Čilę, nieko įdomaus neatsitiko. Pakeliui netekome auklės, kuri, įsimylėjusi argentinietį, nutarė likti tame krašte, ir tarnaitės, mirusios nuo šiltinės. Tos ilgos kelionės metu dėdė Frederikas įsimiklindavo pasamdyti

žmonių kiekvieną syk, kai apsistodavome poilsio. Paulina nutarė įsikurti Santjage, sostinėje, – mat, tiek metų gyvenus Jungtinėse Valstijose, gimtasis Valparaisas jai atrodė per ankštas. Be kita ko, per ilga įprato gyventi toli nuo giminių, ir dabar ją ėmė siaubas vien pagalvojus, jog turės laikytis čiliečių šeimose įsišaknijusio papročio kas dieną eiti į svečius. Vis dėlto ir Santjage ji nesitikėjo to išvengti, nes turėjo kelias seseris, ištekėjusias už vyrų „iš gerų šeimų", kaip save vadino aukštuomenės atstovai, man regis, įsitikinę, jog visi kiti priklauso „prastų šeimų" rūšiai. Jos sūnėnas Severas del Valjė, irgi gyvenąs sostinėje, vos mums atvykus, atėjo su žmona mūsų pasveikinti. Tas pirmasis susitikimas su jais man įstrigo atmintin kur kas labiau nei pažintis su tėvu Europoje, nes jie puolė mane glėbesčiuoti su tokia besaike meile, jog aš net persigandau. Žiūrint į Severą, visų labiausiai krito į akį ne tiek jo šlubčiojimas ir lazda, kiek pasakų princo išvaizda – man retai pasitaikė matyti tokių išvaizdžių vyrų, – o Nivėja stulbino dideliu apskritu pilvu. Tais laikais gimdymas buvo laikomas nepadoriu dalyku, ir miesčionių aplinkoje nėščios moterys paprastai nekišdavo nosies iš namų. Nivėja nė neketino slėpti savo būklės, priešingai, netgi tuo puikavosi, abejinga aplinkinių nepasitenkinimui. Gatvėje žmonės nusisukdavo, lyg ji būtų luoša ar eitų nuoga. Nieko panašaus nebuvau mačiusi, ir, kai paklausiau, kas atsitiko tai poniai, močiutė Paulina man paaiškino, kad vargšelė prarijo arbūzą. Skirtingai nei gražuolis vyras, Nivėja panėšėjo į pelę, tačiau pakakdavo tik pakalbėti su ja keletą minučių, kad ji pakerėtų savo žavesiu ir gaivališka energija.

Santjagas buvo žavus miestas, išsidėstęs derlingame slėnyje vidury aukštų kalnų, vasarą violetinių, žiemą sniego nuklotų, ramus apsnūdęs miestas, kvepiantis žydinčiais sodais pramaišiui su arklių mėšlu. Iš pažiūros priminė Prancūzijos miestus: šimtamečiai medžiai, aikštės, maurų stiliaus fontanai, vartai ir tarpuvartės, elegantiškos moterys, dailios krautuvės, prekiaujančios pačiomis gražiausiomis Europos ir Rytų šalių prekėmis, promenados ir alėjos, kur turčiai važinėja karietomis ir jodinėja ristais žirgais. Gatvėmis klajojo prekeiviai, piršdami krepšyje nešiojamas menkas prekes,

zujo rujos benamių šunų, pastogėse lizdenosi balandžiai ir žvirbliai. Bažnyčių varpai mušė valandas ištisą dieną, išskyrus pogulio metą, kai gatvės ištuštėdavo. Tai buvo poniškas miestas, skirtingas nuo San Francisko, margo, daugiataučio, paženklinto pasienio miesto antspaudu. Paulina del Valjė nusipirko didelį namą pačioje aristokratiškiausioje Armijos Išvaduotojos gatvėje, šalia pat Žavesių alėjos, kuria kiekvieną pavasarį išpuoštų ristūnų traukiama Napoleono stiliaus karieta garbės sargybos lydimas pradundėdavo Respublikos prezidentas, skubantis į karinį paradą, Nacionalinės šventės proga vykstantį Marso parke. Prašmatnumu namas negalėjo lygintis su rūmeliu San Franciske, tačiau Santjage visus erzino savo įstaiga. Apskritai palyginti siaurą sostinės aukštuomenės ratą apstulbino ne tiek puikavimasis turtais ir takto trūkumas, kiek kilmingas vyras, kurį, anot gandų, Paulina del Valjė „nusipirko", ir paskalos apie milžinišką, mitologinėmis jūrų būtybėmis išgražintą paauksuotą lovą: žinok, kad gudrus, ką ten išdarinėja toji senių pora! Viljamsą visi iškart apdovanojo kilmingu titulu ir įtarė turint nedorų kėslų. Kas galėtų paskatinti tokį rafinuotą ir išvaizdų anglų lordą vesti vaidingumu pagarsėjusią vyresnio amžiaus moterį? Jis esąs ne kas kitas, kaip nusigyvenęs grafas, turtingų nuotakų medžiotojas, kurio vienintelis tikslas – išplėšti pinigus ir dingti. Širdies gilumoje visi to ir telaukė trokšdami, kad mano išpuikėlė močiutė gautų per nosį, tačiau, laikydamiesi čiliečių svetingumo tradicijos, nedrįso kuo nors užgauti jos vyro. Be kita ko, Frederikas pelnė visuotinę pagarbą savo puikiomis manieromis, blaiviu požiūriu į gyvenimą ir monarchistinėmis pažiūromis: jo įsitikinimu, visuomenės bėdos randasi todėl, kad trūksta drausmės ir pagarbos vyresnybei. Žmogus, tiek metų tarnavęs kitiems, vadovavosi šūkiu: „žinok, višta, savo laktą". Tapęs močiutės vyru, jis prisiėmė oligarcho vaidmenį lygiai taip pat ramiai, kaip anksčiau taikstėsi su rūmininko padėtimi; anksčiau niekada nebandęs dėtis prie aukštesniųjų, dabar vengė prastuomenės; luominiai skirtumai jam atrodė būtini, idant neįsivyrautų suirutė ir nemokšiškumas. Toje jausmingų barbarų gentyje, kokia buvo del Valjų giminė, Viljamsas žadino nuostabą ir susižavėjimą savo

besaikiu mandagumu ir olimpine ramybe, ilgametės rūmininko tarnybos vaisiumi. Ispaniškai jis mokėjo suregzti vieną kitą sakinį, tad jo priverstinį tylėjimą visi laikė išminties, didybės ir paslaptingumo požymiu. Severas del Valjė vienintelis galėjo nuplėšti kaukę tariamam britų aristokratui, bet nė neketino to daryti, nes gerbė buvusį tarnautoją ir žavėjosi teta, kuri šaipėsi iš visų, vaikščiodama už parankės su savo stotinguoju vyru.

Trokšdama nuslopinti jos turtų žadinamą pavydą ir apkalbas, močiutė Paulina griebėsi labdaros. Ji išmanė ką daryti, nes pirmuosius gyvenimo metus praleido tame krašte, kur aukštuomenės damos laikė savo priederme šelpti neturtėlius. Kuo labiau jos aukodavosi vargšams, vaikščiodamos po ligonines, globos namus, našlaičių prieglaudas ir prastuomenės gyvenamus kvartalus, tuo labiau jos būdavo gerbiamos, todėl visiems garsindavosi apie savo aukas. Nepaisyti tos priedermės – vadinasi, susilaukti kreivų žvilgsnių ir dvasininkų priekaištų, Paulina del Valjė, ir ta nebūtų galėjusi išvengti sąžinės priekaištų ir smerkimo baimės. Ji įtraukė mane į tą atjautos veiklą, bet prisipažįstu, jog visada nesmagiai jausdavausi, kai mes atvažiuodavome į vargingą kvartalą savo prabangia, maisto prikrauta karieta, su dviem liokajais dovanoms dalyti tiems apdriskėliams, kurie dėkodavo mums su didžiausiu nusižeminimu ir neapykanta degančiomis akimis.

Močiutė gavo mane mokyti namuose, nes pasprukdavau iš visų religinių mokyklų, kad ir kur ji mane įrašydavo. Del Valjų giminė tolydžio jai kaldavo į galvą, jog padaryti iš manęs normalų vaiką įmanoma tiktai atidavus į internatą; jie tvirtindavo, jog man būtina kitų mergaičių draugija patologiniam drovumui įveikti ir tvirta seserų vienuolių ranka neklusniam būdui pažaboti. „Labai jau prastai auklėji tą mergytę, Paulina, išauginsi tikrą pabaisą“, – sakydavo, ir močiutė galų gale patikėjo tuo, kas ir šiaip akis badė. Miegodavau lovoje su *Karamele*, valgydavau ir skaitydavau kas šauna į galvą, ištisas dienas skirdavau vaizduotės žaidimams, niekieno nedrausminama, nes niekas nebuvo nusiteikęs vargintis ir mokyti

manęs drausmės; žodžiu sakant, turėjau gana laimingą vaikystę. Aš nepakenčiau internatų su ūsuotomis seserimis vienuolėmis ir pulkais moksleivių, kurios man primindavo košmariškuose sapnuose mane kamuojančius vaikus juodomis pižamomis; taipgi nepakenčiau griežtų taisyklių, nuobodžiai vienodų tvarkaraščių ir šaltų kolonijinio stiliaus vienuolynų. Nežinia kiek sykių kartojosi tas pats įpročiu virtęs dalykas: Paulina del Valjė aprengia mane pačiais gražiausiais drabužiais, grėsmingu tonu išdėsto visus pamokymus, kone pustekiniais įveda mane į vidų ir su visa manta atiduoda kokios raumeningos vienuolės globai, paskiau, sąžinės priekaištų vejama, išlekia tokiu greičiu, kokiu kojos paneša jos svarų kūną. Tai būdavo mokyklos turtingoms panelėms, kur buvo privalomas paklusnumas ir bjaurumas, o galutinis tikslas – šiek tiek mus pralavinti, kad nebūtume visiškos nemokšos, – mat kultūrinis pagražas turėjo vertę vedybų rinkoje, – tačiau ne per daugiausia, kad neimtume klausinėti ko nereikia. Svarbiausia siekta palaužti asmens valią visuomenės labui, išauklėti mus geromis katalikėmis, atsidavusiomis motinomis ir paklusniomis žmonomis. Seserims vienuolėms būdavo skirta sugniuždyti mūsų kūną, tuštybės ir kitų nuodėmių šaltinį; jos neleisdavo mums juoktis, bėgioti, žaisti atvirame ore. Maudydavomės kartą per mėnesį, vilkėdamos ilgais marškiniais, kad mūsų gėda nepakliūtų į akis visur esančiam Dievui. Vienuolės laikėsi principo, jog mokslas įeina per kraują, todėl nešykštėdavo grėsmės. Skiepydavo mums baimę, kad bijotume Dievo, velnio, suaugusiųjų, liniuotės, kuria mušdavo per pirštus, akmenukų, ant kurių klūpodamos turėdavome atgailauti, savo minčių ir norų, kad niekada negalėtume išsivaduoti iš baimės. Mes niekada neišgirsdavome menkiausio pagyrimo, kad neimtume keltis į puikybę, tačiau netrūko bausmių charakteriui grūdinti. Tarp šitų storų mūrų gyveno mano likimo draugės – uniformuotos, taip standžiai supintomis kasomis, jog kartais kraujuodavo galvos oda, ir nuo amžino šalčio suskirdusiomis rankomis. Skirtumas su namais, kur jos būdavo lepinamos kaip princesės, galėdavo išvesti iš proto pačią išmintingiausiąją. Aš to neištvėriau. Pirmą kartą man padėjo sodininkas persiropšti per tvorą

ir pabėgti. Nebeprisimenu, kaip parsiradau Armijos Išvaduotojos gatvėje, kur mane pasitiko padūkęs iš džiaugsmo *Karamelė*, tačiau Paulinos del Valjės vos neištiko smūgis, staiga išvydus mane nešvariais drabužiais ir ašarų pritvinusiomis akimis. Pabuvau namie kelis mėnesius, kol, giminių spaudžiama, močiutė buvo priversta darsyk išbandyti laimę. Šį kartą aš pasislėpiau krūmuose vidury kiemo ir ištupėjau kiaurą naktį, pasiryžusi mirti nuo šalčio ir bado. Įsivaizdavau, kaip atrodys seserys vienuolės ir mano artimieji aptikę mano lavoną, ir graudžiomis ašaromis apverkiau savo likimą, gailėdamasi pačios savęs, tokios jaunutės kankinės. Rytojaus dieną mokykla pranešė Paulinai del Valjei apie mano dingimą, ir ši atlėkė kaip viesulas reikalaudama pasiaiškinimo. Tuo tarpu, kai išraudusi vienuoliukė vedė ją ir Frederiką Viljamsą į viršininkės raštinę, aš išlindau iš krūmų ir nukūriau prie kieme stovinčios karietos. Įlipau į vidų vežėjo nepastebėta ir pasislėpiau po sėdyne. Frederikas Viljamsas, vežėjas ir vienuolyno viršininkė turėjo padėti močiutei įlipti į karietą, o ji tuo tarpu rėkė, kad jeigu aš tuojau pat neatsirasianti, jos sužinosiančios, kas tokia yra Paulina del Valjė! Kai netoli namų aš išlindau iš savo slėptuvės, ji pamiršo savo nevilties ašaras ir, griebusi už pakarpos, man tol karšė kailį, kol pagaliau Frederikui pasisekė ją nuraminti. Tačiau geraširdė ponia neturėjo nė menkiausio polinkio į drausmę ir, sužinojusi, kad nesu valgiusi nuo vakar dienos, apibėrė mane bučiniais ir nuvedė pavaišinti ledais. Trečiojoje mokykloje, kur ji ketino mane įtaisyti, manęs iškart atsisakė, nes per pokalbį direktorei pareiškiau mačiusi velnią ir šis buvęs žaliomis kojomis. Pagaliau močiutė pasidavė. Severas del Valjė ją įtikino, jog nesą jokios prasmės mane kankinti, nes aš galinti kuo puikiausiai mokytis namie. Vaikystėje per mano gyvenimą perėjo ištisa virtinė mokytojų anglių, prancūzių ir vokiečių – visos jos viena po kitos dingo iš akiračio, priveiktos Čilės užkrėsto vandens ir Paulinos del Valjės pykčio priepuolių; vargšelės sugrįžo į savo tėvynę, vežinos nepagydomu viduriavimu ir blogais prisiminimais. Mano auklėjimas buvo labai netolygus iki tos dienos, kai mūsų namuose pasirodė išskirtinė čilietė mokytoja panelė Matildė Pineda, išmokiusi mane beveik

visų svarbiausių dalykų, ligi šiol išlikusių mano atmintyje, tik ne blaivaus proto, nes ji pati jo neturėjo nė trupučio. Ji buvo aistringa, idealistė, rašė filosofinius eilėraščius, kurių niekas nespausdino, nepasotinamai troško žinių ir buvo nepakanti kitų silpnybėms, kaip dažnai nutinka pernelyg protingiems žmonėms. Nepakentė tinginystės, draudė, jai girdint, ištarti žodį „negaliu". Močiutė ją pasamdė todėl, jog ji skelbėsi esanti agnostikė, socialistė ir moterų rinkimų teisės šalininkė – tų trijų dalykų visiškai pakako, kad prieš jos nosį užsitrenktų visų mokyklų durys. „Ką gi, pažiūrėsime, ar jūs sugebėsite įveikti įsišaknijusį patriarchališką šios giminės šventeiviškumą", – tarė jai Paulina del Valjė pirmojo pokalbio metu, pasirinkusi ją pritariant Frederikui Viljamsui ir Severui del Valjei, kurie vieninteliai įžvelgė panelės Pinedos talentą, kai visi kiti piktai tvirtino, jog toji moteris galutinai išugdysianti tūnančią manyje pabaisą. Tetos ją tuojau pat apšaukė išpuikėle ir stengėsi nuteikti močiutę prieš tą žemo luomo moteriškę, pasak jų, „pasinešusią vaidinti damą". Viljamsas, vienas labiausiai užkietėjusių konservatorių, kokių kaip gyva nebuvau mačiusi, priešingai, labai ją pamėgo. Diena dienon, šešiskart per savaitę, septintą valandą ryto mokytoja pasirodydavo močiutės namuose, o aš jau laukdavau pasiruošusi, krakmolytais drabužiais, apkarpytais nagais, supintomis kasomis. Mudvi pusryčiaudavome mažajame valgomajame, aptardamos svarbiausias laikraščių naujienas, paskiau kaip paprastai dvi valandas mokydavomės, o visą kitą laiką praleisdavome muziejuje arba Aukso amžiaus knygyne – pirkdavome knygų ir gerdavome arbatą su knygyno savininku donu Pedru Tėjum, taipgi lankydavomės pas menininkus, eidavome stebėti gamtos, darydavome chemijos bandymus, skaitydavome pasakas, rašydavome eilėraščius ir statydavome klasikinio teatro spektaklius, iš kartono išsikirpusios veikėjų figūras. Ne kas kitas, kaip ji, įpiršo močiutei mintį suburti damų klubą labdarai deramai skirstyti ir, užuot duodant vargšams padėvėtus drabužius arba virtuvėje atlikusius valgius, įsteigti fondą, kuris veiktų kaip bankas, ir teikti moterims nedideles paskolas, kad galėtų imtis kokio smulkaus verslo: augintų vištas, siūtų drabužius, nusipirktų geldų dra-

bužiams skalbti, ratelius jiems vežioti, žodžiu tariant, visa, ko reikia, kad galėtų išbristi iš juodo vargo, kuriame gyveno su savo vaikais. Tik jau ne vyrams, sakė panelė Pineda, nes paskolą išleisią vynui, ir, be to, jiems padėti sudaromos vyriausybės rūpybos programos, o moterimis ir vaikais, priešingai, niekas nesirūpina. „Žmonės nenori dovanų, jie nori garbingai užsidirbti duonos kąsnį", – aiškino mano mokytoja, ir Paulina del Valjė puikiai ją suprato ir griebėsi to projekto su tokiu pat užsidegimu, su kokiu imdavosi savo gobšių planų krautis turtus. „Viena ranka grobiu kiek išgalėdama, o kita daliju, šitaip vienu šūviu nušaunu du zuikius: turiu malonumą ir pelnau dangų", – kvatodavo mano savotiškoji močiutė. Ji nuėjo dar toliau, nes ne tik įsteigė Damų klubą ir jam vadovavo su įprastine nuovoka – visos ponios jos siaubingai bijojo, – bet ir rėmė mokyklas, kilnojamąsias ambulatorijas ir sukūrė ištisą sistemą turguose ir duoninėse surinkti neišparduotoms, bet dar geroms prekėms ir joms išvežioti po našlaičių namus ir prieglaudas.

Į svečius atėjus Nivėjai, amžinai nėščiai ir lydimai kelių auklių su mažyliais ant rankų, panelė Matildė Pineda palikdavo rašomąją lentą, ir, tarnaitėms prižiūrint būrį bamblių, mes gerdavome arbatą. Jiedvi kurdavo planus apie teisingesnę ir tauresnę visuomenę. Nivėja turėjo mažai laisvo laiko ir ne per daugiausia pinigų, tačiau buvo jaunesnė ir veiklesnė už močiutės klubo damas. Kartais mes eidavome aplankyti jos buvusios mokytojos sesers Marijos Škaplierinės, nusenusių seserų vienuolių prieglaudos viršininkės. Kongregacija nebeleido jai užsiimti mėgstamiausiu dalyku – auklėjimu, nutarusi, kad jos pažangios pažiūros netinka moksleivėms ir jog ji pridarysianti mažiau žalos rūpindamasi nukvakusiomis senučiukėmis nei skiepydama nesubrendusioms mergaitėms maištingas mintis. Sesuo Marija Škaplierinė turėjo mažytę celę apgriuvusiame trobesyje ir nuostabų sodą, kur visada mus pasitikdavo išskėstomis rankomis, nes jai patikdavo intelektualūs pokalbiai, toje prieglaudoje neįmanomas malonumas. Jai atnešdavome knygų, kurių ji užsiprašydavo, o mes nupirkdavome dulkių nugultame Aukso amžiaus knygyne. Taipgi vaišindavome tešlai-

niais arba tortu prie arbatos, kurią ji užkaisdavo ant parafininės viryklėlės ir išpilstydavo į skirtingus puodelius. Žiemą būdavome celėje, vienuolė sėdėdavo vienintelėje kėdėje, Nivėja ir panelė Matildė Pineda ant gulto, o aš ant aslos, tačiau, esant geram orui, eidavome pasivaikščioti po žavų sodą tarp šimtamečių medžių, jazminų ir rožių krūmų, kamelijų ir gausybės kitokių neįprastai sumišai žydinčių gėlių, visada apkvaitinančių mane gausybe kvapų. Klausydavausi dėdamasi į galvą kiekvieną žodį, bet, aišku, labai menkai ką suprasdavau; šiaip ar taip, vėliau niekada negirdėjau tokių aistringų pokalbių. Jos kuždėdavo viena kitai paslaptis, kvatodavo kaip išprotėjusios, kalbėdavo apie viską, išskyrus religiją, atsižvelgdamos į panelės Matildės Pinedos pažiūras – jos įsitikinimu, Dievas esąs pramanytas vyrų, idant jie galėtų primesti savo valią kitiems vyrams ir ypačiai moterims. Sesuo Marija Škaplierinė ir Nivėja buvo katalikės, bet – skirtingai nei diduma žmonių aplink – nė viena jų neatrodė itin karšto tikėjimo. Jungtinėse Valstijose niekas nekalbėdavo apie religiją, tuo tarpu Čilėje, priešingai, tai buvo privaloma pokalbių tema. Močiutė ir dėdė Frederikas kartais nuveždavo mane Mišių, kad žmonės matytų, nes Paulina del Valjė, nors ir kokia akiplėša ir turtuolė būdama, neleido sau prabangos neiti į bažnyčią. Nei giminė, nei visuomenė nebūtų to pakentusi.

– Ar tu katalikė, močiute? – klausdavau kiekvieną sykį, kai tekdavo atidėti pasivaikščiojimą ar knygą ir važiuoti į bažnyčią.

– O tu manai, jog Čilėje įmanoma nebūti kataliku? – atsakydavo ji.

– Panelė Pineda neina klausyti Mišių.

– Taigi matai, ko vargšelė susilaukė. Tokia protinga, galėtų būti mokyklos direktorė, jeigu eitų į bažnyčią...

Priešingai sveikai logikai, Frederikas Viljamsas labai lengvai prisitaikė prie plačios del Valjų giminės ir Čilės. Matyt, jis turėjo geležinį skrandį, nes jam vieninteliam neprakiuro žarnos nuo nesveiko vandens ir negraužė rėmuo, prisikirtus garsiųjų *įdarytinių*. Nė vienas pažįstamas čilietis, išskyrus Severą del Valję ir doną Chosė Fransiską Vergarą, nemokėjo angliškai, antroji išprususių

žmonių kalba buvo prancūzų, nors Valparaiso uoste gyveno nemažai britų, tad Viljamsas neturėjo kitos išeities, kaip imtis ispanų kalbos. Jį mokė panelė Pineda, ir per kelis mėnesius jis galėjo šiaip ne taip susišnekėti darkyta, bet suprantama ispanų kalba, skaityti laikraščius, lankyti Sąjungos klubą, kur paprastai lošdavo bridžą su Patriku Eganu, Jungtinių Valstijų ambasadorium. Močiutė dėjo visas pastangas, kad jį priimtų į klubą, užsimindama apie jo aristokratišką kilmę, kurios niekas nė neketino tikrinti, nes, paskelbus Nepriklausomybę, kilmės titulai buvo panaikinti, ir, be to, iš pirmo žvilgsnio buvo aišku, jog tai gryniausia tiesa. Iš principo Sąjungos klubui galėjo priklausyti tiktai žmonės „iš gerų šeimų", arba „padorūs žmonės" – moterys neturėjo teisės peržengti jo slenksčio, – ir jeigu jie būtų sužinoję, kas iš tikrųjų yra Frederikas Viljamsas, vienas tų ponelių būtų kovęsis dvikovoje, idant nuplautų gėdą, kad iš jų pasityčiojo buvęs Kalifornijos rūmininkas, tapęs pačiu rafinuočiausiu, elegantiškiausiu ir labiausiai išprususiu klubo nariu, geriausiu bridžo lošėju ir, be abejo, didžiausiu turtuoliu. Viljamsas sekė verslo reikalus, kad galėtų duoti naudingų patarimų močiutei Paulinai, ir domėjosi politika, privaloma aukštuomenės pokalbių tema. Kaip ir diduma mūsų giminės narių, jis atvirai reiškė savo konservatoriškas pažiūras ir apgailestavo, jog Čilėje nesą tokios monarchijos kaip Didžiojoje Britanijoje, nes demokratija jam atrodė lėkšta ir neveiksminga. Sekmadieniais per tradicinius privalomuosius pusryčius pas močiutę jis ginčydavosi su Nivėja ir Severu, vieninteliais liberalais giminėje. Jų pažiūros skirdavosi, tačiau visi trys gerbė vienas kitą ir, man regis, paslapčia šaipėsi iš kitų primityvios del Valjų genties narių. Tais retais atvejais, kai susitikdavome su Chosė Fransisku Vergara, laisvai kalbančiu angliškai, Frederikas Viljamsas laikydavosi nuo jo per pagarbų atstumą: šis vienintelis pranoko jį savo intelektu ir, ko gero, vienintelis galėjo iškart įspėti jį buvus tarnu. Man regis, daugelis suko galvą, kas aš esu ir kodėl Paulina mane įdukrino, tačiau, man girdint, apie tai neužsimindavo. Per sekmadienio giminių pusryčius, kur susirinkdavo apie dvidešimt skirtingo amžiaus pusbrolių ir pusseserių, niekas manęs niekada ne-

klausinėjo apie tėvus: jie paprasčiausiai mane pripažino todėl, jog turėjau tą pačią pavardę.

Močiutei buvo palyginti sunkiau prisitaikyti Čilėje negu jos vyrui, nors jos vardas ir turtai atverdavo visas duris. Ji duso toje šventeiviškoje ir smulkmeniškoje aplinkoje ir ilgėjosi savo ankstesnės laisvės – ne veltui daugiau nei trisdešimt metų išgyveno Kalifornijoje, – tačiau, vos atvėrusi svečiams namų duris, atsidūrė Santjago aukštuomenės gyvenimo centre, nes elgėsi sumaniai ir apdairiai, puikiai žinodama, kaip čiliečiai nekenčia turčių, juo labiau pasipūtusių. Jau nebelaikė liokajų su livrėjomis kaip San Franciske, turėjo pulkelį kuklių tarnaičių juodomis suknelėmis ir baltomis prikyštėmis, nebešvaistė pinigų faraoniškiems pokyliams, verčiau rengė gražias šeimynines šventes, kad niekas jos nevadintų pamaiva arba *naujaturte*, pačiu baisiausiu žodžiu. Savaime suprantama, ji neatsižadėjo prašmatnių karietų, eiklių ristūnų ir privačios ložės Municipaliniame teatre, kur turėjo nedidelę svetainę ir bufetą ir vaišino svečius ledais bei šampanu. Nors ir kūninga ir įtrenkusi į metus, Paulina del Valjė diktavo madas, nes diduma buvo tos nuomonės, jog, ką tik grįžusi iš Europos, ji išmano stilių ir naujus vėjus. Toje atšiaurioje ir uždaroje visuomenėje ji atplėšė langus į pasaulį, kad įleistų vidun gaivaus oro, tiesą pasakius, ji vienintelė iš savo luomo moterų kalbėjo angliškai, užsisakinėjo žurnalus ir knygas iš Niujorko ir Paryžiaus, pirko audinius, batelius ir skrybėlaites tiesiai iš Londono ir viešai rūkė tas pačias egiptietiškas cigaretes kaip ir sūnus Matijas. Ji pirko meno dirbinius ir paveikslus, prie jos stalo svečiai ragaudavo neregėtų vaisių, nes netgi labiausiai išpuikusios šeimos vis dar maitinosi kaip nereiklūs ir užsigrūdinę Nukariavimo laikų kariai: sriuba, troškiniais, kepsniais, pupelėmis ir sunkiai virškinamais kolonijinio stiliaus desertais. Kai močiutė pirmą kartą pavaišino svečius kepenų paštetu ir gausybe atvežtinių prancūziškų sūrių, jų valgė tik ponai, lankęsi Europoje. Vos užuodus kamamberą ir *Port–Salut*, vienai damai supyko širdis ir teko tekinomis bėgti į tualetą. Močiutės namai tapo menininkų ir menininkių, jaunų literatų bei literačių sambūrio vieta, čia visi rinkdavosi parodyti savo darbų, pažen-

klintų įprastiniu klasicizmo antspaudu. Spalvotiesiems ir nežinomiems menininkams aukštuomenės svetainių duris atverdavo tik didelis talentas, šiuo atžvilgiu Paulina niekuo nesiskyrė nuo visų kitų čiliečių. Santjago intelektualai dažniausiai rinkdavosi kavinėse ir klubuose, paprastai vien tik vyrai, nes vyravo nuomonė, jog moterims labiau tinka suktis prie puodų nei rašyti eiles. Močiutės bandymai kviestis savo svetainėn menininkes atrodė šiek tiek nepadori naujovė.

Namuose Armijos Išvaduotojos gatvėje mano gyvenimas pasikeitė. Pirmą kartą po senelio Tao Čieno mirties pajutau pagrindą po kojomis, suvokiau, kad gyvenu ten, kur niekas nejuda, niekas nesikeičia, lyg savotiškoje tvirtovėje, suleidusioje šaknis į žemę. Aš paėmiau namus šturmu, išnaršiau visus užkaborius, užgrobiau juos, pamėgau stogą, kur praleisdavau valandų valandas stebėdama balandžius, neaplenkiau nė ūkinių patalpų, nors man buvo griežtai draudžiama ten kaišioti nosį. Didžiulis namas buvo tarp dviejų gatvių, paradinės durys vėrėsi į Armijos Išvaduotojos gatvę, o tarnybinės – į siaurą gatvelę užnamėje; ten buvo dešimtys svetainių, kambarių, sodų, terasų, sandėliukų, palėpių, laiptų. Buvo raudonoji svetainė, mėlynoji ir trečia, auksinė, atidaroma tik ypatingomis progomis, ir nuostabi stiklinė galerija, kur tarp kiniško fajanso gėlių vazonų, paparčių ir kanarėlių narvelių vyko šeimyninis gyvenimas. Pagrindiniame valgomajame per visas keturias sienas ėjo Pompėjų freska, stovėjo kelios stiklinės lentynos su porceliano ir sidabro dirbiniais, krištolinėmis ašaromis aptekusi žvakidė, o didelis langas buvo papuoštas vitražu, vaizduojančiu amžinai trykštantį mozaikinį maurų fontaną.

Kai močiutė atsižadėjo minties siųsti mane į mokyklą ir kai pamokos su panele Pineda tapo kasdienybe, gyvenau laiminga ir patenkinta. Kiekvieną sykį, ko nors paklausta, toji nepaprastoji mokytoja, užuot atsakiusi, nurodydavo, kaip pačiai būtų galima susirasti atsakymą. Ji išmokė mane rikiuoti mintis, ieškoti atsakymo į rūpimus klausimus, skaityti ir klausyti, pasirinkti geriausią išeitį, naujoviškai spręsti senas problemas, logiškai pagrįsti savo teiginius. Ir svarbiausia išmokė mane niekuo aklai netikėti, abe-

joti ir nesikliauti netgi tuo, kas laikoma neginčijama tiesa, kaip antai vyro pranašumu prieš moterį arba vienos rasės ar klasės pranašumu prieš kitą – idėjomis, niekada negirdėtomis patriarchališkame krašte, kur niekas niekada neužsimindavo apie indėnus ir kur pakakdavo nusmukti vienu socialinės hierarchijos laipteliu apačion, kad iškart išnyktum iš visų atminties. Tai buvo pirmoji išmintinga moteris mano gyvenime. Nivėja, kad ir kokia protinga ir išprususi, negalėjo lygintis su mano mokytoja, pasižyminčia intuicija ir nepaprastai tauria širdimi; ji pranoko savo laikmetį puse šimtmečio, tačiau niekada nevaidino intelektualės, netgi per garsiąsias sueigas pas močiutę, kur pasižymėjo savo aistringomis prakalbomis apie sufražizmą ir abejonėmis teologijos klausimais. Iš pažiūros panelė Pineda atrodė grynų gryniausia čilietė, mišrūnė, gimusi iš ispanų ir indėnų rasėms priklausančių tėvų: tokios moterys paprastai būna nedidelio ūgio, plačių strėnų, juodaakės ir tamsiaplaukės, išsišovusiais skruostikauliais ir vaikščioja sunkia eisena, lyg būtų įsmeigtos į žemę. Ji pasižymėjo neįprastu to meto ir jos luomo moterims protu, buvo kilusi iš skurdžios pietiečių šeimos, jos tėvas tarnavo geležinkelių žinyboje, ir iš aštuonių brolių ir seserų ji vienintelė sugebėjo baigti mokslus. Jos geriausias draugas ir mokytojas buvo donas Pedras Tėjus, Aukso amžiaus knygyno savininkas, šiurkštaus būdo, bet taurios širdies katalonas, parinkdavęs, skolindavęs arba dovanodavęs jai knygų, nes ji pati neišgalėjo jų nusipirkti. Išėjus bet kokiai šnekai, kad ir pačiai paprasčiausiai, Tėjus visada leisdavosi į ginčus. Pavyzdžiui, girdėjau jį tvirtinant, jog visi pietų amerikiečiai esą mulkiai, linkę švaistyti pinigus, švęsti ir tinginiauti, tačiau pakako tik panelei Pinedai pritarti, jis iš karto pakeitė nuomonę ir pareiškė, jog apskritai jie pranašesni už jo tėvynainius, nes tie amžinai esti surūgę ir dėl menkiausio nieko kaunasi dvikovoje. Nors jiems būdavo neįmanoma prieiti bendrą nuomonę bet kokiu klausimu, jie gražiai sutardavo. Donas Pedras Tėjus buvo, ko gero, dvidešimčia metų vyresnis, tačiau vos tik jiedu įšnekdavo, amžiaus skirtumo nebelikdavo: įsikarščiavęs jis atjaunėdavo, o ji atrodydavo vyresnė, savo brandžiu protu visada imdama viršų.

Per dešimt metų Severas ir Nivėja susilaukė šešių vaikų, ir jų vis daugėjo, kol pagaliau radosi penkiolika. Nivėją pažįstu daugiau nei dvidešimt metų, ir niekada jos nesu mačiusi be mažylio ant rankų: jos vaisingumas būtų buvęs tikras prakeikimas, jeigu ji nebūtų mylėjusi vaikų. „Viską atiduočiau, kad tik jūs apsiimtumėte auklėti mano vaikus!" – dūsaudavo Nivėja, susitikusi su panele Matilde Pineda. „Jų tiek daug, ponia Nivėja, o aš ir su viena Aurora vos spėju suktis", – atsakydavo mano mokytoja. Severas pasidarė garsiu advokatu, vienu jauniausių visuomenės šulų ir įžymiu liberalų partijos nariu. Daugeliu klausimų jis nepritarė prezidento, irgi liberalo, politikai, o kadangi nemokėjo slėpti savo pažiūrų, jam niekada nebuvo siūloma užimti kokį nors postą vyriausybėje. Tų įsitikinimų vedamas, ilgai netrukus jis subūrė grupelę kitaminčių, prasidėjus pilietiniam karui perėjusių į opoziciją ir priėmusių į savo tarpą Matildę Pinedą ir jos bičiulį, Aukso amžiaus knygyno savininką. Dėdė Severas mane išskirdavo iš dešimčių sūnėnų bei dukterėčių, vadindamas „dukrele". Papasakojo man, jog jis pats davė man del Valjės pavardę, tačiau, paklaustas, kas yra mano tikrasis tėvas, išsisukinėdavo: „Tarkime, kad aš". Močiutė klausinėjama griebdavosi už galvos, o kai imdavau kamantinėti Nivėją, ji patardavo man kreiptis į Severą. Tai buvo užburtas ratas.

– Močiute, aš negaliu gyventi, kamuojama tiekos paslapčių, – kartą pasakiau Paulinai del Valjei.

– O kas čia tokio? Žmonės, turėję nelaimingą vaikystę, būna kūrybingesni už kitus, – atsakė ji.

– Arba išprotėja... – pridūriau.

– Del Valjų giminėje nėra pamišėlių, Aurora, yra tik keistuolių kaip ir bet kurioje garbingoje giminėje, – patikino ji.

Panelė Matildė Pineda prisiekė nieko nežinanti apie mano tėvus ir pridūrė, jog man nesą ko kvaršinti dėl to galvos, nes svarbu ne tai, iš kur ateini į šį gyvenimą, bet tai, kur eini, ir vis dėlto, išdėsčiusi man Mendelio genetikos teoriją, norom nenorom pripažino, kad labai pravartu turėti žinių apie savo protėvius. O jeigu mano tėvas buvęs pamišėlis, kur pakliūva žudęs jaunas paneles?

Revoliucija prasidėjo tą pačią dieną, kai subrendau lytiškai. Kai atsibudusi pamačiau, jog mano naktiniai marškiniai išsitepę kažkuo panašiu į karštą šokoladą, susigėdusi nubėgau apsiplauti į vonios kambarį ir tuomet įsitikinau, kad aš anaiptol neapsidirbau, kaip buvau maniusi: mano tarpukojis buvo kruvinas. Baisiausiai išsigandusi nulėkiau pas močiutę, bet neradau jos plačioje karališkoje lovoje, nors paprastai ji keldavosi vidurdienį. Nudulkėjau laiptais, lydima lojančio *Karamelės*, kaip pabaidytas arklys įpuoliau į kabinetą ir kaktomuša susidūriau su Severu ir Paulina del Valje, jis – kelionės drabužiais, o ji – violetiniu atlasiniu chalatu, panaši į vyskupą Didžiąją Savaitę.

– Mirštu! – suklikau puldama prie jos.

– Dabar ne metas mirti, – sausai atsakė močiutė.

Daugelį metų žmonės skundėsi vyriausybe, ir jau keli mėnesiai, kai sklido gandai, jog prezidentas Balmaseda ketina pasiskelbti diktatorium, šitaip pažeisdamas penkiasdešimt septynerius metus galiojančią konstituciją. Konstitucija, parengta amžinai valdyti nusiteikusios aristokratijos, suteikė didelius įgaliojimus vykdomajai valdžiai, ir kai valdžia pakliuvo į rankas kitokių pažiūrų žmogui, aukštuomenė sumaištavo. Tiesą pasakius, Balmaseda, puikus, pažangių įsitikinimų žmogus, nieko bloga nepadarė. Priešingai, kur kas uoliau už visus ankstesnius šalies vadovus rūpinosi švietimu, gynė Čilės salietrą nuo užsienio bendrovių, statė ligonines ir plėtė viešuosius darbus, ypač kreipdamas didelį dėmesį į geležinkelius, nors ne visada užbaigdavo ką pradėjęs. Čilė turėjo stiprias ginkluotąsias pajėgas ir karinį jūrų laivyną, tai buvo klestinti šalis, o jos valiuta buvo pati tvirčiausia visoje Lotynų Amerikoje. Vis dėlto aristokratija negalėjo jam atleisti to, jog jis iškėlė viduriniąją klasę ir ketino dalytis su ja valdžia, ir juo labiau dvasininkija nepakentė Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės, civilinės santuokos, atstojančios bažnytinę, ir įstatymo, leidžiančio kapinėse laidoti bet kurio tikėjimo mirusius. Anksčiau būdavo neįmanoma laidoti nekatalikus, taipgi ateistus ir savižudžius, kurie po mirties dažniausiai rasdavo prieglobstį tarpekliuose arba jūroje. Kaip tik dėl to moterys masiškai nusisuko nuo prezidento. Jos neturė-

jo politinės valdžios, tačiau viešpatavo savo namuose ir turėjo nepaprastą įtaką. Nusigręžė ir vidurinioji klasė, rėmusi Balmasedą, ir jis atsakė išdidžia panieka, nes kaip ir kiekvienas to meto žemvaldys buvo įpratęs prie to, kad jo įsakymai būtų paklusniai vykdomi. Jo giminė valdė neaprėpiamus žemių plotus, ištisą provinciją su geležinkeliais, stotimis, kaimais ir šimtais valstiečių. Jo giminės vyrai garsėjo anaiptol ne kaip geraširdžiai šeimininkai, bet veikiau kaip žiaurūs tironai, kurie miegodavo su pistoletu po priegalviu ir iš sklypininkų, kuriems nuomojo žemę, reikalaudavo aklo paklusnumo. Galbūt todėl jis norėjo valdyti šalį kaip savo dvarą. Tai buvo aukštas, šaunus, stuomeningas, taurios laikysenos vyras šviesia kakta, romantiškos meilės vaisius, užaugęs balne su bizūnu vienoje rankoje ir su pistoletu kitoje. Jis mokėsi kunigų seminarijoje, tačiau neturėjo pašaukimo vilkėti sutana: buvo aistringas ir tuščiagarbis. Žmonės jį vadino *Gaurium*, nes buvo linkęs dažnai keisti šukuoseną, tai vienaip, tai kitaip želdintis žandenas ir ūsus, taipgi apkalbėdavo pernelyg elegantiškus drabužius, parsisiųsdintus iš Londono. Šaipydavosi iš jo gražbylystės ir karštos meilės Čilei pareiškimų, sakydavo, kad jis šitaip susitapatina su tėvyne, jog negali jos įsivaizduoti ne savo rankose, ir priskirdavo jam tokius žodžius: „Mano arba niekieno!" Savo valdymo metais atsidūrė vienatvėje ir galiausiai pasidarė labai nepastovaus būdo, tai pasiduodavo kokiai manijai, tai puldavo į depresiją, tačiau netgi tarp savo pikčiausių priešų garsėjo kaip nepaprastai sąžiningas ir puikus valstybės vadovas, niekuo nenusileidžiantis kone visiems kitiems Čilės prezidentams, kurie, skirtingai nuo kitų Lotynų Amerikos šalių vadovų, pasitraukdavo nuo valdžios vairo kur kas neturtingesni, nei ateidavo. Jis turėjo ateities viziją, svajojo sukurti didelę valstybę, tačiau jam teko gyventi baigiantis tam tikrai epochai ir griūvant valdžioje pernelyg ilgai užsibuvusiai partijai. Keitėsi šalis ir pasaulis, o liberalų valdžia vis labiau gedo. Prezidentai skirdavo savo įpėdinius, civilinė ir karinė valdžia sukčiaudavo per rinkimus; visada laimėdavo valdančioji partija, remdamasi taip taikliai vadinama grubia jėga: už oficialų kandidatą balsuodavo netgi mirusieji ir nežinia kur išvykusieji; balsai būdavo perkami, o svy-

ruojantieji – įbauginami ir primušami. Prezidentas galutinai susipriešino su nepalaužiama konservatorių opozicija, liberaliųjų kitaminčių būreliais, visa dvasininkija ir didžiąja dalimi žiniasklaidos. Pirmą kartą susivienijo politinio spektro kraštutinės jėgos turėdamos vienintelį tikslą: nuversti vyriausybę. Didžiojoje aikštėje kasdien vykdavo opozicijos demonstracijos, kurias vaikydavo raitoji policija, o paskutinįkart lankantis provincijose prezidentą turėjo ginti kareiviai su nuogais kardais rankoje nuo kaukiančios įtūžusios minios, apmėčiusios jį sugedusiomis daržovėmis. Jis nė-maž nepaisė tų nepasitenkinimo pasireiškimų lyg nepastebėdamas, jog visą valstybę apima chaosas. Pasak Severo del Valjės ir panelės Matildės Pinedos, vyriausybės nekentė aštuoniasdešimt procentų gyventojų ir prezidentui būtų visų geriausia atsistatydinti, nes įtampa buvo pasiekusi viršūnę ir kiekvieną akimirką galėjo prasiveržti žmonių rūstybė. Taip ir atsitiko tą tūkstantis aštuoni šimtai devyniasdešimtųjų metų sausio rytmetį, kai sukilo karinės jūrų pajėgos ir kongresas atstatydino prezidentą.

– Prasidės siaubingas susidorojimas, teta, – girdėjau sakant Severą del Valję. – Aš vykstu kariauti į šiaurę. Prašau jus pasirūpinti Nivėja ir vaikais, nes nežinia kiek laiko jų nematysiu...

– Tu, Severai, kare netekai kojos, ir jeigu neteksi kitos, atrodysi kaip nykštukas.

– Neturiu kitos išeities, Santjage man irgi gresia mirtis.

– Nebūk melodramatiškas, juk mes ne operoje!

Tačiau Severas del Valjė geriau išmanė padėtį negu teta, kaip pasitvirtino po kelių dienų, prasidėjus terorui. Prezidentas ilgai negaišdamas paleido kongresą, pasiskelbė diktatorium ir maištui nuslopinti paskyrė tokį Choakiną Godojų, sadistą, įsitikinusį, jog „turčiai privalo mokėti, nes jie turčiai, skurdžiai todėl, kad jie – skurdžiai, o visus kunigus reikia sušaudyti“! Kariuomenė išliko ištikima vyriausybei, ir politinis susipriešinimas virto kruvinu pilietiniu karu, kuriame viena prieš kitą stojo dvi ginkluotųjų pajėgų rūšys. Remiamas kariuomenės vadų, Godojus sukišo į kalėjimą visus opozicijos deputatus, kokius tik sugebėjo sučiupti. Piliečių teisės buvo laikinai apribotos, paskiau prasidėjo nuolatinės

namų kratos ir suimtųjų kankinimai. Prezidentas užsidarė savo rūmuose, šlykštėdamasis tokiais metodais, tačiau neabejodamas, jog kitaip neįmanoma pažaboti politinių priešininkų. „Mielai atsisakyčiau tokių priemonių", – dažnai kartodavo jis. Toje gatvėje, kur buvo Aukso amžiaus knygynas, niekas negalėjo miegoti naktimis nei vaikščioti dieną – taip rėkdavo mirtinai plakami žmonės. Savaime suprantama, apie tai visi vengė kalbėti girdint vaikams, tačiau aš viską žinojau, nes, išnaršius visus namų užkaborius, man buvo vieni niekai nusiklausyti, ką šneka suaugusieji, juo labiau kad tuos mėnesius nieko daugiau ir nebuvo ko veikti. Šalyje ėjo karas, o mes gyvenome nelyginant prabangiame vienuolyne. Močiutė priglaudė Nivėją su visu pulku vaikų, auklių ir žindyvių ir liepė aklinai uždaryti visas duris, įsitikinusi, jog niekas neišdrįs užpulti tokios visuomeninės padėties damos kaip ji, juo labiau ištekėjusios už Didžiosios Britanijos piliečio. Frederikas Viljamsas dėl visa ko iškėlė virš stogo Anglijos vėliavą ir sutepė visus ginklus.

Severas del Valjė pačiu laiku išvyko kariauti į šiaurę. Iš tikrųjų rytojaus dieną jo namus iškratė kareiviai, ir jeigu būtų jį suradę, jis būtų atsidūręs politinės policijos požemiuose, kur turčiai buvo kankinami lygiai taip pat kaip skurdžiai. Nivėja rėmė liberalų valdžią, tačiau perėjo į kovingąją opoziciją, kai tik prezidentas panoro apgaule prakišti savo įpėdinį ir pabandė susidoroti su kongresu. Per tuos revoliucijos mėnesius, nešiodama dvynius ir augindama šešis vaikus, ji turėjo laiko ir jėgų skirti opozicijos veiklai, už kurią būtų atsakiusi galva, jeigu tik būtų įkliuvusi. Ji darbavosi slapčia nuo močiutės Paulinos, kuri buvo griežtai įsakiusi savo elgesiu šiukštu nepritraukti valdžios dėmesio, tačiau Viljamsas viską žinojo. Panelė Matildė Pineda laikėsi priešingų nei Frederikas Viljamsas pažiūrų, buvo tokia pati užkietėjusi socialistė kaip jis – monarchistas, tačiau jiedu vienijo ta pati neapykanta vyriausybei. Viename galiniame kambaryje, kur močiutė niekada nekišdavo nosies, padedami Pedro Tėjaus, jie įrengė nedidelę spaustuvėlę ir spausdino revoliucingus atsišaukimus ir pamfletus, kuriuos panelė Matildė Pineda, paslėpusi po apsiaustu, išnešiodavo nuo vienų durų prie kitų. Privertė mane prisiekti, jog niekam nepasaky-

siu nė žodžio, kas dedasi tame kambaryje, ir aš prisiekiau, nes paslaptis mane žavėjo kaip žaidimas, nors nė nenumaniau, koks pavojus gresia mūsų šeimai. Tik pasibaigus pilietiniam karui, supratau, kad grėsė tikras pavojus, nes, nepaisant Paulinos del Valjės padėties, politinė policija turėjo ilgas rankas – niekas negalėjo jaustis saugus. Močiutės namai buvo ne bažnyčia, teikianti prieglobsčio teisę, kaip mes galvojome: nei tai, kad ji turtinga našlė, nei jos pažintys, nei vardas nebūtų jos apsaugoję nuo kratos ir netgi nuo kalėjimo. Mums pasisekė todėl, kad tuo metu diduma žmonių stojo prieš vyriausybę ir buvo neįmanoma visų sužiūrėti. Policijoje, ir ten buvo revoliucijos šalininkų, padedančių pabėgti tiems, kuriems grėsė areštas. Kiekvienuose namuose, kur belsdavosi panelė Pineda platindama savo paskvilius, žmonės ją pasitikdavo išskėstomis rankomis.

Severas pagaliau atsidūrė vienoje stovykloje su savo gimine, nes konflikto metu konservatoriai susivienijo su dalimi liberalų. Dalis del Valjų giminės užsidarė savo dvaruose, kaip galima toliau nuo Santjago, o jauni vyrai išvyko kariauti į šiaurę, kur telkėsi karinio laivyno remiamos savanorių pajėgos. Vyriausybei ištikima kariuomenė tikėjosi per kelias dienas sutriuškinti tą saujelę civilių sukilėlių, nė nenumanydama, jog susidurs su tokiu pasipriešinimu. Eskadra drauge su revoliucionieriais pasuko į šiaurę, pasiryžusi užimti salietros kasyklas, svarbiausią šalies pajamų šaltinį, kur buvo išdėstyti reguliariosios kariuomenės pulkai. Per pirmąjį rimtą susidūrimą pergalę laimėjo vyriausybės kariuomenė ir, mūšiui pasibaigus, pribaigė sužeistuosius bei belaisvius, kaip dažnai darydavo prieš dešimtį metų per Ramiojo vandenyno karą. Tos žvėriškos skerdynės taip įsiutino revoliucionierius, jog artimiausiame mūšyje jie laimėjo triuškinančią pergalę. Tuomet atėjo jų eilė išžudyti nugalėtuosius. Kovo vidury kongresistai, kaip pasivadino sukilėliai, turėjo savo žinioje penkias šiaurines provincijas ir sudarė savo vyriausybę, tuo tarpu pietuose prezidento Balmasedos šalininkų žaibiškai mažėjo. Vyriausybinės kariuomenės likučiams teko trauktis į pietus, kur telkėsi pagrindinės pajėgos; penkiolika tūkstančių vyrų pėsčiomis kirto kalnus, įžengė į Boliviją,

per Argentinos teritoriją pasiekė kalnus ir, persikėlę per juos antrą kartą, pasiekė Santjagą. Sostinėje pasirodė leisgyviai iš nuovargio, apžėlę, apdriskę – nužygiavo tūkstančius kilometrų per atšiaurius kalnus ir slėnius, kęsdami pragariškus karščius ir amžinųjų sniegynų šaltį, plokščiakalniuose maitindamiesi lamomis ir vikunijomis, lygumose – moliūgais ir šarvuočiais, viršukalnėse – aukštumų paukščiais. Sostinė juos pasitiko kaip didvyrius. Tokį žygdarbį atliko tik senųjų laikų nuožmieji ispanai konkistadorai, tačiau anaiptol ne visi išėjo jų pasitikti, nes opozicija augo kaip nesulaikoma kalnų griūtis. Mūsų namai stovėjo aklinai uždarytomis langinėmis, ir močiutė griežtai uždraudė kišti nosį į gatvę, tačiau aš, netverdama smalsumu, užsikoriau ant stogo pasižiūrėti į žygiuojančią kariuomenę.

Opozicija sėdėjo ant žarijų, baisėdamasi areštų, kratų, kankinimų ir rekvizicijų, nebuvo nė vienos nesupriešintos šeimos, visi drebėjo iš baimės. Kariuomenė rengė gaudynes telkdama jaunimą į savo gretas, iš netyčių užgriūdavo į laidotuves, vestuves, laukus ir fabrikus grobdama karo tarnybai tinkamo amžiaus vyrus ir jėga juos išsivarydama. Pritrūkus darbo rankų, žemės ūkyje ir pramonėje įsiviešpatavo sąstingis. Kariškių savivalė pasidarė nebepakenčiama, ir prezidentas suprato, jog tam reikia padaryti galą, tačiau, kai pasiryžo veikti, buvo jau per vėlu: kareiviai išpuiko, ir kilo baimė, kad jie gali įvykdyti perversmą ir įvesti karinę diktatūrą, tūkstantįsyk baisesnę už Godojaus politinės policijos represijas. „Nėra nieko baisiau už valdžią, nebijančią jokios atsakomybės“, – perspėjo mus Nivėja. Aš paklausiau panelę Matildę Pinedą, kuo skiriasi vyriausybė nuo revoliucionierių, ir ji atsakė, jog ir vyriausybė, ir revoliucionieriai kovoja už teisėtumą. Kai paklausiau močiutę, ji atsakė, jog ir vieni, ir kiti esą niekšai.

Baimė pasibeldė į mūsų duris, kai policija suėmė doną Pedrą Tėjų ir nugabeno ir siaubingąją Godojaus belangę. Jie įtarė – ir pagrįstai, – jog jis atsakingas už mieste platinamus politinius paskvilius prieš vyriausybę. Vieną birželio vakarą, bjaurų lietingą va-

karą, kaukiant klastingam vėjui, mums bevakarieniaujant valgomajame, staiga atsilapojo durys ir netikėtai pasirodė panelė Matildė Pineda, išblyškusi, apdujusi, kiaurai permerktu apsiaustu.

– Kas atsitiko? – pasipiktinusi mokytojos nemandagumu, paklausė močiutė.

Panelė Pineda vienu kvapu išpoškino, kad Godojaus galvažudžiai iškratė Aukso amžiaus knygyną, sumušė visus ten pasitaikiusius ir paskiau uždara karieta išsigabeno doną Pedrą Tėjų. Iškėlusi šakutę, močiutė laukė ko kita, kas pateisintų triukšmingą moters įsiveržimą: ji menkai pažinojo poną Tėjų ir nesuprato, kodėl ta žinia turėtų būti tokia svarbi. Ji nenuvokė, jog knygininkas beveik kasdien lankosi jos namuose, įeina pro galines duris ir spaustuvėje, slapta įrengtoje jos pastogėje, spausdina revoliucinius pamfletus. Nivėja, Viljamsas ir panelė Pineda, priešingai, nuspėjo, kokių pasekmių reikėtų tikėtis tuo atveju, jeigu nelaimingasis Tėjus priverstas viską išklotų, ir žinojo, kad anksčiau ar vėliau taip ir atsitiks, nes Godojaus metodai nekėlė jokių abejonių. Pamačiau, kad jie visi trys beviltiškai susižvelgė, ir nors dorai nesupratau, kas atsitiko, suvokiau, ko jie sunerimo.

– Ar tai dėl tos mašinos, kur stovi galiniame kambaryje? – paklausiau.

– Kokios mašinos? – sušuko močiutė.

– Jokios, – atsakiau prisiminusi slaptą sutartį, tačiau Paulina del Valjė mane nutraukė, užsuko man ausį ir neįprastai smarkiai papurtė.

– Kokios mašinos, klausiu tave, snargle? – suriko.

– Duok ramybę mažylei, Paulina. Ji čia niekuo dėta. Tai spausdinimo mašina... – įsiterpė Frederikas Viljamsas.

– Spausdinimo mašina? Šičia, mano namuose? – suriaumojo močiutė.

– Deja, taip, teta, – suvapėjo Nivėja.

– Prakeikimas! Ką mums dabar daryti?

Ir matrona susmuko krėsle susiėmusi rankomis galvą ir bambėdama, kad jos pačios artimieji ją išdavę, kad turėsime žiauriai nukentėti už savo negirdėtą neapdairumą, kad esame paskutiniai

mulkiai, kad ji priėmusi Nivėją išskėstomis rankomis ir štai kaip ši atsimokėjusi, argi Frederikas nežinojęs, jog tai gali jiems kainuoti gyvybę, juk mes ne Anglijoje ir ne Kalifornijoje, kada pagaliau jis suvoksiąs Čilės gyvenimą, ir ji kaip gyva nebenorinti akyse matyti panelės Pinedos, draudžianti jai kelti koją į šiuos namus ar bent vienu žodeliu persitarti su dukraite.

Frederikas Viljamsas paliepė kinkyti arklius ir pareiškė važiuosiąs „sutvarkyti reikalo“, tačiau močiutė, užuot nusiraminusi, dar labiau įsibaugino. Panelė Matildė Pineda man pamojo atsisveikindama, išėjo, ir aš vėl ją pamačiau tik po daugelio metų. Viljamsas nuvažiavo tiesiai į Jungtinių Valstijų atstovybę ir paprašė audiencijos pas poną Patriką Egoną, savo bičiulį ir bridžo partnerį, tuo metu rikiavusį oficialų banketą, kuriame dalyvavo diplomatinio korpuso nariai. Egonas rėmė vyriausybę, tačiau kaip beveik visi jankiai nuosekliai laikėsi demokratinių pažiūrų ir bjaurėjosi Godojaus metodais. Akis į akį išklausė tai, ką norėjo jam pasakyti Frederikas Viljamsas, ir tuojau pat ėmėsi žygių, kad gautų audienciją pas Vidaus reikalų ministrą, kuris jį priėmė tą patį vakarą, tačiau paaiškino, jog neturi galios ką nors padaryti suimtojo labui. Šiaip ar taip, susitarė su prezidentu, kad šis jį priimtų rytojaus dieną iš pat ankstaus ryto. Tai buvo pati ilgiausia naktis močiutės namuose. Niekas nėjo gulti. Aš gulėjau susirietusi su *Karamele* vestibiulyje ant krėslo, tuo tarpu tarnai ir kambarinės krovė mantą į skrynias ir lagaminus, lakstė auklės ir žindyvės su miegančiais Nivėjos bambliais ant rankų, virėjos nešiojo pintines su maistu. Karietose atsidūrė netgi du narveliai su mylimiausiais močiutės paukšteliais. Viljamsas su sodininku, patikimu vyru, išardė spausdinimo mašiną, dalis užkasė pačiame trečiojo kiemo gale ir sudegino visus kompromituojančius popierius. Auštant mūsų jau laukė du furgonai ir keturi ginkluoti raiti tarnai, pasiruošę mus lydėti iš Santjago. Visi kiti tarnai pasislėpė artimiausioje bažnyčioje, iš kur turėjo vėliau išvažiuoti kitais furgonais. Frederikas Viljamsas nepanoro keliauti su mumis.

– Aš atsakingas už tai, kas įvyko, ir liksiu saugoti namų, – pareiškė.

– Tavo gyvybė nepalyginamai brangesnė už šiuos namus ir visa, ką turiu, būk malonus, važiuok su mumis, – maldavo Paulina del Valjė.

– Jie nedrįs manęs paliesti, aš esu Didžiosios Britanijos pilietis.

– Nebūk naivus, Frederikai, patikėk, šiais laikais niekas negali jaustis saugus.

Tačiau buvo neįmanoma jo perkalbėti. Jis pabučiavo man į abu žandus, ilgokai spaudė močiutės rankas ir atsisveikino su Nivėja, žiopčiojančia kaip žuvis, ištraukta iš vandens, – nežinia, ar iš baimės, ar dėl to, kad vėl buvo nėščia. Išvažiavome vos tik nedrąsūs saulės spinduliai nutvieskė snieguotas viršukalnes, lietus liovėsi, dangus nusigiedrijo, tačiau pūtė žvarbus vėjas, kiaurai eidamas pro karietos plyšius. Močiutė mane laikė apglėbusi ant kelių, aptūlojusi savo lapenų kailiniais, tais pačiais, kurių uodegas, gašlumo priepuolio ištiktas, apgraužė *Karamelė*. Ji sėdėjo iš pykčio ir baimės kietai sukandusi dantis, tačiau nepamiršusi pintinių su maistu – mat vos tik išvažiavome iš Santjago ir pasukome pietų kryptimi, jas atidarė ir ėmė vaišintis keptais viščiukais, kietai virtais kiaušiniais, trapios tešlos pyragaičiais, sūriais, teślainiais, vynu ir migdolų gaiva, ir ta puota nesibaigė iki pat kelionės galo.

Dėdės del Valjės, pabėgę iš miesto vos prasidėjus sausio sukilimui, mus pasitiko džiūgaudami – mes nutraukėme septynių mėnesių nepakeliamą nuobodulį ir atvežėme naujienų. Naujienos buvo labai liūdnos, tačiau tai buvo vis geriau nei nieko. Aš vėl susitikau su savo pusbroliais, ir tos dienos, tokios slogios suaugusiems, mums, vaikams, buvo tikros atostogos: mes gėrėme šviežią pieną, valgėme šviežią varškę ir vasarą konservuotus vaisius bei daržoves, jodinėjome raiti, lyjant taškėmės purvynėje, žaidėme tvartuose ir klojimuose, vaidinome spektaklius ir pasibaisėtinai dainavome choru, nes nė vienas mūsų neturėjo muzikinės klausos. Į namus vedė aukštomis tuopomis apsodintas kelias, vingiuojantis per apleistą slėnį, kur vienur kitur žymėjo arklo pėdsakai, diendaržiai atrodė seniai ištuštėję, kartais driekdavosi ištisos virtinės parazitų sukapotų išdžiūvusių stagarų, pasak močiutės, vy-

nuogienojų. Pakelėje pasitaikę valstiečiai nusivoždavo šiaudines skrybėles ir, nudūrę akis į žemę, sveikindavosi su šeimininkais, kreipdamiesi į juos žodžiais „jūsų malonybė". Močiutė atvažiavo į kaimą pavargusi ir prastos nuotaikos, tačiau po kelių dienų, apsiginklavusi lietsargiu, *Karamelės* lydima, susidomėjusi apvaikščiojo apylinkes. Mačiau, kaip ji apžiūrinėja išsiraičiusius vynuogienojus ir į paslaptingus maišelius deda dirvos pavyzdžius. Pusračiu išriestas nedegtų plytų namas čerpių stogu atrodė gremėzdiškas ir tvirtas, be menkiausių pretenzijų į dailumą, tačiau žavėjo savo sienomis, tiekos istorinių įvykių liudininkėmis. Vasarą tai būdavo tikras rojus, pilnas saldžiais vaisiais apkibusių vaismedžių, gėlių aromatų, nerimstančių paukščių giesmių ir darbštuolių bičių dūzgimo, tačiau žiemą, debesims amžinai dengiant dangų ir be perstojo dulkiant šaltam lietui, primindavo niurgzlią senę. Diena prasidėdavo labai anksti ir baigdavosi saulei leidžiantis, ir mes tūnodavome dideliuose, žvakėmis ir žibalinėmis lempomis menkai apšviestuose kambariuose. Būdavo žvarbu, mes sėdėdavome prie apskritų, šiurkščia drobe užtiestų stalų, po kuriais žerplėdavo gorės, kad nesušaltume kojų, gerdavome raudonąjį vyną, kaip ir priklauso, pakaitintą su cukrumi, apelsinų žievelėmis ir cinamonais. Dėdės del Valjės gamindavo tą prastą vyną šeimynai, tačiau močiutė sakydavo, jog jis tinka ne žmogaus gomuriui, bet dažams tirpinti. Kiekvienas save gerbiantis dvaras augindavo vynuoges ir gamindavosi vyną, vienur geresnį, kitur prastesnį, tačiau tas, kurį mes gerdavome, buvo ypač aitrus. Palubėse vorai ausdavo savo švelnius nėrinius, lubų sijomis ramia širdimi šmirinėdavo pelės, nes katės nesugebėdavo taip aukštai užsikarti. Giedruodavo plikos sienos, baltintos kalkėmis arba dažytos melsvais dažais, tačiau kas žingsnis stūksodavo žmogaus ūgio šventųjų statulos ir kabodavo Nukryžiuotojo paveikslai. Prie paradinių durų stovėjo drožta medinė žmogystė su galva, rankomis, kojomis, stiklinėmis akimis ir žmogaus plaukais, vaizduojanti Švenčiausiąją Mergelę Mariją, papuošta gyvomis gėlėmis, su amžinąja ugnimi, degančia prie kojų: eidami pro šalį, turėdavome persižegnoti, nevalia būdavo

praeiti nepagarbinus Dievo Motinos. Kartą per savaitę ją perrengdavo naujais drabužiais – jai priklausė spinta, pilnutėlė renesanso laikotarpio stiliaus apdarų; per procesijas ją padabindavo brangakmeniais ir apsiausdavo per ilga nušiurusia šermuonėlių mantija. Valgydavome keturis kartus per dieną, valgymo ceremonija užsitęsdavo taip ilgai, jog vienai nepasibaigus prasidėdavo kita, tad močiutė atsikeldavo nuo stalo tik eidama gulti arba pasimelsti į koplyčią. Septintą valandą ryto išklausydavome mišias ir priimdavome Komuniją, pamaldas laikydavo dvasiškasis tėvas Teodoras Rieskas, gyvenantis pas mano dėdes, senyvas dvasininkas, pakantumo apaštalas: jo akimis žiūrint, visos nuodėmės buvo atleistinos, išskyrus Judo išdavystę; siaubingasis Godojus, ir tas, jo nuomone, galėjo rasti paguodą Viešpaties karalystėje. „Na jau, ne, dvasiškasis tėve, jeigu jau Godojui bus atleista, aš verčiau eisiu į pragarą su Judu ir vaikais“, – atrėžė Nivėja. Saulei nusileidus, visa šeimyna su vaikais, tarnais ir kumečiais rinkdavosi pamaldoms. Visi užsidegdavome po žvakę ir virtine eidavome į kuklią koplyčią viename namo sparne. Ilgainiui man patiko tos kasdienės apeigos, atitinkančios kalendorines datas, metų laikus ir gyvenimo bėgį; mielai puošdavau altorių gyvomis gėlėmis ir valydavau auksines taures. Šventi žodžiai skambėdavo eilėmis:

O Viešpatie, mylėti tave trokštu
Ne dėl dangaus, tyruoliams pažadėto,
Ne pragaro bijodamas Tau nusidėti
Bijau ir saugausi pagundos.

Skaudu man, Viešpatie, skaudu
Matyt išniekintą, prikaltą prie kryžiaus,
Skaudu matyt žaizdotą Tavo kūną,
Skaudu man Tavo kančios ir mirtis.

Tokia brangi, o Viešpatie, man Tavo meilė,
Jog ir be atpildo Tave mylėčiau,
Jog ir be pragaro Tavęs bijočiau.

Nieko Tavęs neprašau, nes ir šiaip Tave myliu,
Nes netgi nesitikėdamas to, ko tikiuosi,
Mylėčiau lygiai taip, kaip dabar myliu.

Man regis, šiek tiek atsileido ir močiutės užkietėjusi širdis, nes per tą viešnagę kaime ji labiau suartėjo su religija, ėmė vaikščioti į bažnyčią malonumo dėlei, ne vien iš pareigos, nustojo plūsti dvasininkiją, kaip buvo pratusi, o kai grįžome į Santjagą, savo namuose, Armijos Išvaduotojos gatvėje, liepė įrengti gražią koplyčią su spalvotais vitražais, kur saviškai melsdavosi. Katalikų tikėjimas jai nelabai tiko, todėl jinai stengėsi jį prisiderinti pagal savo pažiūras. Po vakarinių pamaldų, žvakėmis nešini, grįždavome į didžiąją svetainę gerti kavos su pienu, tuo tarpu moterys megzdavo arba siuvinėdavo, o mes, vaikai, baisėdamiesi klausydavomės dėdžių pasakojimų apie vaiduoklius. Daugiausia baimės įvarydavo *imbunčė*, indėnų mitologijos piktoji dvasia. Pasak jų, indėnai vogdavę naujagimius, užsiūdavę jiems akis ir užpakalinę angą, augindavę urvuose, maitindavę krauju, sulaužydavę jiems kojas, galvą atgręždavę atgal, o vieną ranką įsmaukdavę ant nugaros po oda, – šitaip auginami vaikai įgaudavę visokiausių antgamtinių galių. Baimindamiesi, kad jų nepavogtų indėnai ir nesumaitintų *imbunčėms*, saulei nusileidus, vaikai nekišdavo nosies iš namų, o kai kurie kaip aš miegodavo visa galva palindę po antklode, kamuojami šiurpių košmarų. „Kokia tu prietaringa, Aurora! Nėra jokių *imbunčių*! Nejaugi tu tiki, jog vaikas gali išgyventi šitaip kankinamas?" – bandydavo mane atvesti į protą močiutė, tačiau nepadėdavo jokie įrodymai, kad aš nustočiau kalenti dantimis.

Visą gyvenimą vaikščiodama nėščia, Nivėja neskaičiuodavo mėnesių – artėjantį gimdymą numatydavo pagal tai, kiek kartų prireikia naktipuodžio. Dvi naktis pagret atsikėlusi trylika kartų, per pusryčius pareiškė, jog metas šauktis gydytojo, ir tikrai tą pačią dieną jai prasidėjo sąrėmiai. Tame krašte gydytojų nebuvo, tad kažkas pasiūlė iš artimiausio kaimo kviestis pribuvėją; tai buvo

išvaizdi *meika*, nenusakomo amžiaus mapučių genties indėnė, ištisai ruda: kūną, plaukus ir netgi drabužius ji dažėsi augaliniais dažais. Atjojo raita su visu maišu gydomųjų žolelių, aliejų ir tepalų, apsigobusi apsiaustu, per krūtinę susegtu dideliausia sąsaga, pagaminta iš senovinių kolonijų laikų monetų. Tetos persigando, nes *meika* atrodė išnėrusi iš pačios Araukanijos gūdumos, tačiau Nivėja ją pasitiko gana patikliai; gimdymo ji nebijojo – jau šešis kartus buvo gimdžiusi. Indėnė menkai šnekėjo ispaniškai, tačiau, regis, puikiai išmanė savo amatą, ir kai ji nusivilko apsiaustą, pamatėme, kad ji labai švari. Pagal tradiciją negimdžiusios moterys negalėdavo įeiti į gimdyvės kambarį, tad jaunos moterys nusivedė vaikus į kitą namų galą, o vyrai, susibūrę biliardinėje, žaidė, rūkė ir gurkšnojo vyną. Vyresniojo amžiaus moterys, nulydėjusios indėnę ir Nivėją į didįjį kambarį, suskato melstis ir talkinti kiek išgalėdamos. Išdarinėjo dvi juodas vištas ir išvirė maistingo sultinio, kad motina geriau jaustųsi prieš gimdymą ir paskiau, taip pat sutaisė agurklių nuoviro tam atvejui, jeigu gimdyvė imtų dusti arba nusilptų širdis. Smalsumas nustelbė močiutės grasinimus išperti man kailį, jeigu ji nutversianti mane sliūkinėjant netoli Nivėjos, ir aš išsprukau iš galinių kambarių pasmaksoti, kas darosi. Mačiau bėgiojant kambarines, nešinas baltutėlėmis marškomis ir dubenimis karšto vandens, mansanilijų aliejumi pilvui masažuoti, taipgi antklodėmis ir žarijomis gorėms, nes ypač bijota *pilvo atšalimo*, arba persišaldymo gimdymo metu. Kambaryje buvo be paliovos girdėti šnekos ir juokas; man atrodė, jog už durų viešpatauja anaiptol ne kančios ir nerimas, bet, priešingai, linksminasi šventiškai nusiteikusios moterys. Iš savo slėptuvės nieko nemačiau, be to, tamsiuose koridoriuose man vaidenosi ir kūnas ėjo pagaugais, tad netrukus man viskas nusibodo, ir aš nubėgau žaisti su savo pusbroliais, tačiau sutemus, kai šeimyna susirinko į koplyčią, grįžau atgal. Tuomet balsų šurmulys jau buvo nuščiuvęs, ir aiškiai girdėjosi Nivėjos vaitojimas, poterių kuždėjimas ir čerpėmis pliaupiančio lietaus šnarėjimas. Prigludau koridoriaus kertelėje drebėdama iš baimės, nes buvau įsitikinusi, jog indėnams būtų vieni niekai pagrobti Nivėjos vaikelį... O jeigu *meika* – viena tų

raganų, kurios vagia naujagimius ir paverčia juos *imbunčėmis*? Kaip Nivėja nepagalvojo apie tokią siaubingą tikimybę? Buvau bebėganti atgal į koplyčią, kur buvo šviesu ir pilna žmonių, tačiau tuo metu išėjo moteriškė kažko atsinešti ir paliko duris praviras, ir aš pamačiau, kas darosi kambaryje. Niekas manęs nepastebėjo, nes koridoriuje buvo tamsu, tuo tarpu viduje, priešingai, ryškiai švietė dvi lajinės lempos ir šen bei ten sustatytos žvakės. Kampuose žerplėjo trys gorės, tad kambaryje buvo šilčiau negu visuose namuose ir tvyrojo gaivus miško kvapas, sklindantis iš puodo, kur virė eukalipto lapai. Nivėja, vilkinti trumpais marškiniais, megztiniu ir avinti storomis vilnonėmis kojinėmis, tupėjo ant antklodės, rankomis įsikibusi į dvi storas, nuo lubų sijų nukarusias virves, iš užpakalio palaikoma *meikos*, tylutėliai kuždančios kažkokius žodžius sava kalba. Virpančioje žvakių šviesoje išsipūtęs, melsvomis venomis išraizgytas gimdyvės pilvas atrodė pasibaisėtinas, lyg nebepriklausytų kūnui, lyg būtų ne žmogaus. Nivėja rėžėsi pažliugusį prakaitu, prilipusiais prie kaktos plaukais, užsimerkusi, giliai įkritusiomis užjuodusiomis akimis, patinusiomis lūpomis. Viena mano teta meldėsi atsiklaupusi prie stalo, kur stovėjo statulėlė šventojo Ramono Nonato, gimdyvių patrono, vienintelio šventojo, gimusio ne įprastai, bet išimto iš motinos įsčių pro pjūvį pilve; kita laikėsi greta indėnės su dubeniu karšto vandens ir krūva švarių marškų. Stojo trumputė tyla, Nivėja sunkiai alsavo, o *meika* iš priekio masažavo jai pilvą savo sunkiomis rankomis, lyg stumdama mažylį įsčiose. Staiga ant antklodės pliūptelėjo čiurkšlė kruvino skysčio. *Meika* pakišo maršką, kuri beregint permirko, paskiau dar vieną ir dar. „Laimink, Dieve, laimink, Dieve, laimink, Dieve“, – išgirdau indėnę kuždant ispaniškai. Nivėja dar tvirčiau įsikabino į virves ir įsirėžė taip stipriai, jog atrodė, kad sprogs sausgyslės, išsipūtusios kakle ir smilkiniuose. Iš lūpų ištrūko duslus kriokimas, ir tuomet kažkas pasirodė tarp kojų, *meika* jį švelniai paėmė ir palaikė rankose, tuo tarpu Nivėja atsikvėpė ir įsirėžė dar kartą, kol pagaliau išėjo naujagimis. Kone nualpau iš siaubo ir pasibjaurėjimo ir klupdama atatupstomis nuslinkau ilgu šiurpiu koridorium.

Po valandos, kai tarnaitės surankiojo nešvarias marškas ir visa tai, kas buvo naudota Nivėjai gimdant, ir išnešė sudeginti – buvo manoma, jog šitaip galima išvengti kraujoplūdžio, – o *meika* pagal krašto paprotį suvyniojo placentą ir bambagyslę, ketindama pakasti jas po figmedžiu, svetainėje susirinko šeimyna su dvasiškuoju tėvu Teodoru Riesku padėkoti Dievui gimus dvynukams, kurie, pasak kunigo, paveldės garbingą del Valjų vardą. Dvi tetos laikė abu naujagimius su megztomis kepurytėmis, įsuptus į vilnones antklodėles, tuo tarpu visi artimieji paeiliui ėjo nuo vieno prie kito, bučiavo į kaktytę sakydami: „Tesaugo tave Dievas", idant kas nors nenužiūrėtų jų bloga akimi. Aš negalėjau pasisveikinti kaip visi su savo pusbroliais, nes jie man atrodė kaip pasibjaurėtini vikšrai, ir ligi paskutinės gyvenimo dienos man vaidenosi pamėlęs Nivėjos pilvas, iš kurio jiedu sprūsta nelyginant vientisa kruvina masė.

Antrąją rugpjūčio savaitę atvažiavo Frederikas Viljamsas, kaip paprastai be galo elegantiškas ir ramus, tarytum visiems mums būtų tik prisisapnavę, kad gresia pavojus pakliūti į politinės policijos rankas. Močiutė sutiko vyrą kaip jaunamartė – iš susijaudinimo blizgančiomis akimis ir paraudusiais skruostais, ištiesė rankas, ir jis išbučiavo jas ne vien tik iš mandagumo. Tuomet pirmą kartą pastebėjau, jog tą keistą sutuoktinių porą sieja kažkas panašaus į meilę. Ji buvo šešiasdešimt penkerių, tokio amžiaus, kai kitos moterys būna susenusios nuo patirtų netekčių ir nelaimių, tačiau Paulina del Valjė atrodė nepavaldi laikui. Ji dažėsi plaukus, nors jos luomo moterys nedrįso apie tai nė pagalvoti, o kad jų atrodytų daugiau – segėsi dirbtinių sruogų. Kad ir būdama apkūni, ji rengėsi, vedama įprastos tuštybės, ir dažėsi taip sumaniai, jog niekam nekliuvo jos rausvi skruostai ir juodi antakiai. Frederikas Viljamsas buvo žymiai jaunesnis ir, regis, labai patiko moterims: jam pasirodžius, jos imdavo vėduotis vėduoklėmis ir pamesdavo nosinaites. Niekada nepastebėjau, kad jis būtų susigundęs jų kerais, priešingai, atrodė visa širdimi atsi-

davęs žmonai. Dažnai man kildavo mintis, ar Frederiko Viljamso ir Paulinos del Valjės santykiai buvo paprasčiausias sandėris, ar jie buvo tokie platoniški, kaip visi galvojo, ar jiedu jautė vienas kitam kokį potraukį. Ar jie kartais mylėdavosi? Nežinia, nes jis niekada apie tai neužsiminė, o močiutė, į gyvenimo pabaigą man pripasakojusi pačių slapčiausių dalykų, nusinešė atsaką į kitą pasaulį.

Dėdė Frederikas mums papasakojo, kad, įsikišus prezidentui, pavykę išvaduoti doną Pedrą Tėjų Godojui nespėjus išplėšti nė vieno žodžio, tad mes galime grįžti į savo namus Santjage, nes, tiesą pasakius, mūsų giminė niekada nebuvo pakliuvusi į policijos sąrašus. Po devynerių metų, mirus močiutei Paulinai, susitikusi su panele Matilde Pineda ir donu Pedru Tėjum, sužinojau, kas iš tikrųjų tuomet įvyko, nes gerasis Frederikas Viljamsas nenorėjo mums visko išpasakoti. Iškratę knygyną, primušę tarnautojus, suvertę krūvon šimtus knygų ir jas padegę, jie išsivedė kataloną knygininką į savo šiurpiąją būstinę, kur apdorojo, kaip jiems buvo įprasta. Į kvotos pabaigą Tėjus neteko sąmonės, nepasakęs nė vieno žodžio, tuomet ant jo šliūkštelėjo kibirą vandens su išmatomis, pririšo prie kėdės, ir ten jis išbuvo visą naktį. Kai rytojaus dieną jį vėl nuvedė pas kankintojus, atvykęs Jungtinių Valstijų įgaliotasis atstovas Patrikas Egonas, lydimas prezidento adjutanto, pareikalavo paleisti suimtąjį. Jį paleido perspėję, kad jeigu jis bent vienu žodžiu prasitars, kas atsitiko, atsidurs prieš baudžiamojo būrio šautuvus. Kruviną, aptekusį išmatomis, jiedu nusivedė jį į ambasadoriaus karietą, kur laukė Frederikas Viljamsas su gydytoju, ir nuvežė į Jungtinių Valstijų atstovybę, kur suteikė politinį prieglobstį. Po mėnesio krito vyriausybė, ir donas Pedras Tėjus išėjo laisvėn, užleisdamas vietą nuverstojo prezidento šeimai, suradusiai prieglobstį po ta pačia vėliava. Praslinko keli mėnesiai, kol knygininkas atkuto, užsitraukė žaizdos, sąnariai atgavo buvusį lankstumą, ir jis vėl atidarė savo knygyną. Patirtos baisybės neįvarė jam baimės, jam nekilo mintis grįžti į Kataloniją, ir jis toliau laikėsi opozicijos, nors ir kokia vyriausybė buvo valdžio-

je. Kai po daugelio metų jam padėkojau už tai, jog iškentėjo tokias siaubingas kančias, gindamas mūsų šeimą, jis atsakė, kad stengėsi ne dėl mūsų, bet dėl panelės Matildės Pinedos.

Močiutė Paulina ketino gyventi dvare, iki pasibaigs revoliucija, tačiau Frederikas Viljamsas ją įtikino, jog karas gali tęstis metų metus ir jog mums nevalia atsisakyti savo visuomeninės padėties Santjage; tiesą pasakius, dvaras su skurdžiais valstiečiais, begaliniais pokaičiais, mėšlo ir musių pilnais tvartais jam atrodė siaubingesnis už kalėjimą.

– Jungtinėse Valstijose pilietinis karas tęsėsi ketverius metus, čia irgi gali užtrukti ne ką trumpiau, – tarė jis.

– Ketverius metus? Betgi tuomet nebeliks nė vieno gyvo čiliečio. Pasak mano sūnėno Severo, per kelis mėnesius mūšiuose jau žuvo dešimt tūkstančių vyrų, o dar dešimt tūkstančių krito nuo kulkos į nugarą, – atrėmė močiutė.

Nivėja norėjo drauge su mumis grįžti į Santjagą, nors dar nebuvo atsigavusi po sunkaus gimdymo, ir tol prašė, kol močiutė pagaliau sutiko. Iš pradžių ji nesikalbėjo su Nivėja, užpykusi dėl slaptos spaustuvės, tačiau, gimus dvynukams, viską jai atleido. Grįžome į sostinę apsikrovę ta pačia manta, kurią gabenomės prieš kelias savaites, tik dabar papildomai vežėmės dvynukus ir nebeturėjome paukštelių, kelionėje išmirusių iš baimės. Gabenomės krepšius maisto ir ąsotį gėrimo, pasišlykštėtino seno vyno ir šviežio veršio kraujo mišinio, kurį Nivėja turėjo gerti, kad nesusirgtų mažakraujyste. Jau keli mėnesiai, kai Nivėja negavo žinių iš vyro, ir, kaip prisipažino silpnybės valandėlę, jau buvo bepradedanti netekti vilties. Ji niekada neabejojo, kad Severas del Valjė sugrįš iš karo gyvas ir sveikas – mat turėjo aiškiaregės dovaną ir spėjo savo likimą. Kaip kad visada žinojo, jog bus jo žmona, žinojo netgi tada, kai jis pranešė San Franciske vedęs kitą moterį, taipgi žinojo, jog jiedu mirsią drauge per nelaimingą atsitikimą. Dažnai girdėjau ją kartojant tuos žodžius, kurie ilgainiui prigijo mūsų giminėje. Pasilikdama dvare ji bijojo netekti ryšio su vyru, nes revoliucijos neramumų laikais paštas labai dažnai pasimesdavo, ypač kaime.

Nuo pat bendro gyvenimo su Severu pradžios, paaiškėjus jos neišsenkamam vaisingumui, Nivėja suprato, jog, paklusdama įprastinėms gerų manierų taisyklėms ir užsidarydama tarp keturių sienų kiekvieno nėštumo ir gimdymo metu, visą gyvenimą turės praleisti kaip kalinė, tad nutarė nebeslėpti motinystės, kaip niekur nieko vaikščiojo varina išsipūtusiu pilvu nelyginant paprasčiausia kaimietė, keldama pasibaisėjimą „aukštuomenei", be jokių ceremonijų gimdė vaikus. Nekeldavo kojos iš namų tik tris dienas – vietoj gydytojo reikalaujamų keturiasdešimties – ir, lydima virtinės vaikų bei auklių, eidavo visur, netgi į savo sufražisčių susirinkimus. Auklių paprastai susirasdavo kaimuose, ir tos tarnaudavo iki gyvenimo pabaigos, jeigu kartais nepastodavo ir neištekėdavo, o tai atsitikdavo labai retais atvejais. Tos nuolankios mergelės subręsdavo, susendavo ir numirdavo namuose, miegodavo nešvariuose kambarėliuose be langų, valgydavo tai, kas atlikdavo nuo ponų stalo ir mylėdavo auklėjamus vaikus, ypač berniukus. Ištekėjusios dvarininkų dukterys išsiveždavo jas kaip dalį kraičio, kad tos tarnautų antrajai kartai. Tuo metu, kai visa, kas buvo susiję su motinyste, buvo slepiama, gyvendama šalia Nivėjos vienuolikos metų jau išmaniau tokius dalykus, apie kuriuos mano aplinkos merginos nė nenutuokia. Kaime, kergiant gyvulius arba jiems vedant vaikus, mergaitės turėdavo sėdėti namuose sandariai uždarytomis langinėmis, nes laikytasi nuomonės, jog tokie dalykai žeidžia mūsų jautrias sielas ir sužadina nesveikų minčių. Jie neklydo, nes ligi šiol man užkaista kraujas, kai tik prisimenu savo pusbrolių dvare atsitiktinai matytą gašlų vaizdą – aržų eržilą jodant kumelę. Dabar, tūkstantis devyni šimtai dešimtaisiais metais, kai mudviejų su Nivėja nebeskiria dvidešimties metų tarpas ir ji man veikiau draugė negu teta, aš sužinojau, jog kasmetiniai nėštumai jai nė kiek netrukdydavę: ir nėščia, ir nenėščia, ji nė neketindavusi atsižadėti savo įprasto nešvankaus dūkimo su vyru. Kartą, mudviem šitaip šnekantis akis į akį, paklausiau, kodėl ji pasigimdė tiek daug vaikų – penkiolika, iš kurių vienuolika liko gyvi, – ir ji atsakė, kad nieko negalėjusi padaryti, negelbėjusi nė viena išmoninga prancūzių matronų priemonė. Tik būdama tvirto kūno su-

dėjimo ir lengvos širdies ji sugebėjusi išvengti katastrofos ir nenuskęsti sentimentalumo akivare. Vaikus ji augino vadovaudamasi tuo pačiu principu, kokiu tvarkė ūkio reikalus: užkraudama naštą kitiems ant pečių. Vos tik pagimdžiusi, ji stipriai susiveržbeing krūtinę ir patikėdavo mažylį žindyvei: jos namuose auklių buvo ne ką mažiau nei vaikų. Nivėja sugebėjo išsaugoti artimus santykius su Severu sugebėdama lengvai gimdyti, būdama geros sveikatos ir per daug neprisirišdama prie vaikų: krito į akis tai, kokia aistringa juodu sieja meilė. Ji man papasakojo, kad savo dėdės bibliotekoje uoliai studijavo uždraustas knygas ir išmoko pasakiškų meilės metodų, netgi nuosaikesnių, tinkamų akrobatiniais sugebėjimais neapdovanotiems meilužiams, tokiems kaip jie: jis – be vienos kojos, ji – dideliu pilvu. Nežinau, kokia poza jiems labiausiai patikdavo, tačiau numanau, jog smagiausia jiems būdavo tylutėliai žaisti tamsoje, lyg kambaryje vis dar būtų valerijonais atmieštu karštu šokoladu prigirdyta vienuolė, kovojanti su snauduliu ir noru nusidėti.

Vyriausybė griežtai cenzūravo naujienas apie revoliuciją, tačiau viskas buvo žinoma dar prieš atsitinkant kokiam dalykui. Taip iš vieno pusbrolio sužinojome apie sąmokslą – jis tyliai pasirodė namuose, lydimas dvaro kumečio, tarno ir podraug asmens sargybinio. Po vakarienės jie užsidarė kabinete su Frederiku Viljamsu ir močiute, o aš tuo tarpu dėjausi skaitanti kampe, bet nepraleidau pro ausis nė vieno žodžio. Mano pusbrolis buvo aukštas, tvirtai suręstas vaikinas, šviesiais garbanotais plaukais ir moters akimis, impulsyvus ir simpatiškas; užaugęs kaime, puikiai mokėjo išjodinėti arklius, – tiek jį ir prisimenu. Jis paaiškino, jog su keliais jaunuoliais, ketindamas pakenkti vyriausybei, žada susprogdinti vieną kitą tiltą.

– Kam dingtelėjo tokia puiki mintis? Ar turite vadą? – pašaipiai paklausė močiutė.

– Vado dar neturime, išsirinksime per artimiausią sueigą.

– Kiek jūsų yra, vaikeli?

– Apie šimtą, bet nežinau, kiek susirinks iš viso. Ne visi žino, ko juos šaukiame, pasakysime vėliau saugumo sumetimais. Aišku, teta?

– Aišku. Ir visi tokie ponaičiai kaip tu? – vis labiau nerimaudama kamantinėjo močiutė.

– Yra amatininkų, darbininkų, valstiečių ir vienas kitas mano bičiulis.

– Kokių ginklų turite? – paklausė Frederikas Viljamsas.

– Kardų, peilių ir, man regis, vieną kitą karabiną. Dar reikia gauti parako, savaime suprantama.

– Mano akimis žiūrint, tai negirdėta kvailystė! – neištvėrusi pratrūko močiutė.

Jie bandė jį perkalbėti, jis klausėsi nutaisęs pakančią miną, bet buvo aišku, kad jis apsisprendęs ir nebepersigalvos. Išeidamas jis išsinešė odinį krepšį šaunamųjų ginklų iš Frederiko Viljamso kolekcijos. Po dviejų dienų sužinojome, kas atsitiko tame dvare už kelių kilometrų nuo Santjago, kur susibūrė sąmokslininkai. Maištininkai ištisą dieną pamažu rinkosi piemenų trobelėje, kur tarėsi esą saugūs, valandų valandas tarėsi, tačiau, suvokę, jog turi per mažai ginklų ir jų planas „ant smiltyno pastatytas“, nutarė atidėti savo sumanymą, praleisti naktį linksmoje draugijoje ir rytojaus dieną išsiskirstyti. Nė neįtarė, kad galėtų būti įduoti. Ketvirtą valandą ryto juos tokiu staigiu ir puikiai suplanuotu manevru užgriuvo vyriausybinė kariuomenė – devyniasdešimt raitininkų ir keturiasdešimt pėstininkų, jog, apsupti iš visų pusių, jie nesugebėjo gintis ir pasidavė, tikri, kad jiems negresia joks pavojus, nes niekuo nenusikalto, nebent susirinko nepaprašę leidimo. Sumaišties akimirką kareiviams vadovavęs pulkininkas pametė galvą ir, pykčio apakintas, išvedė pirmąjį belaisvį prieš rikiuotę, įsakė sušaudyti vietoje ir subadyti durtuvais, paskiau atrinko dar aštuonis ir sušaudė visus iš užpakalio, šitokios žudynės tęsėsi iki pat ankstaus ryto, kol neteko gyvybės septyniolika vyrų. Pulkininkas atidarė vyno rūsius, o paskiau girtiems, nuo savivalės apkvaitusiems kareiviams leido žaginti valstiečių žmonas. Jie padegė dvaro trobesius ir taip žiauriai nukankino ūkvedį, jog sušaudyti jį galėjo tik pasodintą ant kėdės. Tuo tarpu iš Santjago nebuvo jokių nurody-

mų, tačiau kareiviai, belaukdami įsakymų, nėmaž nerimo, bet, priešingai, dar labiau šėlo ir smurtavo. Kitą dieną, po kelių siautėjimo valandų, atėjo generolo pasirašytas įsakymas „tuojau pat visus sušaudyti". Taip ir buvo padaryta. Paskiau lavonus sumetė į penkis vežimus, ketindami palaidoti bendrame kape, tačiau kilo toks pasipiktinimas, jog kūnus grąžino giminėms.

Remdamasi savo padėtimi ir ryšiais, močiutė išreikalavo mano pusbrolio kūną, ir temstant jį atvežė, suvyniotą į kruviną antklodę. Močiutė liepė atsargiai paguldyti viename kambaryje ir aptvarkyti, prieš ateinant jo motinai ir seserims. Pasislėpusi palaiptėje, pastebėjau ateinant juodu fraku vilkintį poną su lagaminėliu ir užsidarant tame kambaryje. Tarnaitės kuždėjosi, jog tai balzamuotojas, kuris, apsirūpinęs skaistalais ir maišine adata, sugeba užkamšyti ir užtaisyti visas šautines žaizdas. Frederikas Viljamsas su močiute paauksuotąją svetainę pavertė laikina koplyčia, įrengė altorių, uždegė geltonas žvakes, sukaišiotas į aukštas žvakides. Paryčiais, kai pradėjo vieni po kitų važiuoti giminės ir draugai, namai buvo pilni gėlių, o mano pusbrolis, švarutėlis, dailiai aprengtas, be menkiausio savo kančių ženklo, gulėjo prašmatniame, sidabrinėmis vinutėmis apkaltame raudonmedžio karste. Aplink, ant dviem eilėmis sustatytų kėdžių, sėdėjo verkdamos ir poteriaudamos moterys, vyrai paauksuotojoje svetainėje kalbėjo apie kerštą, tarnaitės nešiojo mažyčius sumuštinius, lyg tai būtų kokia pramoginė iškyla, o mes, vaikai, irgi aprengti juodais drabužiais, žaidėme šaudydami vieni kitus ir prunkšdami iš juoko. Tris dienas mano pusbrolis ir jo draugai gulėjo pašarvoti savo namuose, be perstojo gaudžiant varpams. Valdžia nedrįso kištis. Nepaisant griežtos cenzūros, visi žinojo, kas atsitiko, žinia apskriejo šalį kaip žaibas, ir siaubas sukrėtė tiek revoliucionierius, tiek vyriausybės šalininkus. Prezidentas nenorėjo nieko apie tai girdėti ir atsisakė bet kokios atsakomybės, kaip buvo atsisakęs dėl kitų kariškių ir baisingojo Godojaus įvykdytų niekšybių.

– Juos išžudė šaltakraujiškai, apgalvotai, kaip galvijus. Ko gi kita gali tikėtis, kai gyveni tokioje kraugeriškoje šalyje? – pareiškė Nivėja ne tiek liūdnu, kiek piktu tonu ir ėmė dėstyti, jog tą šimtmetį Čilėje buvo penki karai. Mes, čiliečiai, iš pažiūros atrodome

tokie geručiai, nekaltučiai, esame pagarsėję savo kuklumu, netgi labai mėgstame mažybinius (*por favorcito, déme un vasito de agüita – būk gerutė,duok vandenuko atsigerti*), tačiau, progai pasitaikius, iškart tampame žmogėdromis. Dera prisiminti savo kilmę, kad suvoktume, iš kur radosi tas žiaurumas, – kalbėjo ji. – Mūsų protėviai buvo karingi ir kraugeriški ispanai nukariautojai, vieninteliai išdrįsę pėsčiomis nusigauti ligi Čilės raudonai įkaitusiais nuo dykumų saulės ginklais, įveikdami didžiausias gamtines kliūtis. Susimaišė su araukanais, tokiais pat narsingais kaip jie, visame žemyne vienintele nepavergta gentimi. Indėnai valgydavo belaisvius ir jų vadus, *toqui*, gamindavosi apeigines kaukes iš džiovintos savo engėjų – ypač ūsuotų ir barzdotų – veido odos, nes jiems patiems neželdavo nei barzda, nei ūsai, šitaip keršydami baltiesiems, kurie savo ruožtu juos degindavo gyvus, pasmeigdavo ant iečių, nukapodavo rankas ir išplėšdavo akis.

– Gana! Šiukštu, kad daugiau negirdėčiau pasakojant tokių baisybių mano dukraitei girdint! – nutraukdavo ją močiutė.

Po jaunųjų sąmokslininkų skerdynių prasidėję mūšiai nulėmė pilietinio karo baigtį. Artimiausiomis dienomis revoliucionieriai išlaipino jūrų artilerijos remiamą devynių tūkstančių vyrų kariuomenę, sparčiai ir gaivališkai nelyginant hunų orda puolė Valparaisą, tačiau viskas buvo griežtai suplanuota ir nebuvo jokios sumaišties, nes per kelias valandas jie sutriuškino priešus. Vyriausybei ištikimi atsarginiai neteko trečdalio gyvosios jėgos, revoliucinė kariuomenė užėmė Valparaisą, o iš ten ruošėsi žygiuoti Santjago link ir primesti savo valią visai šaliai. Tuo tarpu prezidentas vadovavo karo veiksmams iš savo kabineto telefonu ir telegrafu, tačiau jam siunčiami raportai būdavo klaidingi, o jo įsakymai pasimesdavo, nes diduma telefoniščių priklausė revoliucionierių stovyklai. Prezidentas gavo žinią apie galutinį pralaimėjimą per vakarienę. Ramiai baigė vakarieniauti, paskiau įsakė šeimai prisiglausti Jungtinių Valstijų atstovybėje, pasiėmė savo šerpę, paltą, skrybėlę ir, bičiulio lydimas, nuėjo į Argentinos pasiuntinybę, esančią per kelis žingsnius nuo prezidento rūmų. Ten buvo prisiglaudęs vienas

opozicijos deputatas, ir jiedu vos nesusidūrė kaktomuša tarpduryje, vienas ėjo nugalėtas, kitas – kaip nugalėtojas. Persekiotojas tapo persekiojamuoju.

Revoliucionieriai įžygiavo į sostinę džiūgaujant tiems patiems žmonėms, kurie prieš kelis mėnesius plojimais pasitiko vyriausybinę kariuomenę. Per kelias valandas santjagiečiai užplūdo gatves su raudonais raiščiais ant rankovių – diduma džiaugdamiesi, o kai kurie norėdami pasislėpti, baimindamiesi kareivių ir įsisiautėjusios minios smurto. Naujoji valdžia kreipėsi į tautą, ragindama bendromis jėgomis grąžinti tvarką ir ramybę. Tą kreipimąsi prastuomenė suprato savaip, susibūrė gaujos su vadeivomis priešaky, puolė į miestą, apsirūpinę apiplėštinų namų sąrašais, kur buvo nurodytas tikslus adresas, o pats namas paženklintas kryželiu miesto plane. Vėliau sklido kalbos, jog kai kurios aukštuomenės damos, puoselėdamos kerštingas užmačias, tyčia sudariusios tuos sąrašus. Galimas daiktas, tačiau aš esu įsitikinusi, jog, nors ir kaip neapkęsdamos nuverstos vyriausybės, Paulina del Valjė ir Nivėja nebūtų nusmukusios ligi tokios niekšybės; priešingai, jos slėpė namuose dvi persekiojamas šeimas, tikėdamosi, jog veikiai atvės žmonių įsiūtis ir vėl grįš ankstesnė nuobodi ramybė, kurios visi jau buvome pasiilgę. Santjago plėšimas buvo nuoseklus ir netgi juokingas, aišku, stebint iš tolo. Priešaky „komisijos“, kaip pasivadino gaujos, žygiavo vadeiva su varpeliu rankoje, duodamas nurodymus: „Šičia, vaikeliai, vokite, bet nieko nedaužykite“, „Šičia suneškite man visus dokumentus, o namą padekite“, „Šičia neškitės ką tik norite, o paskiau daužykite kiek širdis geidžia“. „Komisija“ stropiai vykdydavo visus nurodymus ir, jeigu namuose pasitaikydavo šeimininkai, mandagiai pasisveikindavo, o paskiau džiaugsmingai puldavo plėšti kaip padykę vaikai. Atitraukdavo rašomųjų stalų stalčius, iššluodavo asmeninius popierius ir dokumentus, atiduodavo juos vadeivai, paskiau kirviais suskaldydavo baldus, išsinešdavo, kas krisdavo į akį, o galiausiai apliedavo sienas parafinu ir padegdavo. Užsidaręs Argentinos pasiuntinybės kambaryje, nuverstasis prezidentas Balmaseda klausėsi gatvės šurmulio ir siautulio, paskiau surašė politinį testamentą ir, baimindamasis, kad jo šeima nenukentėtų nuo minios neapykantos,

nusižudė šūviu į smilkinį. Paskutinė matė jį gyvą tarnaitė, atnešusi vakarienę; aštuntą valandą ryto jinai aptiko jį lovoje padoriai apsirengusį, gulintį ant kruvino priegalvio. Tas šūvis iškart pavertė jį kankiniu, ir ateities kartoms jis tapo laisvės ir demokratijos simboliu, gerbiamu netgi jo labiausiai užkietėjusių priešų. Kaip sako močiutė, Čilė – tai šalis su silpna atmintimi. Per kelis revoliucijos mėnesius čiliečių žuvo daugiau negu per ketverius Ramiojo vandenyno karo metus.

Tos suirutės įkarštyje namuose vėl pasirodė Severas del Valjė, apžėlęs ir apskretęs, – atėjo žmonos, kurios nebuvo matęs nuo sausio mėnesio. Jis didžiai nustebo pamatęs ją su dviem naujais vaikais, nes per revoliucijos sumaištį ji pamiršo jam išvykstant pasisakyti esanti nėščia. Dvynukai pamažu pagražėjo ir per dvi savaites pasidarė daugiau ar mažiau panašūs į žmones, tai jau buvo nebe susiraukšlėję ir pamėlę vikšreliai, kokie atrodė gimę. Nivėja puolė vyrui ant kaklo, ir tuomet pirmą kartą gyvenime pamačiau ilgą bučinį. Močiutė apdujusi bandė nukreipti mano dėmesį kitur, tačiau nesugebėjo, ir aš vis dar prisimenu, kokį sukrečiantį įspūdį padarė man tas bučinys: jis paženklino mano vulkaniško brendimo pradžią. Per kelis mėnesius aš pasikeičiau iš pagrindų, nebesugebėjau atpažinti tos užsidariusios merginos, kokia tapau, jaučiausi tarytum įkalinta savo maištingame ir reikliame kūne, kuris augo, stengėsi perprasti save, kentėjo ir drebėjo. Man atrodė, jog esu stačiai įsčių priedas, priedas tos ertmės, kurią vaizdavausi kaip kraujuojančią kiaurymę, kur bręsta syvai ir įsigali svetima ir siaubinga flora. Man nėjo iš galvos kraupi scena: žvakių šviesoje tupinti Nivėja, milžiniškas pilvas, o jame išsišovusi bamba, liesos rankos, įsikibusios į nukarusias nuo palubės virves. Nei iš šio, nei iš to apsiverkdavau, pati nežinau ko, arba staiga užeidavo nesutramdomi pykčio priepuoliai, arba rytmečiu pabusdavau tokia išvargusi, jog neišgalėdavau atsikelti. Vėl vis dažniau ir ryškiau sapnuodavau vaikus juodomis pižamomis; taipgi sapnuodavau švelnų, jūra kvepiantį vyriškį, glaudžiantį mane prie krūtinės, pabusdavau tvirtai apsikabinusi priegalvį, beprotiškai trokšdama, jog kas nors mane pabučiuotų taip, kaip Severas del Valjė bučiavo žmoną. Mane mušdavo karštis, kartais krėsdavo šaltis, nebegalėdavau ramiai skaityti nei mokytis, duodavausi po

sodą kaip velnio apsėsta tramdydama norą staugti, apsirengusi braidydavau po tvenkinį, trypdama vandens lelijas ir baidydama auksines žuvytes, močiutės pasididžiavimą. Netrukus aptikau jautriausias savo kūno vieteles ir pasislėpusi glostydavau save nesuvokdama, kodėl tai turėtų būti nuodėmė, jeigu man gera. Baigiu išsikraustyti iš proto kaip ir daugelis moterų, kurios galiausiai tampa isterikėmis, nusiminusi tariau sau, tačiau neišdrįsau apie tai kalbėtis su močiute. Paulina del Valjė taipgi keitėsi: mano kūnui vis labiau pražystant, jos kūnas vyto, graužiamas paslaptingų negalių, apie kurias niekam neužsimindavo, netgi savo gydytojui, nuosekliai laikydamasi minties, jog pakanka vaikščioti tiesiai ir nedejuoti kaip senei, kad apsisaugotum nuo karšaties. Jai sunku buvo išlaikyti savo svorį, kojas raizgė išpampusios venos, gėlė kaulus, trūko oro, po lašelį sunkėsi šlapimas – visas tas bėdas nuspėdavau iš menkučių požymių, nors ji laikydavo visa tai didžiausioje paslaptyje. Tuo paauglystės laikotarpiu man būtų labai padėjusi panelė Matildė Pineda, tačiau, močiutės išguita, ji visiškai dingo iš mano gyvenimo. Nivėja irgi išvažiavo su savo vyru, vaikais ir auklėmis, tokia linksma ir nerūpestinga, kokia atvažiavo, palikdama namuose siaubingą tuštumą. Kambarių atrodė per daug, trūko triukšmo; be jos ir vaikų močiutės rūmas virto mauzoliejum.

Santjagas šventė vyriausybės perversmą, nešykštėdamas paradų, švenčių, balių ir pokylių; močiutė nesiliko nuo kitų, vėl plačiai atidarė namų duris ir bandė iš naujo užmegzti nutrūkusius ryšius, rengti vakarinius pobūvius, tačiau tą rugsėjį, nors ir nuostabiai pavasarišką, temdė slogi nuotaika. Tūkstančiai žuvusiųjų, išdavystės, plėšikavimas gniuždė tiek nugalėtojų, tiek nugalėtųjų dvasią. Mums buvo gėda: pilietinis karas buvo stačiai kraujo pirtis.

Tai buvo keistas mano gyvenimo laikotarpis, kūnas pasikeitė, dvasia atsivėrė į pasaulį, ir aš ėmiau rimtai svarstyti, kas esu ir iš kur aš atsiradau. Lūžis įvyko tada, kai atvažiavo Matijas Rodrigesas de Santa Krusas, mano tėvas, nors aš to dar nežinojau. Man jis buvo *dėdė* Matijas, su kuriuo susipažinau prieš daugelį metų Europoje. Jau tada jis man atrodė paliegęs, bet dabar pamačiusi jo

nebepažinau: sakytum nugeibęs paukštis invalido vežimėlyje. Jį lydėjo išvaizdi pagyvenusi moteris baltu kaip pienas veidu, vilkinti paprasta garstyčių spalvos poplino suknele, pečius apsigaubusi išblukusia skarele; itin krito į akis kupeta šiurkščių žilų plaukų, surištų ant pakaušio plonu kaspinu. Iš pažiūros atrodė lyg tremtyje atsidūrusi skandinavų karalienė, nesunku buvo ją įsivaizduoti per ledynus plaukiančio laivo paskuigalyje.

Paulina del Valjė gavo telegramą, kad jos vyresnysis sūnus atplaukia į Valparaisą, ir tuojau pat išsiruošė su manimi, dėde Frederiku ir įprastine palyda jo pasitikti uoste. Išvykome specialiu vagonu, kurį mums paskyrė geležinkelio valdytojas anglas. Iš vidaus buvo apkaltas lakuotu medžiu ir tviskančiomis varinėmis vinutėmis, krėslai traukti jaučio kraujo spalvos aksomu, o aptarnavo du uniformuoti tarnautojai lyg būtume karališkosios šeimos nariai. Apsistojome pajūrio viešbutyje ir ėmėme laukti laivo, kuris turėjo atplaukti kitą dieną. Mes atėjome į prieplauką išsipustę lyg vestuvėms; sakau tai nė kiek neabejodama, nes turiu nuotrauką, padarytą prieš laivui atplaukiant. Paulina del Valjė vilki šviesaus šilko suknele su gausybe volanų ir klosčių, ant kaklo perlų vėrinys, ant galvos dideliausia plačiakraštė skrybėlė, papuošta plunksnomis, svyrančiomis ant kaktos, rankoje skėtis nuo ryškios saulės. Jos vyras Frederikas Viljamsas tamsia eilute, su cilindru ir lazdele. Aš baltutėlė nuo kojų iki galvos, su apelsinžiedžių vainikėliu – stačiai dovanėlė gimimo dienos proga. Nuleidus trapą, kapitonas pakvietė mus į laivą ir su visomis ceremonijomis palydėjo iki dono Matijo Rodrigeso de Santa Kruso kajutės.

Ko jau ko, o susidurti akis į akį su Amanda Lovel močiutė tikėjosi visų mažiausiai. Jos vos neištiko smūgis nuo netikėtumo ir pasipiktinimo; susitikimas su buvusia varžove paveikė ją labiau nei apgailėtina sūnaus išvaizda. Savaime aišku, tuo metu aš ne kažin ką žinojau ir negalėjau suprasti močiutės reakcijos, pamaniau, jog paprasčiausiai jai pasidarė bloga nuo karščio. Flegmatiškasis Frederikas Viljamsas, priešingai, nė nemirktelėjo išvydęs Lovel, trumpai, bet mandagiai pasisveikino, paskui sukruto sodinti močiutę į krėslą ir pilti jai vandens, tuo tarpu Matijas gana smagiai nusiteikęs stebėjo visą sceną.

– Ką čia veikia šita moteris? – atgavusi amą, suvebleno močiutė.

– Manding, jūs norite pasikalbėti apie šeimos reikalus, aš eisiu pakvėpuoti grynu oru, – tarė vikingų karalienė, oriai žengdama pro duris.

– Panelė Lovel mano bičiulė, mama, sakyčiau, vienintelė bičiulė. Ji mane atlydėjo iki čia, pats vienas nieku gyvu nebūčiau įstengęs leistis į kelionę. Ne kas kitas, kaip ji, įtikino mane grįžti į Čilę, jos manymu, man kur kas geriau mirti tarp savų negu kokioje nors Paryžiaus ligoninėje, – tarė Matijas darkyta ispanų kalba keistu prancūzišku ir anglišku akcentu.

Tuomet Paulina del Valjė įdėmiau pasižiūrėjo į jį pirmą kartą ir susivokė, jog iš sūnaus belikę vien kaulai, aptraukti lyg gyvatės išnara, akys buvo kaip stiklinės, giliai įdubusios, skruostai taip įkritę, kad pro odą švietėsi dantys. Sėdėjo krėsle atsikolęs į priegalvius skara apklotomis kojomis. Atrodė lyg sutrikęs ir liūdnas senukas, nors buvo ne daugiau nei keturiasdešimties metų.

– Dieve mano, Matijau, kas tau atsitiko? – pasibaisėjusi paklausė močiutė.

– Nepagydoma liga, mama. Dabar jūs suprantate, jog turiu rimtą pagrindą grįžti namo.

– O šita moteris...

– Aš žinau visą Amandos Lovel ir tėvo istoriją; visa tai atsitiko prieš trisdešimt metų kitame pasaulio karšte. Jūs negalite pamiršti savo apmaudo? Visi jau esame tokio amžiaus, jog būtų metas mesti lauk nereikalingus jausmus ir išsaugoti tik tuos, kurie mums padeda gyventi. Vienas jų – tai pakantumas, mama. Aš labai dėkingas panelei Lovel, jau daugiau nei penkiolika metų, kai ji mano kompanionė...

– Kompanionė? Ką tai reiškia?

– Tai, ką sakau: kompanionė. Ji nei mano slaugė, nei žmona ir nebe meilužė. Mane lydi kelionėse, gyvenime ir dabar, kaip matai, atlydėjo mirti.

– Nekalbėk šitaip! Tu nemirsi, sūnau, čia tave gydysime kaip pridera, ir netrukus būsi sveikas sveikutėlis... – užtikrino Paulina del Valjė, tačiau jos balsas nutrūko ir ji nutilo.

Praėjo jau trisdešimt metų, kai mano senelis Felisianas Rodri-

gesas de Santa Krusas turėjo romaną su Amanda Lovel, močiutė buvo ją mačiusi du kartus, ir dar iš tolo, tačiau iškart ją pažino. Ne veltui kasnakt miegojo teatrinėje lovoje, užsakytoje iš Florencijos, kad paerzintų varžovę, tatai, matyt, kaskart jai primindavo pagiežą skandalingajai vyro meilužei. Vėl pasirodžius akyse tai susenusiai ir tuštybės netekusiai moteriai, nėmaž nebepanašiai į aną prašmatnią patelę, kuri sustabdydavo visą eismą San Franciske, kai, vinksėdama užpakaliu, eidavo gatve, Paulina pamatė ją ne tokią, kokia ji tapo, bet kaip pavojingą varžovę, kokia ji buvo kadaise. Pagieža Amandai Lovel glūdėjo laukdama progos prasiveržti, tačiau dabar sūnaus žodžiai ją nuslopino: Paulina vėl bandė ją atgaivinti širdies glūdumoje, bet nesugebėjo jos aptikti. Priešingai, paviršiun iškilo motiniškas jausmas, niekad nebuvęs jai itin svarbus, bet dabar apėmęs ją visą, pažadindamas nenumaldomą užuojautą. Ta užuojautą pajuto ne tik mirštančiam sūnui, bet ir moteriai, buvusiai jo bičiule daugelį metų, ištikimai jį mylėjusiai, slaugiusiai ligos patale ir štai dabar, artinantis mirties valandai, atlydėjusiai į kitą pasaulio kraštą. Paulina del Valjė, staiga sumenkusi, susenusi ir sugniužusi, sėdėjo krėsle įsmeigusi akis į nelaimingą sūnų, jos skruostais tyliai ritosi ašaros, o aš tuo tarpu, nelabai suvokdama kas darosi ir trokšdama ją paguosti, švelniai tapšnojau jai per petį. Frederikas Viljamsas, matyt, puikiai pažinojo močiutę, nes tyliai išėjo ieškoti Amandos Lovel ir netrukus ją atvedė į mažą svetainę.

– Atleiskit man, panele Lovel, – suvapėjo močiutė tebesėdėdama krėsle.

– Jūs man atleiskit, ponia, – atsakė Amanda, nedrąsiai prisiartindama prie Paulinos del Valjės.

Jiedvi susiėmė už rankų, viena stačiomis, kita krėsle, abi ašaromis patvinusiomis akimis, ir taip praslinko valandėlė, kuri man pasirodė amžinybe, paskiau staiga pastebėjau, kad močiutės pečiai virpa, ir susivokiau, jog ji patyliukais juokiasi. Amanda irgi nusišypsojo, sutrikusi prisidengė delnu burną, o paskiau, matydama savo varžovę juokiantis, pratrūko linksmai kvatoti, močiutė užsikrėtė jos linksmybe, ir po kelių sekundžių abi, tarsi lenktyniaudamos viena su kita, prapliupo netramdomu isterišku juoku, nuoširdžiu kvatoji-

mu nušluodamos metų metus beprasmiško pavydo, įsisenėjusią pagiežą, vyro neištikimybę ir kitus bjaurius prisiminimus.

Audringais revoliucijos metais namuose Armijos Išvaduotojos gatvėje glaudėsi nemažai žmonių, tačiau labiausiai mane pribloškė ir sujaudino tėvas, parvykdamas namo pasimirti. Po pilietinio karo, padariusio galą ilgamečiam liberalų valdymui, politinė padėtis pamažu įėjo į vagą. Revoliucionieriai išsikovojo permainų, už kurias buvo pralieta tiek kraujo: anksčiau vyriausybė primesdavo savo kandidatą griebdamasi korupcijos ir bauginimų, remdamasi civiline ir karine valdžia; dabar vienodai kyšininkavo ir žemvaldžiai, ir kunigai, ir partijos; sistema buvo teisingesnė, nes viena šalis papirkdama kitą, išlygindavo nuostolius ir tam nebuvo naudojami valstybės iždo pinigai. Tai buvo vadinamoji rinkimų laisvė. Revoliucionieriai taipgi įvedė parlamentinę santvarką kaip Didžiojoje Britanijoje, tačiau ji neilgai gyvavo. „Mes esame Amerikos anglai“, – kartą pasakė močiutė, ir Nivėja tučtuojau atsakė, jog anglai – tai Europos čiliečiai. Šiaip ar taip, parlamentinis eksperimentas negalėjo ilgai tęstis kaudiljų šalyje; ministrai keitėsi taip sparčiai, jog buvo neįmanoma sekti, kur jie dedasi. Galiausiai visiems mūsų artimiesiems nusibodo politikos karuselė, tik viena Nivėja nesiliovė kovojusi dėl moterų rinkimų teisės ir, trokšdama atkreipti visų dėmesį, įjunko drauge su dviem ar trimis damomis, tokiomis pat aktyvistėmis kaip ji, prisirakinti grandinėmis prie kongreso pinučių, nepaisydama praeivių pašaipų, policijos pykčio ir sufražisčių vyrų gėdos.

– Kai moterys galės balsuoti, jos vieningai išreikš savo valią. Turėsime tiek galios, jog įstengsime nusverti valdžios svertą ir pakeisti šią šalį, – kalbėjo ji.

– Klysti, Nivėja, jos balsuos už tą, kurį nurodys joms vyras arba kunigas, moterys yra nepalyginamai kvailesnės, negu mes įsivaizduojame. Antra vertus, kai kurios moterys ir šiaip jau viešpataudavo sosto paunksnėje: matei, kaip mes nuvertėme aną vyriausybę. Man nereikia balsavimo teisės, aš ir šiaip padarysiu viską, kas tik man šaus į galvą, – atrėmė močiutė.

– Todėl kad jūs, teta, turtinga ir išsilavinusi. Kiek yra tokių kaip jūs? Svarbiausia privalome kovoti dėl balsavimo teisės.

– Tau galvoj negerai, Nivėja.

– Dar ne, teta, dar ne...

Mano tėvas įsitaisė pirmajame aukšte, vienoje svetainėje, paverstoje miegamuoju, nes negalėjo lipti laiptais, taipgi gavo asmeninę kambarinę, kad aptarnautų jį dieną ir naktį. Šeimos gydytojas nustatė poetišką diagnozę, „chroniška kraujo turbulencija", pareiškė jis močiutei, nenorėdamas atskleisti jai teisybės, tačiau, man regis, visiems buvo aišku, jog mano tėvas serga venerine liga. Buvo jau paskutinė stadija, kai nebegelbėjo nei šutekliai, nei pleistrai, nei sublimatai. Jis troško žūtbūt išvengti paskutinės stadijos, tačiau kentė, nes pristigo drąsos nusižudyti, kaip buvo nutaręs prieš daugelį metų. Per kaulus smelkė toks skausmas, kad jis vos galėjo paeiti ir nesugebėjo suvaikyti savo minčių. Kartais ištisas dienas neatsibusdamas tysodavo košmarų kamuojamas, narnėdamas pasakodavo nesuvokiamas istorijas, kartais protas praskaidrėdavo, ir kai morfijus nuslopindavo skausmą, jis pratrūkdavo juoktis prisimindamas praeitį. Tuomet kviesdavosi mane ir liepdavo man atsisėsti šalia. Ištisas dienas jis leisdavo krėsle, prie lango į sodą, paramstytas priegalviais, tarp knygų, laikraščių ir padėklų su vaistais. Kambarinė sėdėdavo netoliese megzdama, pasirengusi patenkinti jo menkiausią norą, tyli ir atšiauri kaip priešė, vienintelė moteris, kurią jis pakentė, nes nežiūrėjo į jį su gailesčiu. Močiutė pasistengė, kad jos sūnų suptų linksma aplinka, pakabino šviesias užuolaidas, išklijavo sienas gelsvų atspalvių popierium, kasdien merkė ant stalų šviežias gėles iš sodo, užsisakė styginių kvartetą, kuris apsilankydavo keliskart per savaitę atlikti jo mėgstamiausių klasikinių kūrinių, tačiau niekaip nesugebėjo nuslopinti vaistų kvapo ir nuojautos, jog tame kambaryje kažkas pūva gyvas. Iš pradžių aš šlykštėjausi tuo gyvuoju lavonu, tačiau, man įstengus užgniaužti baimę ir, močiutės skatinamai, pradėjus ten lankytis, mano gyvenimas pasikeitė. Matijas Rodrigesas de Santa Krusas atvažiavo man paaugus ir pažadino tai, ko man labiausiai trūko: atmintį. Vieną atminties praskaidrėjimo akimirką, nuo vaistų

nuslopus skausmams, jis pareiškė esąs mano tėvas, ir ta žinia pasirodė tokia kasdieniška, jog aš nė kiek nenustebau.

– Kaip gyvas nesu matęs tokios gražios moters, kokia buvo Lyna Somers, tavo mama, – tarė jis. – Džiugu, kad tu nepaveldėjai jos grožio.

– Kodėl, dėde?

– Nevadink manęs dėde, Aurora. Aš esu tavo tėvas. Grožis paprastai esti prakeikimas, nes sužadina vyrams žemus geismus. Pernelyg graži moteris negali išvengti sukiršinto geidulio.

– Ar tikrai esate mano tėvas?

– Tikrai.

– Tai bent! O aš maniau, jog mano tėvas – dėdė Severas!

– Severui derėtų būti tavo tėvu, tai nepalyginamai geresnis žmogus nei aš. Tavo mama buvo verta tokio vyro kaip jis. Aš visada buvau vėjo pamušalas, todėl, kaip matai, dabar ir esu labiau panašus į kaliausę. Šiaip ar taip, jis gali tau papasakoti kur kas daugiau negu aš, – paaiškino jis.

– Mama jus labai mylėjo?

– Mylėjo, bet man tos meilės visai nereikėjo, ir aš dėjau į kojas. Esi per jauna, kad suprastum tokius dalykus, dukrele. Svarbu, kad žinai, jog ji buvo žavi, gaila, kad mirė tokia jauna.

Aš sutikau. Man būtų buvę labai gera prisiminti mamą, taipgi troškau sužinoti, kas buvo visi tie žmonės, kuriuos mačiau būdama dar mažytė, o dabar kartais sapnuodavau arba miglotai prisimindavau. Kalbantis su tėvu, pamažu išryškėjo senelio Tao Čieno, tik vieną kartą Matijo matyto, figūra. Vos tik tėvas paminėjo jo vardą ir pasakė, jog tai buvo aukštas išvaizdus kinas, vienas po kito atgimė prisiminimai. Įgavęs vardą, senelis, neregimas, bet niekada nuo manęs nesitraukiantis, nustojo būti vaizduotės vaisiumi ir tapo kone tikru apčiuopiamu žmogumi. Man atlėgo širdis, įsitikinus, jog tas jūra kvepiantis žmogus ne tik gyveno iš tikrųjų, bet ir mane mylėjo, ir taip netikėtai dingo anaiptol ne todėl, jog pats panoro mane pamesti.

– Kiek žinau, Tao Čienas mirė, – paaiškino man tėvas.

– Kaip jis mirė?

– Man regis, įvyko nelaimė, bet aš nesu tikras.

– O kas atsitiko mano senelei Elizai Somers?

– Išvažiavo į Kiniją. Ji manė, jog tau būtų geriau mūsų šeimoje, ir neapsiriko. Mano mama visada norėjo turėti dukterį ir augindama tave mylėjo kur kas labiau negu mano brolius ir mane, – patikino jis.

– Ką reiškia Lai Ming?

– Nė nenumanau. Kodėl?

– Nes kartais man būna toks jausmas, kad girdžiu tą žodį...

Matijo kaulai buvo suminkštėję nuo ligos, jis veikiai nuvargdavo, ir buvo nelengva jį iškamantinėti. Dažnai jis nuklysdavo į begalines kalbas, neturinčias nieko bendra su tuo, kas mane domina, tačiau ilgainiui aš sugebėjau pamažu sulipdyti savo praeities šukes, visados slapčia nuo močiutės, dėkingos man už tai, jog lankau ligonį, nes jai pačiai trūko stiprybės: įeidavo į sūnaus kambarį kartą kitą per dieną, pakštelėdavo į kaktą ir klupdama išbėgdavo ašarų pilnomis akimis. Ji niekad neklausė, apie ką mudu kalbamės, ir aš, savaime suprantama, nieko jai nesakiau. Taipgi nedrįsau apie tai užsiminti Severui ir Nivėjai del Valjei, būgštaudama, jog tik man prasitarus baigsis visi mano pašnekesiai su tėvu. Netgi nesusitarę mudu žinojome, jog mūsų pokalbiai turi likti paslaptyje, ir tai mudu keistai saistė nelyginant sąmokslininkus. Nesakau, jog ėmiau mylėti savo tėvą – tam reikėjo daugiau laiko, tačiau per tuos kelis bendravimo mėnesius jis įdavė man į rankas tikrą lobį – atskleidė daugelį mano praeities dalykų, ypač apie mano mamą Lyną Somers. Dažnai man kartodavo, jog mano gyslomis teka del Valjų kraujas, tai jam atrodė labai svarbu. Vėliau sužinojau, kad, patarus Frederikui Viljamsui, turėjusiam didelę įtaką mūsų šeimai, dar gyvas būdamas, jis man užrašė dalį savo palikimo, saugomo bankuose arba investuoto į biržos akcijas, šitaip nuliūdindamas kunigą, kuris lankydavo jį kas dieną, tikėdamasis ko nors gauti Bažnyčiai. Tai buvo šventumu atsiduodantis niurgzlys – metų metus nesimaudydavo ir nesikeisdavo sutanos, – pagarsėjęs religiniu nepakantumu, nepaprastu sugebėjimu užuosti mirštančius piniguočius ir juos įtikinti paaukoti savo turtą labdarai. Turtingos šeimos siaubingai persigąsdavo jį išvydusios, nes tai buvo mirties pranašas, tačiau niekas nedrįsdavo užtrenkti durų panosėje. Su-

pratęs, jog artėja pabaiga, mano tėvas pasikvietė Severą del Valję, su kuriuo beveik niekada nesikalbėdavo, norėdamas aptarti mano likimą. Atvažiavo į namus notaras, ir jiedu pasirašė dokumentą, kuriuo Severas atsisakė tėvystės, o Matijas Rodrigesas de Santa Krusas mane pripažino savo dukra. Šitaip mane apsaugojo nuo kitų dviejų Paulinos sūnų, savo jaunesniųjų brolių, kurie, po devynerių metų močiutei mirus, susiglemžė viską, ką tik išgalėjo.

Močiutė prisirišo prie Amandos Lovel, skatinama prietaringos minties, kad Matijas bus gyvas tol, kol ji gyvens šalia. Išskyrus mane, Paulina su niekuo per daug nebendravo: buvo įsitikinusi, jog diduma žmonių – kvaili per visą pilvą, ir tai buvo ne per geriausias būdas įsigyti draugų, tačiau toji škotė kurtizanė sugebėjo išmušti skydą, kuriuo gynėsi senelė. Sunku įsivaizduoti tokias skirtingas moteris: Lovel neturėjo jokių siekių, gyveno šia diena, laisva, su niekuo nesusijusi, nieko nesibaimindama; nebijojo skurdo, vienatvės nei senatvės, žiūrėjo į viską nė kiek nesielvartaudama, gyvenimas, jos galva, priminė malonią kelionę, kurios pabaigoje laukia karšatis ir mirtis. Kuriems galams kaupti turtą, sakydavo ji, jeigu į kapą eini nuogas? Ji jau buvo anaiptol nebe ana jauna suvedžiotoja, kadaise pavergusi tiek širdžių San Franciske, nebe ana gražuolė, užkariavusi Paryžių; dabar tai buvo moteris, nugyvenusi penkias dešimtis metų, be jokio koketiškumo ir sąžinės priekaištų. Močiutei nenusibosdavo klausytis jos pasakojimų apie praeitį, apie garsenybes, kurias ji pažinojo, sklaidyti spaudos iškarpų ir nuotraukų albumų, grožėtis ja, jauna, spindinčia, su apsivyniojusiu smaugliu. „Vargšelis mirė kelionėje nuo jūrligės; smaugliai – prasti keliauninkai“, – pasakojo ji mums. Būdama kosmopolitinės kultūros ir tokio kerinčio patrauklumo, kad galėjo pati to nenorėdama nustelbti daug jaunesnes ir gražesnes moteris, ji tapo močiutės rengiamų vakarėlių dvasia, teikdama jiems savotiško žavesio savo prasta ispanų kalba ir škotišku akcentu paženklinta prancūzų kalba. Ji galėjo kalbėti apie viską, buvo skaičiusi visas knygas, aplankiusi visus svarbiausius Europos miestus. Mano tėvas, labai ją mylėjęs ir buvęs jai be galo dėkingas, sakydavo, kad ji

diletantė, išmananti apie viską po truputį ir labai daug apie nieką, tačiau turinti pakankamai vaizduotės užtaisyti žinių ar patyrimo spragoms. Amandos Lovel akimis žiūrint, nebuvo elegantiškesnio miesto už Paryžių ir įnoringesnės visuomenės už Prancūzijos, vienintelės, kur pasibaisėtinai negražus socializmas neturįs nė menkiausios galimybės nugalėti. Šiuo klausimu Paulina del Valjė jai visiškai pritarė. Abi moterys suprato, jog joms atrodo juokingos tos pačios kvailystės, netgi toji mitologinė lova, be to, jiedvi puikiai sutardavo kone visais svarbiais klausimais. Kartą, gerdamos arbatą prie marmurinio staliuko kaltinių šarvų ir krištolų svetainėje, abi labai apgailestavo, jog nesusitikusios anksčiau. Jos nutarė, jog būtų buvusios labai geros draugės, nesvarbu, ar būtų įsimaišę Felisianas ir Matijas, ar nebūtų. Paulina stengėsi iš paskutiniųjų išlaikyti ją namuose, apibėrė dovanomis, pristatė ją aukštuomenei lyg kokią imperatorienę, tačiau Amanda buvo iš tų, kurios nesugeba gyventi nelaisvėje. Paviešėjusi du mėnesius, galiausiai ji prisipažino močiutei prie keturių akių, jog nebegalinti stebėti, kaip kasdien nykstąs Matijas, o Santjagas, atvirai kalbant, jai atrodąs provincialus miestas, nors aukštuomenė nei prabanga, nei prašmatnumu nenusileidžianti Europos diduomenei. Ji mirštanti iš nuobodulio, jos vieta esanti Paryžiuje, kur ji praleidusi pačius gražiausius savo gyvenimo metus. Močiutė norėjo atšvęsti jos išvykimą, suruošdama Santjage įsimintiną pokylį, kuriame dalyvautų sostinės grietinėlė, nes niekas nedrįstų atsisakyti jos pakvietimo, nors ir kokie gandai sklido apie jos viešnios miglotą praeitį, tačiau Amandai Lovel pavyko ją įtikinti, jog Matijas sunkiai sergąs ir jog tokiomis aplinkybėmis šventės ruošti tikrai nederėtų, be kita ko, ji neturinti kuo apsirengti tokia proga. Pačių geriausių ketinimų vedama, Paulina jai pasiūlė pasirinkti bet kurią savo suknelę, nė nenuvokdama, kad šitaip įžeidžia Amandą Lovel, nejučia piršdama mintį, jog jiedvi dėvi vienodo dydžio drabužiais.

Trims savaitėms praslinkus po Amandos Lovel išvykimo, mano tėvą slauganti kambarinė pakėlė aliarmą. Tuojau pat atlėkė pakviestas gydytojas, namai akimoju priplūdo žmonių, voromis traukė močiutės draugai, vyriausybės nariai, giminės, vienuoliai ir vienuolės, taipgi pasirodė apdriskęs kunigas, lobių medžiotojas, kuris ėmė sukti ratus aplink močiutę, tikėdamasis, kad sielvartas dėl

sūnaus netekties ilgai netrukus ją nukreips į kitą pasaulį. Vis dėlto Paulina nė negalvojo palikti šio pasaulio, ilgainiui susitaikė su vyriausiojo sūnaus tragedija ir, man regis, lengva širdimi stebėjo artėjant pabaigą, nes būti tos kankinančios Golgotos liudytoju buvo kur kas sunkiau negu jį palaidoti. Manęs nebeleido prie tėvo, matyt, tardami, jog agonija – ne visai tinkamas reginys mergaitėms, juo labiau kad jau pakankamai įvarė baimės pusbrolio smurtinė mirtis ir kitos neseniai vykusios žiaurybės, tačiau man pavyko trumpai su juo atsisveikinti – mat Frederikas Viljamsas man atidarė duris ištaikęs progą, kai aplink nebuvo nė gyvos dvasios. Paėmęs už rankos, privedė mane prie lovos, kur gulėjo Matijas Rodrigesas de Santa Krusas, iš kurio buvo belikęs tik šešėlis, perregimų kaulų krūvelė tarp pagalvėlių ir siuvinėtų paklodžių. Vis dar alsavo, tačiau jo dvasia jau skriejo į kitų matmenų šalis. „Sudie, tėte“, – tariau. Pirmąsyk pavadinau jį tuo vardu. Merdėjo jis dvi dienas ir tyliai užgeso auštant trečiajai.

Buvau trylikos metų, kai Severas del Valjė man padovanojo naujausią fotoaparatą, vieną iš pirmųjų Čilėje, kur vietoj ankstesnių plokštelių buvo naudojamas popierius. Tėvas buvo neseniai miręs, ir mane taip kamavo košmarai, jog stengiausi eiti gulti kaip galima vėliau ir naktimis klaidžiodavau po namus lyg pasiklydęs vaiduoklis, lydima vargšelio *Karamelės*, kaip paprastai kvailo ir baugštaus šunelio, kol pagaliau močiutė Paulina pasigailėdavo ir priimdavo į savo platutėlę paauksuotą lovą. Ji viena užimdavo pusę lovos savo dideliu šiltu įkvėpintu kūnu, o aš, virpėdama iš baimės, susiriesdavau kamputyje su *Karamele* prie kojų. „Ką man su jumis daryti?“ – dūsaudavo apsnūdusi močiutė. Tai būdavo veikiau retorinis klausimas, nes nei šunytis, nei aš neturėjome jokių perspektyvų, visa giminė buvo tos nuomonės, jog iš manęs „nieko gero nebus“. Tuomet Čilėje pirmoji moteris gavo gydytojos diplomą, viena kita įstojo į universitetą. Ta dingstimi Nivėjai dingtelėjo mintis, jog ir aš galėčiau pasekti jų pavyzdžiu, bent jau mesdama iššūkį giminei ir visuomenei, tačiau buvo aišku, kad aš nė kiek nenusiteikusi mokytis. Tuomet pasirodė Severas del Valjė ir pa-

dėjo man ant kelių fotoaparatą. Tai buvo žavus Kodakas, nuostabios apdailos, elegantiškas, švelnus, tobulas, pagamintas menininko rankomis. Aš jį tebeturiu, jis niekad man neiškirto jokios šunybės. Nė viena mano amžiaus mergina neturėjo tokio žaisliuko. Atsargiai paėmiau jį į rankas ir ėmiau žiūrinėti neišmanydama, ką su juo daryti. „Gal sugebėsi nufotografuoti savo juodus košmarus", – pajuokavo Severas del Valjė, nė neįtardamas, jog mėnesių mėnesius tai bus mano pagrindinis tikslas ir jog, bandydama išryškinti savo košmarus, galų gale pamilsiu pasaulį. Senelė mane nuvežė į Didžiąją aikštę pas geriausią Santjago fotografą, iš pažiūros sausą kaip sužiedėjusi pluta, bet iš tikrųjų taurų ir jausmingą.

– Atvedžiau jums savo dukraitę, kad išmoktų fotografuoti, – tarė močiutė, ant menininko stalo dėdama čekį, o aš tuo tarpu viena ranka laikiausi įsikibusi jos sijonų, o kita spaudžiau prie krūtinės naujitelaitį fotoaparatą.

Donas Chuanas Ribera, visa galva žemesnis už močiutę ir svoriu dusyk lengvesnis, pasitaisė akinius ant nosies, stropiai perskaitė čekyje įrašytą skaičių ir grąžino jį, su begaline panieka nužvelgęs ją nuo galvos iki kojų.

– Svarbu, ne pinigai... Jūs pats nurodykite sumą, – neryžtingai tarė močiutė.

– Lemia ne pinigai, bet talentas, ponia, – atsakė jis, išlydėdamas Pauliną del Valję pro duris.

Ištaikiusi progą, apsižvalgiau. Visas sienas dengė darbai: šimtai įvairaus amžiaus žmonių portretų. Ribera buvo aukštuomenės numylėtinis, aukštuomenės kronikos fotografas, tačiau nuo sienų į mane žvelgė ne pasipūtusios žmogystės ir ne žavios mergelės, o indėnai, rūdakasiai, skalbėjos, apdriskę vaikai, seniai, moteriškės, panašios į tas, kurioms duodavo paskolas Damų klubas. Tai buvo daugiaveidis iškankintos Čilės veidas. Tie veidai mane sukrėtė, man pašoko noras sužinoti kiekvieno žmogaus gyvenimo istoriją, širdį man sugniaužė, lyg būčiau gavusi smūgį krūtinėn, ir akys priplūdo ašarų, bet aš susivaldžiau ir, aukštai iškėlusi galvą, išsekiau paskui močiutę. Karietoje ji bandė mane raminti: nesą ko sielvartauti, kalbėjo ji, surasime kitą žmogų, kuris mane išmokysiąs fotografuoti,

ko jau ko, o fotografų nors vežimais vežk; ko tas vargeta riečiąs nosį, kaip drįstąs tokiu arogantišku tonu kalbėti su ja, su Paulina del Valje! Ir ji šnekėjo nesustodama, bet aš nesiklausiau, nes jau buvau nutarusi, jog mano mokytojas bus tik Chuanas Riberas. Rytojaus dieną išėjau iš namų, močiutei dar neatsikėlus, paprašiau vežėją, kad nuvežtų į studiją, ir atsistojau gatvėje, pasiryžusi laukti nors ir visą gyvenimą. Donas Chuanas Riberas pasirodė apie vienuoliktą valandą, aptiko mane prie durų ir paliepė grįžti namo. Tuomet buvau nedrąsi – o ir dabar esu tokia – ir labai išdidi, nebuvau pratusi ko nors prašyti, nes nuo pat mažens buvau lepinama kaip princesė, tačiau mano ryžtas, matyt, buvo labai tvirtas. Nė nekrustelėjau iš vietos. Daugmaž po dviejų valandų fotografas išėjo, piktai mane nužvelgė ir nudrožė gatve. Kai sugrįžo papietavęs, vis dar stovėjau kaip įbesta, prispaudusi fotoaparatą prie krūtinės. „Ką gi, – suniurnėjo jis nusileisdamas, – bet perspėju jus, panele, nedarysiu jums jokių nuolaidų. Čia pridera klausyti ir tylėti, ir mokytis, aišku?“ Aš linktelėjau, nes negalėjau ištarti nė žodžio. Močiutė, pratusi derėtis, susitaikė su mano polinkiu į fotografiją su ta sąlyga, jog tiek pat laiko skirsiu berniukų gimnazijoje dėstomų dalykų mokymuisi, taipgi lotynų kalbai ir teologijai, nes, jos akimis žiūrint, anaiptol ne proto man trūko, bet drausmės.

– Kodėl manęs neleidžiate į valstybinę mokyklą? – paklausiau susižavėjusi gandais apie mergaičių pasaulietinį auklėjimą, kėlusį siaubą mano tetulėms.

– Tai tinka kito luomo žmonėms, – valdingai atrėmė močiutė. – Aš niekad nesutiksiu, kad tu ją lankytum.

Tad namuose vėl vienas po kito keitėsi mokytojai, daugelis jų buvo kunigai, nusiteikę mane lavinti mainais į dosnias aukas jų kongregacijoms. Man pasisekė, nes apskritai jie elgėsi su manimi atlaidžiai nesitikėdami, jog protiniais sugebėjimais galiu prilygti berniukams. Dono Chuano Ribero reikalavimai, priešingai, buvo nepalyginamai didesni, nes, jo nuomone, moteris turėjo stengtis tūkstantįsyk labiau nei vyras, kad sugebėtų pelnyti pagarbą tiek išmone, tiek vaizduote. Jis mane išmokė viso to, ką dabar išmanau apie fotografijos meną, pradedant optika ir baigiant sudėtin-

gu ryškinimo amatu. Tai buvo mano vienintelis mokytojas. Po dvejų metų, kai baigiau savo mokslus, mudu tapome draugais. Dabar jam septyniasdešimt ketveri, jis jau seniai nebedirba, nes visai apako, tačiau vis dar man padeda spręsti tolydžio kylančias mįsles. Jo šūkis – nuoseklus darbas. Jį žavi gyvenimas, ir aklumas netrukdo jam matyti pasaulio. Jis tapo savotišku aiškiaregiu. Kaip kiti neregiai turi skaitovų, jis turi stebėtojų, viską jam pasakojančių. Jo mokiniai, draugai ir vaikai kasdien jį lanko ir piešia jam visa tai, ką matę: kraštovaizdį, vaizdelį, veidą, šviesos efektą. Jie išmoksta labai įdėmiai stebėti, kad sugebėtų atsakyti į menkiausius dono Chuano Ribero klausimus; šitaip keičiasi jų gyvenimas, jie negali lengvabūdiškai, kaip įprasta, eiti per gyvenimą, nes privalo žiūrėti mokytojo akimis. Kartais ir aš jį aplankau. Jis mane priima amžinoje savo buto prieblandoje, Seserų Vienuolių gatvėje, sėdėdamas krėsle priešais langą su kate ant kelių, visada svetingas ir pilnas išminties. Aš jam pasakoju apie techninę pažangą fotografijos srityje, smulkiai aprašau kiekvieną paveikslėlį, matytą knygose, kurias užsisakau iš Niujorko ir Paryžiaus, pasidaliju savo abejonėmis. Jis žino visas fotografijos meno naujienas, žymiausių Europos ir Jungtinių Valstijų meistrų vardus, karštai domisi įvairiomis teorijomis ir kryptimis, visada rūsčiai pliekia dirbtines pozas, studijoje surepetuotas scenas, pastaraisiais metais itin madingas kompozicijas, sukurptas iš pramaišiui sudėtų negatyvų. Jis įsitikinęs, jog fotografija – tai gyvas liudijimas: techninėmis priemonėmis išreikštas sąžiningas požiūris į gyvenimą, į regimą ir neiškreiptą tikrovę. Kai aš kurį laiką fotografavau merginas po milžiniškais stikliniais gaubtais, jis su tokia panieka paklausė, kokio tikslo aš siekiu, jog to atsisakiau, tačiau kai papasakojau, kad nutraukiau vieno vargano cirko artistų, nuogų ir pažeidžiamų, šeimą, jis tuojau pat susidomėjo. Buvau padariusi kelias tos šeimos nuotraukas prie jų palaikio furgono, bet staiga iš jo išlipo visiškai nuoga ketverių ar penkerių metukų mergytė. Tuomet man dingtelėjo mintis paprašyti juos visus nusirengti. Jie nusirengė kaip niekur nieko ir pozavo lygiai taip pat rimtai kaip ir apsirengę. Tai viena mano geriausių nuotraukų, viena tų nuotraukų, pelniusių

įvairias premijas. Netrukus paaiškėjo, kad mane labiau traukia žmonės nei daiktai ar kraštovaizdžiai. Darant portretą, randasi ryšys su modeliu, tiesa, labai trumpalaikis, bet vis dėlto ryšys. Nuotraukoje atsispindi ne tik vaizdas, bet ir abipusiai jausmai. Chuanui Riberui patiko mano portretai, iš esmės kitokie negu jo paties. „Jūs įsijaučiate į jų dvasinę būseną, Aurora, stengiatės juos suprasti, užuot primetusi jiems savo valią, šit kodėl jums pavyksta atskleisti jų vidinį pasaulį“, – kalbėjo jis man. Jis skatino mane neužsidaryti tarp patikimų studijos sienų, išeiti į gatvę, vaikščioti su fotoaparatu, žiūrėti atviromis akimis, įveikti savo nedrąsą, nebebijoti, nesišalinti žmonių. Apskritai žmonės manęs nevengdavo, rimtai pozuodavo, nors buvau mažvaikė: fotoaparatas įkvepia pagarbą ir pasitikėjimą, žmonės atsiveria, atsiduoda. Būdama jauna, turėjau apsiriboti miesto gatvėmis, tik po daugelio metų galėjau keliauti po šalį, lankytis rūdynuose, tarp streikininkų, ligoninėse, vargšų lūšnelėse, varganose mokyklėlėse, skurdžių pensionuose, dulkėtose aikštėse, kur nykiai stūmė dienas pensininkai, sodžiuose ir žvejų kaimeliuose. „Šviesa – tai fotografijos kalba, pasaulio dvasia. Nebūna šviesos be šešėlio, kaip nebūna laimės be sielvarto“, – sakė man donas Chuanas Riberas prieš septyniolika metų per pirmąją pamoką savo studijoje Didžiojoje aikštėje. Aš to nepamiršau. Tačiau nedera užbėgti įvykiams už akių. Aš nutariau pasakoti visą istoriją nuosekliai, žodis po žodžio, kaip ir pridera.

Tuo metu, kai žavėjausi fotografija ir sutrikusi stebėjausi savo neįprastai augančio kūno pokyčiais, močiutė Paulina negaišo veltui laiko stebėdama savo bambą – savo finikietišku protu ji kūrė naujus verslo planus. Tai padėjo jai atsigauti po sūnaus netekties ir suteikė jėgų, sulaukus tokio amžiaus, kai kiti jau stovi viena koja kape. Ji atjaunėjo, praskaidrėjo žvilgsnis ir paspartėjo žingsniai, netrukus ji nustojo vilkėti gedulo drabužiais ir išsiuntė vyrą į Europą, patikėjusi jam slaptą uždavinį. Ištikimasis Frederikas Viljamsas nesirodė pusę metų ir sugrįžo apsikrovęs dovanomis man, be kita ko, nepamiršęs parsivežti gero tabako,

vienintelio dalyko, kurį galėtume jam prikišti kaip trūkumą. Lagaminuose kontrabanda atsigabeno tūkstančius kokių penkiolikos centimetrų ilgio sudžiūvusių žabelių, iš pažiūros niekam netinkamų, tačiau tai buvo Bordo krašto vynuogienojų ūgliai, kuriuos močiutė ketino sodinti Čilės žemėje, pasiryžusi daryti padorų vyną. „Varžysimės su prancūziškais vynais“, – pareiškė ji kelionėn išvykstančiam vyrui. Veltui Frederikas Viljamsas tikino, jog prancūzai lenkia mus šimtais metų, jog turi ten pasakiškas sąlygas, o Čilė, priešingai, esanti gamtinių ir politinių katastrofų šalis, ir jog tokio masto projektas pareikalausiąs metų metus darbo.

– Nei jūs, nei aš nesulauksime to eksperimento rezultatų, – atsiduso jis.

– Šitaip svarstydami, nieko doro nenuveiksime, Frederikai. Ar jūs žinote, kiek reikia amatininkų kartų katedrai pastatyti?

– Paulina, katedros mums nerūpi. Vieną kurią dieną imsime ir pasimirsime.

– Šis šimtmetis nebūtų mokslų ir technikos amžius, jei kiekvienas išradėjas galvotų apie mirtį, tiesa? Aš noriu įkurti dinastiją ir stebėti, kaip del Valjų vardas plinta pasaulyje, kad ir taurės dugne, girtuokliams perkant mano vyną, – atsakė močiutė.

Žodžiu, anglas susitaikė su likimu ir išvyko medžioklėn į Prancūziją, tuo tarpu Paulina del Valjė Čilėje audė savo verslo gijas. Pirmuosius vynuogynus Čilėje pasodino misionieriai kolonijos laikais, pasiryžę daryti vietinį vyną, kuris apskritai buvo neblogas, tiesą pasakius, toks geras, jog Ispanija uždraudė jį gaminti, kad nenukonkuruotų ispaniškųjų vynų. Išsikovojus nepriklausomybę, vynininkystė išsiplėtė. Paulina ne vienintelė puoselėjo mintį daryti gerą vyną, tačiau tuo metu, kai kiti patogumo dėlei supirkinėjo žemes Santjago apylinkėse, daugių daugiausia pasiekiamas per vienos dienos kelionę, ji ėmė ieškoti toliau – ir ne vien todėl, kad ten buvo pigiau, o todėl, kad dirva labiau tiko vynuogynams. Niekam neišduodama savo planų, ji liepė tirti dirvožemį, vandens ir vėjų užgaidus, pradedant del Valjų giminei priklausančiomis žemėmis. Už grynus niekus prisipirko didžiausius apleistus

plotus, niekieno nevertinamus vien todėl, jog buvo vien lietaus drėkinami. Pačios geriausios vynuogės, tinkamos daryti tauriems aromatingiems vynams, dera tiktai akmeningose žemėse: vynuogienojas, atkaklumu prilygstantis motinai, įveikia visas kliūtis šaknimis skverbdamasis į pačią gelmę ir sugeria kiekvieną lašelį vandens, šitaip pamažu brandindamas gardžius syvus, aiškino man močiutė.

– Vynuogės – tai nelyginant žmonės, Aurora, kuo sunkesnės aplinkybės, tuo geresni vaisiai. Labai gailiuosi, jog pernelyg vėlai atskleidžiau tą tiesą, nes jeigu būčiau tai žinojusi anksčiau, būčiau kiečiau suėmusi į ranką vaikus ir tave.

– Mane jūs bandėte kietai suimti į ranką, močiute.

– Nebuvau tau pakankamai griežta. Reikėjo tave išsiųsti pas vienuoles.

– Kad išmokčiau siuvinėti ir poteriauti? Panelė Matildė...

– Draudžiu minėti tos moters vardą šiuose namuose!

– Gerai, močiute, bet dabar bent jau mokausi fotografijos. Galėsiu pati užsidirbti duonos kąsnį.

– Kaip tu gali šnekėti tokias paikystes? – sušuko Paulina del Valjė. – Mano dukraitei niekada neprireiks užsidirbti duonos kąsnio. Tie tavo mokslai pas Riberą stačiai pramoga, bet anaiptol ne ateitis del Valjų giminės merginai. Tau lemta ne tapti gatvės fotografe, bet ištekėti už savo luomo vyro ir gimdyti sveikus vaikus.

– Jūs ne tik tai darėte, močiute.

– Aš ištekėjau už Felisiano, susilaukiau trijų sūnų ir dukraitės. Visa kita – tai tik šalutiniai dalykai.

– Tiesą pasakius, man atrodo priešingai.

Prancūzijoje Frederikas Viljamsas nusisamdė ekspertą, kuris, atvykęs truputį vėliau, davė daug naudingų patarimų techniniais klausimais. Tasai smulkus žmogutis, hipochondrikas, skersai išilgai dviračiu išvažinėjo močiutės žemes, nosine užsirišęs burną, nes buvo įsitikinęs, jog nuo Čilės dulkių ir karvės mėšlo išsivysto plaučių vėžys, tačiau apskritai neginčijamai puikiai išmanė vynuogininkystę. Kaimiečiai išsižioję žiopsojo į tą miestiškai apsirengusį žmogų, dviračiu šmaižiojantį tarp uolų, retkarčiais – kaip šuo,

sekantis kieno pėdomis, – stabtelėjantį pauostyti žemės. Kadangi jie nesuprato nė žodžio, ką jis postringauja Moljero kalba, pati močiutė, įsispyrusi į sandalus ir pasiėmusi skėtį, savaičių savaitėmis gavo sekioti paskui prancūzo dviratį ir versti jo klausimus. Pirmiausia Paulinos dėmesį patraukė tai, jog ne visi ūgliai vienodi, jų būta mažų mažiausiai trijų rūšių. Prancūzas jai išaiškino, kad vieni sudygsta anksčiau už kitus, tad jeigu gležniausi neišlaikys atšiauraus klimato, atsilaikys kiti. Taipgi patikino, jog visa tai pareikalaus ilgų metų, nes svarbu ne tiek išauginti geriausių vynuogių, kiek daryti taurų vyną ir prekiauti juo užsienyje, kad jis galėtų varžytis su Prancūzijos, Italijos ir Ispanijos vynais. Paulina išmoko viso to, ko galėjo ją išmokyti ekspertas, ir išsiuntė jį atgal į savo kraštą. Jautėsi išvargusi ir suvokė, jog tam darbui reikia jaunesnio ir paslankesnio už ją žmogaus, tokio kaip Severas del Valjė, jos mylimasis sūnėnas, kuriuo ji galėjo kliautis. „Jeigu ir toliau gimdysi tiek vaikų, reikės daug pinigų jiems išlaikyti. Versdamasis advokatūra, tiek neprasimanysi, nebent jeigu imsi vogti antra tiek nei kiti, tačiau iš vynininkystės praturtėsi“, – gundė jį. Kaip tik tais metais Severui ir Nivėjai del Valjėms gimė angeliukas, pasak žmonių, gražutė kaip miniatiūrinė pasakų fėja mergytė, kurią jie pakrikštijo Rosa. Nivėja pareiškė, jog visi kiti vaikai buvę tiesiog eksperimentas siekiant tobulybės. Gal dabar Dievas tuo pasitenkinsiąs ir nebesiųsiąs daugiau vaikų, kurių jie turį visą pulką. Prancūziškųjų vynuogynų idėja Severui pasirodė gryna beprotybė, tačiau, atsižvelgdamas į savo tetos verslinę uoslę, pagalvojo, kad verta pabandyti; nė nenutuokė, jog per kelis mėnesius vynuogininkystė pakeis jo gyvenimą. Kai tik močiutė įsitikino, kad Severas del Valjė ne ką mažiau už ją užsikrėtęs ta pačia mintimi, nutarė paversti jį savo dalininku, įpareigoti rūpintis visais reikalais ir su Viljamsu ir manimi važiuoti į Europą, nes buvau šešiolikos metų, kaip tik tokio amžiaus, kai, jos žodžiais tariant, pridera pamatyti pasaulį ir susikrauti tinkamą kraitį.

– Aš nenoriu tekėti, močiute.

– Dar ne, bet turėsi ištekėti nesulaukusi dvidešimties metų, kitaip ant ruginių šiaudų paliksi, – tarė ji, kaip kirviu įkirto.

Ji niekam neatskleidė, ko iš tikrųjų keliauja į Europą. Sirgo ir buvo įsitikinusi, jog Anglijoje galės pasidaryti operaciją. Išradus anesteziją ir aseptiką, chirurgija ten gerokai pažengė į priekį. Paskutiniais mėnesiais ji neteko apetito, ir pirmąsyk gyvenime, sočiai pavalgius, ėmė pykinti ir raižyti skrandį. Ji nustojo valgyti mėsą, tenkinosi lengvais patiekalais, saldžiomis košelėmis, sriubomis ir pyragaičiais, kurių nenorėjo atsižadėti, nors tie kaip akmenys spausdavo skrandį. Ji buvo girdėjusi apie garsiąją, prieš dešimtį metų mirusio daktaro Ibenaizerio Hobso įsteigtą kliniką, kur darbavosi geriausi Europos gydytojai, tad, vos pasibaigus žiemai ir vėl atsidarius keliui per Andų kalnus, leidomės kelionėn į Buenos Aires, o iš ten turėjome transatlantiniu laivu plaukti į Londoną. Kaip paprastai vežėmės ištisą pulką tarnų, tonas mantos, o mus lydėjo keli ginkluoti vyrai, saugodami nuo tose dykynėse tykojančių plėšikų, tačiau šįkart mano šunytis *Karamelė* turėjo likti namie, nes nebenustovėjo ant kojyčių. Kelionė per kalnus karieta, raitomis ant arklio ir galiausiai ant mulo, iš abiejų pusių veriantis prarajoms, nelyginant trokštantiems mus praryti pragaro nasrams, padarė neišdildomą įspūdį. Takas priminė liauną gyvatę, be galo be krašto vingiuojančią per tą slogų kalnyną, Amerikos nugarkaulį. Tarp akmenų styrojo negailestingų gaivalų laužomi krūmai, giliai suleistomis šaknimis lašas po lašo traukdami vandenį. Vanduo buvo visur, šniokštė per slenksčius, tirpstant sniegui, sruveno upeliūkščiais; aplink buvo girdėti vien vandens čiurlenimas ir kanopų kaukšėjimas kieta Andų pluta. Sustojus nelyginant sunkus apsiaustas mus apsiausdavo gelmių tyla, mes jausdavomės lyg neprašyti svečiai, sudrumstę tobulą tų plokščiakalnių ramybę. Tik sutelkusi savo geležinę valią ir dėmesingojo Frederiko Viljamso padedama, močiutė sugebėjo įveikti svaigulį ir skausmą, apnikusį vos pradėjus kelionę į aukštumas. Ji vilkėjo sunkiu kelioniniu paltu, mūvėjo odinėmis pirštinėmis, turėjo tyrinėtojų skrybėlę su itin tankiu šydu, pro kurį neprasismelkdavo menkiausias saulės spindulėlis – šitaip ji tikėjosi nueiti į kapus be raukšlių. Aš jaučiausi lyg apkerėta. Mes jau keliavome per kalnus atvykdami į Čilę, tačiau tuomet dar buvau per jauna, kad galėčiau žavėtis didinga gam-

ta. Mulai slinko lėtais žingsniais, pakibę tarp prarajų, atsiveriančių po kojomis, ir vėjo plakamų, laiko dantų išgraužtų statmenų uolinių sienų. Oras buvo lengvas kaip skaidrus šydas, dangų, panašų į turkių spalvos jūrą, plačiai išskėtęs nuostabius sparnus, retkarčiais perskrosdavo kondoras, šių aukštybių viešpats. Saulei leidžiantis, kraštovaizdis iškart pasikeisdavo, akimoju išnykdavo melsva tos didingos pragarmių gamtos ramybė, užleisdama vietą grėsmingų, mus siaučiančių, supančių, neramių geometrinių šešėlių pasauliui. Kluptelėję mulai galėdavo nusiristi su mumis drauge į pačią tarpeklių gelmę, tačiau vedlys gerai apskaičiuodavo atstumą, ir, nakčiai nusileidus, mes atsidurdavome varganoje medinėje trobelėje, keliauninkų prieglaudoje. Tarnai nukeldavo nešulius nuo mulų, ir mes suguldavome ant avikailių, užsiklodavome antklodėmis, degant sakingiems deglams, nors jų, tiesą pasakius, ir nereikėdavo – aukštame dangaus skliaute pasirodydavo skaistus mėnulis, tarytum padangių deglas, pakibęs virš aukštų akmenynų. Mes veždavomės malkų, užkurdavome laužą, kad galėtume pasišildyti ir užsivirinti vandens žaliajai arbatai, ir netrukus karčių žalių žolelių antpilas eidavo iš rankų į rankas, visi paeiliui traukdavo karštymą per tą patį šiaudelį. Atsigavusi ir iš naujo įraudusi nuo arbatos, mano vargšė močiutė paliepdavo atnešti pintines ir, atsitūpusi nelyginant daržovių prekeivė turgavietėje, imdavo dalyti pavalgą badams atkulti. Išdygdavo buteliai degtinės ir šampano, kvapnūs kaimiški sūriai, gardutėlės naminės kiaulienos dešros, duona ir pyragai, suvynioti į baltus lininius rankšluosčius, tačiau aš pastebėdavau, kad ji valgo labai nedaug ir nė neragauja alkoholio. Tuo tarpu vyrai savo peiliais mikliai papjaudavo vieną kitą ožką, kurių banda sekdavo paskui mulus, nulupdavo odą ir pakepdavo virš laužo ant kryžmai sudėtų pagalių. Nepastebėdavau, kaip prabėga vakaras, kietai užmigdavau ir atsibusdavau paryčiais, kai, įpūtę ugnį, tarnai kaisdavo kavą ir šildydavo ožkienos likučius. Iškeliaudami kitiems keliauninkams palikdavome malkų, maišą pupelių ir vieną kitą butelį svaigalų.

TREČIOJI DALIS

1896 – 1910

Hobso kliniką įsteigė garsus chirurgas Ibenaizeris Hobsas savo namuose, dailiame ir tvirtame pastate vidury Kensingtono kvartalo, – išgriovė dalį vidinių sienų, užmūrijo langus, paskiau apklijavo juos fajansinėmis plokštėmis, tad namas atrodė nei šiaip, nei taip. Klinika tame prabangiame kvartale labai nepatiko kaimynams, todėl Hobso paveldėtojai be jokio vargo supirko aplinkinius namus ir ją praplėtė, tačiau išsaugojo karaliaus Edvardo laikų stiliaus fasadus, kad jie niekuo nesiskirtų nuo aplinkinių, kaip du vandens lašai panėšėtų vienas į kitą. Viduje raitėsi labirintai kambarių, laiptų, koridorių ir aklinų įstiklintų durų. Priešingai nei kitose miesto ligoninėse, ten nebuvo didelės ovalinės operacinės, panašios į bulių kovų areną, – pjuvenomis ir smėliu pabarstytos salės su žiūrovų galerijomis aplink, – buvo tik nedidelės operacinės plytelėmis išklotomis sienomis, lubomis ir grindimis ir metalinėmis lentynomis, kas dieną plaunamomis šarmu ir muilu, nes velionis daktaras Hobsas vienas pirmųjų pripažino Kocho infekcijų plitimo teoriją ir pritaikė Listerio aseptikos metodus, kuriuos diduma gydytojų niekino arba jų nepaisė iš tingumo. Buvo nelengva keisti senus įpročius, sudėtinga ir keblu laikytis higienos reikalavimų, drauge greitai atliekant operacijas, ir pagal tai buvo vertinami chirurgai, nes sumažėdavo pooperacinio šoko pavojus ir ligonis netekdavo mažiau kraujo. Skirtingai nuo daugelio savo amžininkų, įsitikinusių, jog infekcijos pačios savaime atsiranda ligonio organizme, Ibenaizeris Hobsas veikiai suprato, kad bakterijos laikosi išorėje, ant rankų, ant grindų, instrumentų ir aplinkoje. Purkšdamas fenoliu ir žaizdas, ir operacinę, nelaimingasis

tiek jo prisikvėpavo, jog galiausiai jo kūnas apėjo opomis, ir jis anksti mirė nuo inkstų infekcijos, ir tai lyg patvirtino atgyvenusias jo priešininkų teorijas. Šiaip ar taip, Hobso mokiniai ištyrė orą ir nustatė, kad bakterijos nesklando kaip kas akimirką pulti pasirengę neregimi klastingi plėšrūnai paukščiai, bet laikosi nešvariose vietose, infekcija kyla nuo tiesioginio prisilietimo, tad svarbiausia kruopščiai valyti instrumentus, naudoti sterilizuotus tvarsčius, o chirurgai privalo ne tik švariai plautis rankas, bet ir mūvėti guminėmis pirštinėmis. Tai buvo ne grubios pirštinės, mūvimos skrodžiant lavonus arba dirbant su cheminėmis medžiagomis, bet švelnios ir minkštos kaip žmogaus oda, gaminamos Jungtinėse Valstijose. Jų atsiradimo istorija gana romantiška: gailestingąją seselę įsimylėjęs gydytojas, norėdamas apsaugoti jos rankas nuo egzemą sukeliančių dezinfektantų, paprašė pagaminti gumines pirštines, ir veikiai jas ėmė naudoti chirurgai. Paulina del Valjė atidžiai perskaitė apie tai moksliniuose žurnaluose, gavusi juos iš savo giminaičio dono Chosė Fransisko Vergaros, kuris tuo metu sirgo širdies liga ir gyveno atsiskyręs savo rūmuose Vinja del Mare, tačiau kaip paprastai mėgo skaityti. Močiutė ne tik kruopščiai pasirinko chirurgą ir prieš kelis mėnesius su juo susisiekė, bet ir užsisakė iš Baltimorės keliolika porų tų garsiųjų guminių pirštinių ir vežėsi jas susidėjusi į lagaminą su savo apatiniais skalbiniais.

Ji išsiuntė Frederiką Viljamsą į Prancūziją susižinoti apie medieną, naudojamą vyno fermentavimui skirtoms statinėms gaminti, ir išžvalgyti sūrių pramonę, – jos galva, čilietiškos karvės duodančios ne ką prastesnį pieną nei prancūziškos, kad iš jo būtų galima spausti tokius pat gardžius sūrius, nes ir vienos, ir kitos tokios pat kvailos. Mums keliaujant per Andų kalnus, o ir vėliau, plaukiant per Atlantą, įdėmiai stebėdama močiutę, supratau, jog jai ima stigti kažko esminga – ne valios, išminties ar godumo, bet veikiau išdidumo. Ji suglebo, pasidarė švelni ir tokia išsiblaškiusi, kad kartais išeidavo į denį pasivaikščioti apsirengusi muslinais ir pasipuošusi perlais, bet pamiršusi įsidėti dirbtinius dantis. Ji prastai miegojo, pasidarė mieguista, paakiai užjuodo. Labai sulyso, kai nusiimdavo korsetą, oda apdribdavo. Norėdavo, jog visada bū-

čiau šalia, „kad neblizgintum akių į jūreivius“. Tai buvo netikęs sąmojis, nes tuo metu buvau tokia drovi, jog vos tik vyrui nekaltai pažvelgus į mane, parausdavau kaip vėžys. Iš tikrųjų Paulina del Valjė jautėsi labai silpna, ir aš jai buvau reikalinga išblaškyti mintims apie mirtį. Ji man neužsimindavo apie savo negalias, priešingai, šnekėdavo, jog praleisime kelias dienas Londone, o paskiau keliausime į Prancūziją dėl tų statinių ir sūrių, tačiau aš iš pat pradžių suvokiau, jog ji turėjo kitų planų, ir tai paaiškėjo, vos tik atvykome į Angliją ir ji ėmė diplomatiškai įtikinėti Frederiką Viljamsą važiuoti vieną, mes tuo tarpu, girdi, apsipirksime ir nusigausime pas jį vėliau. Nežinau, ar Viljamsas išvyko neįtardamas, kad žmona serga, ar suprato tiesą ir, suvokdamas jos nuotaiką, nesispyrė; šiaip ar taip, įkurdino mus „Savojos“ viešbutyje ir, įsitikinęs, jog mums nieko netrūksta, be didelio džiaugsmo leidosi kelionėn per Lamanšo sąsiaurį.

Močiutė nenorėjo, kad kas nors matytų jos nuosmukį, ir ypač drovėjosi Viljamso. Tai buvo dalis tos koketerijos, kuri atsirado jai ištekėjus, o anksčiau, kai jis buvo rūmininkas, nebuvo nė žymės. Tuomet ji nesivaržydama rodydavo savo bjaurų būdą ir nė neketindavo jam patikti, tačiau vėliau stengėsi padaryti jam įspūdį, apsikaišydama savo gražiausiomis plunksnomis. Ta vėlyva santuoka jai turėjo didelę reikšmę, ir ji nenorėjo, kad dėl prastos sveikatos sugriūtų tvirtas jos tuštybės rūmas, todėl pasistengė išsiųsti vyrą kaip galima toliau, o jeigu aš nebūčiau griežtai pasipriešinusi, ir manęs būtų nusikračiusi; teko stačiai kovoti, kad man leistų ją lydėti pas gydytoją, ir galiausiai ji nusileido – buvo per silpna įveikti mano užsispyrimui. Ji kentėjo skausmus ir beveik negalėjo nieko nuryti, tačiau neatrodė persigandusi, nors dažnai juokaudama skųsdavosi, kad pragare pasigesianti patogumų, o rojuje būsią nuobodu. Hobso klinika kėlė pasitikėjimą nuo pat slenksčio – vestibiulyje pasieniais traukėsi knygų lentynos, kabojo aliejiniais dažais tapyti visų ten dirbusių chirurgų portretai. Mus pasitiko įspūdinga matrona ir nulydėjo į gydytojo kabinetą, jaukų kambarį su židiniu, kuriame pleškėjo kaitri ugnis, ir su elegantiškais, ruda oda apmuštais angliškais baldais. Daktaras Dže-

raldas Safolkas darė didelį įspūdį tiek savo išvaizda, tiek šlove. Iš pažiūros atrodė tikras germanas, aukštas, rudaplaukis, su dideliu randu skruoste, ne tiek bjaurojančiu veidą, kiek ženklinančiu taip, kad ilgai išliktų atmintyje. Ant jo rašomojo stalo gulėjo močiutės laiškai, Čilės specialistų atsiliepimai ir guminių pirštinių paketas, kurį ji tą patį rytą jam nusiuntė per pasiuntinį. Vėliau sužinojome, jog jų nereikėjo, nes jau treji metai, kai jos buvo naudojamos Hobso klinikoje. Safolkas maloniai pasisveikino, lyg būtume atėjusios mandagumo vizito, pasiūlė kardamono sėklomis pagardintos turkiškos kavos. Nusivedė močiutę į gretimą kambarį, apžiūrėjęs grįžo atgal ir, laukdamas jos, ėmė sklaidyti storą knygą. Netrukus ji pasirodė, ir chirurgas patvirtino Čilės gydytojų diagnozę: močiutės skrandyje išsivystęs navikas. Pridūrė, jog močiutės amžiuje operacija esanti pavojinga, juo labiau kad tuo keliu žengiami tik pirmieji žingsniai, tačiau jis turįs puikią metodiką, pasimokyti važiuoją gydytojai iš viso pasaulio. Jis kalbėjo pilnas tokios didybės, jog nejučia prisiminiau savo mokytoją doną Chuaną Riberą, savimaną laikiusį nemokšų būdo bruožu: išminčius esąs kuklus, nes žino, kiek mažai išmano. Močiutė pareikalavo, kad jis išsamiai paaiškintų, ką ketina jai daryti, ir tai nustebino gydytoją, įpratusį, jog ligoniai nuolankiai kaip vištos atsiduotų į jo rankas, pasikliaudami jo neginčijamu autoritetu, tačiau tuojau pat, naudodamasis proga, perskaitė ilgiausią paskaitą, trokšdamas veikiau mus apstulbinti savo meistriškumu vartoti lancetą nei rūpindamasis nelaimingosios pacientės būkle. Nupiešė vidurius ir organus, panašius į pragaro mašiną, ir nurodė, kurioje vietoje esąs navikas ir kaip ketinąs jį pašalinti ir užsiūti pjūvį. Paulina del Valjė išklausė šaltu veidu, bet man pasidarė bloga ir teko išeiti iš kabineto. Atsisėdau portretų salėje ir ėmiau patyliukais melstis. Tiesą pasakius, labiau bijojau dėl savęs negu dėl močiutės, mane varė iš proto mintis, kad galiu likti viena pasaulyje. Taip ir sėdėjau mąstydama apie gresiančią našlaitės dalią ir tikriausiai buvau labai išblyškusi, nes, eidamas pro šalį, prie manęs stabtelėjo žmogus. „Kas nors atsitiko, vaikeli?“ – paklausė ispaniškai čilietišku akcentu. Nustebusi papurčiau galvą nedrįsdama pažiūrėti į akis, tačiau, ma-

tyt, žvilgtelėjau skersomis, nes pastebėjau, jog jis jaunas, švariai nuskustais skruostais, išsišovusiais skruostikauliais, tvirtu žandikauliu ir įkypomis akimis; atrodė lyg Čingischanas iš mano istorijos vadovėlio, tik ne toks žiaurus. Buvo perdėm medaus spalvos, ir oda, ir akys, ir plaukai, tačiau, aiškindamas, kad jis esąs čilietis, kaip ir mes, ir per operaciją būsiąs daktaro Safolko asistentas, kalbėjo anaiptol ne saldžiu balsu.

– Ponia del Valjė pateko į geras rankas, – pridūrė nėmaž nesikuklindamas.

– Kas atsitiktų, jeigu neišoperuotų? – paklausiau užsikirsdama, kaip man paprastai būna, kai susijaudinu.

– Navikas tolydžio augtų ir didėtų. Tačiau tu, vaikeli, nesirūpink, chirurgija toli pažengė į priekį, tavo močiutė gerai padarė, kad čionai atvažiavo, – užbaigė jis.

Knietėjo paklausti, ką veikia čilietis šiame krašte ir kodėl panašus į totorių – buvo lengva jį įsivaizduoti su ietimi rankoje ir apsidangsčiusį kailiais, – tačiau sumišusi nutilau. Londonas, klinika, gydytojai ir močiutės drama – viso to nesuėmė mano protelis, man sunku buvo suvokti, ko taip varžosi Paulina del Valjė savo prastos sveikatos ir kodėl siunčia Frederiką Viljamsą kitapus Lamanšo kaip tik tuo metu, kai mums jis labiausiai reikalingas. Čingischanas atlaidžiai man patapšnojo per ranką ir nuėjo.

Kad ir kaip pesimistiškai buvau nusiteikusi, močiutė išgyveno po operacijos ir, praslinkus savaitei, kurios metu chaotiškai šokinėjo temperatūra, atsipeikėjo ir jau galėjo normaliai valgyti. Nesitraukiau nuo jos nė per sprindį, nebent kartą per dieną grįždavau į viešbutį išsimaudyti ir persirengti, nes anestetikų, mišrus vaistų ir dezinfekcijos priemonių kvapas stačiai lipte lipo prie kūno. Miegodavau priešokiais, sėdėdama krėsle prie ligonės. Nors močiutė ir griežtai uždraudė, tą pačią operacijos dieną išsiunčiau telegramą Frederikui Viljamsui, ir jis atvažiavo į Londoną po trisdešimties valandų. Pamačiau, jog jis neteko įprasto santūrumo atsidūręs prie lovos, kurioje tolydžio vaitodama gulėjo apkvaišusi

nuo vaistų moteris su keliais plaukeliais ant galvos, be dantų, tarytum nukaršusi senutė pergamento spalvos veidu. Prisilenkęs prisiglaudė kakta prie blyškios Paulinos del Valjės rankos, kuždėdamas jos vardą, o kai atsitiesė, veidas buvo padrėkęs nuo ašarų. Močiutė, visada sakiusi, jog jaunystė – tai ne gyvenimo laikotarpis, bet dvasinė būklė, ir jog žmogaus sveikata priklauso nuo jo paties, toje ligoninės lovoje atrodė visiškai sugriuvusi. Moteris, kurios gyvenimo geismas prilygo jos rajumui, gulėjo nusisukusi į sieną, abejinga aplinkai, užsidariusi savo kiaute. Fizinės kančios nustelbė jos nepaprastą valią, gyvybingumą, smalsumą, polinkį į nuotykius.

Tomis dienomis man pasitaikė ne kartą susidurti su Čingischanu, kuris stebėjo ligonės būklę ir, kaip ir reikėjo tikėtis, pasirodė besąs sukalbamesnis už garsųjį daktarą Safolką ir rūsčias ligoninės matronas. Į močiutės nerimastingus klausimus atsakydavo ne miglotais paguodos žodžiais, bet racionaliais paaiškinimais ir vienintelis sugebėdavo palengvinti jos kančias, tuo tarpu kiti domėjosi tik žaizda ir temperatūra, nekreipdami dėmesio į ligonės skundus. Nejaugi ji maniusi, kad neskaudėsią? Verčiau nutiltų ir dėkotų už tai, kad jai išgelbėję gyvybę, tuo tarpu jaunasis gydytojas čilietis nešykštėjo morfijaus, nes buvo įsitikinęs, jog skausmai pakerta ligonio fizinę ir dvasinę ištvermę, todėl žaizdos gyja lėčiau arba suvis nustoja gyti, kaip jis paaiškino Viljamsui. Sužinojome, jog vardu jis Ivanas Radovičius, gimęs gydytojų šeimoje, jo tėvas emigravęs iš Balkanų į Čilę šeštojo dešimtmečio pabaigoje, vedęs mokytoją čilietę iš šiaurės ir susilaukęs trijų vaikų, du iš jų nusekę tėvo pėdomis ir pasidavę į mediciną. Pasak jo, tėvas miręs nuo šiltinės per Ramiojo vandenyno karą, kur trejus metus tarnavęs chirurgu, ir motina viena turėjusi rūpintis šeima. Galėjau kiek tinkama stebėti klinikos personalą, taipgi klausytis jų kalbų, tinkamų anaiptol ne mano ausims, nes, išskyrus gydytoją Radovičių, niekas tarytum manęs nė matyti nematė. Buvau jau beveik šešiolikos metų, bet vis dar vaikščiojau su kaspinu surištais plaukais ir vilkėjau močiutės parinktais vaikiškais drabužėliais, kad kaip galima ilgiau užsibūčiau vaikystėje. Pirmą kartą apsirengiau pagal sa-

vo amžių tą dieną, kai Frederikas Viljamsas, neatsiklausęs močiutės, nusivedė mane į *Whiteney* ir leido man rinktis ko tik širdis geidžia. Kai grįžome į viešbutį ir aš pasirodžiau su kuodu ir apsirengusi kaip panelė, ji manęs nepažino, tačiau tai įvyko po kelių savaičių. Paulina del Valjė, ko gero, buvo stipri kaip jautis: jai prapjovė skrandį, išpjovė didumo sulig greipfrutu naviką, susiuvo kaip batą, ir po dviejų mėnesių ji vėl buvo tokia pat, kokia buvusi anksčiau. Tą pasibaisėtiną nuotykį primindavo tik ilgas piratiškas randas skersai pilvo ir nepasotinamas geismas gyventi ir, savaime suprantama, valgyti. Vos tik ji pajėgė vaikščioti be lazdos, išvykome į Prancūziją. Ji griežtai atsisakė daktaro Safolko nurodytos dietos, nes, jos žodžiais tariant, atvažiavusi iš tokio užkampio į Paryžių anaiptol ne vaikiškų tyrelių valgyti. Prasimesdama tuo, jog domisi sūrių gamyba ir prancūzų tradicine virtuve, kimšosi visus gardumynus, kokių tik būta toje šalyje.

Vos tik apsistoję rūmelyje, Viljamso išnuomotame Osmano bulvare, susisiekėme su nenusakomąja Amanda Lovel, kaip ir anksčiau atrodančia lyg tremtyje atsidūrusi vikingų karalienė. Paryžiuje ji jautėsi kaip žuvis vandenyje, gyveno aptriušusioje, bet jaukioje mansardoje, iš kur pro mažus langučius galėjai grožėtis balandžiais ant priemiesčio stogų ir neprilygstamu miesto dangumi. Įsitikinome, kad ji sakė gryną tiesą apie savo bohemišką gyvenimą ir draugystę su žymiais menininkais; jos dėka apsilankėme Sezano, Sislėjaus, Dega, Monė ir daugelio kitų dailininkų dirbtuvėse. Lovel teko mus mokyti deramai vertinti tuos paveikslus, nes dar nebuvome pratę prie impresionizmo, tačiau ilgai netrukus grožėjomės jais visa širdimi. Močiutė nusipirko visą krūvą darbų, sukėlusių juoko priepuolius, kai iškabino juos savo namuose Čilėje; niekam nepatiko Van Gogo išcentriniai dangūs nei Lotreko nusikamavusios kabareto šokėjos, visiems atrodė, jog Paryžiuje kvaišę Pauliną del Valję sukčiai į maišą įkišo ir užrišo. Pastebėjusi, kad aš nesiskiriu su savo fotoaparatu ir ištisas valandas praleidžiu užsidariusi tamsiame kambarėlyje, kurį pati atsitvėriau išsinuomotame name, Amanda Lovel pasisiūlė mane supažindinti su garsiausiais Paryžiaus fotografais. Kaip ir

mano mokytojas Chuanas Ribera, ji buvo tos nuomonės, jog fotografija negali rungtis su tapyba, tai iš esmės skirtingi dalykai; tapytojas interpretuoja tikrovę, o fotoaparatas ją atskleidžia. Tapyba – tai grynų gryniausia išmonė, tuo tarpu fotografija remiasi tikrove ir fotografo jausmingumu. Riberas drausdavo man sentimentalius ir ekshibicionistinius triukus, neleisdavo kurti daiktų arba žmonių kompozicijų, kad nuotraukos atrodytų kaip paveikslai; jis nepakęsdavo dirbtinių derinių, taipgi nepritardavo manipuliacijoms su negatyvais ir vaizdiniais ir apskritai niekindavo šviesos efektus arba tam tyčia neryškius vaizdus; reikalaudavo, kad nuotrauka būtų paprasta ir sąžiningai padaryta, tačiau aiški ligi menkiausių smulkmenų. „Jeigu jūs, Aurora, norite, kad paveikslas būtų įspūdingas, tapykite. Jeigu siekiate tikroviškumo, mokykitės fotografuoti", – kartodavo jis. Amanda Lovel niekada nežiūrėjo į mane kaip į mažę, iškart ėmė elgtis su manimi kaip su suaugusia. Ji irgi žavėjosi fotografija, kurios tuo metu niekas dar nelaikė menu, daugeliui tai buvo stačiai viena iš daugybės to lengvabūdiško amžiaus keistenybių. „Aš jau per sena mokytis fotografijos, tačiau tu, Aurora, matai pasaulį savo jaunomis akimis ir gali atskleisti jį kitiems per savo matymą. Gera nuotrauka – tai ištisa istorija, ji piešia vietą, įvykį, atskleidžia dvasios būvį, pasako nepalyginamai daugiau nei puslapių puslapiai knygos", – sakydavo ji man. Močiutė, priešingai, mano pomėgį fotografuoti laikė vaikišku užgaidu ir labiau rūpinosi paruošti mane vedyboms ir sukrauti kraitį. Įtaisė mane į panelių mokyklą, kurią lankiau kas dieną mokydamasi grakščiai užlipti ir nulipti laiptais, lankstyti servetėles pobūviui, nelygu proga sudaryti įvairius meniu, rengti saloninius žaidimus ir dėlioti gėlių puokštes, žodžiu, mokydamasi tų dalykų, kurių, močiutės nuomone, visiškai pakako ištekėjusiai moteriai, kad ji galėtų didžiuotis savimi. Jai patiko pirkti, ir mudvi praleisdavome krautuvėse ištisas popietes rinkdamosi skudurus, nors aš tuo metu mieliau būčiau vaikščiojusi po Paryžių su fotoaparatu rankoje.

Nė nepastebėjau, kaip pralėkė vieneri metai. Paulina del Valjė galop visiškai pasveiko, o Frederikas Viljamsas galutinai perprato, kokia mediena naudojama statinėms gaminti ir kaip daryti sūrius – netgi pačius akyčiausius ir labiausiai smirdinčius. Kaip tik tada, rugsėjo aštuonioliktąją, Čilės atstovybėje per balių, surengtą Nepriklausomybės dienos proga, susipažinome su Diegu Domingesu. Praleidau ištisas valandas su kirpėju, kuris man ant galvos pastatė perlais papuoštų garbanų ir kasyčių bokštą, padarė tikrą stebuklą, nes mano plaukai ne ką klusnesni nei arklio karčiai. Mano suknelė atrodė kaip pyragaitis su plakta grietinėle, apibarstytas stikliniais karoliukais, kurie byrėjo visą vakarą, Atstovybės grindis nužerdami žėrinčiais akmenukais. „Kad dabar tave galėtų pamatyti tėvas!“ – žavėdamasi sušuko močiutė, kai baigiau puoštis. Ji pati apsitaisė nuo galvos iki kojų savo mėgstamąja violetine spalva, ant kaklo kabojo virtinės rausvųjų perlų karolių, ant galvos šiurpsojo kalnas įtartinos raudonmedžio spalvos dėtinių plaukų, burnoje žėrėjo dailutėliai porcelianiniai dantys, pečius gaubė ligi pat kulnų gagatais apkraštuotas juodo aksomo apsiaustas. Ji įžengė į salę, vedama Frederiko Viljamso, o aš – Prancūzijoje su mandagumo vizitu apsilankiusios Čilės eskadros jūreivio, blankaus, veikiai iš atminties išdilusio jaunuolio, pasinešusio išmokyti mane jūrų kelionėse naudotis sekstantu. Man atlėgo širdis, kai prieš močiutę išdygo Diegas Domingesas, išklojo visus savo vardus ir paklausė, ar negalėtų su manimi pašokti. Šioje knygoje aš pakeičiau jo vardą ir pavardę, nes visa tai, kas susiję su juo ir jo šeima, turi išlikti paslaptyje. Gana ir to, kad jis buvo, kad jo gyvenimo istorija nepramanyta ir kad aš jam atleidau. Paulinai del Valjei džiugiai sužibo akys, išvydus Diegą Domingesą, nes pagaliau atsirado tinkamas jaunikis, jaunuolis iš garsios giminės, tikriausiai turtingas, gerų manierų ir netgi išvaizdus. Ji sutiko, jis ištiesė man ranką, ir mudu nuplaukėme į salės vidurį. Po pirmojo valso ponas Domingesas paėmė mano baliaus knygelę, įrašė savo vardą ir vienu brūkštelėjimu išbraukė sekstantų specialistą ir visus kitus gerbėjus. Tuomet atidžiau pasižiūrėjau į jį ir pagalvojau, jog atrodo išvaizdus, trykšta sveikata ir jėga, malonaus veido, mels-

vų akių ir vyriškos laikysenos. Frakas iš pažiūros jį varžė, tačiau jis vaikščiojo tvirtais žingsniais ir puikiai šoko, na, šiaip ar taip, geriau už mane, nes šoku kaip žąsis, nors ištisus metus panelių mokykloje stropiai lankiau šokių pamokas; be kita ko, iš susijaudinimo nežinojau kur dėtis. Tą vakarą įsimylėjau aklai ir aistringai, kaip įsimylima pirmą kartą. Diegas Domingesas tvirta ranka vedžiojo mane po šokių salę, kone visą laiką be žodžių smaigstydamas akimis, nes visi jo mėginimai užmegzti pokalbį suduždavo į mano vienaskiemenius atsakymus. Mano drovumas buvo tikra kankynė, negalėjau pažvelgti į jį, neišmaniau, kur dėti akis; man pakirsdavo kojas kiekvieną kartą, kai tik jis savo karštu alsavimu nutvilkydavo man skruostą; turėjau iš paskutiniųjų grumtis su pagunda išdumti pro duris ir pasislėpti po stalu. Tikriausiai nekaip atrodžiau, tačiau tas nelaimingas jaunuolis nesitraukė nuo manęs nė per žingsnį, nes per savo išpuikimą įsirašė savo vardą į mano knygelę. Vienu tarpu jam pasakiau, kad gali nešokti su manimi, jeigu nenori. Užuot atsakęs, jis nusikvatojo – pirmąsyk tą vakarą – ir paklausė, kiek man metų. Dar niekad nebuvau vyro glėbyje, dar nė vienas vyras delnu nespaudė manęs per liemenį. Vieną ranką buvau padėjusi jam ant peties, kitą jis laikė savo pirštinėta ranka, tačiau mudu šokome ne taip lengvai, kaip reikalavo mano šokių mokytoja, nes jis stipriai glaudė mane prie savęs. Per trumpas pertraukėles vaišindavo mane šampanu, ir aš gerdavau nedrįsdama atsisakyti, todėl pasekmių ilgai laukti nereikėjo: šokdama vis dažniau lipau jam ant kojų. Kai šventei baigiantis Čilės ministras pasiūlė tostą už tolimą tėvynę ir žaviąją Prancūziją, Diegas Domingesas atsistojo užpakaly manęs, taip arti, kiek leido mano pūsto sijono lankas, ir pakuždėjo man į ausį, jog esu „nuostabi“, ar kažką panašaus.

Artimiausiomis dienomis Paulina del Valjė apsilankė pas savo bičiulius diplomatus, nė kiek nesivaržydama išsiklausinėjo apie Diego Domingeso giminę ir protėvius ir tik tada leido su manimi pasijodinėti raitomis Eliziejaus Laukais, per tam tikrą atstumą jiedviem su dėde Frederiku mus stebint iš karietos. Paskiau visi keturi valgėme ledus po skėčiais, barstėme trupinius antims ir ga-

lop susitarėme tą pačią savaitę drauge nueiti į operą. Taip bejodinėjant ir bevalgant ledus, atėjo spalis. Diegas atvyko Europon siunčiamas tėvo į kelionę, privalomą beveik visiems aukštuomenės jaunuoliams, kad bent kartą per gyvenimą pamatytų pasaulį. Apsilankęs daugelyje miestų, apžiūrėjęs muziejus ir katedras, paragavęs naktinio gyvenimo saldybių ir moterų glamonių, kad tariamai visam laikui išsigydytų nuo polinkio į tą nuodėmę ir galėtų tuo pasipuikuoti prieš savo bičiulius, Diegas Domingesas ruošėsi grįžti į Čilę, suleisti šaknis, dirbti, vesti ir sukurti šeimą. Palyginti su Severu del Valje, kurį nuo pat mažumės buvau įsimylėjusi, Diegas Domingesas buvo negražus ir, panelės Matildės Pinedos akimis žiūrint, kvailas, tačiau aš nesugebėjau spręsti blaiviu protu: buvau įsitikinusi, jog susitikau tobulą vyrą, ir vos galėjau patikėti tokiu stebuklu, kad jam patikau. Frederikas Viljamsas piršo mintį, jog neprotinga griebti pirmą pasitaikiusį, aš esanti dar labai jauna ir turėsianti gausybę jaunikių, kad galėčiau ramiai išsirinkti tinkamą, tačiau, močiutės įsitikinimu, šitas jaunuolis, nors ir žemvaldys, nors ir gyvenąs kaime, labai toli nuo sostinės, vedybų rinkoje buvo geriausia partija.

– Laivu ir traukiniu į ten gali nukeliauti be niekur nieko, – pareiškė ji.

– Neskubėkite, močiute, – atsakiau aš paraudusi iki ausų, – ponas Domingesas apie tai dar man nė neužsiminė.

– Tuomet tegu pasiskubina, kitaip turėsiu pati priremti jį prie sienos.

– Ne! – sušukau išsigandusi.

– Aš neleisiu, kad kas nors tyčiotųsi iš mano dukraitės! Nevalia veltui gaišti laiko. Jeigu tas jaunikaitis neturi rimtų ketinimų, tegu tučtuojau dingsta iš akių.

– Ko skubėti, močiute? Juk mudu ką tik susipažinome...

– Ar tu žinai, Aurora, kiek man metų? Septyniasdešimt šešeri. Nedaugelis tiek išgyvena. Prieš mirdama noriu matyti tave laimingai ištekėjusią.

– Jūs nemirtinga, močiute.

– Ne, vaikeli, tokia tik atrodau, – atrėmė ji.

Nežinau, ar jai pavyko prigriebti Diegą Domingesą, kaip ji žadėjo, ar jis pats suprato užuominas ir apsisprendė niekieno neraginamas. Dabar, pašaipiai žvelgdama į tą istoriją iš tam tikro atstumo, suvokiu, jog jis niekada manęs nemylėjo, stačiai puikuodamasis džiaugėsi mano besąlygiška meile ir būsimos santuokos privalumais. Galbūt manęs geidė, nes abudu buvome jauni ir nevaržomi; galbūt jis tikėjosi ilgainiui mane pamilti; galbūt vedė mane laikydamasis tradicijų ir tingėdamas ieškoti kitos. Diegas buvo gera partija – kaip ir aš: tėvas man buvo palikęs rentą, o iš močiutės, kaip manyta, turėjau paveldėti nemažą turtą. Kad ir kokiais sumetimais vadovaudamasis, jis paprašė mano rankos ir užmovė ant piršto žiedą su deimantais. Visiems, kas turėjo akis, išskyrus močiutę, bijojusią palikti mane vieną pasaulyje ir tos baimės apakintą, ir mane, apkvaišusią iš meilės, buvo aišku, koks manęs tyko pavojus; dėdė Frederikas iš karto tai suvokė ir pareiškė, jog Diegas Domingesas man netinka. Jam nepatiko nė vienas tų, kurie pastaruosius dvejus metus siekė mano rankos, tad mes jo neklausėme įsitikinusios, jog tai stačiai tėviškas pavydas. „Man regis, tas jaunuolis pernelyg šalto temperamento", – kelis kartus tvirtino jis, tačiau močiutė atrėmė, jog tai ne šaltumas, o pagarba, kaip ir pritinka gerai išauklėtam aukštuomenės jaunuoliui.

Paulina del Valję pagavo pirkimo karštligė. Beskubant pirkiniai neišpakuoti atsidurdavo lagaminuose, ir tik vėliau Santjage paaiškėjo, kad kai kurių daiktų pripirkta po du tų pačių, o pusė drabužių man netinka. Sužinojusi, kad Diegas Domingesas grįžta į Čilę, ji susitarė plaukti tuo pačiu laivu, girdi, šitaip mudu per kelių savaičių kelionę geriau susipažinsime. Frederikas Viljamsas išsiviepė ir bandė išardyti tuos planus, bet niekas pasaulyje negalėjo sukliudyti tai moteriai, kai ji ką nors įsikaldavo į galvą, o tuo metu jai labiausiai rūpėjo ištekinti dukraitę. Menkai beprisimenu tą kelionę, kuri praslinko tarytum rūke beeinant pasivaikščioti po denį, bežaidžiant sviediniu ir kortomis, begeriant kokteilius ir bešokant, kol pagaliau Buenos Airėse išsiskyrėme, nes jam reikėjo nusipirkti veislinių bulių ir Andų perėjomis varyti juos į savo dvarą

pietuose. Turėjome labai nedaug progų pabūti dviese ir pasišnekėti patys vieni, sužinojau visa tai, kas nutiko jo gyvenime per dvidešimt trejus metus, ir šį bei tą apie jo giminę, tačiau beveik nieko neišgirdau apie jo polinkius, įsitikinimus ir siekius. Močiutė jam papasakojo, kad mano tėvas Matijas Rodrigesas de Santa Krusas miręs, mama buvusi amerikietė, bet jos nepažinojome, nes mirė mane begimdydama, ir tai buvo beveik tiesa. Diegas per daug nesidomėjo mano praeitimi nei mano potraukiu į fotografiją, o kai pasakiau, jog nežadu jos atsisakyti, pareiškė, jog nemato nieko bloga, jo sesuo liejanti akvareles, o svainė siuvinėjanti kryželiu. Ilgoje jūrų kelionėje iš tikrųjų nepažinome vienas kito, tačiau įkliuvome į tvirtą voratinklį, kuriuo močiutė, geriausių ketinimų vedama, mus apsupo.

Pirmosios klasės keleivių tarpe ne ką galėjau fotografuoti, nebent damų tualetus ir gėlėmis išpuoštą valgomąjį, tad dažnai leisdavausi į apatinius denius ir ypač paveiksluodavau trečiosios klasės keleivius, susigrūdusius pačiame laivo triume: darbininkus ir emigrantus, keliaujančius ieškoti laimės į Ameriką, rusus, vokiečius, italus, žydus, žmones su menkais ištekliais, bet užtat lūkesčių pilna širdimi. Mano akimis žiūrint, nepaisant nepatogumų ir pinigų trūkumo, jie smagiau leido laiką negu pirmosios klasės keleiviai – ten viskas buvo išpūsta, ceremoninga ir nuobodu. Tarp emigrantų viešpatavo nuoširdi draugystė, vyrai lošė kortomis, žaidė domino, moterys, suėjusios į būrelius, pasakojo savo gyvenimą, vaikai darėsi meškeres ir žaidė skiniuką. Vakare suskambėdavo gitaros, akordeonai, fleitos ir smuikai, prasidėdavo linksmi pobūviai su dainomis, šokiais ir alumi. Niekas manęs nesivaržė, nekamantinėjo, po kelių dienų visi laikė mane sava, todėl galėjau fotografuoti kiek tinkama. Laive nebuvo sąlygų ryškinti nuotraukoms, todėl kruopščiai sudėjau negatyvus, kad, grįžusi į Santjagą, galėčiau imtis darbo. Kartą, bevaikščiodama po apatinius denius, kaktomuša susidūriau su žmogumi, kurį mažiausiai tikėjausi laive susitikti.

– Čingischanas! – sušukau jį pamačiusi.

– Ko gero, apsirikote, panele...

– Atsiprašau, daktare Radovičiau, – tariau jausdamasi lyg paskutinė kvailė.

– Nejaugi mes pažįstami? – paklausė nustebęs.

– Argi manęs nebeprisimenate? Aš esu Paulinos del Valjės dukraitė.

– Aurora? Taip bent, niekada nebūčiau pažinęs. Kokia jūs pasikeitusi!

Žinoma, buvau pasikeitusi. Prieš pusantrų metų, kai mes susipažinome, vilkėjau vaikiškais drabužiais, o dabar jis išvydo tikrą moterį su fotoaparatu ant kaklo ir sužadėtuvių žiedu ant piršto. Toje kelionėje užsimezgė mudviejų draugystė, kuri vėliau pakeitė mano gyvenimą. Daktaras Ivanas Radovičius, antrosios klasės keleivis, neturėjo teisės nekviečiamas lipti į pirmosios klasės denį, tačiau aš galėjau bet kada leistis į apatinį denį ir ėmiau dažnai jį lankyti. Jis pasakojo man apie savo darbą su tokiu pat įkarščiu, su kokiu aš jam kalbėjau apie fotografiją; jis matė mane fotografuojant, bet aš negalėjau jam parodyti savo darbų, sukrautų į lagaminus, tad pažadėjau tai padaryti, kai tik grįšime į Santjagą. Deja, netesėjau duoto žodžio, nes paskiau varžiausi jį pasikviesti į svečius ta dingstimi: man tai atrodė grynų gryniausia tuštybė, nenorėjau trukdyti žmogaus, pasiskyrusio gelbėti kitų gyvybę. Sužinojusi, kad jis laive, močiutė tuojau pat jį pakvietė į mūsų kajutes gerti arbatos. „Su jumis, daktare, jaučiuosi saugi vidury vandenyno. Jeigu mano pilve vėl išaugs greipfrutas, išpjausite jį virtuviniu peiliu“, – juokavo ji. Ji gana dažnai kviesdavosi daktarą arbatos, siūlydavo palošti kortomis. Ivanas Radovičius mums papasakojo, kad baigė praktiką daktaro Hobso klinikoje ir grįžta Čilėn dirbti ligoninėje.

– O kodėl neatidarote savo klinikos, daktare? – pasidomėjo močiutė, pajutusi jam palankumą.

– Aš niekada neturėsiu nei pinigų tokiam dalykui, nei reikiamų ryšių, ponia del Valje.

– Aš galiu investuoti, jeigu jūs nieko prieš.

– Nieku gyvu nesutikčiau, kad...

– Ne jums daryčiau paslaugą, o tik todėl, jog tai puiki investicija, daktare Radovičiau, – pertraukė jį močiutė. – Visi serga, medicina – patikimas verslas.

– Mano įsitikinimu, medicina – ne verslas, bet teisė, ponia. Kaip gydytojas aš privalau tarnauti kitiems ir tikiu, jog kada nors sveikatos apsauga bus prieinama kiekvienam čiliečiui.

– Ar jūs socialistas? – paklausė močiutė išsiviepdama, nes po panelės Matildės Pinedos „išdavystės“ nebepasitikėjo socializmu.

– Aš esu gydytojas, ponia del Valje. Svarbiausia man – tai gydyti žmones.

Kai tūkstantis aštuoni šimtai devyniasdešimt aštuntųjų metų gruodį grįžome į Čilę, šalyje viešpatavo moralinė krizė. Pradedant turtingais žemvaldžiais ir baigiant mokytojais bei salietros kasyklų darbininkais, visi skundėsi likimu arba vyriausybe. Čiliečiai nė neketino nusikratyti savo ydų, kaip antai girtavimo, tinginio ir vagiliavimo, ir visuomenės piktžaizdžių, tokių kaip įsisenėjusi biurokratija, nedarbas, teisingumo sistemos neveiksmingumas ir skurdas, ypač ryškus, palyginti su akiplėšiška turčių prabanga, tolyn labyn žadinančia aklą pagiežą, iš šiaurės pamažu plintančią į pietus. Niekada nebuvome matę tokio nešvaraus Santjago, šitiek vargetų, šitiek tarakonų apniktų vargšų namų, šitiek lopšyje mirštančių vaikų. Spauda tvirtino, jog mirtingumas sostinėje ne ką mažesnis nei Kalkutoje. Mūsų namus Armijos Išvaduotojos gatvėje prižiūrėjo dvi tetos, tolimos neturtingos giminaitės, kurių netrūksta nė vienai čiliečių šeimai, ir keli tarnai. Daugiau nei dvejus metus viešpatavusios tose valdose, tetos pasitiko mus nelabai džiugia mina, lydimos *Karamelės*, tokio susenusio, kad jis manęs nebepažino. Sodą gožė piktžolės, maurų fontanai buvo išdžiūvę, svetainės trenkė pelėsiais, virtuvės priminė kiaulidę, o palovėse buvo pilna pelių išmatų, tačiau visa tai nė kiek neišgąsdino Paulinos del Valjės – pasiryžusi iškelti neregėtas vestuves, ji nekreipė dėmesio nei į savo amžių, nei į Santjago karščius, nei į mano uždarą būdą. Ji nuta-

rė pasinaudoti vasaros mėnesiais, kai visi išvyksta poilsiauti į pajūrį arba į kaimą, ir suremontuoti namus, nes aktyvus visuomenės gyvenimas prasidėdavo tik rudenį, tad reikėjo pasiruošti mano vedyboms pavasario pradžioje, rugsėjo mėnesį, patriotinių švenčių ir jungtuvių metą, praslinkus lygiai vieneriems metams po pirmojo mudviejų su Diegu susitikimo. Frederikas Viljamsas pasamdė ištisą pulką dažytojų, stalių, daržininkų ir tarnaičių, ir tie kibo į darbą čiliečiams įprastu tempu, tai yra ne per daugiausia skubėdami. Vasara pasitaikė karšta ir dulkėta, kvepėjo persikais, gatvėse rėkavo prekijai, liaupsindami to metų laiko gėrybes. Kas išgalėjo, išvažiavo vasaroti į kaimą arba pajūrį; miestas atrodė kaip išmiręs. Mus aplankė Severas del Valjė, nešinas maišais daržovių, krepšiais vaisių ir geromis naujienomis apie vynuogynus; įdegęs ir raumeningas, atrodė gražus kaip niekad. Sužiuro į mane išsižiojęs, nustebęs, kad jau nebesu ta pati mergiūkštė, kokią jis matė prieš dvejus metus, apsuko mane kaip sukutį, norėdamas apžiūrėti iš visų pusių, ir kilniaširdiškai pareiškė, jog esu panaši į savo motiną. Močiutė praleido pro ausis tuos žodžius, nes, jai girdint, buvo įprasta neminėti mano praeities; jos galva, mano gyvenimas prasidėjo nuo penkerių metų, kai peržengiau jos rūmų slenkstį San Franciske, o tai, kas buvo anksčiau, nesiskaitė. Nivėja liko dvare su vaikais – pastojusi eilinį kartą, jautėsi pernelyg sunki, kad galėtų leistis kelionėn į Santjagą. Tais metais žadąs būti labai geras vynuogių derlius, kovo mėnesį ketiną skinti vynuoges baltajam vynui, o balandį – raudonajam, pasakojo Severas del Valjė, pridurdamas, jog pasitaikę visiškai skirtingų rūšių vynuogių, augančių pramaišiui su kitomis, jos esančios daug švelnesnės, lepesnės ir vėliau nunokstančios. Nors ir duodančios puikių vaisių, jis ketinąs jas išrauti ir nekvaršinti sau dėl jų galvos. Paulina del Valjė tuojau pat sukluso, ir jos akyse pamačiau sužimbant tą pačią godumo liepsnelę, kuri paprastai sužėrėdavo atėjus į galvą minčiai pasipelnyti.

– Pačioje rudens pradžioje persodink jas skyrium. Gerai jas prižiūrėk, ir ateinančiais metais darysime ypatingą vyną, – tarė ji.

– Kuriems galams su tuo prasidėti? – atsiliepė Severas.

– Jeigu šitos vynuogės vėliau nunoksta, vadinasi, jų sultys tauresnės ir sūdresnės. Kas be ko, ir vynas bus geresnės kokybės.

– Mes gaminame vieną geriausių šalies vynų, teta.

– Būk geras, sūnėne, padaryk, kaip sakiau... – paprašė močiutė įteikliu tonu, kokiu paprastai prabildavo prieš ką nors įsakydama.

Nivėjos nemačiau iki pat savo jungtuvių dienos, kai ji atvažiavo su naujagimiu glėbyje trumpai drūtai man išdėstyti tai, kas prieš medaus mėnesį žinotina kiekvienai jaunamartei, mat niekam nė mintis nedingtelėjo manęs apšviesti. Kad ir skaisti, vis dėlto negalėjau numaldyti staigiai pabundančios instinktyvios, man dar nesuvokiamos aistros, dieną ir naktį mąstydavau apie Diegą, ir mano mintys ne visada būdavo skaisčios. Troškau atsidurti jo glėbyje, troškau, kad bučiuotų, kaip jau bučiavo kelis kartus, troškau pamatyti jį nuogą. Kaip gyva nebuvau mačiusi nuogo vyro ir, prisipažinsiu, netvėriau smalsumu. Tai ir viskas, visa kita buvo paslaptis. Nivėja vienintelė galėjo mane pamokyti, nieko per daug neužglaistydama padorumu, tačiau tik po kelerių metų, kai mums netrūko nei laiko, nei progų užmegzti glaudesnius draugystės ryšius, ji man išklojo sueities su Severu del Valje paslaptis ir, mirdama juokais, spalvingai nupiešė visas pozas, perimtas iš dėdės Chosė Fransisko Vergaros knygų kolekcijos. Tuo metu jau seniai buvau praradusi skaistybę, tačiau ne kažin ką išmaniau apie erotiką kaip beveik visos moterys ir taipgi diduma vyrų, kaip tikino mane Nivėja. „Jeigu nebūčiau skaičiusi dėdės knygų, būčiau pagimdžiusi penkiolika vaikų pati nesuvokdama kaip“, – prisipažino ji man. Jos patarimai, kurie būtų pašiurpinę mano tetas, man labai pravertė, kai įsimylėjau antrąjį kartą, tačiau tą pirmąjį kartą būtų nuėję veltui.

Tris ilgus mėnesius, dusdami nuo karščio, laikinai gyvenome keturiuose kambariuose Armijos Išvaduotojos gatvėje. Man nuobodžiauti neteko, nes močiutė tuojau pat iš naujo pradėjo savo labdaros veiklą, nors Damų klubo narės visos kaip viena buvo išvykusios vasaroti. Močiutei išvažiavus, pašlijo drausmė, ir ji,

vėl griebdamasi ankstesnio užuojautos darbo, gavo užveržti vadžias; mes vėl pradėjome lankyti ligonius, našles ir pamišėlius, dalyti maistą ir skirstyti paskolas neturtingoms moterims. Šis užmojis, iš kurio šaipėsi netgi laikraščiai (niekas netikėjo, kad skolininkės, visos kaip viena pavargėlės, sugebės grąžinti paskolą), pasirodė toks naudingas, jog vyriausybė, ir ta ryžosi pasekti močiutės pavyzdžiu. Moterys ne tik stropiai mokėdavo mėnesinius įnašus, bet ir padėdavo kitoms, tad tuo atveju, kai kuri nors neturėdavo pinigų, sumokėdavo už ją. Man regis, vienu tarpu Paulinai del Valjei dingtelėjo mintis imti palūkanas ir labdarą paversti verslu, tačiau aš jai neleidau. „Viskam yra ribos, močiute, netgi godumui“, – pagraudenau ją. Aš aistringai, persiėmusi visa širdimi, susirašinėjau su Diegu Domingesu. Tuomet suvokiau, jog laiške sugebu išdėstyti tai, ko niekada nedrįsčiau pasakyti akis į akį: raštas iš esmės išlaisvina mintį. Nustebau pamėgusi labiau skaityti poeziją negu anksčiau man taip patikusius romanus; jeigu poetas, kadaise miręs kitoje planetos pusėje, sugebėjo taip tiksliai aprašyti mano jausmus, turėjau nuolankiai pripažinti, jog mano meilė niekuo neypatinga, aš nieko neišradau, visi įsimyli vienodai. Įsivaizduodavau savo sužadėtinį, raitą ant žirgo, šuoliuojantį per savo žemes, nelyginant kokį plačiapetį išvaizdų legendų karžygį, taurų ir teisingą, galiūną, kurio glėbyje jausčiausi saugi: jis suteiktų man laimę, globotų, amžinai mylėtų, padovanotų vaikų. Vaizduotėje piešdavau saldžią ir šviesią ateitį ir mudu abu, apsikabinusius amžių amžiams. Kuo kvepia mylimo vyro kūnas? Humusu kaip ir miškai, iš kur jis kilęs, arba šviežia duona, arba jūros vandeniu, tuo lakiu kvapu, nuo pat mažų dienų lankančiu mane sapnuose. Kartais noras užuosti Diego kvapą staiga apimdavo mane taip valdingai kaip troškulys, ir aš melsdavau laiškuose atsiųsti man savo kaklaskarę arba neskalbtus marškinius. Į tuos aistringus laiškus sužadėtinis atsakydavo ramiais pasakojimais apie kaimo gyvenimą – karves, javus, vynuoges, sausrą – ir pridurdavo kelis žodžius apie savo artimuosius. Nei kaklaskarių, nei marškinių, savaime suprantama, niekad neatsiųsdavo. Pabaigoje trumpai

pridurdavo, jog mane labai myli ir jog gyvensime laimingi naujame nedegtų plytų name čerpių stogu, kurį tėvas mums statąs savo dvare, tokį pat, kokį pastatė sūnui Eduardui, kai šis vedęs Susaną, ir kokį pastatysiąs dukrai Adelai, kai ši ištekėsianti. Per kartų kartas Domingesai gyvenę drauge; giminės pagrindą, jo žodžiais tariant, sudaro Kristaus meilė, vaikų vienybė, pagarba tėvams ir sunkus darbas.

Valandų valandas rašydavau ir dūsaudama skaitydavau eiles, tačiau man dar atlikdavo nemažai laiko, tad vėl pradėjau lankytis dono Chuano Ribero studijoje. Vaikščiodavau po miestą fotografuodama, o vakare tamsiajame kambaryje, kurį įsirengiau namuose, eksperimentuodavau su nauja technika, išgaudama puikias nuotraukas. Procedūra labai paprasta, nors ir brangi, tačiau išlaidas apmokėdavo močiutė. Teptuku ištepi popierių platinos skiediniu ir gauni niekada neblunkantį šviesų, aiškų, sodrių ir švelnių pustonių vaizdą. Prabėgo dešimt metų, o tos nuotraukos tebėra pačios nuostabiausios. Bežiūrint į jas, didžiuma prisiminimų atgimsta lygiai tokie pat ryškūs kaip ir platina padarytos nuotraukos. Kaip dabar matau močiutę Paulină, Severą, Nivėją, draugus ir gimines, taipgi kai kuriose savo fotografijose matau save tokią, kokia buvau anuomet, prieš pat įvykius, iš pagrindų pakeitusius mano gyvenimą.

Kovo antrą dieną iš pat ankstaus ryto namai atrodė kaip nauji, su visais moderniais patogumais: dujomis, telefonu ir liftu močiutei, sienos išklijuotos apmušalais, atvežtais iš Niujorko, baldai aptraukti naujitelaičiais gobelenais, parketas išvaškuotas, varinė apdaila nušveista, langai išplauti, o svetainėse puikavosi impresionistų paveikslų kolekcija. Plušėjo visas pulkas naujų tarnų su atitinkama apranga, prižiūrimų argentiniečio rūmininko, kurį Paulina del Valjė paviliojo iš „Krijono“ viešbučio, pažadėdama jam mokėti dvigubai daugiau.

– Žmonės ims mus smerkti, močiute, – perspėjau aš. – Niekas nelaiko rūmininkų, tai blogas skonis.

– Nesvarbu. Aš neketinu kariauti su mapučių genties indėnėmis, kurios avi naginėmis, prikrato į sriubą plaukų ir tranko lėkš-

tes ant stalų, – atšovė ji, pasiryžusi pritrenkti tiek sostinės aukštuomenę, tiek Diego Domingeso giminę.

Žodžiu, naujieji tarnai papildė būrį senųjų, tarnaujančių jau daugelį metų, – savaime suprantama, jų nebuvo negalima atleisti. Tarnų buvo tiek daug, kad jie slankiodavo be darbo, užsibesdami vienas ant kito, liežuvaudavo ir vagiliaudavo, kol pagaliau Frederikas Viljamsas ryžosi padaryti tvarką, nes argentinietis jau nebeišmanė ko griebtis. Visi stačiai nustėro, dar niekad namų šeimininkas nenusileisdavo iki to, kad imtų rikiuoti tarnus, tačiau jis įvedė pavyzdinę tvarką, remdamasis savo ilgamete patirtimi. Nemanau, jog Diegui Domingesui ir jo artimiesiems, mūsų pirmiesiems svečiams, padarė įspūdį nepriekaištingas aptarnavimas, priešingai, juos prislėgė tokia prabanga. Jie priklausė senajai pietiečių žemvaldžių dinastijai, tačiau, skirtingai nuo didumos Čilės dvarininkų, du mėnesius praleidžiančių savo dvare, o likusį laiką gyvenančių iš rentos Santjage arba Europoje, jie gimdavo, augdavo ir mirdavo kaime. Tai buvo paprasti žmonės, karšti katalikai, ištikimi giminės tradicijoms, ir močiutės ištaigos tikriausiai jiems atrodė šiek tiek perdėtos ir nelabai deramos krikščionims. Pastebėjau, kad jie visi mėlynakiai, išskyrus Susaną, Diego svainę, ilgesingos išvaizdos juodaplaukę gražuolę, sakytum plėšte išplėštą iš ispanų dailininkų paveikslų. Prie stalo jie sutriko pamatę ištisą virtinę lėkščių ir šešias taures, nė vienas neparagavo antienos su apelsinais, ir visi šiek tiek persigando išvydę atnešant liepsnojantį desertą. Matydama vorą uniformuotų tarnų, Diego motina donja Elvyra paklausė, kodėl namuose tiek daug karių. Impresionistų paveikslai juos pribloškė, jie pagalvojo, kad tas baisybes nutepliojau aš, o močiutė, man pataikaudama, sukabino ant sienų, tačiau jiems patiko muzikos svetainėje surengtas trumpas koncertas arfai ir pianinui. Pokalbis išseko po antro sakinio ir vėl užsimezgė tik prašnekus apie veislinius bulius ir bandos prieauglį. Tai labai sudomino Pauliną del Valję, kuri, sužinojusi, kiek jie laiko karvių, tikriausiai sumanė drauge su jais pradėti sūrių verslą. Anksčiau šiek tiek būgštavau dėl savo būsimo gyvenimo kaime tarp sužadėtinio giminių, tačiau ši jų viešnagė išsklaidė visus mano nuogąsta-

vimus. Aš stačiai įsimylėjau tuos geraširdžius ir paprastus senos kartos ūkininkus, jausmingą ir amžinai pokštaujantį tėvą, tokią nuoširdžią motiną, mandagų ir vyrišką vyresnįjį brolį, paslaptingąją svainę ir linksmą kaip paukštelis jaunesniąją seserį, išvykusius į tolimą kelionę susipažinti su manimi ir taip draugiškai mane priėmusius į savo gentį. Esu tikra, kad jie išvažiavo šiek tiek nustebinti mūsų gyvenimo būdo, tačiau mūsų nesmerkė, nes, regis, buvo ne iš tų, kurie puoselėja negeras mintis. Kadangi Diegas mane pasirinko, jie laikė mane sava ir nekėlė jokių reikalavimų. Su tais paprastais žmonėmis aš nustojau varžytis, o tai man atsitinka labai retai bendraujant su nepažįstamais, ir ilgai netrukus ėmiau šnekučiuoti čia su vienu, čia su kitu, pasakoti apie kelionę į Europą ir polinkį į fotografiją. „Parodykite savo nuotraukas, Aurora“, – paprašė donja Elvyra, o pamačiusi negalėjo nuslėpti savo nusivylimo. Man regis, ji tikėjosi ko nors gražesnio nei streikuojantys darbininkai, apgriuvę namai, grioviuose žaidžiantys skarmaluoti vaikai, liaudies bruzdėjimai, viešnamiai, vargetos emigrantai, sėdintys laivo triume ant savo mantos. „Dukrele, kodėl jūs nedarote gražių nuotraukų? Ko einate į tuos užkampius? Juk Čilėje tiek žavių vaizdų...“ – sukuždėjo šventoji ponia. Ketinau jai paaiškinti, jog mane domina anaiptol ne gražūs vaizdeliai, bet vargo ir kančių išsekinti veidai, tačiau supratau, kad dabar ne laikas. Suspėsiu vėliau atsiverti savo būsimai anytai ir visai giminei.

– Kam tu jiems rodei tas nuotraukas? Domingesai – senovinių įsitikinimų žmonės, Aurora, nereikėjo jų gąsdinti savo šiuolaikiškomis pažiūromis, – pagraudeno mane Paulina del Valjė, jiems išvažiavus.

– Šiaip ar taip, juos pakankamai išgąsdino šių namų prabanga ir impresionistų paveikslai. Ar ne tiesa, močiute? Be to, Diegas ir jo artimieji turi žinoti, kas aš tokia esu, – atsakiau.

– Tu dar ne moteris, bet vaikas. Tu pasikeisi, turėsi vaikų, privalėsi prisitaikyti prie vyro aplinkos.

– Aš visada būsiu tokia pati ir niekada neatsižadėsiu fotografijos. Tai visai kas kita nei Diego sesers akvarelės ar jo svainės siuvinėjimas, tai sudaro mano gyvenimo esmę.

– Ką gi, iš pradžių ištekėk, o paskiau jau darysi, ko tik širdis geis, – suniurzgė močiutė.

Mes nelaukėme rugsėjo, kaip buvo sutarta, vestuves teko atkelti į balandžio vidurį, nes donją Elvyrą Dominges ištiko silpnas širdies priepuolis, ir po savaitės, šiek tiek atsigavusi ir pakilusi iš ligos patalo, ji pareiškė norinti, kad tapčiau jos sūnaus Diego žmona, kol ji neiškeliavo į kitą pasaulį. Artimieji sutiko, nes, donjai Elvyrai mirus, vestuves tektų atidėti mažų mažiausiai vieneriems metams, laikantis privalomo gedulo. Močiutei teko nusileisti ir atsisakyti planuotos karališkos ceremonijos, ir aš lengviau atsidusau – mane gąsdino mintis, jog, Santjago aukštuomenei stebint, Frederiko Viljamso arba Severo del Valjės vedama, turėsiu įžengti į katedrą, nuo kojų iki galvos pasipuošusi apelsinmedžių žiedais, kaip to pageidavo močiutė.

Ką galėčiau pasakyti apie pirmąją naktį su Diegu Domingesu? Ne kažin ką, nes atmintyje išliko tik juoda ir balta, be jokių atspalvių. Gal nebuvo taip jau prastai, kaip piešia atmintis, tačiau išbluko visi pustoniai, prisimenu tik nusivylimą ir pyktį. Po vestuvių Armijos Išvaduotojos gatvėje, kuriose dalyvavo tik artimieji, pernakvojome viešbutyje, o medaus mėnesio išvykome praleisti į Buenos Aires, nes, sušlubavus donjos Elvyros sveikatai, negalėjome toli važiuoti. Atsisveikindama su močiute, pajutau, kad galutinai baigiasi vienas mano gyvenimo laikotarpis. Bučiuodama ją, supratau, kaip ją myliu, ir pamačiau, kaip ji sumenko: suknelė kabojo kaip ant mieto, buvau visa galva aukštesnė. Man dingtelėjo tokia nuojauta, jog jai nedaug beliko gyventi; mažutė ir geibi, tai buvo senutė drebančiu balseliu ir per kelius linkstančiomis kojomis. Ne kažin kas išliko iš šaunios valdingos moters, kuri daugiau nei septyniasdešimt metų elgėsi kaip tinkama ir sprendė artimųjų likimą savo nuožiūra. Palyginti su ja, Frederikas Viljamsas atrodė kaip sūnus, lyg – skirtingai nuo visų mirtingųjų – amžius nebūtų jam turėjęs jokios įtakos. Ligi paskutinės dienos slapčia nuo močiutės dėdė Frederikas meldė mane netekėti, jeigu turiu kokių

abejonių, ir aš atsakydavau jam kiekvieną kartą, jog esu tikra savimi ir nė kiek neabejoju savo meile Diegui Domingesui. Artėjant vedyboms, vis labiau nekantravau. Apžiūrinėdavau save prieš veidrodį – nuogą arba su perregimais nėriniuotais naktiniais marškiniais, močiutės pirktais Prancūzijoje, ir nerimastingai svarstydavau, ar atrodysiu jam graži. Apgamas ant kaklo arba tamsūs speniukai man rodės baisinga kliautis. Ar jis geis manęs, kaip aš jo geidžiu? Tuo įsitikinau pirmąją naktį viešbutyje. Buvome pavargę, persivalgę, jis buvo išgėręs daugiau negu reikia, o ir aš buvau ištuštinusi tris taures šampano. Įėjome į viešbutį kaip niekur nieko, tačiau mus, kaip jaunavedžius, išdavė iš paskos nudrykęs ryžių takelis. Man buvo taip gėda, kai likome vieni du, nes tariausi, jog kas nors įsivaizduoja mus mylintis, tad užsidariau vonios kambaryje pykinama širdimi ir neišėjau, kol po geros valandėlės mano jaunasis vyras tyliai pabarbeno į duris, tikrindamasis, ar dar esu gyva. Nusivedė mane už rankos į vidurį kambario, padėjo man nusiimti skrybėlaitę, ištraukiojo smeigtukus iš plaukų, nuvilko zomšinį švarkelį, atsagstė tūkstančius perlinių palaidinukės sagučių, nutraukė sunkų sijoną ir apatinius sijonus, kol pagaliau likau vien ilgais batistiniais marškiniais, kuriais buvau pasivilkusi po korsetu. Nurengiamai man rodės, jog skystu, virstu garu, jog nieko iš manęs nebelieka. Diegas mane pabučiavo į lūpas, ne taip, kaip kelis mėnesius prieš tai vaizdavausi, bet aržiai ir reikliai, paskiau ėmė bučiuoti dar valdingiau, drauge abiem rankomis plėšdamas nuo manęs marškinius, nors aš ir priešinausi baisėdamasi minties, jog jis pamatys mane nuogą. Gyniausi kaip įmanydama tų ūmių glamonių, visa įsitempusi ir drebėdama lyg mane būtų krėtęs šaltis, stengiausi atstumti jį, stipriau prisiglaudusį prie manęs visu kūnu. Apmaudo pagautas, jis paklausė, kas man darosi, ir paliepė pabandyti atsipalaiduoti, tačiau, matydamas, jog toks elgesys daro priešingą poveikį, jau kitu tonu pridūrė, kad nebijočiau, ir pažadėjo būti atsargesnis. Užpūtė žvakę ir šiaip ne taip nuvedė prie lovos, o visa kita įvyko labai staigiai. Niekuo jam nepadėjau. Gulėjau paslika kaip užhipnotizuota višta, bergždžiai

stengdamasi prisiminti Nivėjos patarimus. Vienu tarpu jis pervėrė mane savo špaga, aš vos susivaldžiau nesuklykusi ir burnoje pajutau kraujo prieskonį. Pats aiškiausias tos nakties prisiminimas – tai nusivylimas. Ar tai ta pati aistra, kurią apdainuodami poetai išeikvoja šitiek rašalo? Diegas mane nuramino, girdi, pirmąjį kartą visada taip atsitinka, vėliau geriau pažinsime vienas kitą, ir viskas bus gerai, paskiau nekaltai pabučiavo man į kaktą, nusisuko netardamas nė žodžio ir užmigo kaip mažas vaikas, o aš tuo tarpu skausmo gildoma širdimi ir peršinčia papilve gulėjau tamsoje atviromis akimis, įspraudusi tarpukojin maršką. Nieko neišmaniau, kad galėčiau suvokti savo neviltį, netgi nežinojau tokio žodžio kaip orgazmas, tačiau, jau seniau ištyrinėjusi savo kūną, numaniau, jog kažkur slypi tas seisminis malonumas, kuris gali išvaryti žmogų iš proto. Diegas tai pajuto su manimi, tai buvo aišku kaip diena, tačiau aš patyriau tik skausmą. Jaučiausi pasibaisėtinos biologinės neteisybės auka: vyrui lengva patirti lytinį malonumą, net smurtu jį gali pasiekti, tuo tarpu mums tai nesuteikia jokio pasimėgavimo, o ir pasekmės būna liūdnos. Ar prie Dievo prakeikimo gimdyti skausmuose nereikėtų pridėti dar vieno – mylėtis nesimėgaujant?

Rytojaus rytą Diegui atsibudus, jau buvau apsirengusi ir apsisprendusi grįžti namo ir ieškoti saugaus prieglobsčio močiutės glėbyje, tačiau nusiraminau pakvėpavusi grynu oru ir pasivaikščiojusi po miesto centrą, tuščią tokią sekmadienio valandą. Man degte degė makštis, kuria vis dar jaučiau Diegą, tačiau pyktis pamažu išsisklaidė, ir ėmiau žiūrėti į ateitį moters, o ne neišauklėtos snarglės akimis. Puikiai suvokiau, kaip lepinama buvau visus tuos devyniolika savo gyvenimo metų, tačiau tas laikotarpis pasibaigė: praeitą naktį aš tapau ištekėjusia moterimi ir privalėjau mąstyti ir elgtis, vadovaudamasi blaiviu protu, nutariau aš rydama ašaras. Atsakomybė dėl laimingo gyvenimo priklauso nuo manęs. Vyras nepadovanos man amžinos palaimos kaip dovanėlės, suvyniotos į šilkinį popierių, aš pati turėsiu kas dieną apdairiai ir stropiai dėl jos stengtis. Laimė, aš mylėjau tą žmogų ir tikėjau, jog, pasak jo, ilgainiui, kai pakankamai pažinsime vienas kitą, viskas bus gerai. Vargšas Diegas, kalbėjau sau viena, jis toks pat nusivylęs

kaip ir aš. Spėjau grįžti viešbutin pačiu laiku – mudu susikrovėme lagaminus ir išvykome praleisti medaus mėnesio.

Caleufú dvaras buvo pačioje gražiausioje Čilės vietovėje, laukiniame šaltų neįžengiamų girių, ugnikalnių, ežerų ir upių rojuje, jis priklausė Domingesams nuo pat Kolonijos laikų, kai, pasibaigus Amerikos užkariavimui, prakilnūs bajorai pasidalijo žemes. Už vieną kitą degtinės butelį iš indėnų prisipirkusi daugiau sklypų, giminė valdė pačias derlingiausias to krašto žemes. Valdos niekada nebuvo dalijamos; pagal tradiciją jas paveldėdavo vyriausiasis sūnus, sykiu prisiimdamas pareigą duoti darbo arba padėti broliams, išlaikyti ir aprūpinti kraičiu seseris ir rūpintis kumečiais bei dalininkais. Mano uošvis donas Sebastianas Domingesas, vienas tų žmonių, atlikusių jam tekusią priedermę, karšo gryna sąžine, džiaugdamasis tuo, ką davė gyvenimas, o ypačiai žmonos donjos Elvyros meile. Jaunystėje jis ėjo per moteris, kaip pats prisipažino juokdamasis, ir kaip įrodymą paleido pasaulin ne vieną mėlynakį valstietį, tačiau donja Elvyra švelnia ir tvirta ranka pamažu jį taip sutramdė, kad jis nė pats to nesuvokė. Dabar geraširdiškai ėjo patriarcho pareigas. Valstiečiai pirmiausia pas jį traukdavo aptarti savo bėdų, nes abu sūnūs Eduardas ir Diegas buvo griežtesni, o donja Elvyra žodžio neištardavo peržengusi namų slenkstį. Donas Sebastianas būdavo pakantus valstiečiams, kuriuos laikė kone protiškai atsilikusiais vaikais, tačiau sūnums būdavo reiklus. „Mes turime daug privilegijų, todėl mums tenka didesnė atsakomybė. Mums nevalia nei teisintis kuo nors, nei aiškintis, mūsų pareiga – vykdyti Dievo įsakymus ir padėti žmonėms, aukštybėse bus pareikalauta iš mūsų atsiskaityti“, – sakydavo jis. Jis baigė ręsti penktą dešimtį, tačiau iš pažiūros atrodė jaunesnis, nes labai sveikai gyveno, kiauras dienas jodinėdavo raitas po savo žemes, pirmas keldavosi ir paskutinis eidavo gulti, nepraleisdavo nė vienos kūlės, nė vieno išjodinėjimo, rodeo, pats padėdavo įdaguoti ir romyti gyvulius. Dieną jis pradėdavo kavos puodeliu su brendžiu ir šešiais šaukšteliais cukraus, kad turėtų pakankamai jėgų dirbti gryname ore iki antros valandos dienos, pietų meto,

kai drauge su visa šeimyna suvalgydavo keturis patiekalus ir tris desertus, sočiai užsigerdamas vynu. Ne tokia jau didelė šeima gyveno tuose dideliuose namuose. Mano uošviai labiausiai sielvartavo dėl to, jog turėjo tik tris vaikus, tačiau, pasak jų, tokia jau buvo Dievo valia. Per vakarienę privalėdavo susirinkti visi, netgi tie, kurie dieną būdavo išsisklaidę prie savo darbų. Eduardas ir Susana su savo vaikais gyveno kitame name, pastatytame jiems per du šimtus metrų nuo didžiojo namo, tačiau tenai tik pusryčiaudavo, o šiaip valgydavo mano uošvių namuose. Kadangi mes susituokėme anksčiau, nei buvo nutarta, mudviem su Diegu skirtas namas dar nebuvo užbaigtas, tad mes apsigyvenome viename uošvių namo sparne. Donas Sebastianas sėdėdavo galustalėje, dailiai išgražintame aukštame drožinėtame krėsle; kitame stalo gale sėdėdavo donja Elvyra, o iš šalių – abi vedusiųjų poros su vaikais, dvi našlės tetos, keli pusbroliai ir tolimi giminaičiai, viena senolė, tokia nukaršusi, jog reikėjo ją maitinti su žinduku, ir svečiai, kurių niekada netrūkdavo. Ant stalo visada būdavo kelios lėkštės svečiams, kurie paprastai užgriūdavo netikėtai ir dažnai viešėdavo savaičių savaites. Jie visada būdavo laukiami, nes kaimo nykumoje svečiai būdavo didžiausia pramoga. Pietuose gyveno kelios čiliečių šeimos, atsidūrusios indėnų teritorijoje, taipgi nemaža kolonistų vokiečių, – priešingu atveju kraštas būtų išlikęs visiškai laukinis. Reikėjo kelių dienų raitam kirsti Domingesų valdas, nusidriekusias iki pat Argentinos pasienio. Vakare visi melsdavosi, ir metų kalendorius būdavo paženklintas bažnytinėmis šventėmis, kurios būdavo švenčiamos stropiai ir džiaugsmingai. Mano uošviai veikiai suprato, jog mano religinis auklėjimas buvęs labai menkas, tačiau šiuo atžvilgiu nekilo jokių nesusipratimų, nes aš labai gerbiau jų įsitikinimus, o jie nesistengė jų man primesti. Donja Elvyra man paaiškino, jog tikėjimas – tai Dievo dovana: „Dievas pašaukia tave vardu, tave pasirenka“, – sakydavo ji. Jos akimis žiūrint, tai nukreipdavo nuo manęs nuodėmę, Dievas dar nepašaukė manęs vardu, tačiau tikrai galėjo pašaukti, nes atvedė mane į tokią tikinčią šeimą. Savo menką religinį užsidegimą išlygindavau džiugiai pagelbėdama jai daryti labdarą tarp valstiečių. Ji manė, jog darbuojuos skatinama užuojautos, bylojančios apie mano

dorą prigimtį, nes nežinojo, kad prie to mane pripratino močiutė, įtraukusi į Damų klubo veiklą, ir, kita vertus, man paprasčiausiai norėjosi geriau pažinti kaimo žmones ir juos fotografuoti. Išskyrus Sebastianą, Eduardą ir Diegą, išėjusius mokslą gerose mokyklose ir atlikusius privalomą kelionę į Europą, toje platumoje niekas nieko nenumanė apie pasaulio dydį. Romanai irgi buvo nepageidaujami tuose namuose: man regis, nedrįsdamas įvesti cenzūros, donas Sebastianas nutarė vienu matu nusikratyti visos lektūros, idant kas nors neperskaitytų knygos, Bažnyčios įrašytos į juodąjį sąrašą. Laikraščiai mus pasiekdavo taip pavėlavę, jog tai būdavo nebe naujienos, bet istorija. Donja Elvyra skaitydavo maldyną, jaunesnioji Diego sesuo Adela turėjo kelis eilėraščių rinkinius, vieną kitą istorinių asmenybių biografiją ar kelionių knygą, kurias skaitydavo be galo be krašto. Vėliau pastebėjau, kad ji gauna nuotykių romanų, nuplėšia viršelius ir pakeičia juos kitais, tėvo leidžiamų skaityti knygų viršeliais. Kai, iš Santjago atkeliavus mano lagaminams ir skrynioms, pasirodė šimtai knygų, donja Elvyra įprastu švelniu balsu manęs paprašė jų nerodyti kitiems šeimos nariams. Močiutė arba Nivėja kas savaitę man siųsdavo vis naujų knygų, kurias laikydavau miegamajame. Uošviai nieko man nesakė, man regis, įsitikinę, jog tas netikęs įprotis išnyksiąs, kai turėsiu vaikų ir daug mažiau laisvo laiko, panašiai kaip mano svainė Susana, trijų gražučių ir prastai išauklėtų vaikų motina. Nesakė nė žodžio ir prieš fotografiją, galbūt numanydami, jog būtų labai nelengva mane paveikti, ir, per daug nesidomėdami mano darbu, paskyrė man kambarį, kad galėčiau įsirengti laboratoriją.

Aš užaugau mieste, saugioje ir kosmopolitinėje močiutės namų aplinkoje, kur buvo nepalyginamai daugiau laisvės nei bet kurioje ano meto, o ir dabartinės Čilės visuomenėje, – mat nors jau žengėme į dvidešimtąjį amžių, tame krašte merginų padėtis nė kiek nesikeitė į gera. Atsidūrusi Domingesų šeimoje, pajutau staigią permainą, nors jie ir stengėsi iš paskutiniųjų, kad man būtų kaip galima maloniau. Nepaprastai gerai su manimi elgėsi, tad veikiai palenkė mano širdį, ir jų meilė išlygino nuoskaudą, kurią santūriu ir dažnokai atšiauriu būdu man darydavo Diegas, žmonėse elgdamasis su manimi kaip su seserimi, o prie keturių akių tarda-

mas tik vieną kitą žodį. Labai patiko pirmosios savaitės dvare, kai stengiausi prisitaikyti prie naujos aplinkos. Donas Sebastianas man padovanojo juodą kumelę su žvaigžde kaktoje, o Diegas man priskyrė prižiūrėtoją, kad galėčiau apjoti dvaro žemes ir susipažinti su darbininkais bei kaimynais, gyvenančiais taip toli, jog kiekviena viešnagė pareikalaudavo trijų ar keturių dienų. Paskiau davė man ramybę. Vyras su broliu ir tėvu išjodavo dirbti laukuose arba medžioti ir kartais kelias paras nesirodydavo namuose. Mane pjaute pjovė nuobodulys, bodėjausi tolydžio rūpintis Susanos vaikais, konservuoti vaisius ir daržoves, tvarkyti ir vėdinti kambarius, siūti ir austi. Baigusi savo darbą mokykloje arba dvaro dispanseryje, apsimaudavau Diego kelnėmis ir šuoliais išrūkdavau į laisvę. Anyta mane perspėjo, kad nejodinėčiau apžargomis, kaip vyrai, nes turėsiu „moteriškų bėdų", – eufemizmas, kurio niekad nesugebėjau išsiaiškinti, mat niekas nebūtų įmanęs „moteriškai" jodinėti per kalvas ir uolynus, nerizikuodamas nuvirsti žemėn ir prasiskelti kaktos. Bežiūrint į kraštovaizdį, man užimdavo kvapą, stebėdavausi ir žavėdavausi kiekviename posūkyje. Jodavau į viršukalnes ir leisdavausi į slėnius, į miškų tankmę, žaliąjį rojų, kur pramaišiui augo maumedžiai, lauramedžiai, cinamonmedžiai, papartmedžiai, mirtmedžiai ir tūkstantmetės araukarijos, kurių vertinga mediena buvo apdorojama Domingesų lentpjovėje. Svaigdavau nuo drėgnų girių kvapo, goslaus raudonžemio, syvų ir šaknų aromato, bežadžių žalių milžinų saugomos nedrumsčiamos ramybės, mįslingo krūmų šnaresio, neregimų vandenų čiurlenimo, šakose įsipainiojusio vėjelio šokio, vabzdžių bruzdesio palei medžių šaknis, švelniųjų keršulių ulbėjimo ir šaižaus sakalų klykavimo. Visi takai baigdavosi ties lentpjūve, o toliau tekdavo skintis kelią per tankmę, pasikliaujant kumele, klimpstančia žibalo atspalvio dumble, tirštame ir kvapniame kaip augalų syvai. Šviesa vos smelkdavosi pro medžių skliautus skaisčiais žulsniais spindulių pluoštais, tačiau būdavo ir ledinių zonų, kur glūdėdavo pumos, sekdamos mane degančiomis akimis. Aš vežiojausi prie balno pririštą šautuvą, tačiau, bėdai prispyrus, nebūčiau spėjusi jo nė atsirišti, ir, beje, nepaleidau iš jo nė vieno šūvio. Paprastai fotografuodavau senovinius miškus, ežerus juodojo smėlio krantais, audringas upes,

šniokščiančias per slenksčius, ir gaivališkus ugnikalnius, nelyginant pelenų bokštuose snaudžiantys slibinai dunksančius horizonte. Fotografuodavau taipgi dvaro kumečius, paskiau dovanodavau jiems tas nuotraukas, jie imdavo jas sutrikę, neišmanydami, ką daryti su savo paveikslais, kurių jie nei norėjo, nei prašė. Mane žavėjo nepriteklių ir darganų nugairinti jų veidai, tačiau jiems nepatikdavo matyti save tokius, kokie yra, apdriskusius ir vargų spaudžiamus, jie norėdavo ranka spalvintų paveikslų, kuriuose jie būtų pavaizduoti savo vieninteliu išeiginiu drabužiu, vestuvine suknele ar eilute, švariai nusiprausę ir dailiai susišukavę, su apgerbtais vaikais.

Sekmadienį, nedarbo dieną, būdavo laikomos mišios, kai būdavo kunigas, arba atliekamos „misijos": giminės moterys lankydavo valstietes, skelbdamos joms Dievo žodį. Šitaip dovanėlėmis ir atkaklumu jos kovojo prieš čiabuvių stabus, kurie ilgainiui susiliedavo su krikščionių šventaisiais. Aš nedalyvaudavau tuose religiniuose pašnekesiuose, bet naudodavausi proga geriau pažinti valstiečius. Daugelis jų buvo gryni indėnai, vis dar išsaugoję savo kalbą ir tradicijas, kiti – metisai, paprastai nuolankūs ir nedrąsūs, bet užtat išgėrę – rėksniai ir paleistarankiai. Alkoholis buvo kartusis balzamas, kuris, lyg negailestinga žiurkė grauždamas vidurius, kelioms valandoms išvaduodavo juos nuo kasdienių žemiškų vargų. Už girtavimą ir muštynes panaudojant šaltąjį ginklą būdavo skiriamos baudos, taipgi už kiekvieną slapta nusikirstą medį arba gyvulių ganymą ne jiems duotame sklype, bet už jo ribų. Už vagystę ir vyresniųjų neklausymą buvo baudžiama lazdomis, tačiau donas Sebastianas nepritarė fizinėms bausmėms, taipgi panaikino pirmosios nakties teisę, senovinę kolonijinių laikų tradiciją, suteikiančią ponams teisę prieš vedybas atimti valstiečių dukroms nekaltybę. Jaunas būdamas, jis pats ja naudojosi, tačiau, dvare atsiradus donjai Elvyrai, ši privilegija buvo panaikinta. Ji taipgi smerkė lankymąsi aplinkinių kaimų viešnamiuose ir pageidavo, kad jų vaikai vestų jauni ir šitaip apsisaugotų nuo pagundos. Eduardas ir Susana vedė prieš šešerius metus, kai abudu buvo dvidešimties, o Diegui, vos sukakus septyniolikai, nuskyrė tolimą giminaitę, tačiau ši nuskendo ežere prieš pat sužadėtuves. Eduardas, vyresnysis brolis, buvo linksmesnių plau-

čių negu Diegas, mėgo laidyti sąmojus ir dainuoti, mokėjo visus krašto padavimus ir nutikimus, išmanė pats pašnekėti ir kitų paklausyti. Jis labai mylėjo Susaną, jam stačiai akys sužėrėdavo ją išvydus ir niekad nepritrūkdavo kantrybės tenkinti jos užgaidus. Mano svainei dažnai skaudėdavo galvą, tuomet ji būdavo prastos nuotaikos, užsirakindavo savo kambaryje, nieko nevalgydavo ir liepdavo jokia dingsčia jos netrukdyti, tačiau, numalšus skausmui, pasirodydavo atsigavusi, šypsanti ir maloni, kaip visiškai kita moteris. Pastebėjau, kad ji miega viena, kad nei vyras, nei vaikai negali įeiti į jos kambarį nekviečiami, durys amžinai būna užrakintos. Artimieji buvo apsipratę su jos migrenomis ir depresijomis, tačiau tas jos noras atsitverti nuo visų jiems atrodė kone kaip įžeidimas, lygiai taip pat jie nustebo, kai aš uždraudžiau visiems be leidimo įeiti į tamsųjį kambarėlį, kur ryškindavau nuotraukas, nors ir buvau išaiškinusi, jog menkiausias šviesos spindulėlis gali sugadinti negatyvus. *Caleufú* dvare nebuvo rakinamos nei durys, nei spintos, išskyrus podėlius ir kabinete esantį seifą. Aišku, buvo vagiliaujama, tačiau kokių rimtesnių pasekmių nebūdavo, nes donas Sebastianas paprastai žiūrėdavo į tai pro pirštus. „Tie žmonės – baisūs neišmanėliai, vagia ne todėl, kad sugedę ar nepriteklių spaudžiami, stačiai turi netikusį įprotį, ir tiek", – sakydavo, nors iš tikrųjų kumečiai buvo labiau nepriteklių spaudžiami, nei galvojo jų ponas. Valstiečiai buvo laisvi, tačiau nuo amžių gyveno tose žemėse, ir jiems niekad nedingtelėdavo į galvą mintis, kad galėtų būti kitaip: jie neturėjo kur eiti. Nedaugelis sulaukdavo senatvės. Daug vaikų mirdavo lopšyje nuo vidurių užkrėtimo, plaučių uždegimo arba žiurkių sukandžioti, moterys – gimdydamos arba nuo išsekimo, vyrai – nuo nelaimingų atsitikimų, išsėtrijusių žaizdų arba apsinuodiję alkoholiu. Artimiausia ligoninė priklausė vokiečiams, kur darbavosi pagarsėjęs gydytojas bavaras, tačiau ten ligoniai važiuodavo tik ypač sunkiais atvejais, menkesnes negales gydydavo pasitelkdami gamtos paslaptis, maldos žodžius ir kreipdamiesi į *meikas*, čiabuves žiniuones, kaip niekas kitas išmanančias vietinių gydomųjų žolelių galias.

Gegužės pabaigoje netikėtai užėjo žiema, nelyginant kantri skalbėja lietumis plaudama kraštovaizdį. Anksti temdavo, tad noromis nenoromis gaudavome grįžti namo ketvirtą valandą, ir vaka-

rai užsitęsdavo be galo, be krašto. Jau nebegalėdavau išjoti į tolimesnę kelionę arba fotografuoti dvaro žmonių. Buvome atkirsti nuo viso pasaulio, keliai pažliugo, niekas nevažiavo į svečius. Aš stūmiau laiką tamsiajame kambaryje bandydama įvairius ryškinimo metodus ir fotografuodama gimines. Pamažu aš atskleidžiau, jog viskas susiję, viskas sudaro dalį mozaikos; tai, kas iš pirmo žvilgsnio atrodo atsitiktinumų sampyna, per fotoaparato vyzdį atsiveria kaip tobula simetrija. Nieko nėra atsitiktina, nieko paprasta. Kaip miške, kuris atrodo nelyginant žalias chaosas, viskas susiję griežtais priežastiniais ryšiais: kiekvienam medžiui tenka šimtai paukščių, kiekvienam paukščiui – tūkstančiai vabzdžių, kiekvienam vabzdžiui – milijonai mikroorganizmų; lygiai taip pat valstiečiai prie lauko darbų arba pastogėje nuo žiemos užlindusi šeimyna – tai neatsiejami milžiniškos freskos fragmentai. Tai, kas svarbiausia, dažniausiai nepastebima; to nepamatysi akimi, nebent pajusi širdimi, tačiau fotoaparatas kartais sugeba užgriebti esmę. Tai, ko siekė maestras Riberas ir ko mokė mane: peržengti tai, kas dokumentalu, ir atskleisti vidų, pačią tikrovės dvasią. Tie sunkiai įžvelgiami ryšiai, išryškėjantys fotografiniame popieriuje, mane jaudindavo iki širdies gelmių ir skatindavo bandyti toliau. Žiemai atitvėrus mus nuo viso pasaulio, pakirdo mano smalsumas; juo slogesnė ir ankštesnė rodėsi aplinka bežiemojant tarp storų nedegtų plytų sienų, juo buklesnis darėsi protas. Ėmiau kaip apsėsta stebėti namus ir įnamių paslaptis. Naujomis akimis pažvelgiau į įprastą namų aplinkumą, lyg matydama ją pirmą sykį. Atsidaviau intuicijos valiai, atsižadėdama visų išankstinių sprendimų; „paprastai matome tik tai, ką norime matyti“, – sakydavo donas Chuanas Riberas, pridurdamas, jog mano uždavinys – parodyti tai, ko anksčiau niekas nesugebėjo pastebėti. Iš pradžių Domingesai pozuodavo nutaisę dirbtines šypsenas, tačiau veikiai jie ėmė manimi pasitikėti ir nustojo kreipti dėmesį į fotoaparatą, tuomet galėjau juos nutraukti iš netyčių, tokius, kokie jie yra iš tikrųjų. Lietus nuplovė gėles ir lapus, namai su savo sunkiais baldais ir dideliais tuščiais kambariais atsitvėrė nuo išorinio pasaulio, ir mes atsidūrėme neįprastoje namų nelaisvėje. Vaikščiodavome po žvakių apšviestus, ledinių skersvėjų perpučiamus kamba-

rius, braškėdavo mediniai apkalai ir, ieškodamos peno, šmirinėdavo pelės; atsiduodavo dumblu, šlapiomis čerpėmis, drėgnais drabužiais. Tarnai kūrendavo židinius, šildydavo kambarius gorėmis, kambarinės nešiodavo butelius karšto vandens, antklodes, puodelius garuojančio šokolado, tačiau niekaip nebuvo įmanoma greičiau nustumti ilgos žiemos. Aš pasijutau įkliuvusi į vienatvės žabangas.

Diegas buvo vaiduoklis. Štai dabar stengiuosi prisiminti bent vieną kartu praleistą valandėlę, tačiau matau nebent marionetę scenoje, bežadę, nuo manęs atskirtą plataus griovio. Saugau atmintyje – ir tos žiemos nuotraukų kolekcijoje – daugel jo vaizdelių: Diegas lauke, Diegas viduje, amžinai su kitais, amžinai atstus, tolimas, svetimas. Buvo neįmanoma su juo suartėti, mudu skyrė tylos praraja, ir visi mano mėginimai pasidalyti mintimis arba patikrinti savo jausmus sudužďavo į nenumaldomą jo norą stengtis laikytis atstu. Jis tvirtindavo, jog mudviejų išsisakyta iki galo, jog mudu vedėme tik todėl, kad mylime vienas kitą, kad nesą prasmės kalbėti apie tai, kas ir šiaip jau aišku. Iš pradžių manė erzino tas jo uždarumas, bet vėliau supratau, jog šitaip jis elgiasi su visais, išskyrus brolvaikius: su vaikais jis būdavo linksmas ir malonus, gal kaip ir aš norėjo vaikų, tačiau kiekvieną mėnesį mudu abu patirdavome nesėkmę. Apie tai irgi nekalbėdavome, drovėdamiesi stengdavomės apeiti kaip ir daugelį kitų temų, susijusių su kūnu ar meile. Keletą kartų vis bandžiau jam sakyti, kaip ilgiuosi jo glamonių, tačiau jis išsyk pereidavo į gynybą, jo akimis žiūrint, padoriai moteriai nedera puoselėti tokių norų, o juo labiau apie juos kalbėti. Ilgai netrukus tarp mūsų išaugo kinų siena, kurią sudarė jo santūrumas, mano gėdingumas ir mudviejų abiejų išdidumas. Būčiau kažin ką davusi, kad tik galėčiau kam nors papasakoti, kas darosi už mūsų uždarų durų, tačiau anytai neberūpėjo šios žemės reikalai, su Susana nesiejo tikra draugystė, Adelai tik tik sukako šešiolika metų, o Nivėja buvo pernelyg toli, nedrįsau raštu dėstyti savo būgštavimų. Mudu su Diegu mylėdavomės – jeigu galima taip sakyti – kada ne kada, visad kaip pirmąjį kartą,

per sueitį mudu nė kiek nesuartėjome, tačiau jaudinausi dėl to tik aš viena, jam labai patiko mudviejų santykiai. Mudu niekada nesiginčydavome, stengdavomės laikytis mandagiai, nors man būtų labiau patikęs atviras karas negu priverstinis tylėjimas. Vyras vengdavo likti su manimi akis į akį; vakarais ilgai žaisdavo kortomis, kol pagaliau nusikamavusi aš eidavau gulti; rytą jis pašokdavo iš lovos su pirmaisiais gaidžiais ir netgi sekmadieniais, kai visi namuose keldavosi vėliau, prasimanydavo dingsčių anksti dingti iš namų. Aš, priešingai, labai sekdavau jo nuotaikas, stengdavausi jam patarnauti kaip įmanydama, nerdavausi iš kailio bandydama jį sugundyti ir pamaloninti jam gyvenimą; kiekvienąsyk, išgirdus jo žingsnius ar balsą, širdis man pašokdavo krūtinėje. Galėdavau žiūrėti į jį be galo, man jis atrodė žavus kaip pasakų didvyris; lovoje glostydavau jo plačius ir tvirtus pečius, stengdamasi jo nepažadinti, jo vešlius garbanotus plaukus, raumeningas šlaunis ir sprandą. Man patikdavo, kad, grįžęs iš laukų, jis kvepia prakaitu, žeme ir arkliu, o išsimaudęs – anglišku muilu. Įsikniaubdavau į jo drabužius uosdama vyro kvapą, nes uostyti jo kūno nedrįsdavau. Dabar, per paskutinius metus atgavusi savo laisvę ir nepriklausomybę, žvelgdama iš laiko perspektyvos, matau, kaip žeminausi iš meilės. Atsisakiau visko, savo asmenybės ir mėgstamo darbo, svajodama apie šeimyninį rojų, kuris buvo skirtas ne man.

Ilgą ir tuščią žiemą grumdamasi su nuoboduliu, šeima galėjo duoti valią vaizduotei. Visi turėjo gerą klausą, griežė įvairiais instrumentais, ir vakarais vykdavo improvizuoti koncertai. Apsisiautusi sudriskusia aksomine tunika, su turkišku turbanu ant galvos ir anglimi paryškintomis akimis Susana linksmindavo mus dainuodama kimiu čigonės balsu. Donja Elvyra ir Adela rengdavo moterims siuvimo kursus ir stengdavosi, kad veiktų mokyklėlė, tačiau ją lankydavo tik aplinkinių valstiečių vaikai, kurie, nepaisydami darganų, ateidavo į pamokas. Kas dieną būdavo kalbamas žiemos periodo rožinis, sutraukiantis tiek mažus, tiek suaugusius, nes paskiau atėjusieji būdavo vaišinami karštu šokoladu ir pyragaičiais. Susanai dingtelėjo mintis surengti vaidinimą šimtmečio pabaigos proga: kelias savaites mes visi rašėme scenarijų ir mokėmės vaidmenis, įrengėme sceną viename kluone, siuvome drabu-

žius ir repetavome. Savaime suprantama, tai buvo pamokomo turinio alegorija apie praeities blogybes ir negandas, kurias įveikia dvidešimtojo amžiaus mokslo, technologijos ir pažangos plėtra. Be vaidinimo, rengėme šaudymo į taikinį varžybas, visokiausias rungtynes, pradedant šachmatų mačais ir baigiant lėlių siuvimu, taipgi statėme kaimus iš degtukų, tačiau laikas vis viena slinko labai lėtai. Prisiprašiau Adelą man padėti fotolaboratorijoje, mudvi slapčia keitėmės knygomis, aš jai skolindavau siunčiamas iš Santjago knygas, o ji man – detektyvinius romanus, kuriuos aš ryte rydavau. Ilgainiui tapau įgudusiu sekliu, paprastai įmindavau žmogžudį, dar nepriėjusi aštuoniasdešimto puslapio. Mudviejų biblioteka buvo menkutė, ir nors ir kaip stengdavomės skaityti lėčiau, knygų veikiai pritrūkdavo, tuomet su Adela viena kitai pasakodavome įvairias istorijas arba prasimanydavome painiausių nusikaltimų, kuriuos reikėdavo atskleisti. „Ko judvi ten kuždatės?“ – dažnai klausinėdavo mane uošvė. „Šiaip sau, mama, mudvi rezgame žmogžudystes“, – nekaltai kaip zuikutis šypsodama atsakydavo Adela. Donja Elvyra nusijuokdavo nė nenuvokdama, jog duktė sako tiesą.

Eduardas kaip vyriausiasis sūnus, mirus donui Sebastianui, turėjo paveldėti dvarą, tačiau jiedu su broliu sudarė bendrovę, nutarę abu drauge tvarkyti visus reikalus. Svainis man patiko, jis buvo švelnus ir žaismingas, dažnai juokaudavo su manimi arba dovanodavo kokius niekniekius, skaidrių gagatų iš upės dugno, kuklų vėrinį iš mapučių genties indėnų rezervato, lauko gėlių, madų žurnalą, užsisakytą miestelyje, šitaip stengdamasis sušvelninti akivaizdų brolio abejingumą mano atžvilgiu. Dažnai imdavo man už rankos ir susirūpinęs klausinėdavo, ar viskas gerai, ar ko nors nereikia, ar nesiilgiu močiutės, ar man nuobodu *Caleufú* dvare. Susana, priešingai, amžinai skendinti odaliskos ilgesyje, daugiau primenančiame tingulį, dažniausiai nekreipdavo į mane dėmesio ir akiplėšiškai nusisukdavo man nespėjus užbaigti sakinio. Putli, tamsaus gymio, didelėmis juodomis akimis ji buvo tikra gražuolė, tačiau, man regis, nesuvokė savo grožio. Neturėdama prieš ką dabintis, išskyrus artimuosius, ji taipgi menkai rūpinosi savo išvaizda, dažnai net nesusišukuodavo ir mieguista ir liūdna ištisą dieną

vaikščiodavo įsisupusi į chalatą ir įsispyrusi į avikailių šlepes. Kartais, priešingai, pasirodydavo spindinti kaip maurų princesė, ilgus tamsius plaukus vėžlenų šukomis susisegusi į šinjoną ir apsisegusi auksinį antkaklį, pabrėžiantį tobulą kaklo linkį. Būdama geros nuotaikos, mielai man pozuodavo. Kartą prie stalo man pasiūlė, kad nufotografuočiau ją nuogą. Tie žodžiai buvo tarsi bombos sprogimas tokioje senovinių pažiūrų šeimoje, donjos Elvyros vos neištiko širdies priepuolis, o pasipiktinęs Diegas taip staigiai pašoko nuo stalo, jog vos neapvertė kėdės. Jeigu Eduardas nebūtų pajuokavęs, būtų kilęs skandalas. Mėlynakė Adela strazdanotu zuikučio veideliu, ko gero, buvo pati negražiausia iš visų trijų Domingesų vaikų, bet ir pati maloniausia. Jos džiaugsmas būdavo toks pat tikras kaip rytmečio šviesa. Niekas neabejojo, kad ji gali pralinksminti netgi pačiu gūdžiausiu žiemovidžio metu, kai, sūkuriuodamas virš čerpių stogo, stūgauja vėjas ir mums jau iki gyvo kaulo įgrysta žaisti kortomis, šviečiant žvakei. Tėvas, donas Sebastianas, ją dievino, nieko negalėdavo jai atsakyti ir lyg juokais, lyg rimtai prašydavo, kad ji niekada netekėtų ir liktų jo karšinti.

Žiema nusinešė du kumečių vaikus ir vieną senuką – visi trys mirė nuo plaučių uždegimo. Taipgi mirė močiutė, gyvenusi dvare. Visų nuomone, ji nugyveno daugiau nei šimtą metų, nes pirmąją Komuniją priėmė tūkstantis aštuoni šimtai dešimtaisiais, kai Čilė paskelbė nepriklausomybę ir atsiskyrė nuo Ispanijos. Visi jie buvo palaidoti be didesnių ceremonijų *Caleufú* kapinėse, per liūtis virtusiose gryna purvyne. Lijo ligi pat rugpjūčio, tuomet prasidėjo pavasaris, ir pagaliau galėjome saulėje iškaitinti drabužius, patalynę ir perdrėkusius čiužinius. Visus tuos mėnesius donja Elvyra praleido įsisupusi į skaras, tai krėsle, tai lovoje, kas dieną jausdamasi vis silpnesnė. Kartą per mėnesį labai atsargiai paklausdavo, ar „nėra naujienos", o kadangi naujienos nebūdavo, dar karščiau melsdavosi, kad mudu su Diegu padovanotume jai vaikaičių. Nepaisant ilgų ilgiausių žiemos naktų, mudviejų santykiai su Diegu nė kiek nepagerėjo. Be žodžių sueidavome tamsoje beveik kaip priešai, ir kaip ir pirmąjį kartą jausdavau tą patį nenumaldomą nusivylimą ir baugulį. Man regis, mudu glamonėdavomės tik tada, kai pati imdavausi iniciatyvos, tačiau, galimas daik-

tas, aš klystu, gal ne visada taip būdavo. Atėjus pavasariui, vėl pradėjau viena jodinėti po miškus ir ugnikalnių pašlaites. Šuoliuojant tomis platybėmis, šiek tiek aprimdavo geismai. Nuovargis, balno atmuštų sėdmenų skausmas numalšindavo aprimusias aistras. Grįždavau vakarop atsiduodama miško kvapais ir arklio prakaitu, įlįsdavau į karštą vonią ir valandų valandas mirkdavau apelsinžiedžiais kvepiančiame vandenyje. „Saugokis, dukrele, jodinėjimas ir vonia kenkia moteriai, gali tapti nevaisinga", – perspėdavo mane susirūpinusi anyta. Donja Elvyra buvo paprasta moteris, paslaugi ir be galo nuoširdi, tyros dvasios, atsispindinčios ramioje mėlynų akių gelmėje, motina, kokios aš būčiau norėjusi. Šalia jos praleisdavau valandų valandas, ji megzdavo ką nors vaikaičiams, pasakodama amžinai tuos pačius smulkius savo gyvenimo ir *Caleufú* dvaro nutikimus, o aš klausydavausi skausmo gildoma širdimi žinodama, kad nebeilgai ji viešės šiame pasaulyje. Tuo metu labai abejojau, jog vaikas gali suartinti mudu su Diegu, tačiau vis dėlto jo norėjau stačiai trokšdama padaryti dovaną donjai Elvyrai. Man sugeldavo širdį vien pagalvojus, kad man teks be jos gyventi šiame dvare.

Baigėsi šimtmetis, ir čiliečiai stengėsi iš paskutiniųjų derintis prie Europos ir Jungtinių Valstijų pramonės pažangos. Domingesai, kaip ir diduma pasenusių pažiūrų šeimų, baimingai stebėjo, kaip nyksta šimtametės tradicijos ir pamažu įsigali svetimšalių papročiai. „Tai šėtono išmonės", – sakydavo donas Sebastianas, savo pasenusiuose laikraščiuose skaitydamas apie technikos naujoves. Jo sūnus Eduardas vienintelis domėjosi rytojumi, Diegas gyveno užsidaręs savo kiaute, Susanai rūpėjo tik jos migrenos, o Adela dar nebuvo išsiritusi iš savo kokono. Kas be ko, mes gyvename nutolę nuo viso pasaulio, tačiau pažangos atgarsiai pasiekdavo ir mus, ir buvo neįmanoma nepastebėti visuomenėje vykstančių permainų. Santjage prasidėjo sporto, žaidimų, pasivaikščiojimų gryname ore karštligė, kur kas būdingesnė ekscentriškiems anglams negu romiems Kastilijos ir Leono bajorų palikuonims. Meno ir kultūros dvelksmas, atėjęs iš Prancūzijos, atgaivino atmosferą, o vokiškų mašinų žlegėjimas sutrikdė nuo kolonijinių laikų užsitęsusį Čilės snaudulį. Kėlė galvą išsilavinusi viduriniooji

klasė, pasiryžusi prasisiekti bet kuria kaina ir gyventi kaip turčiai. Visuomenės krizė griovė šalies pamatus, prasidėjus streikams, įvairiems antkryčiams, nedarbui ir raitosios policijos išpuoliams. Tolimi bruzdėjimai nedrumstė mūsų gyvenimo ritmo *Caleufú* dvare, mes gyvenome lygiai taip pat kaip mūsų proseniai, prieš šimtą metų miegoję tose pačiose lovose, tačiau mums į akis jau žvelgė dvidešimtasis amžius.

Frederikas Viljamsas ir Nivėja laiškuose man rašė, jog močiutė Paulina labai suseno: jau nebepajėgė spirtis senatvės negalėms ir jautė pamažu artėjant mirtį. Suvokė, kaip ji suseno tuomet, kai Severas del Valjė atnešė pirmuosius butelius vyno, pagaminto iš vėliau prisirpstančių vynuogių, vadinamų, kaip jie sužinoję, *carmenere*. Tai buvo švelnus ir malonus vynas su nedideliu tanino kiekiu, ne ką blogesnis už geriausius prancūziškus vynus, – pavadino jį *Viña Paulina*. Pagaliau jie turėjo savo rankose retenybę, pelnysiančią jiems šlovę ir pinigų. Močiutė jo paragavo. „Gaila, kad negalėsiu juo mėgautis, jį gers kiti“, – tarė ir daugiau apie jį neužsiminė. Nebuvo nei džiaugsmo protrūkių, nei pasididžiavimo žodžių, paprastai ženklinančių jos laimėjimus versle; nugyvenusi smagų gyvenimą, ji palinko į santūrumą. Ryškiausias jos nukaršimo požymis buvo tai, jog kas dieną pradėjo lankytis garsusis kunigas nudryžusia sutana, kuris imdavo suktis aplink galudienius, tikėdamasis pasiglemžti jų turtą. Nežinia, ar savo pačios iniciatyva, ar patariama to kranklio, seno nelaimės pranašo, močiutė nutrėmė rūsin savo įžymiąją mitologinę lovą, kurioje praleido pusę gyvenimo, o vietoj jos pastatė kareivišką lovelę su ašutiniu čiužiniu. Tai man pasirodė pats didžiausias nelaimės požymis, ir, kai tik pradžiūvo keliai, pareiškiau vyrui, jog turiu važiuoti į Santjagą aplankyti močiutės. Tikėjausi bent menko pasipriešinimo, tačiau, priešingai, jau kitą dieną Diegas išruošė mane kelionėn arkliais į uostą, kur turėjau sėsti į laivą, plaukiantį į Valparaisą, o iš ten traukiniu važiuoti į Santjagą. Adela degte degė noru keliauti drauge ir tiek tupėjo seneliui ant kelių, kandžiojo ausis, tampė už žandenų ir meldė, kol pagaliau donas Sebastianas nusileido neįstengdamas

priešintis tam naujam užgaidui, nors donja Elvyra, Eduardas ir Diegas nesutiko. Nežinau, kokiais sumetimais jie vadovavosi, bet numanau, jog jiems nepatiko aplinka močiutės namuose ir buvo įsitikinę, kad aš dar nepakankamai subrendusi ir nesugebėsiu deramai rūpintis mergaite. Tad mudvi išvykome į Santjagą drauge su vokiečių draugų pora, kurie irgi turėjo plaukti tuo pačiu laivu. Ant kaklo pasikabinome po Švenčiausiosios Jėzaus Širdies škaplierių, kad saugotų mus nuo blogio, pasiėmėme pinigų, įsiūtų piniginėlėn po korsetu, bagažo, kur kas daugiau nei reikėtų kelionei aplink pasaulį, ir iškeliavome gavusios nurodymą šiukštu nesikalbėti su nepažįstamais žmonėmis.

Mudvi su Adela praleidome du mėnesius Santjage, ir tai būtų buvę nuostabu, jei nebūtų sirgusi močiutė. Ji mus sutiko, dėdamasi be galo džiugi, šoko kurti planų apie pasivažinėjimus, teatrą, išvykas traukiniu į pajūrio kurortą Vinją del Marą, tačiau paskutinę akimirką išsiuntė mus su Frederiku Viljamsu, o pati liko namie. Mes aplankėme Severą ir Nivėją del Valjes, savo dvare jau pradėjusius pilstyti pirmuosius butelius eksportui skirto vyno. Nutarusi, jog *Viña Paulina* pavadinimas skamba pernelyg čilietiškai, močiutė ketino pervadinti jį prancūziškai ir pardavinėti Jungtinėse Valstijose, kur, jos nuomone, niekas nenusimano apie vynus, tačiau Severas nesutiko griebtis tokios apgavystės. Šiek tiek įėjusi į kūną, viena kita žila sruoga sidabruojančiais plaukais, apsupta būrelio mažesnių vaikų, Nivėja buvo tokia pat sukri, akiplėša ir padykėlė. „Man regis, pagaliau įvyko permaina, dabar jau galėsime mylėtis nesibaimindami, kad susilauksime dar vieno vaikučio“, – pakuždėjo man į ausį, nė neįtardama, jog po kelerių metų pasaulin ateis Klara, aiškiaregė, viena keisčiausių gausios ir padūkusios del Valjų giminės atžalų. Mažylė Rosa, savo grožiu žadinusi visokiausias kalbas ir spėliones, buvo penkerių metukų. Man labai gaila, kad negalėjau padaryti spalvotos nuotraukos, ji atrodė nelyginant atėjusi pasaulin iš jūros – gintarinėmis akimis ir kaip pasenusi bronza žalsvais plaukais. Jau tuomet buvo tikras angelėlis, šiek tiek neišsivysčiusi pagal savo amžių, staigiai pasirodanti ir dingstanti kaip šešėlis. „Iš kur ji atsirado? Gal iš Šventosios Dvasios?“ – juokavo jos motina. Gražuolė dukrelė buvo vienintelė

paguoda Nivėjai, netekusiai dviejų mažylių, mirusių nuo smaugų, ir slaugančiai sūnelį, kurį graužte graužė užsitęsusi plaučių liga. Bandžiau apie tai kalbėti su Nivėja – pasak žmonių, nesą didesnio sielvarto, kaip vaiko netektis, – tačiau ji kiekvienąsyk nukreipdavo kalbą kitur. Pasakė tik tiek, jog per amžių amžius moterys kenčiančios gimdydamos ir laidodamos vaikus, ji nesanti išimtis. „Būtų išpuikimas manyti, jog Dievas mane laimina, apdovanodamas gausybe vaikų ir nė vieno neatsiimdamas“, – pridūrė.

Iš Paulinos del Valjės buvo belikęs tik šešėlis, ji nustojo domėtis valgiu ir verslu, jau vos bepaėjo, nes kojos linko per kelius, tačiau buvo kaip niekad blaivaus proto. Ant jos naktinio stalelio rikiavosi vaistų buteliukai ir prie jos be perstojo budėjo trys vienuolės. Močiutė numanė, jog nebeturėsime daug progų pabūti drauge, ir pirmąsyk gyvenime sutiko atsakyti į mano klausimus. Mudvi sklaidėme fotografijų albumus, ji aiškino viską rodydama nuotraukas, dėstė, kodėl užsisakiusi Florencijoje lovą, kaip varžėsi dėl vyro su Amanda Lovel, nors dabar, žvelgiant jos akimis, visa ta istorija atrodė veikiau komiška, pasakojo apie mano tėvą ir apie Severo del Valjės vaidmenį mano vaikystėje, tačiau ryžtingai aplenkė mano motinos tėvus ir kinų kvartalą, tik pasakė, jog mama buvusi nuostabaus grožio amerikietė pozuotoja, ir tiek. Kartais popietėmis sėdėdavome stiklinėje galerijoje šnekučiuodami su Severu ir Nivėja del Valjėmis. Jis pasakodavo apie San Franciske praleistus metus ir tai, ką patyrė vėliau per karą, ji man primindavo kai kuriuos revoliucijos laikų įvykius, kai man buvo vos vienuolika. Močiutė nesiguosdavo, tačiau dėdė Frederikas man pasakė, jog jai nežmoniškai raižo skrandį ir jog nepaprastai sunku kas rytą apsirengti. Tvirtai laikydamasi savo nuomonės, jog apie žmogaus amžių sprendžiama pagal išvaizdą, ji vis dar dažėsi retučius plaukelius, išlikusius ant galvos, tačiau nebesipuošė kaip anksčiau imperatorės brangenybėmis, nes, kaip paslaptingai man pakuždėjo jos vyras, „jų likę ne per daugiausia“. Namai atrodė tokie pat apleisti kaip ir jų šeimininkė, ant sienų, kur anksčiau kabojo paveikslai, vienur kitur giedravo šviesios dėmės, trūko baldų ir kilimų, atogrąžų augalai galerijoje svyrojo apvytę, apėję dulkėmis, narveliuose nebečiulbėjo paukšteliai. Dėdė Frederikas laiškuose

rašė grynų gryniausią teisybę: močiutė miegojo kareiviškoje lovelėje. Ji visada užimdavo didžiausią kambarį, o vidury lyg popiežiaus sostas dunksodavo įžymioji mitologinė lova; iš ten ji valdydavo savo imperiją. Apsupta prieš keturis šimtus metų Florencijos meistro išdrožtų polichrominių vandenų dievybių, ligi vėlaus ryto vartydavosi po paklodėmis, nagrinėdama sąskaitybos knygas, diktuodama laiškus, prasimanydama naujų verslo planų. Po paklodėmis slėpdavo savo stambų kūną, sugebėdama sudaryti gležnumo ir grožio iliuziją. Buvau pridariusi begalę jos nuotraukų toje auksinėje lovoje, ir dabar man dingtelėjo mintis ją nufotografuoti toje atgailautojos lovelėje su kukliais naktiniais marškiniais, apsigaubusią močiutės skara, bet ji griežtai atsisakė. Pastebėjau, kad iš jos kambario dingo šilkais traukti prašmatnūs prancūziški baldai, didelis raudonmedžio rašomasis stalas su perlamutro inkrustacijomis, atvežtas iš Indijos, kilimai ir paveikslai, vietoj jų kabojo vien didelis Nukryžiuotasis. „Visus baldus ir brangenybes padovanojo bažnyčiai", – paaiškino man Frederikas Viljamsas, todėl nutarėme vietoj vienuolių kviesti slauges ir vienaip ar kitaip, kad ir prievarta, atsiriboti nuo apokaliptinio kunigo, kuris, užuot teikęs palengvinimą, skleidė siaubą. Ivanas Radovičius, vienintelis gydytojas, kuriuo pasitikėjo Paulina del Valjė, visiškai tam pritarė. Apsidžiaugiau iš naujo susitikusi su tuo senu draugu – pasak jo, tikroji draugystė nepaiso laiko, atstumo ir tylėjimo, – ir juokdamasi prisipažinau, jog mano atmintyje jis visada išlieka kaip Čingischanas. „Tai slavams būdingi skruostikauliai", – nuoširdžiai paaiškino jis. Vis dėlto jis šiek tiek priminė totorių vadą, tačiau, bendraujant su ligoniais vargšų ligoninėje, jo bruožai sušvelnėjo, be kita ko, Čilėje jis nebeatrodė toks egzotiškas kaip Anglijoje – jį galėjai palaikyti valyvu aukštu araukanų genties vadu. Iš prigimties tylus, jis dėmesingai klausydavosi netgi nenutrūkstamo Adelos čiauškėjimo, o jinai tuojau pat jį įsimylėjo ir, kaip buvo pratusi palenkti tėvo širdį, pasinaudojo tuo pačiu metodu, trokšdama suvilioti Ivaną Radovičių. Visa bėda, kad gydytojas ją laikė dailia ir nekalta mergaite, bet, šiaip ar taip, maža mergaite. Neregėtas Adelos neišsiauklėjimas ir akiplėšiškumas, jos krečiamos kvailystės, nėmaž jo netrikdė, man regis,

priešingai, teikė smagumo, nors naivus mergaitės koketavimas priversdavo jį dažnai nurausti. Gydytojas žadino pasitikėjimą, man buvo lengva šnekėtis su juo įvairiomis temomis, kuriomis su kitais retai išdrįsdavau kalbėti, baimindamasi nusibosti, kad ir apie fotografiją. Jis domėjosi fotografija, Europoje ir Jungtinėse Valstijose jau daugel metų naudojama medicinoje, ir paprašė mane pamokyti fotografuoti – norįs pasidaryti savo operacijų ir išorinių ligos požymių nuotraukų, kad galėtų jas rodyti per paskaitas. Ta dingstimi nuėjome aplankyti dono Chuano Ribero, tačiau radome jo studiją uždarytą, o ant durų skelbimą, jog patalpos parduodamos. Šalia esančios kirpyklos savininkas mums paaiškino, kad meistras jau nebedirbąs, nes abi akis aptemdžiusi katarakta, tačiau nurodė adresą, ir mudu nuėjome jo aplankyti. Donas Chuanas Riberas gyveno Vienuolių gatvėje, dideliame apleistame senoviniame name, kuriame tikriausiai vaidenosi. Kambarinė nuvedė mus per kelis gretutinius kambarius, nuo grindų iki lubų išklijuotus Ribero nuotraukomis, kol pagaliau atsidūrėme senoviniais raudonmedžio baldais ir apšiurusiais pliušiniais krėslais apstatytoje svetainėje. Lempos nedegė, tad netrukus, kai akys priprato prie prieblandos, pamatėme meistrą, su kate ant kelių sėdintį prie lango, pro kurį vidun sklido paskutiniai pavakario atšvaitai. Atsistojęs tvirtais žingsniais žengė mūsų pasitikti, iš pažiūros neatrodė, kad būtų apakęs.

– Panele del Valje! – sušuko tiesdamas man abi rankas. – Atsiprašau, dabar ponia Dominges, tiesa?

– Aurora, maestre, ta pati Aurora kaip ir anksčiau, – atsakiau jį apkabindama.

Paskiau supažindinau su daktaru Radovičium ir papasakojau, kad jis nori mokytis fotografijos medicinos labui.

– Jau nieko nebegaliu mokyti, bičiuli. Dangus mane nubaudė atimdamas tai, kas man labiausiai reikalinga, – regėjimą. Ar jūs galite įsivaizduoti aklą fotografą? Kokia likimo ironija!

– Jūs nieko nematote, maestre? – paklausiau sunerimusi.

– Akimis nieko nematau, tačiau vis dar stebiu pasaulį. Sakykite, Aurora, ar jūs labai pasikeitusi? Kaip dabar atrodote? Tarytum

dabar jus matau, kaip jūs, trylikos metų mergaitė, užsispyrusi kaip mulas stovite prie mano studijos durų.

– Tokia pat ir esu, done Chuanai, nedrąsi, kvaila ir užsispyrusi.

– Ne, ne, verčiau pasakykite, kaip jūs susišukavusi ir kokios spalvos drabužiais vilkite?

– Ponia vilki lengva balta suknele nėriniais apdaryta iškirpte, nežinau, kokio audinio, nes apie tai nieko neišmanau, ir juosi geltonu dirželiu, panašiu į skrybėlės kaspiną. Duodu žodį, jog atrodo labai graži, – atsiliepė Radovičius.

– Meldžiu, daktare, nedarykite man gėdos, – pertraukiau jį.

– Be to, ponia pasiskaistinusi skruostus... – pridūrė Radovičius, ir abu drauge nusijuokė.

Donas Chuanas Riberas paskambino varpeliu, ir įėjo kambarinė, nešina padėklu su kava. Labai turiningai prašnekėjome visą valandą apie naujas technologijas ir fotoaparatus, naudojamus kitose šalyse, ir kaip pažengęs į priekį fotografijos menas. Donui Chuanui Riberai tai buvo ne naujiena.

– Aurora pakankamai atkakli, dėmesinga ir kantri, kokia turi būti tikra menininkė. Tikiuosi, jog tų pačių savybių reikia ir geram gydytojui, tiesa? Paprašykite, daktare, kad ji parodytų jums savo darbus, ji labai kukli ir neprašyta pati niekada to nepadarys, – atsisveikindamas patarė maestras Radovičiui.

Po kelių dienų pasitaikė tinkama proga. Močiutei iš pat ankstaus ryto pradėjo siaubingai raižyti skrandį, nepadėjo nė įprastiniai raminamieji, tad pakvietėme Radovičių, ir jis atskubėjęs davė jai didelę dozę opijaus. Palikome ją gulinčią lovoje, išėjome iš kambario, ir jis man paaiškino, jog atsirado dar vienas auglys, tačiau ji per sena operuoti, neišlaikysianti anestezijos; esą galima nebent švelninti skausmą ir slaugyti, iki ramiai numirsianti. Paklausiau, kiek laiko tai galėtų tęstis, tačiau sunku buvo numatyti, nes močiutė buvo stipri, o auglys didėjo iš lėto. „Pasiruoškite, Aurora, nes atomazga gali įvykti per kelis mėnesius“, – atsakė jis. Negalėjau sutramdyti ašarų, Paulina del Valjė buvo vienintelis artimas asmuo, be jos likčiau likimo malonei, o mintis apie Diegą, mano vyrą, nė kiek nesušvelnino artėjančio siaubo, bet, priešingai, dar labiau aitrino. Radovičius man padavė nosinaitę ir, sujau-

dintas mano ašarų, nutilo nukreipęs akis į šalį. Paprašiau, kad jis man pažadėtų laiku perspėti, kad spėčiau atvažiuoti iš kaimo palydėti močiutės į paskutinę kelionę. Opijus paveikė, ir ji veikiai nurimo; jai užmigus, palydėjau Ivaną Radovičių ligi durų. Prie slenksčio jis paklausė, ar negalėtų pabūti valandėlę, turįs šiek tiek laisvo laiko, o gatvėje esą nepaprastai karšta. Adela buvo atsigulusi pokaičio, Frederikas Viljamsas išėjęs į klubą paplaukioti, didžiulis namas Armijos Išvaduotojos gatvėje atrodė lyg sustojęs laivas. Pasiūliau jam stiklą gaivos, ir mudu atsisėdome paparčių galerijoje tarp paukščių narvelių.

– Pašvilpaukite, daktare Radovičiau, – paprašiau.

– Ką pašvilpauti? Kodėl?

– Pasak indėnų, švilpaujant galima prisišvilpti vėją. Kad nuslūgtų tas karštis, turi padvelkti vėjelis.

– Kodėl negalėtumėte man parodyti savo nuotraukų, kol aš švilpausiu? – pasiūlė jis. – Labai norėčiau pažiūrėti.

Atnešiau kelias dėžes ir atsisėdau šalia, stengdamasi šį bei tą paaiškinti. Iš pradžių parodžiau Europoje darytas nuotraukas, kai mane labiau domino estetika negu turinys, paskiau bandymus su platina, indėnus ir dvaro kumečius, pagaliau Domingesus. Jis peržiūrėjo viską labai atidžiai, kaip kad apžiūrėjo močiutę, retkarčiais užduodamas vieną kitą klausimą. Ilgiau žiūrėjo į Domingesus.

– Kas toji gražuolė? – pasidomėjo.

– Susana, Eduardo, mano svainio, žmona.

– O čia tikriausiai Eduardas, tiesa? – paklausė rodydamas į Diegą.

– Ne, čia Diegas. Kodėl jums atrodo, jog tai turėtų būti Susanos vyras?

– Nežinau, man taip pasirodė...

Tą vakarą išdėliojau nuotraukas ant grindų ir kelias valandas žiūrėjau. Nuėjau gulti susikrimtusi.

Teko atsisveikinti su močiute, nes reikėjo grįžti į *Caleufú* dvarą. Tą saulėtą Santjago gruodį Paulina del Valjė pasijuto geriau – ir

jai labai jau ilga ir nuobodi pasirodė žiema, – ir pažadėjo, užuot vasarojusi pajūryje kaip tie, kurie išgali pasprukti nuo Santjago vasaros karščių, po Naujųjų metų drauge su Frederiku Viljamsu atvažiuoti manęs aplankyti. Ji taip puikiai jautėsi, jog traukiniu palydėjo mudvi su Adela iki Valparaiso, kur mudvi sėdome į laivą, plaukiantį pietų kryptimi. Į dvarą grįžome prieš pat Kalėdas, nes buvo nevalia nusišalinti nuo Domingesams pačios svarbiausios metų šventės. Donja Elvyra jau prieš kelis mėnesius kaupė dovanas valstiečiams, tiek namų darbo, tiek pirktas mieste: vaikiškus drabužėlius ir žaislus, audinius suknelėms ir vilną moterims verpti, įnagius vyrams. Ta proga kumečiai dovanų gaudavo gyvulių, vieną kitą maišą miltų, bulvių, tamsaus cukraus, pupelių ir kukurūzų, džiovintos mėsos, žaliosios arbatos, druskos ir svarainių uogienės, virtos dideliuose variniuose puoduose po atviru dangumi. Dvaro kumečiai suvažiuodavo kelioms dienoms iš visų pusių su žmonomis ir vaikais. Jiems vaišinti būdavo pjaunami gyvuliai ir ožkos, troškinamos bulvės ir šviežios kukurūzų burbuolės, ruošiami puodai troškinio. Man teko gėlėmis ir pušų šakomis puošti kieme sustatytus ilgus stalus, taisyti ąsočius saldytu vandeniu skiesto vyno, per silpno, kad nusigertų suaugusieji, o vaikams duodamo su skrudintais miltais. Atvažiavo ir kunigas, dvi ar tris dienas krikštijo vaikus, klausė nusidėjėlių išpažinčių, tuokė jaunavedžius ir smerkė svetimautojus. Gruodžio dvidešimt ketvirtosios vidurnaktį dalyvavome Piemenėlių mišiose, po atviru dangumi, prieš laikiną altorių, nes mažytėje dvaro koplytėlėje netilpo šitiek žmonių, o paryčiais, pasivaišinę gardžiais pusryčiais – kava su pienu, pyragais, grietinėle, uogiene ir vasaros vaisiais, visi džiugia procesija patraukė lankyti Kūdikėlio Jėzaus, idant kiekvienas galėtų pabučiuoti jo fajansines kojytes. Donas Sebastianas išrinkdavo dorove labiausiai pasižymėjusią šeimą ir įteikdavo jai saugoti Kūdikėlį. Ištisus metus, iki kitų Kalėdų, lemdama palaimą, stiklinė urna su statulėle turėdavo stovėti tų valstiečių trobelėje, pačioje garbingiausioje vietoje. Jai esant, nieko bloga negalėdavo atsitikti. Donas Sebastianas padarydavo taip, kad priglausti Jėzų savo pastogėje tektų proga kiekvienai šeimai. Tais metais suvaidinome alegorinį spektaklį apie dvidešimtąjį šimtmetį, dalyvavome visi kaip

vienas, išskyrus ligos išsekintą donją Elvyrą ir Diegą, apsiėmusį rūpintis techniniais dalykais, kaip antai lempomis ir dekoracijomis. Donas Sebastianas mielai sutiko atlikti liūdną niurgzliai pasitraukiančių Senųjų metų vaidmenį, o vienas Susanos vaikas – vis dar vystykluose – suvaidino Naujuosius.

Išgirdę apie nemokamas vaišes, atskubėjo būrelis pehuenčių genties indėnų. Jie gyveno skurdžiai – neteko žemių, o vyriausybė neįtraukė jų į savo ūkio plėtros planus, – tačiau, būdami išdidūs, neatėjo tuščiomis rankomis: pasikišę po pončais, atnešė obuolių, aptekusių prakaitu ir nešvarumais, dvėseliena trenkiantį negyvą triušį ir kelis moliūginius ąsočius *muči*, svaigalų, pagamintų iš mažyčių violetinių vaisių, kuriuos sukramtę jie išspjauna drauge su seilėmis į dubenį ir palieka fermentuotis. Priešaky ėjo senis vadas su trimis pačiomis ir šunimis, lydimas kokių dvidešimties genties vyrų, kurie niekada nepaleisdavo ieties iš rankos ir, nepaisant keturių šimtmečių apgaulių ir pralaimėjimų, visada išdidžiai laikydavosi. Moterys anaiptol neatrodė nedrąsios, buvo tokios pat nepriklausomos ir tvirtos kaip vyrai, liudydamos lyčių lygybę, kuria būtų nusidžiaugusi Nivėja del Valjė. Jie pasisveikino savo kalba, ceremoningai vadindami „broliais“ doną Sebastianą ir jo sūnus, o tie svetingai pakvietė juos pasivaišinti, tačiau nenuleido nuo jų akies, nes indėnai vogdavo kas pasitaiko po ranka. Mano uošvio nuomone, jie nesuvokė, ką reiškia nuosavybė, nes buvo įpratę gyventi bendruomenėje ir viskuo dalytis, tačiau Diegas atrėmė, jog indėnai, linkę beregint nugvelbti svetimą gerą, niekam neleidžia prisiliesti prie savo daiktų. Būgštaudami, kad jie gali pasigerti ir sukelti muštynes, donas Sebastianas padovanojo jiems boselį degtinės įspėdamas, kad dvare jo atkimšti nevalia. Susėdę plačiu ratu, indėnai valgė, gėrė, rūkė vieną pypkę ir kalbėjo ilgas kalbas, kurių niekas nesiklausė, tačiau nesimaišė su *Caleufú* dvaro kumečiais, nors vaikai lakstė vienu pulku. Per tą šventę man pasitaikė puiki proga fotografuoti indėnus, kiek tik širdis geidžia, be to, susidraugavau su viena kita moteriške, ketindama įsiprašyti į svečius kitoje ežero pusėje, kur jie buvo įsirengę vasaros stovyklą. Kai nebelikdavo žolės arba kai nusibosdavo kraštas, jie ištraukdavo iš žemės kuolus, laikančius stogą, susivyniodavo palapines ir

traukdavo ieškoti naujų ganyklų. Jei galėčiau kurį laiką su jais pagyventi, galbūt priprastų prie manęs ir mano fotoaparato. Troškau juos fotografuoti dirbančius kasdienį darbą, tačiau ta mintis pašiurpino mano uošvius, nes iš lūpų į lūpas ėjo pasibaisėtinos istorijos apie tas gentis, tarp kurių kantrumu garsėjantys misionieriai vos spėjo nužengti pirmuosius žingsnius.

Tą vasarą močiutė Paulina neatvažiavo manęs aplankyti, kaip buvo žadėjusi. Ji nesibaimino kelionės laivu arba traukiniu, tačiau išsigando tų dviejų dienų, kurias turėsianti praleisti jaučių traukiamame vežime, važiuodama iš uosto į *Caleufú* dvarą. Jos savaitiniai laiškai buvo mano pagrindinis ryšys su išoriniu pasauliu; slenkant savaitėms, mano ilgesys tolydžio didėjo. Nuotaika pasikeitė, pasidariau uždaresnė, dar nekalbesnė nei paprastai, slegiama nevilties, sunkios kaip jaunamartės vainikas. Vienatvė mane suartino su anyta, ta švelnia ir paslaptinga moterimi, kuri, visiškai priklausoma nuo vyro, neketino nė piršto pajudinti kovodama dėl savo gyvenimo, tačiau jai, niekada nesivadovaujančiai savo protu, išsilavinimo stoką atstodavo begalinis širdies gerumas. Šalia jos išgaruodavo visas mano sunkiai tramdomas pyktis, donja Elvyra sugebėdavo sutelkti mano dėmesį į tai, kas svarbiausia, ir sušvelninti kartais mane smaugiančią neviltį.

Tais vasaros mėnesiais niekas daugiau mums nerūpėjo, tik derliaus ėmimas, jauniklių priežiūra, uogienės, vaisių bei daržovių konservavimas. Saulė leisdavosi devintą valandą vakaro, ir dienos atrodė begalinės. Tuo metu uošviai jau buvo pastatę mudviem su Diegu namą, tvirtą, gaivų, gražų, su dengtomis galerijomis iš visų pusių, kvepiantį šviežiu skiediniu, neseniai apdorota mediena ir bazilikais, kurių kumečiai prisodino pasieniais, kad tie atbaidytų nelaimes ir burtus. Uošviai padovanojo mums baldų, kuriais giminė naudojosi per kartų kartas, visa kita Diegas nupirko miestelyje, neatsiklausęs mano nuomonės. Vietoj plačios lovos, kurioje ligi šiolei miegojome, nupirko dvi siauras varines loveles, o tarp jų pastatė naktinį staliuką. Po pietų visi užsidarydavo savo kambariuose ir, kaip priklauso, ilsėdavosi ligi penktos valandos – būdavo manoma, jog nuo karščio blogai virškina. Diegas išsitempdavo hamaką pavėsinėje, parūkydavo ir nujodavo paupin maudy-

tis; jam patiko maudytis vienam, ir kai aš keliskart siūliausi joti drauge, jis susierzino, tad aš daugiau nesipiršau. Kadangi tas pokaičio valandas praleisdavome skyrium, aš mieliau skaitydavau arba dirbdavau savo mažytėje fotolaboratorijoje – nebuvau pratusi miegoti dienos aky. Diegas nieko manęs neprašydavo, nieko neklausinėdavo, tik iš mandagumo pasidomėdavo mano darbais ir jausmais, niekada nekreipdavo dėmesio į mano permainingas nuotaikas, vis dažniau ir vis įkyriau mane lankančius košmarus, mįslingą tylėjimą. Per dienų dienas mudu vos persitardavome vienu kitu žodžiu, tačiau jis to, regis, nepastebėdavo. Aš apsišarvuodavau tylėjimu, užsidarydavau savo kiaute skaičiuodama valandas ir svarstydama, ar ilgai sugebėsime tverti tokią padėtį, tačiau galiausiai pasiduodavau, nes man tylėti būdavo kur kas sunkiau negu jam. Anksčiau, kai miegodavome vienoje lovoje, lyg netyčia per miegus prisislinkdavau prie jo, prisiglausdavau prie jo nugaros, kojomis apsipindavau jo šlaunis ir šitaip kartais įveikdavau nepermaldaujamai vis labiau mudu skiriančią bedugnę. Tais retais glamonių atvejais jau nebetrokšdavau malonumo, nes žinojau, jog tai neįmanoma, geidžiau vien paguodos ir draugijos. Vieną kitą valandą puoselėdavau iliuziją, kad jį atsikariavau, tačiau išaušdavo rytas, ir viskas vėl grįždavo į senas vėžes. Persikėlus į naują namą, nebeliko netgi to menko tariamo suartėjimo, nes atstumas tarp lovų atrodė kur kas didesnis ir grėsmingesnis negu siautulingi upės vandenys. Vis dėlto kartais, kai atsibusdavau klykdama, per miegus užspeista vaikų juodomis pižamomis, jis atsikeldavo, prieidavo, imdavo bučiuoti, kol nusiramindavau; tai būdavo, ko gero, vienintelės spontaniškos mudviejų sueitys. Jam nedavė ramybės tie košmarai, jis galvojo, kad jie gali pereiti į pamišimą, todėl gavo flakonėlį opijaus ir kartais man sugirdydavo kelis lašus, sumaišytus su apelsinų sultimis, kad galėčiau užmigti ir sapnuoti gražius sapnus. Mudu su Diegu labai retai būdavome drauge, dažniausiai tik per bendrus visos giminės suėjimus. Neretai jis išvykdavo per kalnus į Argentinos Patagoniją arba išjodavo į miestelį pirkti produktų, o kartais dingdavo dviem ar trims paroms nepasakęs nė žodžio, ir aš nežinodavau kur dėtis iš nerimo, įsivaizduodama kokią nelaimę, tačiau Eduardas mane nuramindavo – girdi, jo brolis

visada toks buvęs, vienišius, užaugęs didingoje gamtoje, pripratęs prie tylos, nuo mažumės linkęs į tolius, apsigimęs klajūnu ir tikriausiai būtų tapęs jūreiviu, jeigu nebūtų tokiais glaudžiais ryšiais prisietas prie tėvų namų. Jau metai, kai buvome vedę, ir aš jaučiausi kaltės slegiama – ne tik nesugebėjau pagimdyti jam vaiko, bet ir jo sudominti, o juo labiau palenkti jo širdies: kažko esminga trūko mano moteriškumui. Galvojau, kad jis pasirinko mane tik todėl, jog buvo metas vesti, tėvų verčiamas ėmė ieškoti nuotakos; pirmoji, o gal ir vienintelė jo kelyje pasimaišiau aš. Diegas manęs nemylėjo. Tai žinojau iš pat pradžių, tačiau, būdama devyniolikos metų ir, be to, apsvaiginta pirmosios meilės puikybės, nelaikiau to kokia nors neįveikiama kliūtimi, tikėjausi jį suvilioti nuolatiniu dėmesiu, dorybe ir žaismingumu kaip romantiškų pasakojimų herojė. Skausmo gildoma širdimi trokšdama atskleisti savo trūkumą, valandų valandas dariau savo nuotraukas, kartais stovėdama prieš didelį veidrodį, kurį atsinešiau į savo dirbtuvę, kartais pozuodama prieš fotoaparatą. Pridariau šimtus nuotraukų, vienur apsirengusi, kitur nuoga, apžiūrėjau save iš visų pusių ir atskleidžiau tik vieną dalyką – save gaubiantį sutemų liūdesį.

Iš ligos krėslo labai atidžiai sekdama artimųjų gyvenimą, donja Elvyra pastebėjo Diego ilgas išvykas ir mano neviltį ir, viską apsvarsčiusi, priėjo tam tikrą išvadą. Iš prigimties būdama be galo jautri ir, kaip visos čilietės, įpratusi niekada nekalbėti apie jausmus, ji tiesiogiai neužsiminė apie mano bėdą, tačiau, daug laiko praleisdamos drauge, mudvi dvasiškai suartėjome, pasidarėme kone kaip motina ir dukra. Šitaip pamažu, po truputį ji man papasakojo, kaip jai buvę sunku pirmaisiais vedybinio gyvenimo metais. Ji ištekėjo labai jauna ir pirmojo sūnaus susilaukė tik po penkerių metų, patyrusi keletą persileidimų, paženklinusių kūną ir dvasią. Tuo metu Sebastianas Domingesas dar nebuvęs pakankamai subrendęs vedybiniam gyvenimui, nejautęs jokios atsakomybės, buvęs ūmaus būdo, mėgęs ūžauti ir eiti per mergas, – savaime suprantama, ji išdėstė tai kitais žodžiais, vargu ar apskritai buvo girdėjusi tą posakį. Donja Elvyra jautėsi vieniša, atskirta nuo artimųjų, pilna baimės, įsitikinusi, kad jos vedybos – siaubinga klaida, kurią ištaisyti gali nebent mirtis. „Tačiau Viešpats išklausė

mano maldų, mudu susilaukėme Eduardo, ir Sebastianas neatpažįstamai pasikeitė. Sunku įsivaizduoti geresnį tėvą ir vyrą, jau trisdešimt metų, kai mudu gyvename drauge, ir kiekvieną dieną aš dėkoju Aukščiausiajam už suteiktą laimę. Melskis, dukrele, tai labai padeda", – patarinėjo ji man. Aš meldžiausi, bet tikriausiai ne taip karštai ir uoliai, kaip pridera, nes niekas nepasikeitė.

Pirmieji įtarimai gimė prieš kelis mėnesius, tačiau aš juos atmečiau, šlykštėdamasi pati savimi: pripažindama juos, būčiau turėjusi iškelti aikštėn savo prigimties ydingumą. Kartojau sau viena, jog tokias mintis galįs įkvėpti nebent šėtonas, jog jos apimančios mano protą nelyginant mirtina liga ir jog aš privalanti negailestingai su jomis kovoti, tačiau apmaudas ėmė viršų įveikdamas mano gerus ketinimus. Viskas prasidėjo nuo giminių nuotraukų, kurias rodžiau Ivanui Radovičiui. Tai, kas neįžiūrima paprasta akimi – todėl, kad mes pratę matyti tik tai, ką norime matyti, kaip sakydavo mano mokytojas Chuanas Riberas, – juodu ant balto atsispindėjo popieriuje. Išryškėjo nenuginčijama pozos, judesių, žvilgsnių kalba. Kilus tiems pirmiesiems įtarimams, vis dažniau griebdavausi savo fotoaparato ir, prasimesdama ta dingstimi, jog noriu donjai Elvyrai padovanoti šeimos albumą, kur buvus nebuvus darydavau nuotraukas, ryškindavau jas savo dirbtuvėje ir paskiau nagrinėdavau su liguistu atsidėjimu. Taip sukaupiau niekingą rinkinį menkų įrodymų, kartais tokių nepastebimų, jog tik aš viena apmaudo apnuodyta širdimi sugebėdavau juos įžiūrėti. Nelyginant kauke fotoaparatu prisidengdama veidą ir šitaip savotiškai slėpdamasi nuo visų akių, galėdavau matyti viską ir drauge laikytis per neperžengiamą atstumą. Balandžio pabaigoje, kai, nuslūgus karščiams, ugnikalnių viršūnės apsigaubė debesimis ir gamta pasiruošė rudeniui, tariau, jog nuotraukose išryškėjusių požymių pakankamai daug, ir griebiausi gėdingo dalyko – kaip ir bet kuri pavydi žmona ėmiau sekti Diegą. Pagaliau, kai aiškiai suvokiau ir įvardijau mane smaugiantį jausmą, man pasirodė, kad grimztu į akivarą. Pavydas. Tas, kas niekada jo nepatyrė, negali suprasti, koks jis skausmingas ir kokiems beprotiškiems poelgiams

esti pasirengęs jo kurstomas žmogus. Per trisdešimt savo gyvenimo metų patyriau jį tik tą vienintelį kartą, tačiau jis atvėrė tokią žaizdą širdyje, jog ji neužgijo ligi šiol ir, man regis, niekada neužgis, kad jos atminimas apsaugotų mane ateityje nuo panašių dalykų. Diegas man nepriklausė – niekas negali priklausyti kam nors kitam, – ir tai, kad buvau jo žmona, nedavė man teisių nei į jį, nei į jo jausmus: meilė – tai nevaržomas jausmas, kuris užsidega ir išblėsta kaip kibirkštis. Jai gresia tūkstančiai pavojų, ir jeigu sutuoktinių pora ją puoselėja ir stengiasi išsaugoti, ji išlieka, veši kaip medis, teikia pavėsį ir duoda vaisių, tačiau taip esti tik tada, kai stengiasi abu. Diegas niekada nedėjo jokių pastangų, mūsų sąjunga buvo pasmerkta nuo pat pirmosios dienos. Šiandien tai suprantu, tačiau tuo metu buvau akla – pirmiausia iš pykčio, o vėliau iš nevilties.

Sekdama jį su laikrodžiu rankoje, nustačiau, kad mano vyro darbai neatitinka jo žodžių. Tariamai išjojęs su Eduardu medžioti, sugrįždavo keliomis valandomis anksčiau arba vėliau; kai visi vyrai dirbdavo lentpjūvėje arba įdaguodavo gyvulius, jis netikėtai pasirodydavo kieme, o vėliau, kai užsimindavau apie tai prie stalo, paaiškėdavo, kad tą dieną niekas jo nebūdavo matęs; išvykęs ko nors pirkti į miestelį, paprastai parsirasdavo tuščiomis rankomis – girdi, neradęs to, ko reikėję, nors važiuodavo tokio paprasto įrankio kaip kirvis ar pjūklas. Laisvalaikiu susirinkus visai šeimai, jis iš tolo vengdavo pokalbių, siūlydavo žaisti kortomis arba prašydavo Susaną padainuoti. Jeigu ji skųsdavosi migrena, jis veikiai imdavo nuobodžiauti ir išjodavo raitas su šautuvu ant peties. Aš negalėdavau sekti iš paskos, baimindamasi pakliūti jam į akis arba sukelti giminių įtarimų, tačiau nenuleisdavau žvilgsnio, kai jis būdavo namie. Taip pastebėjau, kad kartais jis keliasi vidury nakties ir eina ne į virtuvę ko nors užkąsti, kaip anksčiau manydavau, bet apsirengia, išsėlina į kiemą ir dingsta vienai kitai valandai, paskiau tylutėliai grįžta į lovą. Sekti tamsoje buvo kur kas lengviau negu dieną, kai tave stebi šešios poros akių, svarbiausia – vakare negerti vyno nei opijaus lašų, kad kietai neįmigtum. Vieną gegužės naktį jis išsliuogė iš lovos, ir, spingsint aliejinei lempelei, visada degančiai prie Kryžiaus, pamačiau, kad jis maunasi kelnes, aunasi

batus, velkasi marškinius, švarką ir išsliūkina. Luktelėjau akimirką, skubiai apsirengiau ir tankiai plakančia širdimi nusekiau įkandin. Prieblandoje skendinčiuose namuose vargiai jį mačiau, bet užtat kieme, retkarčiais pro debesis praspindint mėnuliui, jo siluetą aiškiai apšvietė mėnesiena. Kartais mėnulį užtraukdavo debesys, ir mudu apsiausdavo tamsa. Išgirdau lojant šunis, ir man dingtelėjo, kad pribėgę jie gali mane išduoti, tačiau jie nepribėgo, ir aš supratau, jog Diegas bus anksčiau juos pririšęs. Mano vyras apėjo namą ir sparčiais žingsniais nudrožė į arklidę, kur buvo laikomi lauko darbams nenaudojami jojamieji arkliai, atstūmė vartų šovą ir žengė į vidų. Atsistojau guobos šešėlyje per keletą metrų nuo arklidės, basa, vienais plonyčiais naktiniais marškiniais, nedrįsdama žengti nė žingsnio, įsitikinusi, jog Diegas tuojau išjos raitas, ir aš nebegalėsiu jo sekti. Praslinko valandėlė, pasirodžiusi man amžinybe, ir nieko neatsitiko. Staiga pro pravirus vartus pastebėjau viduje žibant žvakę ar lempelę. Danties nenulaikiau ant danties, mėšlungiškai drebėjau iš baimės ir šalčio. Buvau jau benumojanti ranka ir begrįžtanti į lovą, bet pamačiau iš rytų pusės prie arklidės artėjant žmogystę – buvo aišku, kad ji ne iš didžiojo namo. Ji įėjo į arklidę, iš paskos užverdama vartus. Palūkėjau dar penkiolika minučių, pagaliau ryžausi ir prisiversdama žengiau kelis žingsnius: buvau sustingusi, vos pajėgiau eiti. Baugščiai priėjau prie arklidės svarstydama, ką pasakytų Diegas mane užklupęs jį sekant, tačiau jau nebegalėjau pasukti atgal. Atsargiai stumtelėjau vartus, jie lengvai atsivėrė, nes šova buvo iš lauko, ne iš vidaus, ir kaip vagilė įsigavau pro siaurą tarpą. Viduje buvo tamsu, tačiau tolėliau spingsėjo švieselė, ir aš nusėlinau pirštų galiukais, gniauždama kvapą, – visai be reikalo, nes, einant per šiaudus, žingsnių nebuvo girdėti, be to, kai kurie arkliai atsibudę prunkštė ir trypčiojo savo garduose.

Aš juos pamačiau, spingsint ant sijos pakabintam žibintui, siūbuojamam pro tarpus sienose dvelkiančio vėjelio. Šiauduose jie buvo prisikloję antklodžių, įsirengę sakytum gūžtą; ji gulėjo aukštielninka, nuoga nuogutėlė, apsisiautusi storu paltu. Gulėjo išskėtusi rankas, išsižergusi, palenkusi galvą ant peties, juodi plaukai dengė veidą, o gelsvos žibinto šviesos užlietas kūnas spindėjo kaip raudon-

medis. Diegas vienmarškinis atsiklaupęs laižė jai šakumą. Susana atrodė tokia atsipalaidavusi, o Diegas taip įsijautęs, jog aš akimoju supratau, kokia svetima esu čia ir nereikalinga. Tiesą pasakius, nebuvo nei manęs, nei Eduardo, nei trijų vaikų, nieko, išskyrus juodu, beatodairiškai besimėgaujančius meile. Vyras niekada manęs taip nebuvo glamonėjęs. Buvo aišku, kad jiedu šitaip mylėjosi šimtus kartų, kad mylisi daugelį metų. Pagaliau supratau, jog Diegas mane vedė tik todėl, kad jam reikėjo priedangos nuslėpti savo santykiams su Susana. Vienu akimoju išsisprendė ta paini šarada, aš suvokiau, kodėl jis man toks abejingas, kodėl jo išvykos sutampa su Susanos migrenos priepuoliais, kodėl tokie įtempti jo santykiai su broliu Eduardu, kodėl jis taip vangstosi artimųjų ir taip įsimiklina visuomet atsidurti šalia jos, liestis, glaustis koja prie jos šlaunies, laikyti ranką ant alkūnės ar peties, o kartais lyg netyčia ant nugaros ar kaklo – tai buvo nepaneigiami įkalčiai, atsiskleidę man nuotraukose. Prisiminiau, kaip Diegas myli Susanos vaikus, ir pagalvojau, kad jisai jiems gal anaiptol ne dėdė, bet tėvas, nes visi trys mėlynakiai, grynų gryniausi Domingesai. Stovėjau sustingusi, sustirusi, o jie tuo tarpu gašliai mylėjosi, mėgaudamiesi kiekvienu prisilietimu, kiekviena dejone, nė kiek neskubėdami, lyg turėdami prieš akis visą gyvenimą. Jie atrodė ne kaip slapčiomis trumpai susitikę meilužiai, bet veikiau kaip jaunavedžiai antrąją medaus mėnesio savaitę, kai aistra dar pačiame įkarštyje, tačiau jiedu jau pažįsta ir jaučia vienas kito geismus. Aš, pavyzdžiui, niekada nepatyriau tokio suartėjimo su savo vyru, niekada netgi nebūčiau sugebėjusi to įsivaizduoti, kad ir kaip paleisdama vaizduotę. Diegas laižė Susanos šlaunis iš vidinės pusės, nuo kelių ligi pat viršaus, apmirdamas šakume, paskiau vėl leisdamasis apačion, o rankomis glostė jos klubus, maigė dideles apvalias krūtis, žaisdamas su pastirusiais, blizgančiais kaip vynuogės speniukais. Švelnus ir gležnas Susanos kūnas virpėjo ir raitėsi kaip žuvis upėje, galva sviro iš vienos pusės į kitą, beviltiškai mėgaujantis malonumu, plaukai vis dar dengė veidą, pro atviras lūpas veržėsi ilga dejonė, rankos pačios savaime graibstė Diegą, rodydamos kelią per nuostabų jos kūno kraštovaizdį, kol pagaliau, liežuvio įaudrinta, ji krūptelėjo iš pasimėgavimo. Išsirietė nuo malonumo, kaip žaibas perskriejusio visą kūną, dusliai sukriokė, bet jis beregint ją nutildė

lūpomis prisitrėkšdamas prie jos lūpų. Paskui Diegas ją apkabino, ėmė liūliuoti, glostyti kaip katę, į ausį kuždėdamas slaptų žodžių rožinį, pilnas tokio švelnumo ir lipšnumo, kokio niekad nebūčiau galėjusi iš jo tikėtis. Staiga ji atsisėdo ant šiaudų, atsitiesė, nusivilko paltą ir puolė jį bučiuoti – iš pradžių kaktą, paskui akis, smilkinius, lūpas, padykėliu liežuviu naršydama Diego ausis, peršokdama prie Adomo obuolio, liežɗama kaklą, dantimis krimsnodama vyriškus speniukus, pirštais įsikibdama į krūtinės gaurus. Tuomet jis visiškai atsidavė jos glamonėms, kniūbsčias griuvo ant pakloto, o Susana apsižergė jį, įniko kandžioti jam kaklą ir sprandą, padykusiais bučiniais apibėrė pečius, uosdama, lyžčiodama, niurkydama jo nugarą ir driekdama seilių taką, nuslinko ligi sėdmenų. Diegas apsivertė aukštielninkas, ir ji, suartėdama taip, kaip įmanoma suartėti tik didžiausioje slaptoje, apžiojo jo stačią pritvinkusį įnagį, pašėlo be galo be krašto mėgautis pati ir drauge jam teikti malonumą, kol jis nesitvardydamas pripuolęs ją paėmė. Jie raičiojosi kaip du priešai, susipynę rankomis ir kojomis, bučiuodamiesi, švokšdami, vaitodami ir reikšdami meilę taip, kaip niekada dar nebuvau girdėjusi. Paskiau užsnūdo lyg du nekalti vaikeliai karštai apsikabinę po apklotais ir Susanos paltu. Netardama nė žodžio, atbula išėjau pro vartus ir grįžau į namus ledinio nakties šalčio surakinta širdimi.

Prieš mane atsivėrė bedugnė, pajutau, kaip man svaigsta galva, mane traukte traukia žemyn, ima pagunda šokti žemyn ir prasmegti sielvarto ir siaubo pragarmėje. Nebežinojau kur dėtis, pasimetusi, prislėgta Diego neištikimybės ir ateities baimės. Iš pradžių pabudęs įsiūtis veikiai nuslopo, ir tuomet mane apėmė nepaguodžiamas skausmas ir noras mirti. Aš atidaviau Diegui savo gyvenimą, pasikliaudama jo globa, aklai patikėjau moterystės sakramento žodžiais: mudu sujungti iki mirties. Kitos išeities nebuvo. Vaizdas arklidėje atvėrė man tikrovę, kurią jau senokai suvokiau, bet vis nenorėjau pripažinti. Pirmiausia man dingtelėjo mintis bėgti prie didžiojo namo, atsistoti vidury kiemo ir, pratrūkus staugti kaip pamišėlei, prižadinti visus namus, kumečius, šunis, kad jie būtų svetimavimo ir kraujomaišos liudytojai. Vis dėlto nedrąsa

perveikė neviltį, be žodžių apčiuopomis nusigavau į bendrą mudviejų su Diegu miegamąjį, drebėdama atsisėdau ant lovos, o skruostais ritosi ašaros, lašėdamos ant krūtinės ir naktinių marškinių. Per tas minutes ar valandas turėjau pakankamai laiko apgalvoti, kas atsitiko, ir suvokti savo bejėgystę. Tai buvo ne paleistuvystė: Diegą ir Susaną siejo tikra meilė, kuriai nebaisūs jokie pavojai, kuri nelyginant įkaitusios lavos srautas negailestingai nušluoja nuo kelio visas kliūtis. Mudu su Eduardu buvome tuščia vieta, menkas niekas, palyginti su begaline tų dviejų meilužių aistra. Visų pirma privalau viską papasakoti svainiui, nutariau, tačiau, pagalvojusi, kokį smūgį trenks tam tokiam geram žmogui mano išpažintis, supratau, jog neišdrįsiu to padaryti. Eduardas pats tai atskleis kada nors, o gal jam nusišypsos laimė, ir jis niekada to nesužinos. O gal jis – kaip ir aš – turėjo kokių įtarimų, bet, užuot juos patikrinęs, norėjo verčiau išsaugoti trapią savo iliuzijų pusiausvyrą. Juk nuo to priklausė trijų vaikų likimas, jo meilė Susanai ir neišardoma giminės vienybė.

Diegas grįžo paryčiais, prieš pat auštant. Pamatė mane sėdinčią be žado prie žibančios aliejinės lempelės nuo ašarų užtinusiu veidu ir tikriausiai pagalvojo, kad būsiu atsibudusi vieno kurio savo košmaro prižadinta. Jis atsisėdo šalia ir buvo beglaudžiąs prie krūtinės, kaip paprastai darydavo tokiais atvejais, bet aš instinktyviai atšlijau tokio siaubingo apmaudo kupinu veidu, kad jis tuojau pat atsitraukė. Mudu žiūrėjome vienas į kitą – jis stebėdamasis, aš šlykštėdamasi, kol pagaliau tarp mudviejų lovų įsivyravo teisybė, nepaneigiama ir šiurpi kaip slibinas.

– Ką dabar darysime? – tik tiek sugebėjau išlementi.

Jis nebandė nei gintis, nei teisintis. Pervėrė mane plieniniu žvilgsniu, pasiryžęs žūtbūtinai, kad ir mano gyvybės kaina, ginti savo meilę. Tuomet sugriuvo puikybės, išsiauklėjimo ir gerų manierų siena, saugojusi mane ištisus nevilties mėnesius, ir tylūs priekaištai prasiveržė begaliniu srautu kaltinimų, kuriuos jis priėmė ramiai ir tyliai, tačiau įsiklausydamas į kiekvieną žodį. Apkaltinau jį viskuo, kas man tik šovė į galvą, ir galiausiai ėmiau maldauti, kad apsigalvotų, pasakiau, jog esu linkusi atleisti ir viską pamiršti, jog mudu galėtume išvažiuoti toli toli, kur niekas mūsų nepažįsta,

jog galėtume pradėti viską iš naujo. Buvo jau ankstyvas rytmetys, kai man pritrūko žodžių ir išseko ašaros. Diegas atsisėdo šalia manęs, paėmė mano rankas ir ramiai, rimtai pradėjo aiškinti, kad jau daugelį metų myli Susaną, kad toji meilė jam svarbiausia gyvenime, svarbesnė už garbę, už artimuosius ir už sielos išganymą; jis galįs prižadėti su ja nebesusitikti, kad mane nuramintų, tarė, tačiau tai būsiąs tuščias pažadas. Jis pridūrė, jog kartą jau bandė nutraukti santykius išvykdamas į Europą, ištisus pusę metų su ja nesimatydamas, tačiau nieko iš to neišėję. Netgi mane vedęs trokšdamas pabandyti nutraukti tą siaubingą ryšį, siejantį su svaine, tačiau, užuot parėmusios jo pasiryžimą su ja išsiskirti, vedybos tik palengvinusios padėtį, užglostydamos Eduardo bei tėvų įtarimus. Šiaip ar taip, jis esąs patenkintas, kad aš sužinojusi tiesą, nes jam buvę skaudu mane apgaudinėti. Nieko negalįs man prikišti, patikino jis, aš esanti puiki žmona, ir jis baisiai apgailestaująs, kad nesugebėjęs manęs mylėti kaip pridera. Kiekvieną sykį, sprukdamas nuo manęs pas Susaną, jis jausdavęsis esąs paskutinis niekšas, jam būsią lengviau, kai nebereikėsią daugiau meluoti. Dabar esą viskas aišku.

– Vadinasi, su Eduardu nereikia skaitytis? – paklausiau.

– Tai, kas vyksta tarp jo ir Susanos, jiems žiūrėti. O mudviem dabar reikia aptarti savo padėtį.

– Tu pats vienas jau viską nusprendei, Diegai. Čia man ne vieta, aš grįžtu namo, – tariau.

– Dabar tavo namai šičia, Aurora, juk mudu vedę. Tai, ką sujungė Dievas, niekas negali nutraukti.

– Tu pats nusižengei Dievo įsakymams, – pareiškiau.

– Mudu galėtume gyventi kaip brolis ir sesuo. Su manimi tau nieko netrūks, aš visada tave gerbsiu, ginsiu ir globosiu, ir tu galėsi atsidėti savo fotografijai ar kam kitam, kas tau bus arčiau širdies. Aš nieko daugiau neprašau, tik būk gera ir nekelk triukšmo.

– Tu negali nieko iš manęs prašyti, Diegai.

– Ne dėl savęs prašau. Esu kieto sprando ir galiu vyriškai viską pakelti. Prašau dėl mamos. Ji tikrai neištvers...

Tad aš likau dėl donjos Elvyros. Nesuprantu, iš kur man radosi jėgų apsirengti, apsiprausti, susišukuoti, išgerti kavos ir, išėjus iš

namų, imtis kasdienių darbų. Nesuprantu, kaip sugebėjau sėdėti akis į akį su Susana prie pietų stalo, nei kaip paaiškinau uošviams, kodėl užtinusios mano akys. Tai buvo sunkiausia diena mano gyvenime: jaučiausi sugniuždyta, apdujusi, sulig pirmu klausimu pasirengusi prapliupti ašaromis. Tą naktį man gėlė visus kaulus ir pakilo temperatūra, tačiau rytojaus dieną atsikėliau apsiraminusi, pasibalnojau arklį ir šuoliais leidausi kalnų link. Netrukus pratrūko lyti, o aš vis jojau lengva risčia, kol vargšė kumelė galutinai nusivarė nuo kojų, tuomet nulipau ir pėsčia ėmiau skintis kelią per brūzgynus ir purvynę, tolydžio slidinėdama ir virsdama po medžiais, keldamasi ir rėkdama iš visos gerklės, kiaurai permirkusi nuo galvos iki kojų. Mano pončas peršlapo, pasidarė toks sunkus, jog nusimečiau jį nuo pečių ir klampojau toliau, drebėdama iš šalčio ir degdama karščiu. Parsigavau saulei leidžiantis, karščiuodama, netekusi žado, išgėriau karšto žolelių nuoviro ir nuėjau gulti. Menkai ką beprisimenu, kas nutiko vėliau, nes paskiau kelias savaites kovojau su mirtimi, neturėjau nei laiko, nei noro galvoti apie savo vedybinio gyvenimo tragediją. Basa ir pusnuogė praleidusi naktį arklidėje, o kitą dieną raita šuoliuodama per lietų, pasigavau tokį plaučių uždegimą, kad per plauką išlikau gyva. Mane nugabeno vežimu į vokiečių ligoninę, įdavė į rankas geltonkasei slaugei vokietei, ir toji savo užsispyrimo kaina išgelbėjo man gyvybę. Taurioji valkirija kilnojo mane kaip mažą vaiką savo stipriomis kaip medkirčio rankomis ir kantriai kaip žindyvė šaukšteliu maitino mane vištienos sultiniu.

Liepos pradžioje, galutinai įsivyravus žiemai ir patvinus gamtai – siautulingos upės, potvyniai, purvynė, begaliniai lietūs, – Diegas su keliais kumečiais atvažiavo ligoninėn ir suvystytą į apklotus bei kailius kaip kokį ryšulį pargabeno į *Caleufú* dvarą. Vežime jie įrengė vaškuotos drobės stogelį, pastatė lovelę ir netgi žarijų pilną gorę, kad būtų ne taip drėgna. Prakaituodama tame antklodžių ritinyje, pamažėle keliavau namų link, o Diegas tuo tarpu jojo raitas šalia. Ne kartą ratai klimpo purvynėje, jaučiams nepajėgiant ištraukti vežimo, vyrai klojo lentas į dumblą ir stūmė jį iš užpakalio. Per tą ilgą kelionę mudu su Diegu nepersitarėme nė žodeliu. *Caleufú* dvare, verkdama iš džiaugsmo, mane pasitiko donja

Elvyra, susinervinusi varinėjo tarnaites, kad kaistų gores, neštų šildynes karšto vandens, virtų veršio kraujo sriubas, idant man greičiau paraustų skruostai ir atgimtų noras gyventi. Pasak jos, ji tiek meldėsi, jog Dievas manęs pasigailėjo. Prasimesdama tuo, jog vis dar silpnai jaučiuosi, paprašiau, kad leistų man miegoti didžiajame name, ir ji paguldė mane kambaryje greta savo miegamojo. Pirmą kartą gyvenime patyriau, ką reiškia motinos rūpestis. Močiutė Paulina del Valjė, taip mane mylėjusi ir tiek gera man padariusi, nebuvo linkusi rodyti savo jausmų, nors širdies gilumoje buvo labai sentimentali. Pasak jos, švelnumas, tas saldus meilės ir užuojautos mentalas, paprastai vaizduojamas kalendoriuose prie kūdikio lopšio apsalusios motinos paveikslu, atleistinas slaugant silpnus gyvūnėlius, pavyzdžiui, ką tik gimusius kačiukus, tačiau suaugusiems tai esanti negirdėta kvailystė. Mudvi visada palaikydavome santykius ironišku ir įžūliu tonu, labai retai liesdavomės, nebent drauge miegodamos, kai buvau maža, ir apskritai elgdavomės gana šiurkščiai viena su kita, ir toks elgesys mudviem labai patiko. Aš griebdavausi pašaipaus švelnumo, kai norėdavau ką nors iš jos išvilioti, ir visada pasiekdavau savo tikslą, nes mano nuostabioji močiutė greitai nusileisdavo, ir ne tiek dėl silpno charakterio, kiek trokšdama išvengti meilės pasireiškimų. Donja Elvyra, priešingai, buvo nuoširdi moteris, ir ją būtų skaudžiai užgavusios tokios pašaipos, kokios mudviem su močiute buvo įprastos. Ji buvo jausminga iš prigimties, imdavo man už rankos, spausdavo ją, mane bučiuodavo, mėgaudamasi šukuodavo man plaukus, pati maitindavo kaulų čiulpų ir menkių sultiniu, dėdavo kamparo šuteklius nuo kosulio ir, įtrynusi eukalipto aliejumi, suvystydavo mane į įkaitintas antklodes, kad išprakaituočiau. Rūpindavosi, kad sočiai valgyčiau ir ilsėčiausi, nakčiai duodavo opijaus lašų ir poteriaudama sėdėdavo šalia, kol užmigdavau. Kiekvieną rytą klausinėdavo, ar nekankinę manęs košmarai, ir prašydavo juos smulkiai aprašyti, nes, pasak jos, „kai kalbi apie tuos dalykus, nustoji jų bijoti“. Ji buvo silpnos sveikatos, nežinia iš kur sėmėsi jėgų stengdamasi mane slaugyti ir prižiūrėti, o aš tuo tarpu dėdavausi didesne ligone, nei buvau iš tikrųjų, kad kuo ilgau užsitęstų toji idilė su anyta. „Greičiau taisykis, dukrele, tu

reikalinga vyrui", – sakydavo man susirūpinusi, nors Diegas nesiliovė jai kartojęs, jog man būtų geriau žiemą praleisti didžiajame name. Tos kelios savaitės, praslinkusios sveikstant po plaučių uždegimo, man paliko keistą įspūdį. Anyta suteikė man tiek meilės ir dėmesio, kiek niekada nebūčiau sulaukusi iš Diego. Toji švelni besąlyginė meilė veikė kaip balzamas ir veikiai pagydė mane nuo mirties geismo ir pagiežos vyrui. Man atsiskleidė Diego ir Susanos jausmai ir nepermaldaujama lemtis, nulėmusi tokią baigtį: jų aistra buvo tokia gaivalinga kaip žemės drebėjimas, kaip potvynio banga, pagavusi juos ir nusinešusi prieš jųdviejų valią. Įsivaizdavau, kaip jiedu kovojo prieš tą potraukį, kol pagaliau jam pasidavė, kiek draudimų turėjo įveikti, kol puolė vienas kitam į glėbį, kaip siaubingai sunku buvo kas dieną dėtis svainiais, degte degant aistra vienas kitam. Man pasidarė aišku, kodėl jie nesipriešino gašlumui ir, egoizmo apakinti, nematė, kokion bedugnėn stumia savo artimuosius, nes jau spėjau, kokia audra virė jų krūtinėse. Beviltiškai mylėdama Diegą, galėjau suprasti Susanos jausmus. O ar aš pati būčiau lygiai taip pat pasielgusi susiklosčius tokioms aplinkybėms? Man rodės, ne, tačiau buvo neįmanoma tvirtai ką nors pasakyti. Nors niekaip negalėjau pamiršti sudužusio vedybinio gyvenimo, vis dėlto sugebėjau nuslopinti savo apmaudą, pažvelgti į viską iš šalies ir pati pasijusti kitų tos tragedijos veikėjų vietoje. Man buvo labiau gaila Eduardo negu savęs: augino tris vaikus, mylėjo žmoną, tad jį dar skaudžiau turėjo žeisti šita neištikimybė ir kraujomaiša. Jo labui turėjau prikąsti liežuvį, tačiau paslaptis slėgė mane labiau nei girnapusė, nes donjos Elvyros dėka Diego įkvėptas siaubas sušvelnėjo. Pagarbą ir meilę, tos moters sužadintą nuo pat pirmosios dienos, mano širdyje papildė dėkingumas, laikiausi įsikibusi jos sijono, nes negalėjau gyventi be jos, be jos balso, be bučinių į kaktą. Jaučiau pareigą saugoti ją nuo namuose bręstančios katastrofos; buvau pasiryžusi toliau gyventi *Caleufú* dvare, taikstydamasi su atstumtos žmonos gėda, nes jeigu išvažiuočiau, ji atskleistų tiesą ir mirtų iš sielvarto ir sarmatos. Jos gyvenimas tilpo ankštame pasaulėlyje, tarp keturių šio namo sienų, kur ji stengėsi rūpintis kiekvienu šeimos nariu. Aš susitariau su Diegu, jog atliksiu savo vaidmenį donjai Elvyrai gyvai esant, o

paskiau būsiu laisva, jis duos man ramybę ir niekada nebemėgins su manimi susisiekti. Aš turėsiu tenkintis – daugeliui gėdinga – „išsiskyrusios moters" padėtimi ir niekada negalėsiu ištekėti antrą kartą, tačiau bent jau nebereikės gyventi šalia vyro, kuris manęs nemyli.

Rugsėjo viduryje, kai jau nebuvo jokio pagrindo toliau gyventi uošvių name ir turėjau grįžti atgal pas Diegą, atėjo Ivano Radovičiaus telegrama. Keliomis eilutėmis gydytojas man pranešė, jog turėčiau grįžti į Santjagą, nes mano močiutė jau mirties patale. Jau keli mėnesiai, kai laukiau tos žinios, tačiau, gavus telegramą, netikėtumas ir sielvartas trenkė man tokį smūgį, jog buvau lyg apdujusi. Močiutė buvo nemirtinga. Įsivaizdavau ją ne kaip menkutę nuplikusią senučiukę, bet kaip smagurę ir klastūnę, kokia ji buvo prieš daugelį metų. Donja Elvyra mane apkabino tardama, jog aš ne viena, jog dabar turiu antrą šeimą, priklausau *Caleufú* dvarui, ir ji pasistengsianti rūpintis manimi ir suostis, kaip anksčiau rūpinosi Paulina del Valjė. Padėjo man susikrauti du lagaminus, vėl užkabino ant kaklo Švenčiausiosios Jėzaus Širdies škaplierių ir apibėrė tūkstančiu patarimų: jos akimis žiūrint, Santjagas buvo pragaro vartai, o mano kelionė – be galo pavojingas nuotykis. Buvo tas metų laikas, kai po žiemos įmygio iš naujo ima veikti lentpjūvė, tad, nepaisant motinos raginimų, Diegui atsirado puiki dingstis nelydėti manęs į Santjagą. Į laivą mane įlaipino Eduardas. Susibūrę prie didžiojo namo slenksčio *Caleufú* dvare, išlydėdami kelionėn man mojo visi: Diegas, uošvis su anyta, Adela, Susana, vaikai ir keli kumečiai. Tuomet dar nežinojau, jog niekada daugiau su jais nebesusitiksiu.

Prieš išvykdama, užsukau į savo laboratoriją, kur nuo pat anos pragaištingos nakties arklidėje nekėliau kojos, pastebėjau, jog kažkas išvogė Diego ir Susanos nuotraukas, tačiau, tikriausiai nieko neišmanydamas apie ryškinimą, neišsinešė negatyvų. Man nebereikėjo tų niekingų įkalčių, visus juos sunaikinau. Susikroviau į lagaminą indėnų, *Caleufú* dvaro kumečių ir vyro giminių nuotraukų negatyvus, nes nenumaniau, ar ilgai užtruksiu kelionėje, ir nenorėjau,

kad juos kas nors sugadintų. Mudu su Eduardu jojome raiti, mantą sukrovę ant mulo, retkarčiais užsukdami į užeigas pavalgyti ir pailsėti. Svainis, vyras kaip mūras, pažiūrėti tikras lokys, buvo tokios pat švelnios kaip motina prigimties ir toks pat beveik vaikiškai nuoširdus. Kelionėje kaip niekad anksčiau turėjome pakankamai laiko pasikalbėti akis į akį. Jis prisipažino, jog nuo pat mažumės rašo eilėraščius, „kaipgi nerašysi, kai gyveni vidury tokios grožybės!" – pridūrė rodydamas į mudu supančius miškus ir ežerus. Papasakojo, kad niekada neturėjęs didelių siekių, nesidomėjęs svetimais kraštais kaip Diegas, jam pakakę *Caleufú* dvaro. Jaunystėje keliaudamas po Europą, jautęsis kaip nesavas, be galo nelaimingas, negalėjęs gyventi toli nuo širdžiai mielos žemės. Dievas buvęs jam nepaprastai geras, kad leidęs ateiti į pasaulį vidury šio žemiškojo rojaus, sakė jis. Atsisveikindami uoste, mudu stipriai apsikabinome, „tesaugo tave Dievas, Eduardai", – pakuždėjau jam į ausį. Jis šiek tiek sutriko nuo tokio iškilmingo atsisveikinimo.

Frederikas Viljamsas manęs laukė stotyje ir automobiliu parvežė į namus Armijos Išvaduotojos gatvėje. Jis labai nustebo pamatęs mane tokią išblyškusią ir nelabai patikėjo mano pasiaiškinimais, jog labai sunkiai sirgau. Vogčiomis dilbčiodamas į mane, ėmė primygtinai klausinėti apie Diegą, ar esu laiminga, kaip man patiko uošvija, ar apsipratau su gyvenimu kaime. Kadaise buvęs pats prašmatniausias turtuolių kvartale, močiutės namas dabar atrodė toks pat palaikis kaip ir šeimininkė. Kur ne kur langinės kabojo nušokusios nuo vyrių, sienos atrodė nusišėrusios, o sodas toks apleistas, jog pavasaris jį apėjo iš tolo, ir ten vis dar viešpatavo gūdi žiema. Viduje nuosmukis dar labiau krito į akis, kitados žavios svetainės buvo pustuštės, baldai, kilimai ir paveikslai buvo dingę, nebeliko nė vienos garsiųjų impresionistų drobės, kurios prieš daugelį metų sukėlė tokį triukšmą. Dėdė Frederikas man paaiškino, jog močiutė, ruošdamasi amžinon kelionėn, beveik viską paaukojo bažnyčiai. „Tačiau tikiuosi, jog tavo pinigai, Aurora, liko nepaliesti, nes ji skaičiuoja kiekvieną centą ir palovėje laiko sąskaitybos knygas", – pridūrė šelmiškai pamerkdamas viena akimi. Ji, eidavusi į bažnyčią tik žmonėms pasirodyti, nekentusi tuntais lendančių į namus prašeikų kunigų ir paslaugių vienuoliukių,

savo testamente užrašė gana didelį turtą Katalikų bažnyčiai. Visada kiaurai permaniusi verslo reikalus, ji panoro po mirties nusipirkti tai, kas prie gyvos galvos jai neturėjo jokios vertės. Viljamsas geriau nei bet kas kitas pažinojo močiutę ir, man regis, ją mylėjo ne ką mažiau negu aš; nors ir kaip jį plakė liežuviais pavyduoliai, jis neapvogė jos ir nepaliko vienos karšti senatvėje, bet, priešingai, ilgus metus gynė šeimos interesus, buvo jos vertas vyras, pasirengęs rūpintis ja ligi paskutinės gyvenimo dienos ir niekada manęs neapleisti, kaip tai įrodė vėliau. Paulina buvo jau nebe tokio aiškaus proto, prisigėrusi nuskausminamųjų vaistų ji nukildavo ten, kur nebėra nei troškimų, nei prisiminimų. Paskutiniais mėnesiais iš jos beliko kaulai ir oda, nes jau nebegalėjo nuryti maisto, buvo maitinama pienu per guminę žarnelę, įkištą pro nosį. Ant galvos jai stirksojo keli žilutėliai kuokšteliai plaukų, o kitados didelės juodos akys susitraukė, virto dviem taškučiais raukšlių tinkle. Pasilenkusi pabučiavau ją, tačiau ji manęs nepažino ir nusisuko; priešingai, atkišo ranką apgraibomis siekdama vyro rankos, o kai šis ją suspaudė, jos veidą užliejo ramybės išraiška.

– Nesikrimsk, Aurora, mes jai duodame daug morfijaus, – paaiškino dėdė Frederikas.

– Ar davėte žinią sūnums?

– Taip, prieš du mėnesius išsiunčiau telegramą, bet jie neatsakė ir, man regis, nespės laiku atvažiuoti: Paulina nebeilgai tvers, – atsakė jis susijaudinęs.

Taip ir įvyko. Paulina del Valjė ramiai pasimirė rytojaus dieną. Šalia jos buvo vyras, daktaras Radovičius, Severas, Nivėja ir aš. Sūnūs apsireiškė gerokai vėliau su savo advokatais, pasirengę grumtis dėl palikimo, kurio niekas nežadėjo iš jų atimti. Gydytojas ištraukė jai iš nosies žarnelę, o Viljamsas užmovė pirštines, nes jos rankos buvo ledinės. Lūpos veikiai pamėlo, ji perblyško, tačiau alsavo ramiai, vos pastebimai, kol galų gale paprasčiausiai nustojo kvėpuoti. Radovičius patikrino pulsą, praslinko minutė, kita, ir tuomet jis pareiškė, kad jos nebėra. Kambaryje viešpatavo švelni ramybė, įvyko kažkas paslaptinga, gal močiutės dvasia atitrūkusi atsisveikindama suko ratus lyg pasiklydęs paukštis. Jos netektis

man sukėlė begalinį sielvartą, jau seniai pažįstamą jausmą, kurį sugebėjau suvokti ir įvardyti tik po dvejų metų, kai pagaliau išaiškėjo mano praeities paslaptis ir aš supratau, jog prieš daugelį metų senelio Tao Čieno mirtis man uždavė nepaguodžiamą skausmą. Toji žaizda niekada nerietėjo ir dabar atsivėrė iš naujo lygiai taip pat skausmingai kaip anksčiau. Jausmas, kad, mirus močiutei, lieku našlaitė, buvo visiškai toks pats, kokį patyriau būdama penkerių metų, kai iš mano gyvenimo dingo Tao Čienas. Man regis, mano vaikystės kančios – viena kitą sekusios netektys, – bėgančių metų palaidotos giliuose atminties kloduose, grėsmingai kėlė savo kraupią Medūzos galvą, grasindamosi mane praryti: gimdymo metu mirusi motina, mano likimu nesidomintis tėvas, močiutė iš mamos pusės, kaip niekur nieko palikusi mane Paulinai del Valjei, o svarbiausia – staigus išsiskyrimas su pačiu mylimiausiu žmogum, seneliu Tao Čienu.

Praslinko devyneri metai nuo tos rugsėjo dienos, kai mus paliko Paulina del Valjė; praeitis pasiglemžė ir šią, ir kitas nelaimes, dabar galiu ramia širdimi prisiminti savo nuostabiąją močiutę. Ji neprapdingo aklinoje galutinės mirties tamsoje, kaip man atrodė iš pradžių, viena jos dalis išliko šioje pusėje ir visada sukasi apie mane: drauge su Tao Čienu tai dvi skirtingos dvasios, esančios kartu su manimi ir man padedančios – viena sprendžiant praktiškus gyvenimo klausimus, kita širdies reikalus. Močiutei užgesus kareiviškoje žygio lovelėje, kurioje ji praleido savo paskutines dienas, aš kankinausi nesitikėdama, kad ji gali sugrįžti. Jei būčiau galėjusi kam nors išlieti savo jausmus, galbūt man būtų buvę lengviau, tačiau jie glūdojo manyje nelyginant ledo luitas: turi prabėgti metų metai, kol ledas pradeda tirpti. Aš neverkiau ją išlydėdama. Tyla kambaryje atrodė kaip apeigų riktas, nes tokia moteris, nugyvenusi savo gyvenimą kaip Paulina del Valjė, turėjo mirti scenoje dainuodama, grojant orkestrui, kaip operoje, tačiau ji iškeliavo tyliai, kaip niekad kukliai. Vyrai išėjo iš kambario, ir mudvi su Nivėja atsargiai perrengėme ją paskutinėn kelionėn karmelietės apranga, jau ištisi metai kabojusia jos drabužių spintoje, tačiau neatsispyrusios pagundai apvilkome pačiais gražiausiais violetinio šilko prancūziškais apatiniais.

Kilstelėdama ją, suvokiau, kokia ji pasidarė lengvutė, buvo belikę tik trapūs kaulai ir suglebusi oda. Tyliai padėkojau jai už visa tai, ką ji man buvo padariusi, pasakiau visus meilės žodžius, kurių niekad nebūčiau išdrįsusi ištarti jai girdint, išbučiavau jos žavias rankas, uždribusias lyg vėžlienės akis, taurią kaktą, prašydama atleisti vaikystės dienų išdaigas ir šunybes, kurias jai teko iškentėti, dovanoti, jog taip vėlai atvažiavau su ja atsisveikinti, atleisti už tai, jog, tariamai užsikosėjusi, išspjoviau sudžiūvusį driežą, o Nivėja tuo tarpu, naudodamasi proga, verkė savo mirusių vaikų. Aprengusios močiutę, apšlakstėme ją gardenijų odekolonu, atidarėme langus ir praskleidėme užuolaidas, įleisdamos pavasarį, kaip ji būtų pageidavusi. Jokių raudotojų, jokių gedulo drabužių ar uždangstytų veidrodžių: Paulina del Valjė gyveno kaip akižara imperatorė ir buvo nusipelniusi budynių rugsėjo skaisčią dieną. Tam pritarė ir Viljamsas, iš turgavietės parvežęs pilną karietą gyvų gėlių namams išpuošti.

Suvažiavę giminės ir draugai – juodais drabužiais ir su nosine saujoje – pasipiktino, nes niekada nebuvo matę budynių pro langus skaisčiai šviečiant saulei, su vestuvių gėlėmis ir be ašarų. Jie išsiskirstė kalbėdami užuominomis ir netgi po daugelio metų mane badė pirštais, įsitikinę, jog aš džiaugiausi Paulinos del Valjės mirtimi trokšdama pasiglemžti palikimą. Tiesą pasakius, man nieko neteko, nes viską mikliai susigrobė advokatų padedami sūnūs; beje, man nieko ir nereikėjo, nes tėvas man paliko pakankamai pinigų, kad galėčiau padoriai gyventi, o prireikus galėjau pati užsidirbti. Nepaisant visų močiutės pamokymų ir patarimų, nesugebėjau išsiugdyti verslininkės nuovokos: niekada nebūsiu turtinga ir tuo džiaugiuosi. Frederikui Viljamsui taipgi neteko grumtis su advokatais, nes pinigai jam rūpėjo kur kas mažiau, nei ilgus metus tauškė pikti liežuviai. Antra vertus, žmona, gyva būdama, jų nešykštėjo vyrui, o jis, būdamas taupus, laikė juos saugioje vietoje. Paulinos sūnūs nesugebėjo įrodyti, jog motinos santuoka su buvusiu rūmininku esanti neteisėta, ir turėjo duoti ramybę dėdei Frederikui, taipgi nesugebėjo užgrobti vynuogynų, nes jie buvo Severo del Valjės vardu, tad užsiundė savo advokatus prieš kunigus, tikėdamiesi atgauti turtą, kurį tie pasisavino gąsdindami ligo-

nę pragaro liepsnomis, tačiau dar niekas ligi šiol nebuvo laimėjęs bylos prieš Katalikų bažnyčią, kurią, kaip žinoma, gina Dievas. Šiaip ar taip, pinigų buvo per akis, ir vaikai, ir giminės, ir netgi advokatai naudojasi jais ligi šiolei.

Vienintelis džiaugsmas tomis slogiomis savaitėmis buvo panelės Matildės Pinedos atsilankymas. Perskaičiusi laikraštyje žinią apie Paulinos del Valjės mirtį, ji sukaupė visą savo orumą ir atėjo į namus, iš kur buvo išvaryta revoliucijos metais. Ji atėjo su puokšte gėlių, knygyno savininko Pedro Tėjaus lydima. Per paskutinius mėnesius ji pagražėjo, ir iš pradžių aš jos nepažinau, bet užtat jis buvo toks, koks buvęs: nuplikęs žmogutis vešliais šėtoniškais antakiais ir degančiais vyzdžiais.

Po laidotuvių, giedotinių mišių, sukalbėtų novenų ir aukų bei išmaldos išdalijimo amžinatilsį močiutės paskutine valia, pagaliau nugulė iškilmingų apeigų sukeltos dulkės, ir mudu su Frederiku Viljamsu likome vieni du dideliuose namuose. Atsisėdę drauge stiklinėje galerijoje, nuosaikiai apgailėjome močiutės netektį, nes nei vienas, nei kitas nebuvome linkę pulti į ašaras, paminėdami jos didelį taurumą ir vieną kitą menką nuodėmę.

– Ką dabar ketinate daryti, dėde Frederikai? – pasidomėjau.

– Tai priklauso nuo jūsų, Aurora.

– Nuo manęs?

– Juk aš negalėjau nepastebėti, kad jums, dukrele, atsitiko kažkas nepaprasta, – tarė jis, kaip paprastai sugebėdamas saviškai užduoti mandagų klausimą.

– Aš sunkiai sirgau, o ir močiutės netektis man uždavė širdį, dėde Frederikai. Štai ir viskas, patikėkite, čia nėra nieko nepaprasta.

– Labai gaila, Aurora, kad manimi nepasitikite. Būčiau visiškai kvailas arba menkai jus mylėčiau, jeigu nepastebėčiau jūsų dvasinės būklės. Sakykite, kas atsitiko, ir aš pasistengsiu jums padėti.

– Niekas negali man padėti, dėde.

– Na, pamėginkite... – paprašė jis.

Tuomet supratau, jog neturiu nieko šiame pasaulyje, kam galėčiau atverti širdį, ir jog Frederikas Viljamsas seniai įrodė esąs pui-

kus patarėjas ir vienintelis blaivaus proto žmogus giminėje. Kodėl jam neatskleidus savo tragedijos? Jis išklausė labai atidžiai, nė karto manęs nepertraukdamas.

– Gyvenimas ilgas, Aurora. Šiandien viskas jums atrodo juoda, tačiau laikas gydo žaizdas ir ištrina viską iš atminties. Dabar jums atrodo, jog apgraibomis sėlinate tamsiu tuneliu ir niekada nepriei-site galo, bet aš jums pažadu, kad prieisite. Nesustokite, dukrele.

– Kas man bus, dėde Frederikai?

– Dar ne kartą įsimylėsi, gal turėsi vaikų ir būsi geriausia šalies fotografė, – tarė jis.

– Aš jaučiuosi tokia bejėgė ir vieniša!

– Jūs ne vieniša, Aurora, štai dabar aš esu su jumis ir būsiu su jumis tol, kol pageidausite.

Jis man patarė nebegrįžti pas vyrą: aš galinti prasimanyti dešimtį dingsčių ir metų metus atidėlioti kelionę. Vis dėlto, nors ir įsitiki-nęs, jog Diegas nereikalausiąs, kad grįžčiau į *Caleufú*, jis buvo tos nuomonės, kad man pridera laikytis kaip galima toliau nuo vyro. Na, o geraširdę donją Elvyrą būsią galima guosti gausiais laiškais, kitos išeities nesą, reikią laimėti laiko: anyta esanti silpnos širdies ir, kaip numato gydytojai, gyvensianti ne per ilgiausiai. Dėdė Frederi-kas mane patikino, jog neskuba palikti Čilės, aš esanti vienintelis artimas asmuo, jis mylįs mane kaip dukterį ar dukraitę.

– Ar neturite artimų žmonių Anglijoje? – paklausiau.

– Neturiu nieko.

– Ar žinote, jog apie jūsų kilmę sklando įvairūs gandai, anot jų, jūs esate nusigyvenęs aristokratas, ir močiutė niekada to nepaneigė.

– Nėra nieko tokio, kas labiau neatitiktų teisybės, Aurora! – sušuko jis kvatodamas.

– Vadinasi, neslepiate jokio herbo? – nusijuokiau ir aš.

– Štai pažiūrėkite, dukrele, – atsakė jis.

Jis nusivilko švarką, atsisagstė marškinius, pakėlė marškinėlius ir parodė nugarą. Buvo ištisai išmarginta siaubingų randų.

– Nuplaktas rykštėmis. Šimtas rykščių už tai, kad Australijos sunkiųjų darbų kalėjime pavogiau žiupsnį tabako. Ten praleidau penkerius metus, kol pagaliau paspruakau plaustu. Vidury jūros

mane išgelbėjo kinų piratai ir privertė dirbti savo laive kaip vergą, tačiau kai tik mes priplaukėme krantą, aš pabėgau. Taip, keliaudamas iš vienos vietos į kitą, pasiekiau Kaliforniją. Vienintelis aristokratiškos britų kilmės požymis – tai mano tartis, kurios išmokau iš tikro lordo, savo pirmojo pono Kalifornijoje. Jis taipgi mane išmokė rūmininko priedermių. Paulina del Valjė mane pasisamdė tūkstantis aštuoni šimtai septyniasdešimtaisiais metais, ir nuo to laiko aš nuo jos nesitraukiau.

– Ar močiutė žinojo visą tą istoriją, dėde? – paklausiau šiek tiek atsitokėjusi iš nuostabos ir atgavusi žadą.

– Savaime suprantama. Paulinai labai patiko, jog katorgininką žmonės laiko aristokratu.

– Už ką buvote nuteistas?

– Už tai, kad, būdamas penkiolikos metų, pavogiau arklį. Mane būtų pakorę, bet man pasisekė: man sušvelnino bausmę, ir aš atsidūriau Australijoje. Nesijaudinkite, Aurora, nuo to laiko nesu pavogęs daugiau nė sentavo; rykščių kirčiai išgydė mane nuo tos ydos, tačiau nesugebėjo išgydyti nuo tabako, – nusijuokė jis.

Taigi mudu likome kartu. Paulinos del Valjės sūnūs pardavė namą Armijos Išvaduotojos gatvėje (dabar ten mergaičių mokykla) ir išpardavė iš varžytynių visą dar ten atlikusį menką turtelį. Aš išsaugojau mitologinę lovą: dar prieš atvykstant paveldėtojams, ją išsivežiau išardytą dalimis ir paslėpiau Ivano Radovičiaus viešosios ligoninės sandėlyje, kol advokatai nusivarė nuo kojų visose pakampėse ieškodami paskutinių močiutės turto likučių. Mudu su Frederiku Viljamsu nusipirkome ūkį miesto apylinkėse, palei kelią į kalnus. Turime dvylika hektarų žemės, iš visų pusių apsodintos virpulingomis tuopomis, kvepiančios plačiai išvešėjusiais jazminais, o per ją vingiuoja nedidelis upelis. Viljamsas ten augina šunis ir ristūnus, žaidžia kroketą ir kitokius nuobodžius anglams būdingus žaidimus, o aš ten leidžiu žiemos mėnesius. Namas labai senas, tačiau savotiškai žavus, yra vietos fotolaboratorijai, o vidury mano miegamojo puikuojasi garsioji Florencijos lova su raižytinėmis polichrominėmis jūrų būtybėmis. Ten aš miegu saugoma budrios močiutės Paulinos dvasios, kuri, visada pasirody-

dama pačiu laiku, su šluota išvaiko mano košmarų vaikus juodomis pižamomis. Santjagas tikriausiai plėsis Centrinės geležinkelio stoties link, ir mes galėsime toliau mėgautis ramybe tame bukoliškame tuopų ir kalvų peizaže.

Galiu pasigirti, jog va šitaip gerai gyvenu tik todėl, kad dėdė Laimis man, vos gimusiai, įkvėpė laimę ir kad mane tauriai globoja močiutė ir tėtis. Turiu išteklių, laisvę, galiu daryti ką tik noriu, galiu kiek tinkama klajoti po Čilę su fotoaparatu ant kaklo, kaip tai darau paskutinius aštuonerius ar devynerius metus. Žmonės mane apkalba, tai neišvengiama; kai kurie giminaičiai ir pažįstami nuo manęs atsižegnojo ir, susitikę gatvėje, dedasi, kad nepažįsta: jie negali susitaikyti su mintimi, jog moteris galėtų pamesti savo vyrą. Ta panieka man nedrumsčia miego: įtikti norėčiau anaiptol ne visiems, bet tik tiems, kuriuos iš tiesų vertinu, o jų ne tiek jau daug. Iš liūdnos savo santykių su Diegu Domingesu baigties turėjau padaryti išvadą, jog niekada nevalia stačia galva įsimylėti, bet nieko neišėjo. Tiesa, keletą mėnesių praleidau sužeista širdimi, stūmiau dienas, patyrusi triuškinantį pralaimėjimą – kirtau savo vieninteliu švietalu ir viską prakišau. Tiesa ir tai, jog esu pasmerkta būti ištekėjusia moterimi be vyro, ir tai, pasak tetų, man neleidžia „susitvarkyti" savo gyvenimo, tačiau ta keista padėtis manęs nė kiek nevaržo. Atsiskyrusi nuo Diego, po metų įsimylėjau, o tai reiškia, kad esu atspari ir kad man greitai surietėja žaizdos. Mano antroji meilė buvo anaiptol ne švelni draugystė, ilgainiui virtusi tvirtu ryšiu. Tai buvo stačiai aistros proveržis, užklupęs iš netyčių mus abu, ir grynai per atsitiktinumą viskas išėjo į gera... Bent jau ligi šiol taip atrodo. Nežinia kas gali būti rytoj? Buvo žiema, viena tų dienų, kai be perstojo pliaupia žalias lietus, tolydžio žaibuoja, o širdyje gūdu ir liūdna. Paulinos del Valjės sūnūs vis dar kvaršino galvą su savo advokatais, be galo be krašto kaišiojančiais savo dokumentus, surašytus trimis egzemplioriais ir sutvirtintus vienuolika antspaudų, – pasirašinėjau juos neskaitydama. Išsikėlę iš namo Armijos Išvaduotojos gatvėje, mudu su

Frederiku Viljamsu vis dar gyvenome viešbutyje, nes dabartiniame mūsų užmiesčio name vyko remontas. Vieną dieną dėdė Frederikas susitiko gatvėje daktarą Radovičių, su kuriuo jau senokai nesimatėme, ir jiedu nutarė mane nuvesti pažiūrėti operetės – tuomet po Pietų Ameriką važinėjo garsi ispanų trupė, – tačiau tą vakarą peršalęs atgulė į lovą, ir aš vienui viena sužvarbusiomis rankomis ir skaudamomis kojomis, nes veržė bateliai, laukiau jo viešbučio vestibiulyje. Langais žliaugė lietus, vėjas siūbavo medžius nelyginant plunksnų puokštes, oras anaiptol nežadino noro kur nors eiti, ir vienu tarpu net pasigailėjau, kad nesu peršalusi kaip dėdė Frederikas, lepinęsis lovoje su įdomia knyga ir puodeliu karšto šokolado, tačiau, pasirodžius Ivanui Radovičiui, iškart pamiršau darganą. Daktaras įėjo kiaurai permirkusiu apsiaustu, ir, jam nusišypsojus, pamačiau, kad jis kur kas dailesnis, negu man atrodė anksčiau. Mudu pažvelgėme vienas kitam į akis, ir man pasirodė, jog mudu matomės pirmą kartą – bent jau aš įdėmiai į jį įsižiūrėjau, ir jis man patiko. Stojo ilga tyla, pauzė, kuri kitomis aplinkybėmis būtų buvusi slegianti, tačiau tuo metu tai buvo savotiška dialogo forma. Jis man padėjo apsivilkti apsiaustą, ir mudu iš lėto nuėjome prie durų – netvirtais žingsniais, įsmeigę akis vienas į kitą. Mudviejų neviliojo mintis išeiti į audrą, šėlstančią padangėse, tačiau juo labiau mudu nenorėjome išsiskirti. Durininkas, nešinas dideliu lietsargiu, pribėgęs pasisiūlė mus palydėti iki karietos, laukiančios prie durų, tuomet mudu, netardami nė žodžio, neryžtingai išėjome į gatvę. Nenujaučiau jokio staigaus jausmų proveržio, neapšvietė proto kokia ypatinga mintis, jog mudu esame giminingos sielos, nenumaniau, kad gali užsimegzti koks meilės romanas, nieko panašaus, stačiai susivokiau, jog man tankiai plaka širdis, trūksta oro, pila karštis, šiurpuliai eina per kūną ir mane ima pašėlęs noras paliesti tą vyriškį. Man regis, per aną pasimatymą mane valdė ne kokios dvasinės paskatos, bet gašlumas, nors tuomet buvau didelė neišmanėlė ir mano žodynas buvo pernelyg ribotas, kad galėčiau deramai įvardyti tą širdies sumaištį. Svarbu ne pavadinimas, įdomiausia, jog ta vidujinė sumaištis perveikė mano nedrąsą, ir ankštoje karietoje, kur buvo nelengva

laikytis atstu, abiem rankomis suėmiau jo veidą ir ilgai nesvarstydama pabučiavau į lūpas, kaip prieš daugelį metų buvau mačiusi bučiuojantis Nivėją ir Severą del Valjes – ryžtingai ir godžiai. Tai buvo paprastas ir neatšaukiamas veiksmas. Bergždžia gilintis į tai, kas įvyko vėliau, visa tai lengva įsivaizduoti, ir jeigu Ivanas perskaitytų mano aprašymą šioje knygoje, kiltų baisus skandalas. Beje, mudviejų ginčai visada būna tokie pat įsimintini, kokie aistringi būna mudviejų susitaikymai. Mūsų meilės labui reikėtų pasakyti, kad ji ne rami ir saldi, bet atkakli; kliūtys jos nebaimina, bet, priešingai, ją stiprina. Santuoka reikalinga blaivaus proto žmonėms, o mudviem kaip tik to ir trūksta. Mums lengviau išsaugoti savo meilę santuokos nesaistomiems, abu galime atsidėti savo reikalams, kiekvienas turime savo kampą ir, gresiant neišvengiamam kivirčui, kaip niekur nieko išsiskiriame kelioms dienoms, o po kelių dienų, kai išsiilgstame bučinių, vėl susitinkame. Gyvendama su Ivanu Radovičium, išmokau pakelti balsą ir parodyti nagus. Jeigu – neduok Dieve – užklupčiau jį su kita moterimi, kaip atsitiko su Diegu Domingesu, nepulčiau į ašaras kaip kadaise, bet nužudyčiau be jokio sąžinės graužimo.

Ne, aš neketinu pasakoti apie intymias akimirkas su savo meilužiu, tačiau negaliu nutylėti vieno atsitikimo, nes jis susijęs su kitais mano prisiminimais, ir, be to, juk kaip tik todėl rašau šiuos puslapius. Mano košmarai – tai akla kelionė į tamsias kavernas, kur, suslėgti sąmonės glūdumoje, slypi mano ankstyviausi prisiminimai. Fotografija ir rašymu bandau užgriebti kai kurias akimirkas, kol jos dar neišvėso iš atminties, įamžinti prisiminimus, šitaip įprasmindama savo gyvenimą. Jau keli mėnesiai, kai mudu su Ivanu gyvename kaip sutuoktinių pora, pripratę dangstyti savo pasimatymus, o gerasis dėdė Frederikas nuo pat pradžios saugo mūsų meilę. Ivanas turėjo skaityti paskaitą viename šiaurės provincijos mieste, ir aš važiavau drauge prasimesdama dingstimi, jog ketinu fotografuoti salietros kasyklas, kur buvo labai sunkios darbo sąlygos. Savininkai anglai nė neketino leistis į derybas su darbininkais, ir ten pamažu kaupėsi nepasitenkinimas, prasiveržęs vėliau po kelerių metų. Tai įvyko tūkstantis devyni šimtai sep-

tintaisiais metais, aš kaip tyčia ten lankiausi, ir mano nuotraukos buvo vienintelis nepaneigiamas įrodymas tų Ikikės skerdynių, nes vyriausybės cenzūra išbraukė iš istorijos puslapių du tūkstančius žuvusiųjų, kuriuos aš mačiau aikštėje. Tačiau tai jau kita istorija. Pirmąsyk atvykusi į tą miestą su Ivanu, nė neįtariau, jog man teks būti tokios tragedijos liudytoja, mudviem tai buvo trumpas medaus mėnuo. Mudu skyrium užsiregistravome viešbutyje, ir vakare, kai abu atlikome savo reikalus, jis atėjo į mano kambarį, kur jau laukiau jo su buteliu puikaus *Viña Paulina* vyno. Ligi tol mudviejų santykiai apsiribojo fizine meile, jausmų analize, esminga man tuo metu, nes tik šitaip sugebėjau įveikti gėdą, jog buvau Diego paniekinta, ir pagaliau supratau, kad nesu niekam tikusi moteris, kaip būgštavau. Per kiekvieną pasimatymą su Ivanu Radovičium įgydavau vis daugiau pasitikėjimo savimi, nugalėdama savo drovumą ir sarmatą, tačiau nesuvokiau, jog tas žavus suartėjimas perėjo į tikrą meilę. Tą naktį mudu ilgesingai glamonėjomės išglebę nuo gero vyno ir dienos nuovargio, glamonėjomės neskubėdami kaip du patyrę senoliai, kurie, mylėjęsi devynis šimtus kartų, jau nebegali vienas kito kuo nors nustebinti nei nuvilti. Kas man tokio ypatinga nutiko? Man regis, nieko, tik tą naktį patyriau tokią palaimą su Ivanu, jog nebepajėgiau spirtis vidujinei santūrai. Taip jau atsitiko, jog, tvirtame meilužio glėbyje pamažu atsipeikėdama po orgazmo, pajutau, kaip mane visą sukrečia rauda, paskiau dar kartą ir dar kartą, kol pagaliau pratrūko nesuvaldoma pritvinkusių ašarų liūtis. Verkiau be perstojo suglebusi, atsidavusi jo malonei, jausdamasi kaip niekad saugi tame glėbyje. Manyje tarytum sugriuvo užtvanka, ir nelyginant pavasario potvynis prasiveržė susikaupęs sielvartas. Ivanas nieko manęs neklausinėjo nei bandė guosti, tik dar tvirčiau priglaudė prie krūtinės ir palaukė, kol išseks mano ašaros, o kai bandžiau aiškintis, ilgu bučiniu užčiaupė man burną. Tiesą pasakius, tuomet nieko nebūčiau galėjusi paaiškinti, būčiau turėjusi viską išgalvoti, tačiau dabar suprantu, – nes tai man atsitiko ne vieną kartą, – jog, pasijutusi visiškai saugi, globojama ir ginama, nejučia prisiminiau pirmuosius penkerius savo gyvenimo metus, tuos metus, kuriuos

močiutė Paulina ir visi kiti dangstė paslapties skraiste. Iš pradžių, lyg akims atsivėrus, išvydau savo senelį Tao Čieną, kuždantį mano kiniškąjį vardą – Lai Ming. Tai buvo nepaprastai trumpa, bet skaisti kaip mėnesiena akimirka. Paskiau atviromis akimis nemiegodama atgaivinau atmintyje nuo mažens mane kamuojantį košmarą ir tuomet supratau, jog mano dievinamąjį senelį tiesiogiai sieja kažkoks ryšys su tais nelabaisiais juodomis pižamomis. Ranka, paleidžianti mane sapne, – tai Tao Čieno ranka. Iš lėto susmunka Tao Čienas. Šešėlis, nepermaldaujamai užliejantis grindinio akmenis, – tai Tao Čieno kraujas.

Daugiau nei dvejus metus oficialiai gyvenau su Frederiku Viljamsu, kasdien jausdamasi vis labiau susijusi su Ivanu Radovičium, jog nebegalėjau atskirai įsivaizduoti savo likimo. Ir tuomet mano gyvenime iš naujo pasirodė močiutė Eliza Somers. Ji grįžo nė kiek nepasikeitusi, lygiai taip pat kvepianti cukrum ir vanile, neįveikiama nei vargų, nei užmiršties. Pažinau ją iš pirmo žvilgsnio, nors prabėgo septyniolika metų nuo tos dienos, kai ji mane paliko Paulinos del Valjės namuose; visą tą laiką nebuvau mačiusi nė vienos jos nuotraukos ir tik vieną kitą kartą buvau girdėjusi tariant jos vardą. Jos paveikslas liko neišdilęs mano ilgesio negatyvuose, ji buvo taip menkai pasikeitusi, jog, jai materializuojantis tarpduryje su lagaminėliu rankoje, man pasirodė, kad mudvi išsiskyrėme tik vakar ir kad visi tie prabėgę metai – gryna iliuzija. Vienintelis skirtumas, jog ji buvo mažesnė nei mano prisiminimuose, tačiau, galimas daiktas, dėl to aš pati buvau kalta, nes paskutinįsyk, kai buvome drauge, aš buvau penkerių metukų bambliukė ir žiūrėjau į ją užvertusi galvą. Visada tiesi kaip admirolas ji stovėjo tuo pačiu jaunatvišku veidu, ta pačia kuklia šukuosena, nors plaukuose šen bei ten ryškėjo žilos gijos. Ji segėjo tuo pačiu perlų vėriniu, kuriuo visada matydavau ją segint ir kurio, kaip dabar žinau, ji nenusisegdavo netgi eidama gulti. Ją atvežė Severas del Valjė, kuris visus tuos metus palaikė su ja ryšį, bet man nieko nesakė, nes ji buvo uždraudusi. Eliza Somers buvo davusi žodį Paulinai del Val-

jei niekada nemėginti susisiekti su dukraite ir jo laikėsi, kol galiausiai mirtis išvadavo nuo duoto pažado. Kai Severas del Valjė laišku jai davė žinią, ji susikrovė mantą, užrakino namus, kaip ne kartą darė savo gyvenime, ir išplaukė laivu į Čilę. Tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt penktaisiais metais tapusi našle San Franciske, ji išsirengė maldininkystės kelionėn į Kiniją, vežina balzamuotu vyro kūnu, kurį ketino palaidoti Honkonge. Tao Čienas, vienas iš nedaugelio kinų emigrantų, gavęs Jungtinių Amerikos Valstijų pilietybę, didžiąją gyvenimo dalį praleido Kalifornijoje, tačiau visada sakėsi trokštąs, kad jo palaikai būtų palaidoti Kinijos žemėje, idant jo siela nepasiklystų pasaulio begalybėje ir surastų dangaus vartus. Tos atsargumo priemonės nepakako, nes esu įsitikinusi, jog mano nepamirštamojo senelio Tao Čieno dvasia vis dar klaidžioja šiame pasaulyje, antraip negalėčiau suprasti, kodėl jaučiu jį vaikščiojant aplink. Tai ne vaizduotės vaisius, močiutė Eliza man pateikė keletą įrodymų, kaip antai dažnai mane apdvelkiantį jūros kvapą ir kuždesiu tariamą magišką žodį – mano kiniškąjį vardą.

– Sveika, Lai Ming! – pamačiusi mane, pasisveikino nepaprastoji močiutė.

– *Oi poa*! – sušukau aš.

Nebuvau ištarusi to žodžio – *močiutė* Kantono tarme – nuo tų tolimų laikų, kai gyvenau su ja San Francisko kinų kvartale virš klinikos, kur akupunktūra buvo gydomi ligoniai, tačiau jis neišdilo iš mano atminties. Ji uždėjo ranką man ant peties, nužvelgė nuo galvos iki kojų, paskiau palingavo galvą ir galiausiai mane apkabino.

– Džiaugiuosi, kad nesi tokia graži kaip motina, – tarė.

– Tą patį sakė tėtis.

– Tu aukšta kaip Tao. Ir, pasak Severo, tokia pat protinga.

Mūsų namuose, susidarius kebliai padėčiai, patiekiama arbata, o kadangi beveik visada jaučiuosi nejaukiai, kaip galima dažniau stengiuosi svečius vaišinti arbata. Tas gėrimas turi tokią savybę, jog padeda suvaldyti nervus. Degte degiau noru apkabinti močiutę per liemenį ir šokti su ja valsą, springdama pasakoti jai

savo gyvenimą ir išlieti visus tuos priekaištus, kuriuos ilgus metus kuždėdavau mintyse, tačiau tai buvo neįmanoma. Eliza Somers buvo iš tų žmonių, su kuriais nevalia elgtis be jokių ceremonijų, jos orumas toks prakilnus, jog tik praslinkus kelioms savaitėms mudvi išdrįsome kalbėtis nevaržomai. Laimė, įtampa atslūgo – pagelbėjo arbata, Severas del Valjė ir Frederikas Viljamsas, kuris, apsirengęs Afrikos tyrinėtojų apranga, buvo išėjęs pasivaikščioti po apylinkes. Kai tik dėdė Frederikas nusivožė savo juokingą skrybėlę ir, nusiėmęs dūminius akinius, pamatė Elizą Somers, iškart pastebimai pasikeitė: išpūtė krūtinę, prašneko didžiu balsu ir ėmė statyti kuodą. Jo susižavėjimas dar labiau pašoko, kai jis išvydo kelionių etiketėmis nuklijuotus lagaminus ir sužinojo, kad šita mažytė moterėlė esanti viena tų retų užsieniečių, nukilusių iki Tibeto.

Nežinau, ar vien tiktai noras mane pamatyti mano *oi poa* paskatino kelionėn į Čilę, man toks įspūdis, jog ji ketino keliauti toliau, į Pietų ašigalį, kur nė viena moteris dar nebuvo kėlusi kojos, tačiau man buvo svarbu ne paskatos, o pats apsilankymas. Su ja nesusitikus, mano gyvenime būtų pilna miglotų dėmių; su ja nesusitikusi, nebūčiau galėjusi rašyti šitų prisiminimų. Močiutė iš motinos pusės man suteikė trūkstamų duomenų, kad galėčiau išspręsti savo gyvenimo šaradą: papasakojo apie mano motiną, apie mano gimimo aplinkybes ir man padėjo perprasti savo košmarų kilmę. Vėliau ji važiavo su manimi į San Franciską, supažindino su dėde Laimiu, klestinčiu kinu prekybininku, storu, šlubu ir pašėlusiai patraukliu, ir gavo reikiamus dokumentus, kad galėčiau užpildyti savo gyvenimo istorijos spragas. Elizos Somers ir Severo del Valjės santykiai tokie pat mįslingi kaip ir paslaptys, kurias jiedu saugojo ilgus metus; jos akimis žiūrint, jis yra mano tikrasis tėvas, nes vienintelis mylėjo jos dukterį ir ją vedė. Matijas Rodrigesas de Santa Krusas nieko daugiau nepadarė, tik netyčia padovanojo kelis genus.

– Nesvarbu, kas buvo tavo tėvas, Lai Ming, bet kas gali tai padaryti. Šiaip ar taip, Severas davė tau vardą ir apsiėmė tavimi rūpintis, – patikino ji.

– Tokiu atveju Paulina del Valjė buvo mano mama ir tėvas, aš turiu jos vardą, ir ji manimi rūpinosi. Visi kiti pralėkė mano vaikystėje palikdami vien kosminių dulkių pėdsaką, – atrėmiau.

– Prieš ją tavo tėtis ir mama buvome mudu su Tao, mes tave auginome, Lai Ming, – pareiškė ji – ir pasakė tiesą, nes seneliai iš motinos pusės turėjo man tokią įtaką, jog trisdešimt metų švelniai puoselėjau juos širdyje, ir neabejoju, kad puoselėsiu juos iki paskutinės savo gyvenimo dienos.

Eliza Somers gyvena kitame matmenyje drauge su Tao Čienu, kurio mirtis buvo skaudus smūgis, tačiau nesutrukdė mylėti kaip anksčiau. Mano močiutė Eliza yra iš žmonių, gimusių ištikimai mylėti vieną kartą gyvenime, man regis, niekas kitas nebegali įžengti į našlės širdį. Palaidojusi savo vyrą Kinijoje šalia pirmosios žmonos Linos kapo ir atlikusi budistų laidotuvių apeigas, kaip jis pageidavo, ji tapo laisva. Galėjo grįžti į San Franciską ir gyventi drauge su savo sūnumi Laimiu ir jo jauna žmona, pagal katalogą užsisakyta iš Šanchajaus, tačiau mintis būti nuogandžia ir gerbiama anyta reiškė pasiduoti senatvei. Ji nesijautė vieniša ir nebijojo rytojaus, nes ją visur lydėjo globėjiška Tao Čieno dvasia; tiesą pasakius, jiedu buvo kur kas artimesni negu anksčiau, nebesiskirdavo nė akimirkos. Ji įprato pusbalsiu šnekučiuoti su vyru, kad pašaliniai nepalaikytų jos pamišėle, nakčia miegodavo kairėje lovos pusėje, kaip paprastai dešiniąją užleisdama vyrui. Dabar, tapus našle, jai vėl pabudo nuotykių ieškotojos dvasia, paskatinusi ją šešiolikos metų bėgti iš Čilės į Kaliforniją, pasislėpus burlaivio triume. Ji prisiminė tą Trijų Karalių rytą, kai per pačią aukso karštligę pirmieji saulės spinduliai ir arklio žvengimas ją, aštuoniolikmetę, pažadino laukinės gamtos prieglobstyje. Tą rytmetį ji patyrė laisvės svaigulį, vienui viena praleidusi naktį po medžiais, siaučiama gausybės pavojų: kraugeriškų plėšikų, laukinių indėnų, gyvačių, lokių ir kitokių plėšrių žvėrių, – Eliza pirmą kartą gyvenime nebijojo. Ji užaugo varžtuose, suveržtu kūnu, suvaržyta dvasia ir vaizduote, baimindamasi netgi savo minčių, tačiau tas nuotykis ją išvadavo. Jai reikėjo išsiugdyti galią, kurią tikriausiai turėjo pati to nenujausdama, nes nepasitaikė progos jos išbandyti. Ji paliko jaukius

namus, būdama dar vaikas, ir nusekė įkandin bėglio mylimojo; nėščia slapta įsilaipino į laivą, kur neteko vaikelio ir vos neprarado gyvybės, atvyko į Kaliforniją ir persirengė vyriškais drabužiais, pasiryžusi išvažinėti ją skersai ir išilgai, neturėdama kito ginklo, išskyrus beviltišką meilės geismą. Jai pavyko išgyventi vyrų apgyvendintame krašte, kur viešpatavo gobšumas ir smurtas, ten ji išsiugdė drąsą ir pamėgo nepriklausomybę. Ji niekada nepamiršo to nuotykingo gyvenimo svaigulio. Taipgi meilės vedama, ji trisdešimt metų buvo kukli Tao Čieno žmona, šeimos motina, konditerė, ėjo savo pareigas, matydama tik savo namų židinį kinų kvartale, tačiau klajonių metais pasėta sėkla glūdojo dvasioje, pasirengusi sudygti reikiamu metu. Netekus Tao Čieno, vienintelės jos gyvenimo prasmės, atėjo metas leistis pasroviui. „Tiesą pasakius, visada buvau nuotykių ieškotoja, man patinka keliauti kur akys veda“, – rašė ji laiške savo sūnui Laimiui. Šiaip ar taip, pirmiausia ketino tesėti savo tėvui kapitonui Džonui Somersui duotą pažadą nepalikti tetos Rozos senatvėje. Iš Honkongo ji nuvyko į Angliją pasiryžusi neapleisti senosios damos iki paskutinės dienos – tai buvo mažiausia, ką ji būtų galėjusi padaryti tai moteriai, atstojusiai jai motiną. Negalių graužiama Roza Somers ėjo aštuntą dešimtį, tačiau vis dar rašė meilės romanus, labai panašius vienas į kitą, garsėdama kaip įžymiausia Anglijos rašytoja romantikė. Iš toliausių Anglijos kampelių važiavo žiopliai, trokšdami pamatyti gležną moterėlę, parke vedžiojančią šunį, ir, anot kalbų, karalienė Viktorija, ir ta paįvairindavo savo našlystės dienas skaitydama saldžius romanėlius, kuriuose visados nugali meilė. Atvykus Elizai, kurią ji mylėjo kaip tikrą dukterį, Rozai Somers atlėgo širdis, juo labiau kad jai nusilpo pirštai ir kiekvienąsyk būdavo vis sunkiau nulaikyti plunksnakotį. Taigi ji ėmė diktuoti savo romanus, o vėliau, kai jai pradėjo temti protas, Eliza dėdavosi klausanti diktavimo, bet iš tikrųjų pati rašydavo, ir to neįtardavo nei leidėjas, nei skaitytojos. Svarbiausia buvo išlaikyti toną. Mirus Rozai Somers, Eliza liko gyventi tame pačiame namelyje vidury bohemos kvartalo – labai brangiame, nes kvartalas ilgainiui pasidarė madingas, – ir paveldėjo įmotės sukauptą turtą, kurį ši susikrovė

rašydama meilės romanus. Visų pirmiausia ji aplankė sūnų Laimį, gyvenantį San Franciske, pamatė savo vaikaičius, kurie jai pasirodė gana negražūs ir nuobodūs, paskiau, galiausiai paklususi savo klajūnės lemčiai, iškeliavo į egzotiškus kraštus. Tai buvo viena tų keliauninkių, kurios įsimiklina nusigauti į tokius kraštus, iš kur visi žmonės bėga. Visų labiausiai jai patiko matyti savo lagaminus nuklijuotus pačių atkampiausių planetos šalių etiketėmis, visų labiausiai puikuodavosi pasigavusi kokį nežinomą užkratą arba įgelta kokio neregėto gyvio. Ilgus metus ji klajodavo su savo keliauninkės lagaminais, tačiau visados sugrįždavo į namelį Londone, kur jos laukdavo Severo del Valjės laiškai ir žinios apie mane. Patyrusi, jog Paulina del Valjė atsisveikino su šiuo pasauliu, ji nutarė grįžti į Čilę, gimtąją šalį, kur daugiau nei pusę šimtmečio nesitikėjo susitikti su savo dukraite.

Galimas daiktas, ilgoje kelionėje garlaiviu močiutė Eliza prisiminė Čilėje, toje lanku išsirietusioje ir vėjų perpučiamoje šalyje, nugyventus pirmuosius šešiolika metų, savo vaikystę geraširdės indėnės ir žaviosios panelės Rozos prieglobstyje, savo gyvenimą, tokį ramų ir saugų iki pasirodant mylimajam, kuris, ją suvedžiojęs ir pametęs, išlėkė ieškoti aukso į Kaliforniją ir jau niekada jai nedavė žinios. Tikėdama karma, močiutė Eliza tikriausiai padarė išvadą, jog visa ta įvykių grandinė buvo reikalinga susitikti su Tao Čienu, kurį jį myli per kiekvieną savo reinkarnaciją. „Toli gražu ne krikščioniška mintis!“ – tarė Frederikas Viljamsas, kai aš bandžiau jam paaiškinti, kodėl Elizai Somers nieko daugiau nereikia.

Močiutė Eliza dovanų man atvežė nudrengtą lagaminą ir įteikė šelmiškai pamerkdama juoda akimi. Jame gulėjo pageltę, *Nežinomosios* pasirašyti rankraščiai. Tai buvo jaunystėje parašyti Rozos Somers pornografiniai romanai, dar viena stropiai saugoma šeimos paslaptis. Atidžiai juos perskaičiau savišvietos sumetimais tiesioginiam Ivano Radovičiaus labui. Toji pramoginė literatūra – iš kur sėmėsi tokių išmonių Viktorijos laikų senmergė? – ir Nivėjos del Valjės atviravimai man padėjo nugalėti savo nedrąsą, kuri iš pradžių kone kaip neįveikiama kliūtis skyrė mudu su Ivanu. Tiesa, tą audringą dieną, kai mudu važiavome klausytis operetės ir

nenuvažiavome, aš ėmiausi iniciatyvos ir puoliau jį bučiuoti karietoje, neduodama vargšeliui laiko apsiginti, tačiau mano drąsumas toliau nenužengė, paskiau mudu gaišome brangų laiką aptardami mano nepasitikėjimą savimi ir jo sąžinės priekaištus, nes jisai, jo žodžiais tariant, „nenorėjo sutepti mano gero vardo“. Buvo nelengva jį įtikinti, jog mano geras vardas buvo jau gerokai nukentėjęs prieš jam pasirodant horizonte ir toks tebėra, nes aš neketinu grįžti pas vyrą nei atsisakyti savo darbo ir nepriklausomybės, o šičia tokie dalykai smerktini. Patyrusi gėdingą nesėkmę su Diegu, buvau įsitikinusi, jog nesugebėsiu niekam įkvėpti geismo nei meilės. Būdama absoliuti neišmanėlė lytiniu klausimu, be kita ko, jaučiausi nevisavertė: tariausi esanti negraži, negrabi, nemoteriška, gėdijausi savo kūno ir Ivano sužadintos aistros. Roza Somers, tolima ir nepažįstama prosenelė, padarė man nuostabią dovaną, atskleisdama tą žaismingą laisvę, tokią neįkainojamą meilės guolyje. Ivanas paprastai žiūri į viską labai rimtai, slavišku temperamentu viską vertina tragiškai, kartais puola į neviltį, nes mudu niekada negalėsime gyventi drauge, kol mano vyras gyvas, o jam mirus, girdi, būsime senučiukai. Kai tie juodi debesys aptemdo jo dvasią, aš įgulu į *Nežinomosios* rankraščius, kuriuose visada atrandu kokių nors naujovių, kad galėčiau jam suteikti malonumą ar bent jau praskaidrinti nuotaiką. Stengdamasi jam įtikti, ilgainiui aš netekau sarmatos ir išsiugdžiau tokį pasitikėjimą savimi, kokio niekada neturėjau. Nesijaučiu gundytoja, visiškai nepersiėmiau rankraščių išmintimi, tačiau bent jau nebijau imtis iniciatyvos ir aplenkti Ivano, kuris priešingu atveju galėtų amžinai prisitaikyti prie kasdienės rutinos. Būtų pragaištis mylėtis kaip senai sutuoktinių porai, juo labiau kad mudu nevedę. Būdami meilužiai turime pranašumą ir privalome puoselėti savo santykius, nes ir šiaip visi gviešiasi mus išskirti. Troškimą niekada nesiskirti turime sutvirtinti kiekvieną dieną, ir tai mums neleidžia apsnūsti.

Štai ką man papasakojo močiutė Eliza Somers.

Tao Čienas negalėjo sau atleisti už dukters Lynos mirtį. Ir žmona, ir Laimis jam kartojo, kad žmogaus galia bejėgė priešintis liki-

mui, kad jis kaip *džong i* padarė viską, kas įmanoma, ir kad šiuolaikinis medicinos mokslas dar nežino, kaip galima išvengti ar sustabdyti kraujavimą, nuo kurio miršta šitiek gimdyvių. Tao Čienui atrodė, kad jis ėjo ratu ir pagaliau vėl atsidūrė toje pačioje vietoje, kur buvo prieš trisdešimt metų Honkonge, kai jo pirmoji žmona Lina pagimdė dukrelę. Ji irgi ėmė kraujuoti, ir jis, beviltiškai trokšdamas ją išgelbėti, būtų atidavęs dangui nežinia ką mainais į Linos gyvybę. Kūdikis mirė po kelių minučių, ir jis tarė sau, jog tai būsianti žmonos išgelbėjimo kaina. Niekad nebūtų pagalvojęs, jog daug vėliau kitame pasaulio krašte jam iš naujo teks mokėti savo dukters Lynos gyvybės kaina.

– Nesakykite taip, tėte, – prieštaravo Laimis. – Čia ne kokie nors mainai vienos ar kitos gyvybės kaina, tai stačiai prietarai, nepriderami tokios kultūros ir išsilavinimo žmogui kaip jūs. Mano sesers mirtis neturi nieko bendra su jūsų pirmąja žmona ar su jumis. Tokios nelaimės atsitinka kiekvieną dieną.

– Kam reikalingas mano mokslas ir išmanymas, jei negaliu jos išgelbėti? – aimanavo Tao Čienas.

– Milijonai moterų miršta gimdydamos, jūs padarėte viską Lynai, ką tik galėjote...

Elizą Somers, kaip ir vyrą, palaužė dukters netektis, tačiau jai teko atsakomybė rūpintis mažyle našlaite. Ji užmigdavo stačia iš nuovargio, tuo tarpu Tao Čienas nesudėdavo bluosto: kiauras naktis medituodavo ir, slapčia braukdamas ašaras, vaikščiodavo po namus kaip nakviša. Jau daugelį dienų jiedu nesimylėjo, ir, turint omenyje namuose viešpataujančią atmosferą, vargu ar buvo galima to tikėtis artimiausioje ateityje. Po savaitės Eliza griebėsi vienintelės, jos nuomone, išeities: atidavė dukraitę Tao Čienui, pareikšdama, jog nebegali jos auginti, jog daugiau nei dvidešimt metų kaip vergė prižiūrėjusi savo vaikus Laimį ir Lyną ir dabar nebeturinti jėgų pradėti viską iš naujo su mažąja Lai Ming. Taip Tao Čienas liko su našlaite naujagime, kurią turėjo kas pusvalandį maitinti per žinduką vandeniu skiestu pienu, nes ji dar nemokėjo valgyti, ir be paliovos supti, nes verkė dieną naktį. Mažylė pažiūrėti atrodė negraži: mažuliukė, susiraukšlėjusi, per-

dėm išgeltusi lyg nuo geltos, subliūškusi nuo sunkaus gimdymo ir plikutėle galva. Šiaip ar taip, kitą dieną Tao Čienas jau galėjo žiūrėti į ją nesibaisėdamas. Dvidešimt keturias dienas išnešiojęs ją maišelyje, kabančiame ant peties, maitinęs per žinduką ir drauge miegojęs, jis ją pamėgo. O dvidešimt keturis mėnesius prižiūrėjęs ją kaip motina, stačiai įsimylėjo dukraitę ir buvo įsitikinęs, kad ji būsianti dar gražesnė už Lyną, nors tam neturėjo nė menkiausio pagrindo. Mažylė jau nebeatrodė kaip moliuskas, kokia buvo gimusi, tačiau nė iš tolo nepanėšėjo į motiną. Tao Čieno dienotvarkė, anksčiau apsiribojusi vien ligonių priėmimu ir kelių valandų pabendravimu su žmona, pasikeitė iš esmės. Dabar visą dieną jis praleisdavo su Lai Ming, ta reiklia mergyte, kuri nesitraukdavo nuo jo nė per pėdą: jis sekdavo jai pasakas, dainuodavo lopšines, valgydindavo, vesdavo pasivaikščioti, pirkdavo jai pačius gražiausius drabužėlius amerikiečių ir kinų kvartalo krautuvėse, rodydavo visiems žmonėms gatvėse, nes niekas nebuvo matęs tokio protingo vaiko, kaip tikėjo nuo meilės apdujęs senelis. Jis buvo tikras, jog dukraitė genialaus proto, ir, trokšdamas tai įrodyti, kalbėdavo su ja kiniškai ir angliškai, tuo tarpu močiutė šnekėdavo ispanų kalbos žargonu, visai sumaišydama mažylei galvą. Lai Ming atsiliepdavo į Tao Čieno paskatas kaip ir bet kuris kitas dvejų metukų vaikas, tačiau jam atrodydavo, kad jos menki laimėjimai neginčijamai įrodo ją esant neprilygstamo proto. Ligonių priėmimą jis apribojo keliomis popietės valandomis, o šiaip visą dieną praleisdavo su dukraite lyg dresuotą beždžionę mokydamas ją vis kitokių gudrybių. Tik atkala širdimi leisdavo jis Elizai vestis Lai Ming į arbatinę popietės valandomis, kai jis dirbdavo, nes buvo įsikalęs į galvą, jog metas nuo pat mažų dienų ją mokyti medicinos.

– Mano giminėje yra šešios *džong i* kartos, Lai Ming bus septintoji, juo labiau kad tu tam neturi nė menkiausių gabumų, – pareiškė Tao Čienas savo sūnui Laimiui.

– Aš maniau, kad tik vyrai gali būti gydytojai, – atsiliepė Laimis.

– Taip buvo anksčiau. Lai Ming bus pirmoji istorijoje moteris *džong i*, – atsakė Tao Čienas.

Tačiau Eliza Somers nesutiko, kad jis kimštų medicinos teorijas dukraitei, ir dar tokiai mažai; esą tam dar laiko per akis, šiuo tarpu reikia kasdien kelioms valandoms išvesti mergytę iš kinų kvartalo, kad persiimtų amerikiniu gyvenimo būdu. Šiuo požiūriu abu seneliai buvo tos pačios nuomonės: Lai Ming turinti priklausyti baltųjų pasauliui, kur ji, be abejo, susirasianti daugiau laimės negu kinų kvartale. Kita vertus, mažylė neturėjo azijietiškų bruožų, iš pažiūros nė kiek nesiskyrė nuo savo tėvo artimųjų. Mintis, jog Severas del Valjė kada nors atvažiuos išreikalauti savo dukters ir išsiveš ją į Čilę, jiems abiem netilpo galvoje, tad apie tai jiedu nė neužsimindavo, tikėdamiesi, kad jaunasis čilietis garbingai laikysis sutarties sąlygų, nes jau ne kartą buvo įrodęs savo taurumą. Jie nelietė dukraitei skirtų pinigų, padėję juos į sąskaitą būsimam jos mokslui. Kas tris ar keturis mėnesius Eliza rašydavo Severui del Valjei trumpą laiškutį, pateikdama trumpą ataskaitą apie „jo globotinę", kaip ją vadindavo, kad būtų aišku, jog ji nepripažįsta jo tėvystės teisių. Pirmaisiais metais ji negavo atsakymo, nes Severas del Valjė gedėjo, paskiau dalyvavo kare, tačiau vėliau atsakydavo beveik į kiekvieną laišką. Su Paulina del Valje jie daugiau nebesimatė, nes ji nebepasirodė arbatinėje ir neįvykdė savo grasinimo atimti dukraitę ir sugriauti jiems gyvenimą.

Šitaip ramiai prabėgo penkeri metai Tao Čieno namuose, kol vieną gražią dieną ėmė klostytis įvykiai, nulėmę jų šeimai neišvengiamą pražūtį. Viskas prasidėjo tada, kai jų namuose apsilankė dvi moterys, prisistačiusios kaip presbiterionės misionierės, ir pareiškė norinčios pasikalbėti akis į akį su Tao Čienu. *Džong i* jas priėmė savo kabinete, pagalvojęs, kad jos atėjusios sveikatos reikalais, – ko kito baltosios moterys netikėtai galėjo ateiti į jo namus? Jos atrodė kaip seserys, jaunos, aukštos, rausvais skruostais, vaiskiomis kaip įlankos vanduo akimis, savikliova spindinčiais veidais, kokios paprastai būna tvirto tikėjimo moterys. Jos prisistatė savo krikšto vardais – Donaldina ir Marta – ir ėmė aiškinti, jog presbiterionų misija kinų kvartale ligi šiol veikusi labai atsargiai ir apdairiai, baimindamasi įžeisti budistų bendruomenę, tačiau dabar pasipildžiusi naujais nariais, pasiryžusiais diegti mi-

nimalias krikščioniškosios dorovės normas tame rajone, kur, jų požiūriu, esanti „ne Kinijos, bet Jungtinių Amerikos Valstijų teritorija, ir neleistina, kad ten būtų nesilaikoma įstatymų ir moralės taisyklių“. Jos girdėjusios apie *sing song girls*, tačiau lytiškai išnaudojamų mažamečių mergaičių vergiją ir prekybą gaubianti tyčinė tyla. Misionierės žinančios, jog amerikiečių valdžia imanti kyšius ir žiūrinti į tai pro pirštus. Jos gavusios žinių, kad Tao Čienas vienintelis išdrįstų joms atskleisti teisybę ir padėti: to jos ir atėjusios. *Džong i* dešimtis metų laukė tos akimirkos. Pamažu vieną po kitos gelbėdamas tas nelaimingas paaugles, jis galėjo kliautis nebent kai kuriais bičiuliais kvakeriais, kurie nesigarsindami apsiimdavo išgabenti tas prostitutes iš Kalifornijos ir pripratinti prie naujo gyvenimo toli nuo *tongų* ir sąvadautojų. Jis paprastai nusipirkdavo vieną kitą slaptose varžytynėse ir priglausdavo paliegusias, jau nebetinkamas dirbti viešnamiuose, bandydavo išgydyti jų kūno ir dvasios negalias, tačiau ne visada pasisekdavo, daugelis jų mirdavo jo rankose. Jo namuose buvo du kambariai, skirti *sing song girls* priglausti, beveik visada užimti, tačiau Tao Čienas jautė, jog, Kalifornijoje augant kinų skaičiui, vergių klausimas darosi vis sunkiau išsprendžiamas, o jis vienas ne kažin ką gali padaryti. Tas dvi misionieres jam atsiuntė dangus; pirmiausia jos turėjo stiprų užnugarį – įtakingą presbiterionų bažnyčią, antra vertus, buvo baltosios. Jos galėjo sukelti spaudą, nuteikti visuomenės nuomonę ir amerikiečių valdžią ir padaryti galą tai žvėriškai prekybai. Tad jis išsamiai papasakojo, kaip Kinijoje perkamos arba grobiamos tos paauglės, kaip kinų kultūra niekinanti mergaites ir toje šalyje dažnai pasitaiko, jog naujagimės skandinamos šuliniuose arba išmetamos į gatvę, kur jas sudrasko žiurkės ir šunys. Tėvai jų nemyli, todėl esą taip lengva jas nusipirkti už kelis centus ir atgabenti į Ameriką, kur jos išnaudojamos ir šeimininkams uždirba tūkstančius dolerių. Jos gabenamos lyg gyvuliai dideliuose narvuose, laivų triumuose, ir tos, kurios nenumiršta nuo dehidratacijos ir choleros, muitinėje pateikia netikrus santuokos kontraktus. Imigracijos tarnybos pareigūnų akimis žiūrint, visos jos esančios nuotakos, ir nei jų amžius, nei apgailėtina sveikatos būklė, nei

siaubo išraiška veiduose nesukelia jokio įtarimo. Tos mergiūkštės niekam nerūpi. Tai, kas joms nutinka, *dangiukų* reikalas, baltiesiems neverta į tai kištis. Tao Čienas paaiškino Donaldinai ir Martai, jog, versdamosi tuo amatu, *sing song girls* gyvenančios ne daugiau kaip trejus ar ketverius metus: per dieną aptarnaujančios apie tris dešimtis vyrų, mirštančios nuo venerinių ligų, abortų, plaučių uždegimo, bado ir smurto; dvidešimties metų kinė prostitutė esanti retenybė. Niekas nesirūpinąs jų gyvenimu, tačiau kadangi jos įvažiuojančios į šalį su teisėtais dokumentais, tenką įregistruoti jų mirtį tam abejotinam atvejui, jeigu kas nors jomis pasidomėtų. Daugelis jų išprotėjančios. Jos esančios pigios, greitai pakeičiamos kitomis, niekas nepageidaująs kišti pinigų į jų sveikatos apsaugą ir gyvenimo trukmę. Tao Čienas nurodė, kiek kinų kvartale apytikriai esama vergių, kada vykstančios varžytynės ir kur išdėstyti viešnamiai – nuo pačių pigiausių, kur paauglės laikomos narvuose kaip gyvuliai, iki prabangiausių, priklausančių įžymiajai Ah Toj, pagrindinei šviežienos tiekėjai šalyje. Kinijoje ji superkanti vienuolikmetes ir kelionės Amerikon metu atiduodanti jas jūreivių valiai, tad atvykusios jos jau sugeba pareikalauti iš kliento pirmiausia užsimokėti ir atskirti auksą nuo vario, kad jų neapmautų kaip paskutinių mulkių. Ah Toj atsirenkanti pačias gražiausias merginas, ir jų laukianti geresnė dalia negu kitų, kurios parduodamos kaip gyvuliai ir aptarnaujančios žemiausio luomo vyrus taip, kaip tie reikalaują, netgi panaudodami smurtą ir trypdami jų orumą. Daugelis sugyvulėja, draskosi kaip žvėrys, jas tenka grandinėmis pririšti prie gultų, apsvaiginti kvaišalais. Tao Čienas išvardijo misionierėms kelis garbingus pasiturinčius kinus prekybininkus, tarp jų ir savo sūnų Laimį, kurie galėtų joms padėti, vienintelius, kaip ir jis, smerkiančius tokio pobūdžio prekybą. Donaldina ir Marta padrėkusiomis nuo ašarų akimis ir drebančiomis rankomis užsirašė Tao Čieno pasakojimą, nuoširdžiai jam padėkojo ir atsisveikindamos paklausė, ar galėtų tikėtis jo pagalbos, prireikus veikti.

– Padarysiu, ką galėsiu, – atsakė *džong i.*

– Mes irgi, pone Čienai. Presbiterionų misija nesudės rankų, kol nepadarys galo toms nedorybėms ir neišgelbės nelaimingų

merginų, netgi jeigu prireiktų kirviais išlaužti tų nedorybės lizdų duris, – patikino jiedvi.

Sužinojęs, ką padarė tėvas, Laimis Čienas nusiminė, graužiamas blogos nuojautos. Jis kur kas geriau už Tao pažinojo kinų kvartalo aplinką ir suprato, jog šis padarė nepataisomą klaidą. Būdamas apsukrus ir geraširdis, Laimis turėjo draugų visuose kinų bendruomenės sluoksniuose. Jau seniai jis vertėsi prekyba ir saikingai, bet nuolatos lošė *fan tang*. Kad ir jauną, jį mėgo ir gerbė visi, netgi *tongai*, ir tie niekada jam nelinkėjo bloga. Metų metus jis stengėsi padėti tėvui gelbėti *sing song girls*, pats sau davęs žodį per daug neįsitraukti į tą akciją. Jis puikiai suprato, jog reikia būti labai apdairiam, norint išgyventi kinų kvartale, kur viešpatavo auksinė taisyklė – nesusidėti su baltaisiais, grėsmingais ir nekenčiamais *fan guei*, ir viską – ypač nusikaltimus – spręsti tarp savųjų. Anksčiau ar vėliau iškils į paviršių, kad jo tėvas informavo misionieres, o tos – amerikiečių valdžią. Tai buvo didžiausia galimybė užsitraukti bėdą, ir, nors ir koks laimės vaikas būdamas, jis nesugebėsiąs apginti tėvų nei pats apsiginti. Taip jis ir pasakė Tao Čienui, ir tai įvyko tūkstantis aštuoni šimtai aštuoniasdešimt penktaisiais metais, tą patį mėnesį, kai man suėjo penkeri.

Mano senelio likimas buvo nulemtas tą įsimintiną antradienį, kai dvi jaunos misionierės, lydimos trijų žaliūkų airių policininkų ir seno žurnalisto, kriminalinės kronikos reporterio Jakobo Frimonto, vidury dienos įžengė į kinų kvartalą. Gatvėje viskas apmirė, ir akimoju susibūrusi minia nusekė paskui būrelį kvartalan retai atklystančių *fan guei*, ryžtingais žingsniais pasukusių prie skurdaus namo. Pro grotomis užkaltą siaurų durų langutį spoksojo dvi *sing song girls* ryžių pudra ir karminu nutepliotais veidais ir miaukdamos piršosi klientams, gundydamos juos nuogomis krūtimis, veikiau panašiomis į kalyčių speniukus. Pamačiusios artėjant baltuosius, mergiščios spiegdamos spruko į vidų, ir jų vietoje pasirodė įtūžusi senė, pasitikdama policininkus virtine keiksmažodžių savo kalba. Donaldinai davus ženklą, vieno airio rankose

atsirado kirvis, ir, stebint apstulbusiai miniai, policininkai šoko laužti durų. Baltieji įsiveržė pro ankštą tarpdurį, pasigirdo klyksmai, bėgiojimas ir įsakymai anglų kalba, o po penkiolikos minučių užpuolikai išėjo, varydamiesi kokias šešias išgąsdintas mergiūkštes, senę, besispardančią policininko glėbyje, ir trys vyrus, kurie nuleidę galvas sliūkino dilbčiodami į atkištą pistoletą. Gatvėje kilo šurmulys ir vienas kitas smalsuolis grėsmingai žengė į priekį, tačiau sustojo vietoje, driokstelėjus keliems perspėjamiems šūviams. *Fan guei* sulaipino mergiūkštes ir kitus suimtuosius į uždarą policijos karietą ir paragino arklius. Visą tą dieną žmonės kinų kvartale aptarinėjo įvykį. Dar niekad policija nekišo nosies į kvartalą dėl to, kas neturi nieko bendra su baltaisiais. Amerikiečių valdžia labai pakančiai žiūrėjo į tai, ką jie vadino „gelčių papročiais“; niekam nerūpėjo opijaus rūkyklos, lošimo landynės, o juo labiau mažametės vergės, – tokie viešnamiai buvo laikomi viena iš daugelio *dangiukų* bjaurasčių, kaip, pavyzdžiui, sojos padaže troškintos šunienos patiekalas. Vienintelis dėl to nenustebo Tao Čienas, priešingai, jis net apsidžiaugė. Garsusis *džong i* per plauką nenukentėjo nuo vieno kažkuriam *tongui* priklausančio galvažudžio, kai, valgydamas restorane, kur paprastai lankydavosi su dukraite, peršaukdamas balsų šurmulį garsiai pareiškė esąs patenkintas, kad galiausiai miesto valdžia susirūpinusi *sing song girls* likimu. Nors diduma klientų laikėsi nuomonės, jog mieste, kur trūksta moterų, labai praverčia mažametės vergės, visi šokosi ginti Tao Čieną, nes jis buvo vienas labiausiai gerbiamų bendruomenės žmonių. Jeigu nebūtų laiku įsikišęs restorano šeimininkas, būtų kilusios grumtynės. Tao Čieno išėjo pasipiktinęs, viena ranka vesdamasis dukraitę, o kitoje nešdamasis popieriun suvyniotą valgį.

Galimas daiktas, viešnamio istorija nebūtų turėjusi kokių pasekmių, jeigu po dviejų dienų tas pats dalykas nebūtų pasikartojęs kitoje gatvėje, kai ten pasirodė tos pačios presbiterionės vienuolės, tas pats reporteris Jakobas Frimontas ir tie patys trys airiai policininkai, tačiau šįkart remiami dar keturių policininkų ir vedini dviem piktais šunimis, vos nenutrūkstančiais nuo grandinių. Operacija truko aštuonias minutes, ir Donaldina su Marta

išsivedė septyniolika merginų, dvi viešnamio šeimininkes, kelis galvažudžius ir klientus, kurie išėjo taisydamiesi kelnes. Gandas apie tai, ką užsimojo daryti presbiterionų misija ir *fan guei* valdžia, akimoju aplėkė kinų kvartalą ir pasiekė nešvarias vergių vienutes. Pirmą kartą per savo varganą gyvenimą jos pajuto vilties dvelksmą. Veltui joms grasinta primušti vėzdais, jeigu imtų maištauti, jos nepaisė netgi šiurpių pasakojimų apie tai, jog baltieji velniai išsivedę iščiulps joms kraują. Nuo tos dienos merginos stengėsi žūtbūt duoti apie save žinią misionierėms, ir per kelias savaites policijos antpuoliai padažnėjo, o laikraščiuose daugėjo straipsnių. Šįkart aštri Jakobo Frimonto plunksna darbavosi kovodama su blogiu, kreipdamasi į piliečių sąžinę ir iškalbingai keldama aikštėn siaubingą mažamečių vergių likimą vidury San Francisko. Senasis žurnalistas netrukus mirė nespėjęs įvertinti savo straipsnių poveikio, tačiau Donaldina ir Marta, priešingai, pamatė savo darbo vaisių. Po aštuoniolikos metų man teko su jomis susipažinti viešnagės San Franciske metu: tokiais pat rausvais skruostais ir tuo pačiu tikėjimo įkarščiu degančiomis akimis jos kas dieną budriai vaikščioja po kinų kvartalą, tačiau niekas jų nebevadina prakeiktomis *fan guei* ir nespjaudo, joms einant pro šalį. Dabar visi jas vadina *lo mo*, motinomis meilingosiomis, ir sveikindamiesi žemai joms lenkiasi. Jos išvadavo tūkstančius mažamečių vergių ir užkirto kelią siaubingai mergaičių prekybai, nors vis dėlto nesugebėjo išnaikinti kitokio pobūdžio prostitucijos. Mano senelis Tao Čienas būtų labai džiaugęsis.

Antrąjį lapkričio trečiadienį Tao Čienas kaip paprastai nuėjo į Sąjungos aikštę parsivesti dukraitės Lai Ming iš savo žmonos arbatinės. Mergytė būdavo pas savo močiutę Elizą, kol *džong i* tą dieną priimdavo paskutinį pacientą ir ateidavo jos parsivesti. Grįžtant namo, reikėdavo pereiti septynias sankryžas, tačiau Tao Čienas paprastai mėgdavo pavaikščioti dviem pagrindinėmis kinų kvartalo gatvėmis tuo metu, kai krautuvėse užsižiebia popieriniai žibintai, ir žmonės po darbo dienos eina nusipirkti maisto produktų vakarienei. Laikydamas dukraitę už rankytės, vaikščiodavo po turgavietes, kur ant kablių kabodavo laku aptrauktos antys, kūpso-

davo kalnai egzotiškų užjūrio vaisių, grybų, vabzdžių, jūros gyvūnų, gyvulių organų ir žolelių, kurių tik ten galėdavai aptikti. Namie niekas neturėdavo laiko gaminti valgiui, tad Tao Čienas kruopščiai pasirinkdavo patiekalų vakarienei, beveik visada tų pačių, nes Lai Ming buvo labai ėkšti. Senelis stengdavosi ją sugundyti siūlydamas paragauti vieną kitą kąsnelį gardžių kantonietiškų patiekalų, pardavinėjamų gatvėje ant staliukų, tačiau paprastai jie visada nusipirkdavo tos pačios rūšies *čau mein* ir kiaulienos šonkauliukų. Tą dieną Tao Čienas vilkėjo nauja eilute, pasiūdinta geriausio miesto siuvėjo kino, siuvančio vien tik įžymiausiems žmonėms. Jau daugelį metų jis rengdavosi amerikietiškai, o gavęs pilietybę stengdavosi rengtis kaip galima elegantiškiau, pagerbdamas savo naująją tėvynę. Atrodė tikras dabita puikia tamsia eilute, baltutėliais marškiniais ir plačiu kaklaraiščiu, angliškos gelumbės apsiaustu, cilindru ir dramblio kaulo spalvos zomšinėmis pirštinėmis. Lai Ming savo išvaizda ryškiai skyrėsi nuo vakarietiškai vilkinčio senelio, ji vilkėjo ilgomis šiltomis kelnaitėmis ir ryškiai geltonų ir mėlynų atspalvių vata pamušta šilkine striuke, tokia stora, jog mergaitė vaikščiojo lyg sukaustyta, kaip meškiukas. Plaukai buvo supinti į standžią kasą, o ant galvos turėjo juodą, Honkongo raštais siuvinėtą kepuraitę. Abu traukė akį margoje minioje, kur viešpatavo vyrai, vilkintys tipiškomis kelnėmis ir juodomis palaidinėmis, visi tokie panašūs, jog atrodė lyg uniformuoti. Žmonės stabtelėdavo pasisveikinti su *džong i*, nes, kad ir nebūdami jo pacientai, pažinojo jį iš matymo ir vardo, prekijai, meilindamiesi seneliui, mergytei nešykštėdavo dovanėlių: šviečiančių skarabėjų mediniame narvelyje, popierinių vėduoklių, saldumynų. Vakarop kinų kvartale visada viešpataudavo šventiška nuotaika, prekeiviai piršdavo savo prekes, skambėdavo pokštai, šūkaudavo žmonės; kvepėdavo kepsniais, prieskoniais, žuvimi, dvokdavo šiukšlės, krūvomis kūpsančios vidury gatvės. Senelis su dukraite vaikščiodavo ten, kur paprastai eidavo apsipirkti, šnekučiuodavo su vyrais, kurie, susėdę ant šaligatvių, lošdavo *mah jongą*, užsukdavo pas žolininkus nusipirkti gydomųjų žolelių, *džong i* užsisakytų iš Šanchajaus, stabtelėdavo prie lošimų namų pro duris pažiopsoti į *fan*

tano staliukus, nes Tao Čieną masinte masindavo lošimai, tačiau jis vengdavo jų kaip maro. Išgerdavo arbatos dėdės Laimio krautuvėlėje, pasigrožėdavo naujausia siunta senienų ir pjaustytinių baldų, o paskiau lėtais žingsniais kuo ramiausiai traukdavo namo. Tą vakarą staiga pribėgo susijaudinęs berniukas ir paprašė kaip galima skubiau sekti iš paskos, nes įvykusi nelaimė: žmogų krūtinėn įspyręs arklys, ir jis krenkščiąs kraujais. Nepaleisdamas dukraitės rankos, Tao Čienas pustekiniais leidosi paskui berniuką, pasuko į vieną šalinę gatvelę, paskiau į antrą, į trečią, nuklysdamas vis toliau į painų kinų kvartalo labirintą, kol pagaliau jiedu atsidūrė aklagatvyje, vos vos apšviestame popierinių žibintų, lyg pasakų žibukai spingsinčių viename kitame lange. Berniukas dingo. Tao Čienas susivokė įkliuvęs į spąstus ir ketino pasukti atgal, tačiau buvo per vėlu. Juos apsupo iš tamsos išnėrę vyrai, apsiginklavę vėzdais. *Džong i* jaunystėje mokėsi kovos meno ir visada nešiojosi po švarku prisegtą peilį, tačiau negalėjo gintis nepaleisdamas mergytės rankos. Vyrams juodomis pižamomis ir nosinėmis aprištais veidais šokinėjant aplink, jis vos spėjo paklausti, ko jiems reikia, kas atsitiko, išgirdo minint Ah Toj vardą ir pajuto pirmą smūgį į nugarą. Tempiama į šalį, Lai Ming bandė kabintis į senelį, tačiau miela ranka ją paleido. Ji matė, kaip vėzdai daužo senelio kūną, matė iš galvos pliaupiant kraują, matė jį kniūpsčia virstant ant žemės, matė, kaip jie vis dar jį muša, nors ant grindinio tysojo vien kruvinas pavidalas.

„Kai žmonės parnešė Tao Čieną namo, paguldytą ant paskubomis suręstų neštuvų, ir kai pamačiau, kas jam padaryta, kažkas sudužo manyje į tūkstančius šukių kaip krištolinė vaza, ir amžinai išseko meilė. Mano širdis sudiržo. Jau niekada nebegalėjau būti tokia kaip anksčiau. Man mieli jūs visi, tu, Lai Ming, Laimis su vaikais, man miela buvo panelė Roza, tačiau mylėti galiu tik Tao. Man niekas daugiau neberūpi, tik jis vienas; kiekviena nugyventa diena priartina mane prie tos akimirkos, kai, ilgai laukusi, pagaliau su juo vėl susitiksiu“, – prisipažino man senelė Eliza Somers. Ji pridūrė, kad ji mane labai užjautė, nes penkerių metukų pati savo akimis mačiau šiurpiai mirštant patį mylimiausią žmogų, ta-

čiau buvo įsitikinusi, jog laikas užgydo visas žaizdas. Ji manė, kad, gyvendama pas Pauliną del Valję, toli nuo kinų kvartalo, ilgainiui pamiršiu Tao Čieną. Ji niekada netikėjo, kad scena gatvelėje gali amžinai įsirėžti mano atmintyje, tolydžio atgydama košmaruose, o senelio kvapas, balsas ir rankų prisilietimas atgimti kiekvieną dienos akimirką.

Tao Čienas atsipeikėjo žmonos glėbyje, po aštuoniolikos valandų atgavo sąmonę ir po kelių dienų jau galėjo ištarti vieną kitą žodį. Eliza Somers pakvietė amerikiečius gydytojus, kurie ne kartą šaukėsi pagalbon *džong i*. Tie apžiūrėjo jį liūdnai linguodami galvomis: jam buvo perlaužtas stuburas, ir jei per stebuklą jis išliktų gyvas, būtų sukaustytas paralyžiaus. Pasak jų, mokslas nieko jam negalėjo padėti. Jie tik išvalė žaizdas, sustatė sulaužytus kaulus, susiuvo galvos odą ir suleido didelę dozę narkotikų. Tuo metu visų pamiršta mažylė, susirietusi į kamuoliuką prie senelio lovos, tyliai jo šaukėsi – *oi goa! Oi goa!..* – nesuvokdama, kodėl jis neatsiliepia, kodėl žmonės neleidžia jam prieiti, kodėl ji negali kaip paprastai užmigti supama ant jo rankų. Eliza Somers leido ligoniui narkotikus ir kantriai bandė per piltuvėlį maitinti sultiniu. Ji nepasidavė nevilčiai; rami, tramdydama ašaras, kelias dienas budėjo prie vyro, kol pagaliau jis – išdaužytais dantimis ir sutinusiomis lūpomis – prašneko. *Džong i* suvokė, jog toks, koks yra, nei gali, nei nori ilgiau gyventi. Taip ir pasakė žmonai, prašydamas, kad neduotų jam nei valgyti, nei gerti. Trisdešimt metų siejami gilios meilės ir dvasinio artumo, jiedu puikiai spėjo vienas kito mintis: pakako kelių žodžių. Elizą ėmė pagunda melsti vyrą gyventi prikaustytam prie ligos patalo, kad tik ji neliktų viena šiame pasaulyje, tačiau ji sukando dantis, nes per daug jį mylėjo, idant prašytų tokios aukos. Savo ruožtu Tao Čienui nieko nereikėjo aiškinti, nes jis žinojo, jog žmona padarysianti visa, kas įmanoma, kad jis mirtų oriai, kaip būtų jis pats pasielgęs, jeigu viskas būtų įvykę kitaip. Taip pat jis galvojo, jog neverta prašyti, kad ji parvežtų jo kūną į Kiniją, nes visa tai jam atrodė nebesvarbu ir jis nebenorėjo užkrauti dar vienos naštos Elizai ant pečių, tačiau ji nutarė žūtbūt tatai padaryti. Nė vienas jų nebuvo nusiteikęs svars-

tyti to, kas ir šiaip buvo aišku. Eliza paprasčiausiai pasakė, jog negalėtų marinti jo badu ir troškuliu, nes tai turėtų tęstis dienų dienas, o gal ir savaites, ir ji nesutiktų, kad jis taip ilgai kamuotųsi. Tao Čienas pasakė, ką ji turinti daryti. Paprašė nueiti į jo priimamąjį, paimti iš vienos spintelės mėlyną buteliuką ir atnešti jam. Ji padėdavo jam pirmaisiais jų santuokos metais, padėdavo ir tada, kai nebūdavo pagalbininko, mokėjo skaityti kiniškus užrašus ant buteliukų ir suleisti vaistus. Į kambarį įėjo Laimis prašyti tėvo palaiminimo ir tuojau pat išėjo, graudžiai raudodamas. „Eliza, judvi su Lai Ming nesirūpinkite, aš jūsų neapleisiu, visada būsiu šalia ir jus ginsiu, nieko bloga judviem neatsitiks“, – sukuždėjo Tao Čienas. Ji paėmė dukraitę ant rankų ir atnešė prie senelio, kad šis galėtų tarti jai paskutinį sudie. Mažylė pamatė sutinusį jo veidą ir pasibaisėjusi atsilošė, tačiau, susidūrusi su meiliai kaip visada žvelgiančiomis juodomis akimis, pažino senelį. Įsikabino į jo pečius, įniko bučiuoti beviltiškai jo šaukdamasi ir liedama graudžias ašaras. Paskiau Laimis ją atplėšė nuo senelio, pasivedėjo į šalį, ir ji įsikniaubė jam į krūtinę. Eliza Somers grįžo į kambarį, kur buvo tokia laiminga su savo vyru, ir tyliai užvėrė duris.

– O kas paskiau atsitiko, *oi poa*? – paklausiau.

– Padariau tai, ką privalėjau padaryti, Lai Ming. Paskiau atsiguliau šalia Tao ir ilgai jį bučiavau. Aš sugėriau jo paskutinį kvapą...

EPILOGAS

Kaip aš būčiau galėjusi parašyti šią istoriją, jeigu mano močiutė Eliza nebūtų atvykusi iš toliausių tolių apšviesti tamsių mano atminties užkaborių ir jeigu mano namuose negulėtų tūkstančiai nuotraukų? Man būtų reikėję ją kurti paleidus vaizduotę, vietoj apčiuopiamos medžiagos naudojantis vien kelių man visiškai nežinomų gyvenimų miglotomis gijomis ir abejotinais prisiminimais. Atmintis – tai kūryba. Mes atsirenkame tai, kas šviesiausia ir tamsiausia, apeidami tai, kas mums atrodo gėdinga, ir šitaip audžiame plačią savo gyvenimo kanvą. Pasitelkdama fotografiją ir rašytinį žodį, beviltiškai stengiuosi apibrėžti netvarų savo gyvenimo būvį, užčiuopti kai kurias akimirkas, kol jos nespėjo išdilti, išsklaidyti savo praeities miglas. Kiekviena valandėlė išnyksta kaip kvapas ir staigiai virsta praeitimi; kaip gaila, kad tikrovė tokia efemeriška ir laki. Nuotraukos ir šie puslapiai išsaugo gyvus mano prisiminimus, paremia netvarią tiesą, tačiau vis dėlto tiesą, patvirtina, jog visa tai buvo iš tikrųjų ir jog su tais žmonėmis buvau susidūrusi savo gyvenimo kelyje. Jų dėka aš galiu prikelti savo motiną, mirusią man gimus, savo karingąsias močiutes ir išminčių senelį kiną, savo vargšą tėvą ir visus kitus savo plačios karšto ir mišraus kraujo giminės narius. Rašau trokšdama išsiaiškinti visas senas savo vaikystės paslaptis, apibrėžti savo tapatybę, susikurti savo legendą. Apskritai mūsų pačių nuausti prisiminimai – tai vienintelis dalykas, kuris priklauso nuo mūsų valios. Pasakodami savo gyvenimo istoriją, mes galime pasirink-

ti toną, o aš norėčiau tokio aiškumo, koks ilgai išlieka platinos atspauduose, bet mano likimas nepaženklintas tuo spindesiu. Gyvenu miglotų šešėlių, neatskleistų paslapčių, netikrumo pasaulyje, ir mano lūpomis papasakota gyvenimo istorija veikiau primena portretą sepija...

TURINYS

PIRMOJI DALIS 9
1862–1880

ANTROJI DALIS 91
1880–1896

TREČIOJI DALIS 193
1896–1910

EPILOGAS 283

Serijoje XX a. aukso fondas išleista:

AMIN MAALOUF	Tanijo uola
J. J. SCHUHL	Ingrida Kaven
ISABEL ALLENDE	Dvasių namai • Fortūnos dukra
TAHAR BEN JELLOUN	Šventoji naktis • Vargšų smuklė
HANS-ULRICH TREICHEL	Tristano akordas
LEENA LANDER	Tegul užeina audra
ITALO SVEVO	Dzeno prisipažinimai
WILLIAM STYRON	Sofi pasirinkimas
STIG DAGERMAN	Ugnies palytėtas
JOHN IRVING	Našlė vieneriems metams • Pasaulis pagal Garpą • Ketvirtoji ranka
JOHN FOWLES	Magas • Kolekcionierius • Vikšras • Prancūzų leitenanto moteris
MAJGULL AXELSSON	Balandžio ragana
TORGNY LINDGREN	Tapytojas Margalapis • Kamanių medus • Betsabėja
KAZUO ISHIGURO	Dienos likučiai
THOMAS WOLFE	Žvelk, angele, į savo būstą
HERBJØRG WASSMO	Dinos knyga • Laimės sūnus • Karnos kraitis
ALESSANDRO BARICCO	Aistrų pilys • City
SALMAN RUSHDIE	Paskutinis Mauro atodūsis • Vidurnakčio vaikai • Gėda • Žemė po jos kojomis • Šėtoniškos eilės
ARUNDHATI ROY	Mažmožių dievas
LAWRENCE DURRELL	Aleksandrijos kvartetas. • Džastina • Baltazaras
DONNA TARTT	Slapta istorija
SIGRID UNDSET	Ulavas, Auduno sūnus
CARSON McCullers	Vestuvininkė
WALTER WANGERIN	Dievo knyga
KATE ATKINSON	Anapus fotografijų
BEN OKRI	Pavojinga meilė
THOMAS BERNHARD	Grimzdėjas
PHILIP ROTH	Amerikietiška pastoralė
JAVIER MARIAS	Tokia blyški širdis
JANE URQUHART	Dailininkas
MAŁGORZATA SARAMONOWICZ	Sesė
PATRICK MODIANO	Povestuvinė kelionė. Iš užmaršties gelmių
URS FAES	Ombra
MARIANNE FREDRIKSSON	Ana, Hana ir Johana
INGMAR BERGMAN	Intymūs pokalbiai • Geri ketinimai • Neištikimoji
GÜNTER GRASS	Mano šimtmetis • Krabo žingsniu
RAY BRADBURY	Akies mirksniu
LUDWIG FELS	Misteris Džo
ROBERT GRAVES	Aš, Klaudijus
JENS CHRISTIAN GRØNDAHL	Spalio tylėjimas
HERMANN HESSE	Stiklo karoliukų žaidimas

Allende, Isabel

Al-142 Portretas sepija: romanas/Isabel Allende; iš ispanų kalbos vertė Valdas V. Petrauskas. – Vilnius: Alma littera. 2004. – 288 p. – (XX a. aukso fondas)

ISBN 9955–08–517–7

Romanas „Portretas sepija“ – paskutinė trilogijos dalis. Jame pasakojama Elizos („Fortūnos dukters“) dukraitės Auroros gyvenimo istorija. Aurora kaip ir „Fortūnos dukters“ herojės Eliza bei panelė Roza dvasiškai artima rašytojai ir savo beatodairišku meilės siekimu, ir tragiška patirtimi. Likusi našlaitė ir užaugusi kitos močiutės turtuolės Paulinos del Valjės namuose, Aurora išteka už nemylinčio ją vyro ir atkakliai siekia nepriklausomybės, kartu stengdamasi sužinoti savo tikrąsias šaknis, kol galiausiai, suvokusi savo pašaukimą, tampa talentinga fotografe ir suranda savo tikrąją meilę.

UDK 860(83)-3

ISABEL ALLENDE
PORTRETAS SEPIJA
Romanas

Iš ispanų kalbos vertė
VALDAS V. PETRAUSKAS

Redaktorė NIJOLĖ A. PETRAUSKIENĖ
Dailininkas EDVARDAS JAZGEVIČIUS
Korektorė BRONĖ BALČIENĖ
Maketavo ZITA PIKTURNIENĖ

SL 412. Užsakymas 4.250
Išleido leidykla „Alma littera“, A. Juozapavičiaus g. 6/2, 09310 Vilnius
Puslapis internete: http://www.almalittera.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys“, Gedimino g. 10, 44318 Kaunas
Interneto svetainė: http://www.spindulys.lt

ISABEL ALLENDE, viena žymiausių Čilės rašytojų, kaip ir jos personažai patyrė gyvenimą, pilną sukrėtimų ir likimo permainų. Gimusi Peru (1942 m.), diplomato šeimoje, su motina keliavo į Boliviją ir Libaną, paskiau drauge su vyru ir kūdikiu – į Belgiją ir Šveicariją, o 1975 m., bėgdama nuo Pinočeto diktatūros, įvykus perversmui prieš jos dėdę Salvadorą Aljende, trylikai metų pasitraukė tremtin į Venesuelą su vyru ir vaikais. Dabar jau 20 metų gyvena JAV, Kalifornijoje.

Isabel Allende

„Afroditė" (1999, „Alma littera")

„Dvasių namai" (2000, „Alma littera")

„Fortūnos duktė" (2002, „Alma littera")

Viršelio dailininkas Edvardas Jazgevičius

Viršelyje panaudota © Màrcia Lieberman nuotrauka

ISBN 9955-08-517-7

